

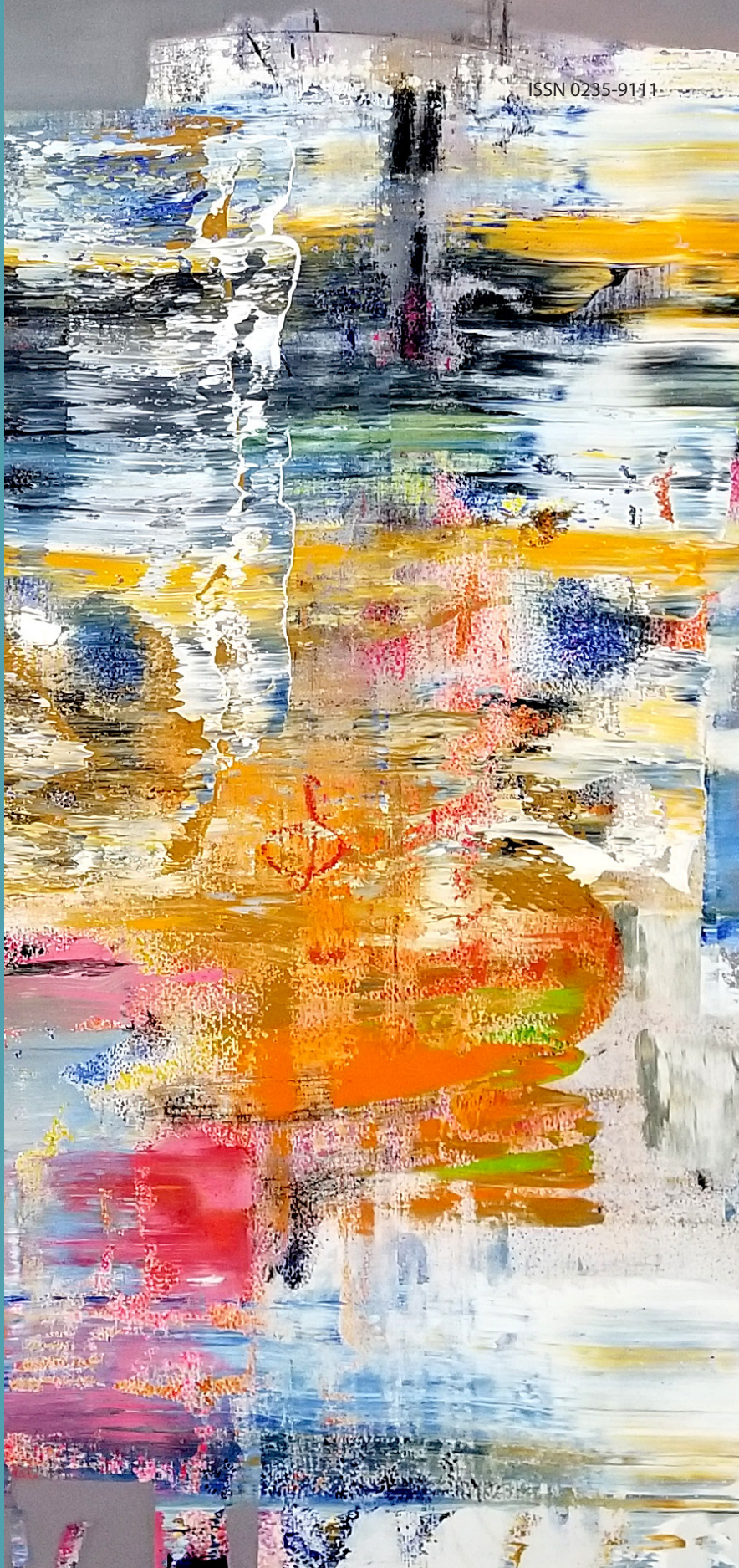
Limba ROMÂNĂ

ANUL XXVIII
Chișinău

Nr. 3-4 (245-246) 2018

Revistă de știință și cultură

ISSN 0235-9111

REVISTA APARE SUB AUSPICIILE ACADEMIEI ROMÂNE

limba
ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură

Nr. 3-4 (245-246) 2018

CHIȘINĂU

R|O|M|Â|N|Ă

Apare la Chișinău din 1991

ISSN 0235-9111

Fondatori Ion DUMENIUK, Nicolae MĂTCAȘ, Alexandru BANTOȘ

Editor Echipa redacției

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Ana BANTOȘ

**Secretar general
de redacție** Alex MARCHITAN

Redactori Jana CIOLPAN
Liliana GANGA-ROSTEA
Rodica CERGA-PÂSLARU

Lector Inga DOHOTARU

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

Coperta Coperta a I-a: Florina BREAZU, „*Particule II*” (fragment)
Coperta a IV-a: Poză de Mihai POTÂRNICHE

**Colegiul
de redacție** Ștefan AFLOROEI (Iași), Doina ARPENTI (Italia), Gheorghe
Mihai BÂRLEA (Baia Mare), Iulian BOLDEA (Târgu-Mureș),
Mircea BORCILĂ (Cluj), Gheorghe CHIVU (București), Dorin
CIMPOEȘU (București), Ion CIOCANU, Theodor CODREANU
(Huși), Mircea A. DIACONU (Suceava), Stelian DUMISTRĂCEL
(Iași), Andrei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Ion
I. IONESCU (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ioan MILICĂ (Iași),
Vlad MISCHEVCA, Viorica MOLEA, Cristinel MUNTEANU
(Brăila), Eugen MUNTEANU (Iași), Adrian Dinu RACHIERU
(Timișoara), Mina-Maria RUSU (București), Ala SAINENCO
(Bălți), Marius SALA, Victor SPINEI (București), Constantin
ȘCHIOPU, Victor A. VOICU (București), Diana VRABIE (Bălți)

*Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul
de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.
Textele nepublicate nu se recenzează și nu se restituie.*

Pentru corespondență:

**Ap. 226, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 64,
Chișinău, 2001, Republica Moldova. Tel.: 23 84 58, 23 87 03
e-mail: limbaromanachisinau@gmail.com
pagina web: www.limbaromana.md**

S U M A R

DIMENSIUNI ALE UNITĂȚII ROMÂNEȘTI

Ana-Maria CRIȘAN	
Era în Ardeal, la jumătatea secolului pe care îl credem „trecut”...	7
Constantin CODREANU	
Suntem uniți prin limbă, credință, cultură și spirit românesc!	8
Centenarul Unirii oficiat la Chișinău. Rezoluție	12
Victor A. VOICU	
27 Martie 1918. Unirea Basarabiei cu România. Strălucită izbândă identitară românească	15

PRECURSORII DESPRE UNIRE

Ana BANTOȘ	
Alexei Mateevici, prevestitorul Unirii	24
Theodor CODREANU	
Iorga și Marea Unire	31
Catinca AGACHE	
Mihai Eminescu și idealul național de Unire (II)	39

ECOURI, REFLECȚII

Lica MOVILĂ	
O lecție de istorie a românilor	46
Răzvan VONCU	
O publicație inestimabilă	52

SUFLET DE VEGHE

Arcadie GHERASIM

Ostașul român 55**ÎNSEMNE IDENTITARE**

Vlad MISCEVCA

Steaguri istorice și polemici politice 57**LA ACADEMIA ROMÂNĂ**

Acad. Ioan-Aurel Pop, Președintele Academiei Române 72**Alegerea vicepreședinților Academiei Române** 75**COȘERIANA**

Stelian DUMISTRĂCEL, Doina HREAPCĂ

Norma lingvistică: între politică și poliție lingvistică 78

Eugen MUNTEANU

O scrisoare inedită a lui Gh. Ivănescu către Eugen Coșeriu 88**LIMBAJ ȘI COMUNICARE**

Viorica MOLEA

Elemente neinspirate ale oralității în textul publicistic 93**CUVINTE DEZVELITE**

Stelian DUMISTRĂCEL

Urmări ale emoției 101**DIN TAINELE SCRISULUI ROMÂNESC**

Nicolae GEORGESCU

Cum l-am editat pe Eminescu 109**ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI**

Cristinel MUNTEANU

Cârcoteli „literare” românești 118

POESIS

Vasile ROMANCIUC

**Cuvintele Tale. Temă (teamă) basarabeană. Litanie.
Îngerul meu păzitor. (R)estul Europei. Mozaic. Arta compătimirii.
Acolo se naște lumina. Arbore în toamnă târzie. Cuvintele.
Tempora mutantur. Temă (teamă) basarabeană.
În pustiu roșu, tărâm al pierzaniei. Oglinda. Tristă constatare.
Apa care trece, pietrele care rămân. Măștile. Mereu e sus.
Ce ai visat cândva. Peisaj** 122

Ana KOS

**Mistuire. Fericire letală. Întrebări. Tacrir. Inimă nebună. Vrajă. Declin.
Joc noptatic. Vis profan. Paraxin. Naufragiată, caut insulă...
Călătorie spre tine. Geografie. Tristețe mută. LiubliAna.
Moarte asumată. Albastru de moarte. Cea mai frumoasă poveste** 134

CRITICĂ, ESEU

Adrian DINU RACHIERU

Un cărturar hușean (II) 143

Adrian LESENCIUC

Nodurile de semnificație kenning în poezia scaldică 150

SINTEZE

Andy PUȘCĂ, Cristinel MUNTEANU

Camil Petrescu și căutarea dreptății. Forme ale justiției în *Jocul ielelor* 155

Fănel TEODORAȘCU

**Problema afirmării personalității feminine comentată
în ziarele epocilor trecute** 162

ANIVERSĂRI. MIRCEA COLOȘENCO - 80

Alexandru BANTOȘ

Omul cărții 172

Vasile MALANEȚCHI

Un munte de erudiție și competență 174

Vasile MACOVEI

Cine ești dumneata, Domnule Mircea Coloșenco? 176

Gruia NOVAC

Sedițiosul echilibrat 177

6 **Limba** ROMÂNIA

Lucian VASILIU
Colosul din Bârlad/Baaad 178

Daniela SITAR-TĂUT în dialog cu Mircea COLOȘENCO
**Literatura nu e un domeniu al orgoliilor
decât pentru cei lipsiți de talent** 179

DESTINE

Mariana TERRA în dialog cu Teodor GHERASIM
Pentru mine România este cea dintre Nistru, Tisa, Timoc și Dunăre 187

UNIVERSUL VIRTUȚILOR CREȘTINE

Ioan C. TEȘU
Sublimul ortodoxiei 197

DIALOGUL ARTELOR

Vasile DUDA
Artista Florina Breazu – în căutarea armoniei 209

Florina BREAZU
Explozia de culoare și sentimentul zilelor duminicale (*pagini color*) I-VIII

EX CIVITAS

Ion I. IONESCU
Liantul dintre noi în societatea conectată 213

PROZĂ

Dumitru CRUDU
**Un păianjen uriaș. Băiatul vecinilor.
În noaptea aia, Cioclea a scris o nouă poezie. Un chiștoc de țigară** 226

DATINI ȘI OBICEIURI

Mihai SUCIU
SĂPÂNȚA, hohot dacic în fața morții 235

Era în Ardeal, la jumătatea secolului pe care îl credem „trecut”...

Am crescut cu stemele Basarabiei,
tipărite pe-o coală;
le ascunsese Bunica într-o carte de rugăciuni –
mi le arăta mereu,
ca pe un lucru de preț, pe care
nu aveam voie să îl scoatem la lumină. („Încă.”)
Nu aveam rude acolo, peste Prut, dar parcă
toți românii basarabeni ne-ar fi fost.
Pe la 5 ani, nu m-am putut abține să nu marchez
cu creionul
– în felul meu de atunci –
valoroasa relicvă:
dorindu-i „La Mulți”
(Ani, firește, ceea ce s-a împlinit oarecum)
și încercând „să pun țara pe roate”,
desenam județelor basarabene roți stângace...
(Vor putea veni vreodată înapoi, cu ele?)
Lângă stema Bălți, urma lacrimii mele perene
și a talentului Bunicii, fiică de preot,
de a mă face să înțeleg că am greșit.
Văduvă de tânără, Bunica se întristase de mângălelile
pe care tocmai le făcusem cu creionul pe neprețuita coală.
Eu plângeam...
Plângeam pentru că... litera „l” îmi ieșise chirilică!
(Pe Bunicul îl chema Chirileanu,
nu de la alfabet, sau de la acel călugăr –
cineva tocmai mi-a povestit
că neamul lui s-ar trage din cei câțiva haiduci
fugiți peste Prut și întorși, peste generații, în Ardeal.)
Acum, culmea!
- ca grafician heraldist - mă ocup de steme și steaguri...
Însă, oricât am căutat, nu am găsit
decât jumătate din coala cu vechile steme...
Desigur, este o realitate.
Dar poate fi și o metaforă...

Ana-Maria CRIȘAN

Suntem uniți prin limbă, credință, cultură și spirit românesc!

*Interviu cu domnul Constantin CODREANU,
Președinte al Comisiei pentru comunitățile
de români din afara granițelor României*

Mult stimat domnule Constantin Codreanu, în ultima duminică a lunii mai este celebrată Ziua Românilor de Pretutindeni. Vă rog să vă referiți la caracterul, specificul manifestărilor din acest an?

Toate evenimentele legate de menținerea, promovarea și afirmarea identității culturale române poartă amprenta împlinirii a 100 de ani de la făurirea statului național unitar român. Manifestările organizate sub umbrela Zilei Românilor de Pretutindeni vor reflecta, sunt convins, importanța momentului 1918 pentru istoria modernă a României. Vorbim de spectacole, dezbateri, ateliere de perfecționare pentru profesori români – toate organizate pentru comunitățile românilor din Basarabia, Bucovina, din Timocul Sârbesc, dar și pentru românii din Italia, Spania, Israel etc. Pentru mine, Ziua Românilor de Pretutindeni este o sărbătoare de suflet, care ne ajută să nu uităm cine suntem, să ținem aprinsă flacăra românismului, oriunde ne-am afla.

Mandatul de deputat din partea Partidului Mișcarea Populară în Parlamentul României, de Președinte al Comisiei pentru comunitățile de români din afara granițelor țării și, în fine, de prim-vicepreședinte al Partidului Unității Naționale vă oferă posibilitatea, dar și obligația de a cunoaște adevărata situație socială, politică și economică a celor peste 12 milioane de români din afara Țării. Care este un eventual „bilanț” al activității Dvs. în sensul identificării și soluționării multiplelor probleme ale românilor de peste graniță?

Prin activitatea de parlamentar și președinte al Comisiei pentru comunitățile de români din afara granițelor, am reușit, într-un singur an, să soluționez un șir de probleme importante semnalate de româ-

Sunt Constantin CODREANU, unionist, deputat în Parlamentul României din partea Partidului Mișcarea Populară și Președinte al Comisiei pentru Comunitățile de români din afara granițelor țării.

M-am născut în Republica Moldova, în fosta Uniune Sovietică. Părinții m-au crescut cu dragoste de neamul românesc și m-au învățat să-mi asum responsabilități în comunitatea în care trăiesc.

Am văzut cum este să studiezi, să muncești și să faci politică în România. Mă întorc acasă pentru a transforma modul în care se face politică și administrație în Republica Moldova.

nii din afara țării. De exemplu, am determinat Guvernul României să adopte Ordonanța de Urgență nr. 65/2017 pentru modificarea și completarea Legii cetățeniei române nr. 21/1991, în vederea rezolvării dosarului „minorilor non-cetățeni”. În scopul îmbunătățirii colaborării Mitropoliei Basarabiei cu instituțiile Patriarhiei Române, am obținut 13 pașapoarte de serviciu și unul diplomatic pentru clericii din stânga Prutului. Am reușit, de asemenea, să îi conving pe colegii mei parlamentari, indiferent de apartenența lor politică, să voteze suplimentarea cu 25% a bugetului Ministerului pentru Românii de Pretutindeni, în vederea finanțării organizațiilor reprezentative ale românilor din afara granițelor țării. Am avut discuții cu reprezentanții Guvernului

de la București și intenționez să propun suplimentarea de fonduri de la buget pentru finanțarea proiectelor care promovează patrimoniul identitar național. Menționez, în acest context, că voi sprijini prioritar și revistele de cultură, deoarece apreciez contribuția lor deosebită la conservarea și promovarea identității românești. Voi pleda în favoarea elaborării unor acte legislative care să creeze premise pentru ca publicațiile culturale să funcționeze pe parcursul întregului an în condiții financiare decente, asigurând continuitatea și siguranța derulării activității. Voi remarca, de asemenea, că, împreună cu alți deputați și senatori, am votat în Parlamentul României o Declarație de Celebrare a Unirii Basarabiei cu România, prin care legislativul își declară susținerea pentru Unire. Rămâne ca și Parlamentul de la Chișinău să adopte o declarație similară. Personal vă asigur că, oriunde m-aș găsi, voi continua să lupt pentru Unire și pentru păstrarea identității românilor de pretutindeni. Toată activitatea mi-o dedic împlinirii dezideratului unirii Republicii Moldova cu Țara-mamă.

Sunteți unul dintre candidații la funcția de edil al capitalei Republicii Moldova. Ce motive v-au determinat să acceptați această luptă deloc ușoară? Cum, credeți, veți reuși să puneți pe roate un organism dificil, cu foarte multe și diverse probleme, cum este Primăria Municipiului Chișinău?

Am fost propus în calitate de candidat la funcția de primar al Chișinăului de Partidul Unității Naționale, cu susținerea Partidului Liberal Reformator și am sprijinul celor mai importante organizații civice unioniste, cum ar fi Tinerii Moldovei, Sfatul Țării II și Blocul Unității Naționale. Am intrat în competiție fiindcă vreau să folosesc experiența și cunoștințele pe care le-am acumulat în Parlamentul României pentru a aduce Chișinăul la standarde europene. Le-am vorbit locuitorilor capitalei de investiții de un miliard de euro din și prin România. Știu că Unirea este singura soluție care garantează Republicii Moldova un viitor mai bun și vreau ca, în Anul Centenarului, noi, unioniștii, să câștigăm și capitala celui de-al doilea stat românesc. Or, miza alegerilor de la Chișinău este uriașă din perspectiva alegerilor parlamentare care vor avea loc în Republica Moldova în toamnă. Este un an în care cetățenii Republicii Moldova decid dacă merg spre vest sau spre est. M-am înscris în competiția electorală deoarece am certitudinea că

sunt singurul candidat care îl poate învinge în turul doi pe candidatul socialiștilor la primărie. Sunt un politician curat, care nu are obligații față de partide sau față de oligarhi și sunt hotărât să mă pun exclusiv în slujba cetățenilor. Mă întorc acasă cu experiența pe care am acumulat-o ca demnitar al României. Vreau să demonstrez că unionismul nu este un concept abstract, ci este un mănunchi de măsuri concrete care pot îmbunătăți viața oamenilor.

Vă urez succes în realizarea tuturor proiectelor Dvs., inclusiv în campania electorală din Chișinău! Mulțumindu-vă pentru acest interviu, vă rog să adresați un mesaj cititorilor revistei „Limba Română” cu ocazia Zilei Românilor de Pretutindeni.

Vă îndemn, dragi și iubiți cititori, să fiți mândri de rădăcinile pe care le aveți și de valorile pe care le-ați moștenit de la străbuni. Să nu uităm că de-a lungul istoriei am fost și suntem uniți, indiferent de zona geografică, prin limbă, credință, cultură și spirit românesc. Să avem în continuare cu toții grijă de limba română și de viitorul neamului nostru. La mulți ani!

**Pentru conformitate:
Mihai CRISTIAN**

Centenarul Unirii oficiat la Chișinău

O delegație de 30 de membri ai Academiei Române a participat, la Chișinău, la sesiunea științifică „Centenarul Unirii Basarabiei cu România”, organizată împreună cu Academia de Științe a Moldovei și Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu” din Chișinău. Este pentru prima dată în istoria Academiei Române când o delegație atât de numeroasă a fost prezentă la o sesiune în afara hotarelor României. Evenimentul a avut loc marți, 27 martie 2018, la exact 100 de ani de la votarea în primul Parlament al Republicii Democratice Moldovenești independente, „Sfatul Țării”, a Declarației de Unire a Basarabiei cu România.

În cadrul ședinței în plen au fost susținute o serie de comunicări. La încheierea sesiunii științifice a fost adoptat cu unanimitate de voturi textul unei Rezoluții.

REZOLUȚIE

Participanții la **Sesiunea științifică** a Academiei de Științe a Moldovei și a Academiei Române, desfășurată la Chișinău, în ziua de 27 martie 2018, cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la votarea de către Sfatul Țării, organul legislativ al Basarabiei din anii 1917-1918, a Declarației de Unire a Republicii Democratice Moldovenești (Basarabiei) cu România, **CONSTATĂ:**

1. În urmă cu un veac, Sfatul Țării – organul reprezentativ suprem al Basarabiei, ales în mod democratic, în numele populației basarabene, în puterea dreptului istoric și în baza principiului autodeterminării popoarelor – a decis Unirea Basarabiei cu România.
2. Unirea Basarabiei cu România a fost un act de echitate istorică, reparând nedreptatea comisă în 1812 după 106 ani de înstrăinare forțată a acestui teritoriu.
3. Declarația de Unire a Sfatului Țării a reprezentat o dovadă a unității identitare a comunităților românești dintre Prut și Nistru.

4. Votul liber exprimat la 27 martie 1918 constituie una din cele mai importante pagini de istorie scrise în spațiul basarabean, având efecte benefice pentru românii dintre Prut și Nistru și pentru toate etniile minoritare conlocuitoare, cărora le-au fost asigurate principalele libertăți și drepturi.

5. Actul Unirii, parafat de Sfatul Țării al Basarabiei la 27 martie 1918, a dobândit consacrare internațională la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), confirmându-i legitimitatea și legalitatea.

6. Declarația de Unire a însemnat începutul integrării pe multiple planuri a Basarabiei în viața statului român, în fața populației deschizându-se perspective de dezvoltare într-un cadru național și democratic modern. De-a lungul celor peste două decenii de unitate, s-au înregistrat progrese notabile în toate domeniile economice, sociale, culturale, științifice și confesionale. Multe personalități marcante basarabene s-au afirmat plenar în sfera administrației publice, învățământului, științei, tehnicii, literaturii și artelor frumoase.

7. Parcursul Basarabiei în cadrul statului român a fost întrerupt prin Acordul secret dintre Molotov și Ribbentrop, acord denunțat de mai multe țări. Dominația sovietică a fost însoțită de un val de acțiuni repressive împotriva tuturor categoriilor sociale și profesionale, între victime numărându-se, în primul rând, făuritorii Unirii Basarabiei cu România în 1918, în vreme ce activitatea Sfatului Țării a fost supusă unei denigrări.

8. După colapsul URSS, odată cu revenirea la valorile și libertățile democratice, la principiile parlamentarismului, la istoria și limba română, Sfatul Țării a fost în mare parte reabilitat.

În lumina celor constatate mai sus, participanții la **Sesiunea științifică CONSIDERĂ** drept o datorie de onoare să cinstească memoria înaintașilor de la 1917-1918, care au rămas în istorie ca făuritori ai Unirii. Având în vedere toate acestea, adresăm factorilor de decizie din Republica Moldova și România **apelul**:

1. A întreprinde acțiuni menite să înveșnicească opera Generației Unirii.
2. A demara lucrările de restaurare și conservare a edificiului în care și-a desfășurat activitatea Sfatul Țării, unde a fost votat istoricul Act al Unirii din 27 martie 1918.

3. A înființa un muzeu al Sfatului Țării în incinta localului respectiv (astăzi, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău).
4. A restabili monumentul Unirii la intrarea în Chișinău, care a fost distrus în mod abuziv de autoritățile sovietice.
5. A sprijini plenar activitatea celor două foruri științifice și culturale, Academia de Științe a Moldovei și Academia Română în promovarea adevărului istoric.
6. A menține în câmpul prioritar de cercetare științifică problema mișcărilor naționale și sociale din Basarabia din anii 1917-1918, precum și evenimentele ce au succedat actul Marii Uniri. De asemenea, se impune inițierea unor proiecte de anvergură, sub egida forurilor științifice abilitate, în scopul elaborării de studii și culegeri de materiale și documente privind activitatea Sfatului Țării, istoria evoluției problemei Basarabiei în plan internațional etc.
7. A integra comunitățile științifice din Republica Moldova și România într-un spațiu științific și cultural comun, fiind încurajată cooperarea, inclusiv în cadrul programelor Uniunii Europene, în domeniile de cercetare, dezvoltare tehnologică, inovare, cultură, audiovizual, competitivitate și antreprenariat.

**Adoptată cu votul unanim al participanților
la Sesiunea științifică
a Academiei de Științe a Moldovei și a Academiei Române**

Chișinău, 27 martie 2018

Victor A. VOICU

27 Martie 1918. Unirea Basarabiei cu România. Strălucită izbândă identitară românească

Victor A. Voicu – membru titular al Academiei Române (2001), Vicepreședinte al Academiei Române, general maior, doctor în medicină (1971), profesor universitar, șeful Catedrei de farmacologie clinică, toxicologie și psihofarmacologie, Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila” din București (1992 – prezent), Președintele Filialei București a Academiei de Științe Medicale (din 2014 – prezent), Directorul Centrului de Cercetări Științifice Medico-Militare (1987 – 2013), Președintele Societății Române de Farmacologie, Terapeutică și Toxicologie Clinică (1998 – prezent). Autorul unor importante cercetări științifice în domeniu. Semnează 20 de volume și circa 300 de studii și articole. Autorul a 27 brevete de invenție.

Unirea Basarabiei cu România, în urmă cu o sută de ani, la 27 martie 1918, reprezintă un unicat, primul fapt de mare semnificație istorică și identitară a românilor basarabeni, primul semnal al strălucitelor evenimente care au făurit România Mare.

Unirea de la 27 martie 1918 este lumina sfântă din „corola de minuni a lumii” românești.

Românii și românitatea au dovedit trăinicia iubirii lor de neam.

Să nu uităm niciodată să cultivăm și să apărăm această floare rară.

Războiul ruso-turc din 1806-1812, unul din cele 14 conflicte ale celor două imperii, ca și alte conflicte între imperiile învecinate, a costat mult pe românii din principatele române, acestea fiind fie teatru de război, fie zone de tampon și de prăduire.

Destinul poporului român a fost dramatic, mai ales a acelei părți a acestuia condamnată să trăiască sub dominația brutală a unui imperiu în expansiune.

Anexarea Basarabiei de către imperiul țarist după Pacea de la București, semnată la Hanul lui Manuc, este percepută de istorici ca o dramă și o mare nedreptate.

Astfel, prin tratatul din 28 mai 1812 „*turcii cedau, fără să cunoască măcar limitele exacte, un teritoriu care nu le aparținea și care face parte dintr-o țară a cărei integritate teritorială se angajaseră să o respecte*”, spune Nicolae Iorga.

Scindarea Moldovei, presupune pierderea a mai mult de jumătate, respectiv 48% din teritoriu, la care se adaugă Bucovina 11%, anexată de habsburgi. Principatele Române au ieșit din acest război decimate și ruinate așa cum recunosc și autoritățile rusești în 1813: „*această țară jefuită și pustiită de operațiunile militare... prezintă un pustiu vast și nepopulat*” (Apud: Ion Jarcuțchi, Vlad Mischevca, *Pacea de la București: din istoria diplomatică a încheierii tratatului de pace ruso-turc de la 16(28) mai 1812.* / Ed. a 2-a, rev. și adăugită. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 349).

Una din consecințele anexării Basarabiei a fost exodul populației peste Prut. Timp de 105 ani Moldova din stânga Prutului s-a transformat treptat în gubernia Basarabia cu dramatice consecințe politice, economice, sociale, culturale și spirituale. Politica demografică promovată de țarism a schimbat structura populației prin strămutarea populației românești și înlocuirea cu alogeni privilegiați.

Cultura și spiritualitatea românească a suferit major datorită rusificării intensive, interzicerea limbii române în instituțiile de stat și în școală, după 1828. Credincioșii ortodocși basarabeni au fost ruși de biserica Moldovei și alocați la Patriarhia rusă, cărțile bisericești în limba română înlocuite cu cele în limba rusă.

Biblioteca publică din Chișinău deținea în jur de 15.000 volume la sfârșitul secolului al XIX-lea, dar nicio carte în limba română.

În 1897 doar 10,5% din bărbați și 1,4% din femeile de origine română știau să scrie sau să citească (94% erau analfabeți).

Pentru comparație, de partea dreaptă a Prutului, în 1899, 21% erau știutori de carte, iar în 1912, 39%.

Modificările demografice sunt relevante. În 1817 populația Basarabiei era de cca 500.000 persoane din care: 420.000 români (86%), ucraineni (6,5%), evrei (4,2%), lipoveni sau ruși (1,5%), greci (0,7%), armeni (0,6%), bulgari și găgăuzi (0,4%). În 1856 în Basarabia se aflau 990.000 locuitori, din care 738.000 români, adică 74%.

În 1862 românii reprezentau 68,5% din locuitorii Basarabiei, procent care scade însă, fără ca populația românească să piardă preponderența.

Și pentru a nu fi bănuți ca lipsiți de obiectivitate documentară, vom cita și pe unul din fondatorii marxismului, Friedrich Engels:

*„Dacă pentru cuceririle Ecaterinei șovinismul rus se mai găesc unele pretexte – nu vreau să spun de justificare, ci de scuză – pentru cuceririle lui Alexandru nu poate fi vorba de așa ceva. Finlanda este finlandeză și suedeză, Basarabia – românească, iar Polonia congresului – poloneză... aici avem de-a face pur și simplu de o cucerire prin forță a unor teritorii străine, pur și simplu cu un jaf ” (vezi: Fr. Engels, *Politica externă a țarismului rus*, - Apud: Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983, p. 199). Astfel prin acest tratat s-a generat o nouă problemă: problema Basarabiei care dăinuie și astăzi. (Vezi: Vlad Mischevca, *Geneza problemei basarabene – 1812*, / Prefață de Demir Dragnev, București: Editura Academiei Române, Brăila: Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, 2016, 368 p. (Colecția „Basarabica” - 2, Coordonatori: acad. Victor Spinei & Ionel Cîndea)).*

Administrația rusească a început prin abuzuri. Mii de țărani au trecut Prutul pentru a scăpa de brutalitățile noii administrații.

Consulul Austriei constata: *„Afară de puține excepțiuni, toată lumea se supune sceptrului rusesc cu cea mai mare neplăcere ”.*

Țăranii din Basarabia, în 1816, spuneau despre noua ocârmuire: *„În fiecare clipă dăm tot felul de lucruri și nimeni nu ne întreabă dacă ne mai rămâne ce le dăm”...*

*„Dăm pentru curieri, dijma turmelor și a albinăritului și atâtea alte dări, întreținem soldații de serviciu și îi hrănim, iar ei iau cu forța tot ce găesc în casele noastre și mănâncă, ba ne mai și bat ca să le dăm ceea ce n-avem și ne terorizează apoi să le dăm chitanțe” (după N. Iorga, *Adevărul asupra**

trecutului și prezentului Basarabiei, București, 1940, traducere din limba franceză Dorina Florian).

Se interzice limba română în biserică și în școală.

În 1839 se solicită guvernului provinciei introducerea limbii române în școlile populare, dar foarte reduse numeric.

După războiul Crimeii (1853-1856) românii sperau să se obțină libertatea Basarabiei. S-a obținut numai Basarabia sudică cu cele trei județe – Ismail, parțial Cahul și Ackerman.

În 1877, când Țarul Alexandru II începe un nou război cu Turcia, problema redrocedării Basarabiei revine în actualitate. Eforturile lui Ion C. Brătianu alături de Mihail Kogălniceanu de a introduce în tratatul de alianță condiții de integritate teritorială a României au fost zadarnice, rezultând că garanțiile îi vizau preponderent pe dușmani și mai puțin pe aliați, adică pe ruși.

Soarta însă adesea favorizează pe cei neînfricați.

În contextul luptelor, rușii sunt încolțiți la Plevna de Osman Pașa, iar țarul cere ajutor armatei române, care a dat dovadă de un strălucit eroism.

La insistențele lui Brătianu, privind doleanțele românilor, țarul răspunde că România nu va regreta ajutorul acordat Rusiei.

Dar Basarabia de Sud revine din nou Rusiei.

Conștiința identitară românească se trezește însă și se consolidează, inclusiv, și nu în ultimul rând, prin literatura românească de pe ambele maluri ale Prutului.

La Tratatul de la San Stefano din 3 martie 1878 România, Serbia și Muntenegru nu au fost invitate, nefiind considerate state beligerante, deși armata otomană a fost înfrântă la Plevna, Grivița, Smârdan, Rahova și Vidin cu contribuția și eroismul Armatei Române. Osman Pașa, care i-a înfrânt adesea pe ruși, nu s-a considerat înjosit, în demnitatea sa, să-și predea sabia colonelului român Mihail Cerchez.

Congresul de la Berlin a încercat să corecteze erorile Tratatului de la San Stefano. România a sperat și de această dată să fie invitată, dar aș-

teptările i-au fost înșelate. A fost sfătuită să accepte pierderea Basarabiei de Sud. Lordul Beaconsfield (Benjamin Disraeli) scria: „... în politică, ingratitudea este adeseori răsplata celor mai mari servicii”, vizând aportul românesc și victoria armatei române asupra Porții Otomane, dar și modul cum a fost tratată România.

Desigur a fost recunoscută independența României, dar fără să recapete sudul Basarabiei.

La 100 de ani de la răpirea Basarabiei, respectiv la 16 mai 1912, Nicolae Iorga rostea o cuvântare impresionantă, spunând printre altele:

„Rușii vor serba ca o zi de bucurie centenarul anexării. Noi va trebui să o comemorăm ca o zi de durere și ca o zi de trezire a speranțelor pe care le dă totdeauna dreptul veșnic, care nu poate fi învins, nici cucerit”.

Dezmembrarea imperiului rus s-a produs în urma revoluției ruse din februarie 1917, context în care popoarele de sub dominația țaristă au intensificat lupta pentru afirmarea identității naționale și aplicării principiului autodeterminării și organizării de state naționale.

În privința stării de spirit a românilor basarabeni evocăm mesajul din mai 1917 al patriotului român basarabean Alexei Mateevici: *„Suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă facem parte din marele popor român, așezat în România, Transilvania și Bucovina. Frații noștri își zic români. Așa să ne zicem și noi!”.*

Lungul proces de rusificare, de peste 100 de ani, nu dăduse prea multe roade, nici demografic, nici asupra spiritului identitar, românii fiind încă, în proporție de peste 65%, dornici de eliberare.

La propaganda românească identitară și consolidarea dorinței de eliberare au contribuit români din celelalte provincii, refugiați în Basarabia, din calea trupelor germano-austro-ungare. Printre refugiații transilvăneni și bucovinieni care au dezvoltat o vie propagandă pentru cauza națională a românilor din Basarabia se numără exponenți ai elitei românești, Onisifor Ghibu, Octavian Goga și Ion Nistor. Ei înființează la Chișinău ziarul „Ardealul” (Transilvania) – *„organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor românilor”*, tipărint și abecedare și cărți în limba română.

S-a constituit Partidul Național Moldovenesc în aprilie 1917 sub conducerea lui Vasile Stroescu, ajutat de Pantelimon Halippa, Pavel Gore, Vladimir Herța și transilvăneanul Onisifor Ghibu. Cerințele și obiectivele erau centrate pe conceptul autonomiei complete a Basarabiei, restituirea pământurilor etc.

În august 1917 se înființează un alt partid, respectiv Partidul Național Țărănesc din Basarabia, care avea un program de mare semnificație – drepturile țărănimii.

În septembrie 1917 are loc la Kiev congresul popoarelor din Rusia, având ca obiectiv autodeterminarea, la care Basarabia participă cu 6 membri. În numele românilor basarabeni a vorbit Teofil Ioncu, precizând: „*Mulți ați auzit de moldoveni, dar puțini cred că știți că națiunea moldovenească nu există. Numele Moldova, moldoveni este numai teritorial, dar nu național, iar dacă noi numim moldovenești cuvintele și organizațiile noastre, facem asta numai din punct de vedere tactic, fiindcă cuvântul român sună prea aspru la urechile vrăjmașilor noștri, de care avem foarte mulți, ca și dumneavoastră, și el servește de a ne acuza pe noi de separatiști*”. Ar trebui să ne pună pe gânduri asemenea vorbe, de mare și actuală semnificație.

Trebuie să recunoaștem că rostirea lui Teofil Ioncu rămâne valabilă și astăzi.

La Congresul Militarilor Moldoveni (numit și *Primul Congres*) desfășurat la Chișinău, în sala Casei Eparhiale, în zilele de 20-27 octombrie 1917 au participat 680 de delegați basarabeni reveniți de pe front (printre care și opt civili). Congresul a discutat 14 subiecte și a stabilit convocarea Sfatului Țării. (Vezi: V. Ciobanu, M. Tașcă, *Organizarea și desfășurarea Congresului Militarilor Moldoveni (20-27 octombrie 1917)*, În: *Centenar Sfatul Țării, 1917-2017. Materialele conferinței științifice internaționale, Chișinău, 21 noiembrie 2017*, - Chișinău, 2017, p. 553-557).

În toamna anului 1917 s-au desfășurat alegeri pentru cei 150 deputați care alcătuiau Sfatul Țării, constituit din 70% moldoveni și 30% reprezentanți ai minorităților. L-au ales drept președinte pe Ion Inculeț.

Reprezentanții legali ai suveranității rusești au jurat credință Sfatului Țării, fiind astfel transferată suveranitatea rusă în puterea Sfatului Țării, care preia conducerea Basarabiei. În octombrie 1917 se proclamă

autonomia Basarabiei, iar în decembrie Republica Democratică Moldovenească, legată federativ de Rusia. Întrucât Rusia intră sub puterea bolșevică, îi determină pe basarabeni să ia o decizie radicală ca Republica Democratică Moldovenească să-și declare independența în ianuarie 1918.

Din păcate, progresiv și îngrijorător, în Basarabia se instalează anarhia la care contribuie factori complecși, incontrolabili: refugiații (prizonieri ruși întorși din Germania, prizonieri germani în drum spre țările lor), violențe, crime, distrugerii cu consecințe grav destabilizatoare pentru Basarabia. Nu trebuie omisă rezistența violentă a bolșevicilor instigați de la Centru, adică de la Moscova, cu dezarmarea corpului de ofițeri ardeleni la Chișinău, arestarea unor deputați din Sfatul Țării (alții, amenințați cu moartea, au părăsit Chișinăul).

În acest context, este ales *Consiliul directorilor* – organ conducător executiv al republicii proclamate, în frunte cu Pantelimon Erhan, președintele Republicii fiind ales Ion Inculeț, iar șeful Guvernului Daniel Ciugureanu.

Provocările la adresa Consiliului și populației, inițiate de către bolșevici înarmați, determină luarea unei decizii importante: solicitarea ajutorului armatei române. După unele ezitări guvernul Ion I. C. Brătianu trimite în Basarabia două divizii de infanterie și două de cavalerie cu scopul definit de protejare a populației, instituțiilor, a căilor de comunicație etc.

Armata română a fost întâmpinată la trecerea Prutului de o delegație a Sfatului Țării în frunte cu Pelivan și Inculeț. La 26 ianuarie 1918 armata română, sub comanda generalului Ernest Broșteanu, intră în Chișinău, bolșevicii se retrag și se restabilește ordinea. În sudul Basarabiei restabilirea ordinii a fost mai dificilă, dar la 8 martie Armata Română intră în Cetatea Albă.

Ceea ce este paradoxal, dar nu de neînțeles, politica războiului este continuată și în timp de pace, principiul autodeterminării popoarelor a fost repede uitat. Puterea bolșevică a considerat că intrarea armatei române în Basarabia este un act de agresiune, rupând consecutiv relațiile diplomatice cu România și confiscând tezaurul României, trimis în timpul războiului în Rusia pentru a fi protejat și restituit.

În ianuarie 1918 situația politică atât a României, cât și a Basarabiei nu era deloc favorabilă. Puterile Centrale aveau pretenții inacceptabile pentru statul român, care a reușit să-și mențină integritatea teritorială și politică.

Ucraina emitea pretenții asupra Basarabiei. Devenea imperioasă necesitatea și unicitatea soluției de unire cu România a Republicii Democratice Moldovenești.

Elitele culturale de pe cele două părți ale Prutului se întâlnesc la 1 martie la Iași și convin asupra necesității istorice, identitare a unirii Basarabiei cu România. La ședința guvernului român de la Iași participă Inculeț, Ciugureanu și Constantin Stere, luându-se hotărârea și să supună problema unirii Basarabiei cu România în Sfatul Țării.

În 26 martie ajunge la Chișinău și prim-ministrul României Alexandru Marghiloman. În ședința Sfatului Țării din 27 martie pentru adoptarea hotărârii de unire au luat cuvântul Președintele Ion Inculeț și prim-ministrul Alexandru Marghiloman. Delegația română s-a retras din ședință pentru a lăsa libere dezbaterile, Constantin Stere este cooptat în Sfat și rostește cuvinte memorabile:

„Astăzi noi trebuie să hotărâm ceea ce va avea o importanță hotărâtoare asupra soartei viitoare a poporului nostru. Mersul de fier al istoriei pune asupra umerilor noștri o răspundere pe care noi nu o putem ignora cu nici un fel de sofisme”.

Sfatul Țării votează Unirea Basarabiei cu România cu 86 de voturi pentru, 3 contra și 36 abțineri, cu rezoluția istorică:

„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani, din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărească soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama ei România.

Trăiască unirea Basarabiei cu România de-a pururi și totdeauna!

Semnează: Președintele Sfatului Țării, Ion Inculeț; vicepreședinte Pantelimon Halippa; Secretarul Sfatului Țării I. Buzdugan “.

Guvernul și Regele României au luat act de Declarația de unire și au ratificat unirea declarând: „*Basarabia unită cu România de veci și indivizibilă*”.

La 10/23 decembrie 1918, Sfatul Țării a adoptat o altă hotărâre care completa Actul Unirii Basarabiei cu România care enunța:

„În urma Unirii cu România mamă a Bucovinei, Ardealului, Banatului și Ținuturilor ungurești, locuite de români, în hotarele Dunării și Tisei, Sfatul Țării declară că Basarabia renunța la condițiunile de Unire, stipulate în actul de la 27 martie 1918, fiind încredințată că în România tuturor românilor regimul curat democratic este asigurat pe viitor.

Sfatul Țării în pagina Constituantei Române, care va alege după votul universal și rezolvând chestiunea agrară după nevoile și cererile poporului, anulează celelalte condițiuni din Actul Unirii din 27 martie 1918 și declară Unirea necondiționată a Basarabiei cu România mamă”.

Anton Mărgărit spunea, în context, un adevăr de mare impact: „*fără dorința, energia și voința basarabenilor, această unire ar fi fost imposibilă*”.

După 1812 apare problema concurenței ireconciliabile a două abordări identitare antagoniste: românismul care promova unirea politică, culturală și statală a tuturor celor care vorbesc graiul est-roman, indiferent căruia imperiu este supus, și moldovenismul generat și promovat de autoritățile rusești care susțineau diferențe și despărțirea culturală și politică a basarabenilor de vorbitorii graiului est-roman.

Unirea din 27 martie 1918 trebuie consfințită și evocată fără ezitare ca o izbândă a românismului în Basarabia, după peste 100 de ani de eforturi de rusificare și schimbări demografice majore. Simțământul conștiinței identitare a românilor basarabeni a fost de neclintit.

Unirea Basarabiei cu România niciodată nu a fost recunoscută de Rusia și Ucraina.

Dar Basarabia și românismul au rezistat, rezistă și vor rezista.

Ana BANTOȘ

Alexei Mateevici, prevestitorul Unirii

A. B. – conf. univ., doctor
habilitat în filologie.

Direcții de cercetare:
literatura română, literatura
universală și comparată,
estetică și teorie literară.

Publicații: *Reabilitarea
autenticului*. Culegere de
articole și studii critice,
Chișinău, 2006; *Deschidere
spre universalism. Literatura
română din Basarabia
postbelică*. Monografie,
Chișinău, 2010, ediția
a II-a, revăzută, Editura
TimoMoldova, Iași, 2014;
*Literatura basarabească și
modelele literare europene*,
București, 2013.

Înscrisă în contextul atmosferei sociale, politice, culturale, spirituale din Basarabia începutului de secol XX, figura proeminentă a lui Alexei Mateevici a fost abordată din diverse perspective: literară, religioasă, istoriografică. De menționat că istoricii investighează cu mijloacele specifice perioada respectivă și meritul lor constă în faptul că sunt, acum în mod special, sau poate, mai exact, par să fie cu mâna pe pulsul evenimentelor. Însă doar abordarea din perspectiva istoriei este insuficientă pentru explicarea lucrurilor proiectate spre trecut, dar mai ales spre viitor.

Pentru a pătrunde în miezul problemei legate de acea perioadă, e necesar să înțelegem că Alexei Mateevici este exponentul unei intelectualități care se construia pe sine prin diverse modalități în condiții dificile: el era preot, poet, publicist și trebuie luat în considerare acest ansamblu într-o dinamică a personalității pe care și-o edifica autorul. Formațiunea sa de preot ortodox, educat într-un mediu rusificat, pe de o parte, și conștientizarea faptului că emanciparea spirituală nu poate veni decât dinspre cultura neamului său, pe de altă parte, reprezintă polii între care se forjează personalitatea intelectualului Alexei Mateevici. În unul dintre articolele publicistice scria: „Deci, cea dintâi datorie și țință a moldovenilor luminați

este cea mai largă cultură națională. Și cel dintâi mijloc pentru îndeplinirea acestei datorii, pentru atingerea acestei ținte, este unirea culturală". Astfel, opera ni se înfățișează în implementarea sa multimodală și e important să o înțelegem ca pe un tot întreg, în care orice modalitate de exprimare oferă posibilități ce trebuie luate în considerare.

În general, cultura mediatică se caracterizează prin primatul acordat recitirii istoriei, iar strategia pe care mizează Alexei Mateevici, ziaristul, rezidă în nucleul tare, pe care îl delimitează de așa natură, încât conaționalii săi să-și poată regăsi eul, să poată accede la propria lor identitate. Acest „nucleu” întrunește, în opinia publicistului, următoarele momente:

„Am mai spus de multe ori că moldovenii trebuie să se deștepte, să muncească mult la învierea lor națională, adică la trezirea poporului lor, și să lupte pentru drepturile celea, la cari năzuiesc toți binevoitorii lor. Am mai spus că toate acestea alcătuiesc nu un lucru de bunăvoie, care poate să fie lăsat și fără luare aminte, ci o datorie, căci, dacă nu va fi îndeplinită această datorie, apoi tot neamul nostru din Basarabia poate să fie șters, și atunci numai noi o să fim vinovați de pierderea noastră. Este foarte firesc lucrul, scrie în continuare Mateevici, ca cititorul să se întrebe în ce stau îndeobște acele dreptăți, la cari trebuie să ne gândim întotdeauna și cari ne vor scăpa de întunec și nevoi, dacă le vom dobândi” [1, p. 434].

Cui i se adresa, de fapt, Mateevici? Cărui cititor? Se știe că procentul populației știutoare de carte era foarte mic. Prin urmare, adresatul era intelectualul basarabean, pe seama căruia se afla această povară dificilă de iluminare a maselor. Pe aceștia îi avea în vedere când opta pentru fermitate și unitate de gândire, și contra caracterului duplicitar al deciziilor. Alexei Mateevici se adresează cititorilor săi de acum o sută de ani, dar parcă ne-ar vorbi astăzi de la Jurnal TV, să zicem:

*„Trebuie să ne dăm bine seama de cele ce avem să cerem și să fie ele întipărite în mintea noastră tare și lămurit, ca să nu zică unul una, iar altul alta și astfel să ne încălcim și să ne abatem din calea noastră. Pentru asta este de trebuință ca noi cu toții să ne înțelegem datoria noastră către noi înșine într-un fel hotărât, cu toată lămurirea putincioasă, mai în scurt, să știm bine **ce ne trebuie nouă**.”* [1, p. 437].

Multe sunt nevoile, la care se referă înaintașul nostru: „Am pus în scrierile noastre tot dorul inimei lui”, afirmă scriitorul. Acestea sunt descrise

în contextul apropierei alegerilor din dumă, în care își dorea să fie mai mulți moldoveni, „și anume așa moldoveni, cari cu foc să sprijine toate cererile noastre și să fie adevărați apărători ai neamului nostru la Peterburg”.

Drepturi naționale și drepturi cetățenești, pentru aceasta opta autorul articolului. Dreptul de a vorbi, a scrie, a citi, a învăța, a judeca și a se ruga în limba sa, pentru a-și putea desfășura „în pace și liniște toate puterile minții și ale inimei”. Cultura și bunăstarea poporului, la acestea însă nu se poate ajunge decât având dreptul la limba poporului din care faci parte, și „care este cel mai de căpetenie mișcător al învățăturerii și înaintării”, mai susține el. Bucuria imensă transpare în consemnarea apariției ziarului „Basarabia”: „La 24 mai al anului 1906 ni s-a dezlegat gura și noi am căpătat puțință să vorbim în tipar către toți despre dorințele noastre.

Mare a fost ziua de 24 mai!

Ea a fost cea dintâi clipă a mișcării moldovenești în Basarabia.

Și pentru toate acestea ea va rămânea nemuritoare și neștearsă în mintea moldovenimei basarabene”. Lupta pentru menținerea acestui bun câștigat cu greu era crâncenă, după cum reiese și din articolul „Trecutul și viitorul”, scris la doar jumătate de an de la apariția primului număr al primei publicații a basarabenilor în limba lor: „A trecut vreme și mișcarea tot mergea, mergea înainte și tot creștea.

Cu încetul se făcea marele lucru al luminării și al luminei.

Mulți vrăjmași am întâlnit noi în calea noastră. Mult am suferit noi de la dâșzii. Însă mișcarea tot mergea, mergea înainte, căci, odată pornită, nu mai putea să se oprească. Nici confiscările gazetei noastre, nici urmărirea scriitorilor de la această gazetă n-au făcut nimic...” [1, p. 447].

Lupta pentru drepturile basarabenilor includea și efortul de a obține școli cu predare în limba populației bășinașe. Cererea, în 1906, însă a fost respinsă. Solicitarea este considerată de către Alexei Mateevici „cea mai mare și mai neapărată trebuință pentru desfășurarea puterilor noastre”. De aici tonul plin de ardoare în pledoaria pentru școala în limba poporului său. Amintim că sociologul francez Emile Durkheim, analizând la începutul secolului al XX-lea aspecte ale științei omului în raport cu societatea și subliniind rolul foarte important al învățământului, este de părere că datorită școlii adeziunea la o comunitate națională nu mai

este fondată pe o libertate metafizică ce transcende timpul și istoria, ci se înscrie într-o cultură și o tradiție pentru care valorile spiritului și ale legii au un sens.

În cazul lui Alexei Mateevici problema limbii și a credinței se află în legătură directă cu problema școlii. Preocupat de istoria limbii, în lucrarea sa „Momente ale influenței bisericești asupra originii și dezvoltării limbii moldovenești”, Alexei Mateevici tratează problema limbii din punct de vedere al influențelor turcești, grecești, slave, oprindu-se în mod special la acestea din urmă, care, potrivit lui, s-au consolidat în limbă datorită poziției oficiale pe care o ocupa limba slavonă la curtea domnitorilor moldoveni. Menționăm că Gheorghe Moldovanu, semnatarul articolului „Calitatea exprimării și respectul de sine”, analizează dintr-o perspectivă recentă fenomenul împrumuturilor și a influențelor asupra evoluției limbii române și afirmă: *„Când limba română a devenit limbă oficială în Moldova și Țara Românească (Valahia), prin folosire în redactarea documentelor de cancelarie și în oficierea serviciului religios, ceea ce reclama și traducerea cărților de ritual, s-au preluat din limba slavonă „întunearece” de cuvinte și expresii, așa de multe, de păreau să întunece fața limbii române. Dar, scrie lingvistul de la Universitatea din Suceava, nu a durat mult. Cunoașterea virtuților limbii române și osârdia celor ce scriau au crescut, limba română se înfățișa altfel...”* [2, p. 54].

În acest context, vom preciza că, în calitate de preot, Alexei Mateevici subliniază potențialul liturgic aparte al limbii moldovenilor, în felul acesta aducând argumente în plus în favoarea necesității utilizării acesteia în biserică.

Alexei Mateevici vorbește sistematic în numele moldovenilor obidiți. Expunerea situației țăranului asuprit, a cazurilor de lipsă de morală a preoțimii, a necesității de implicare a intelectualilor, precum și a păturii înstărite în îmbunătățirea situației basarabenilor, constituie tot atâtea fațete din perspectiva cărora autorul își definește propriul profil.

Activitatea de ziarist a lui Alexei Mateevici trebuie analizată, bineînțeles, pornind de la chestiuni precum: care era starea de spirit în provinciile imperiului rus, căci era o perioadă cu un anumit specific: *„În vremea de față poporul rusesc și noi, moldovenii, trecem de la starea cea veche la viața*

nouă și numai noi înșine prin dumă putem să ne zidim viața pe temeiul drepturilor spuse mai sus, însă se înțelege că mai înainte de toate trebuie să avem în vedere drepturile noastre naționale și, potrivit cu asta, fiind samă de cele arătate, să alegem așa moldoveni, cari să ceară îndeplinirea nevoilor și trebuințelor noastre” [1, p. 439].

Este evident că, aflată la începuturi, presa era una de fundamentare a sistemului de valori la care să se raporteze românii basarabeni. Presa scrisă în Basarabia se afla la momentul în care își inventa modul de intervenție în viața publică. Ziaristii aveau de trecut un examen, cel al construirii personajelor amplasate în centrul discursului lor publicistic, astfel încât să permită înțelegerea a ceea ce se întâmpla în societate, înțelegerea raporturilor sociale. Iată de ce în articolul „Datoria noastră” Alexei Mateevici expune cu claritate opțiunile sale de intelectual care își asumă rolul de îndrumător al moldovenilor asupriți de veacuri: „Dacă moldovenii noștri pân’ în vremea de astăzi au stat obijduiți în întuneric, apoi asta din pricină că au fost atât de chinuiți în traiul lor, atât de lipsiți de cele trebuincioase trupului, inimei și minței că nici n-au știut că mai este ceva pe lume afară de bordeiele lor sărace și pustie. Ei nici n-au auzit de bunurile învățăturei în limba mamă, nici nu și-au putut închipui ce plăcere simți când citești o carte scrisă în limba care-o auzi și o vorbești din leagăn. Iar despre drepturile cetățenești nici nu-i de grai. Toate acestea un lung șir de ani au fost pentru ei necunoscute” [1, p. 435-436].

Tânărul publicist își concepe articolele în spirit încurajator, atunci când plasează în centru „preoții binevoitori ai poporului”, îndemnându-i pe țărani să-și îndrepte luarea aminte către aceștia. Argumentul este următorul: „La noi în Basarabia, nici într-o tagmă, care numără în rândurile sale pe moldoveni, nu s-a păstrat așa de bine iubirea către neam, limbă și obiceiurile străbunilor. Afară, bineînțeles, de țărani, ca în tagma duhovnicească”. Autorul va fi echidistant față de tagma preoților, afirmând că nu-i pădure fără uscături, însă îi va da acesteia un mare credit de încredere. (Vezi articolul „Preoțimea și poporul nostru”) [1, p. 439-441].

Galeria personajelor nu este una prea populată: preoțimea, țăranii, pătura celor avuți îndemnați să fie mai sensibili la nevoile asupriților, un loc aparte revenindu-le intelectualilor, celor cu știință de carte. Însă poporul este, în fond, personajul care organizează discursul publicistic. Este pentru prima oară în Basarabia când țăranimea ținută timp înde-

lungat în întuneric devine personaj în presa scrisă de aici. Prezentată la modul general, drama umană din Basarabia este profilată pe fundalul modelului mișcării maselor așa cum se producea la acel moment în spațiul frecventat în perioada aflării sale la studii. Lupta de clasă, prin urmare, este unghiul din care privește lucrurile. De altfel, în discursul său de la ședința festivă a Cursurilor pentru învățătorii moldoveni, din iunie 2017, optica se schimbă.

Aflată la începuturile sale, presa basarabeană acordă principală atenție trezirii conștiinței de sine a maselor, a omului simplu, a țăranului, a poporului umilit, care trebuiau iluminați, aceștia fiind vizați în primul rând. Prin urmare, subiectele abordate sunt luate din realitățile curente ale momentului, țăranimea nevoiașă constituind personajul în care scriitorul „investește” experiența sa psihologică și socială. Moldovenii sunt figura identificării sau proiecției spre care e orientat potențialul lector. Logica acestei construcții mediatice a personajului – popor, moldoveni, țăranime asuprită, este explicabilă dacă acceptăm că informația rezidă, pe de o parte, în evenimentul care se proiectează și care constă în scoaterea din anonim a moldovenilor pierduți în uitare și, pe de altă parte, punerea acestora în narațiune. Să nu uităm că ne aflăm la începuturile anevoioase ale presei basarabene, care erau pline de impedimente de ordin material, ideologic și, nu în ultimul rând, lingvistic. Rolul presei basarabene, din punctul de vedere al promovării limbii, este unul colossal. Și aici trebuie să ținem cont de importanța intelectualilor formați în școli străine, dar care veneau acasă cu gândul de a-și aduce contribuția la propășirea neamului. Acești autori nu doar aduceau informații în ziare, ei puneau începuturile unei viitoare literaturi. De aceea, criteriul pertinentei este de ordinul adevărului, dar și al veridicității. Drept exemplu ar putea servi articolul intitulat „Chestia preoțească”. Personajul țăranimea, sau moldovenii, este cel care asigură structura textuală a discursului, codul afectiv primând în comparație cu marcajul ideologic.

Un alt moment legat de publicistica lui Mateevici și a colegilor săi de generație constă în necesitatea educării lectorului, a cititorului, căci trezirea curiozității celui care citește generează plăcerea lecturii. Totul era nou: apariția primelor publicații periodice, lansarea unui grup de gazetari, necesitatea educării cititorului. Și, bineînțeles, la acea etapă, conceptul de spațiu public era centrat pe argumentația

care trebuia să prevaleze asupra persuasiunii, a seducției. În fond, Alexei Mateevici participă la edificarea unei construcții spirituale pe un loc viran, ajutându-i pe conaționalii săi risipiți în afara eului lor să-și regăsească propria interioritate, propriul eu, conștiința de sine, conștiința de neam.

Este curios să constatăm că risipirea în afara sinelui se pare că e un subiect de actualitate nu doar în spațiul nostru. Bunăoară, prozatorul francez Michel Houellebecq, despre care se discută mult în ultima vreme, pune, în romanele sale, problema locuirii vidului de către omul de azi, cel trăind într-o lume în care sensul se pierde. În opinia autorului, are loc o mișcare în spirală, prin intermediul căreia revenim de fiecare dată la un punct din trecut, identic cu cel în care se află omul astăzi, numai că cel din trecut se îndepărtează tot mai mult. E necesară o permanentă reinițiere, care implică de fiecare dată evenimentul unei noi întâlniri, pe parcursul căreia luăm act de schimbarea care se produce în noi în raport cu ceea ce am fost. Este și cazul reintersectării noastre cu Alexei Mateevici, întâlnire care ne face să ne punem întrebarea unde eram acum o sută de ani și unde suntem acum? Ce s-a schimbat și ce nu s-a schimbat? Avem nevoie de acest exercițiu asupra sinelui nostru, în care să ne punem în situația de a proba, de a verifica vidul din noi pentru a învăța să ne transformăm. Alexei Mateevici ne atrage atenția asupra stării de anamneză în care se afla poporul pe care dorește să-l trezească la viață și ne servește un exemplu de rezistență prin creație. Ameliorarea sinelui de aici începe. Poetul-publicist își îndeamnă conaționalii care nu existau decât în afara sinelui lor, adaptându-se la alteritate, să învețe să fie ei înșiși, să aibă conștiința propriei lor valori. Așa începe civilizația tardivă a presei din Basarabia în care se întâlnesc două puncte de vedere: cel istoric și cel literar. Cred că e oportun să ne întrebăm acum dacă am știut și dacă știm să continuăm efortul lui Alexei Mateevici.

Note bibliografice

1. Alexei Mateevici, *Opere, Scrieri în limba română*. Ediție îngrijită de Ion Nuță, Efim Levit, Sava Pânzaru, Editura Știința, Chișinău, 1993, vol. I.
2. Gheorghe Moldovanu, *Calitatea exprimării și respectul de sine*, în „Vatra veche”, nr. 3, 2018.

Theodor CODREANU

Iorga și Marea Unire

Th.C. – prof. dr., critic și istoric literar, prozator și eseist, Huși. Autor al mai multor volume, dintre care *Dubla sacrificare a lui Eminescu* (a cunoscut trei ediții), *Complexul Bacovia*, (2003), *Basarabia sau drama sfâșierii* (2003), *Duminica mare a lui Grigore Vieru* (2004), *Transmodernismul* (2005), *A doua schimbare la față* (2008), *Istoria „canonică” a literaturii române* (2009), *Eminescu în captivitatea „nebuliei”* (2011), *În oglinzile lui Victor Teleucă* (2012).

Laureat al mai multor premii acordate de Uniunile Scriitorilor din România și din Republica Moldova.

Evenimentele cruciale din istoria modernă a României n-ar fi fost posibile fără implicarea culturală, dar și politică a celor mai de seamă intelectuali din epocă. Astfel, pregătirea și desfășurarea revoluției de la 1848 (una națională, nicicum internaționalistă, cum ar fi vrut, de pildă, Friedrich Engels¹), Unirea Principatelor de la 1859, Războiul de Independență (1877-1878), Marea Unire i-au avut ca protagoniști pe Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Alecsandri, Nicolae Bălcescu, Andrei Mureșanu, Ion Ghica, Bogdan Petriceicu Hasdeu, M. Eminescu, A. D. Xenopol, Vasile Conta, Duiliu Zamfirescu, B. Șt. Delavrancea, Octavian Goga, Constantin Stere, Nicolae Iorga, A.C. Cuza, ca să-i amintesc doar pe aceștia, implicați fiind, firește, alături de oamenii politici ai vremii lor. Iorga și Stere² au fost principalele voci, între titanii culturii: cel dintâi pentru Ardeal și Bucovina nordică, al doilea pentru Basarabia, cei doi postându-se chiar pe poziții antagonice. Pe urmele lui Eminescu, Stere considera că Basarabia este „cestiune de existență pentru poporul român”: „Dacă este adevărat că un popor își asigură viața istorică numai în măsura în care ființa lui națională se afirmă în cultura lui proprie și distinctă, ca un prinos adus civilizației omenеști, – Basarabia, ruptă din trupul națiunii românești, nu poate fi decât o materie inertă.” Ste-

re era, de aceea, adeptul continuării Tratatului secret din 1883 cu Puterile Centrale, alături fiind de Carol I, de Petre P. Carp și de Titu Maiorescu, pe când Ionel I. C. Brătianu, N. Iorga, noul rege Ferdinand au decis pentru alianța cu Antanta, alături de Rusia. Ca de fiecare dată, România se afla între Scylla și Charibda, încât numai o conjunctură istorică favorabilă, care a dus la prăbușirea celor două imperii, țarist și habsburgic, a înlesnit, în consens cu voința românilor, miracolul înfăptuirii Marii Uniri.

Bătălia lui Nicolae Iorga împotriva intereselor austro-ungare în Transilvania și în Bucovina a început devreme, prin legături directe cu bucovinenii și ardelenii, având printre ei corespondenți pentru „Neamul Românesc”, „Sămănătorul”, apoi, prin Liga Culturală și prin conferințele de la Vălenii de Munte, punând în mișcare serviciile secrete austro-ungare și românești. Marele istoric a avut a se lupta, mai întâi cu „mitul Mitteleuropa”, ca paradis multinațional al națiunilor din Imperiul Austro-Ungar, mit teoretizat, la un moment dat, și de băănățeanul Aurel C. Popovici (1863-1917), care, prin 1906, încă se mai iluziona cu ideea unui imperiu federativ, în care toate națiunile să fie tratate în mod egal prin constituție, în ceea ce el numea Statele Unite ale Austriei Mari. Fusesse printre memorandiști, autoritățile ungare condamnându-l, la rândul-le, la patru ani de închisoare, determinându-l să se refugieze în România, devenind, ca admirator al lui Eminescu, „convorbirist” și director la revista „Sămănătorul” (1908-1909).

Eminescu, chit că se formase în cultura germană prin studii vieneze și berlineze, nu și-a făcut niciodată iluzii cu privire la vreo Mitteleuropă, speranța lui fiind într-o refacere a unității lumii latine. A văzut în Tratatul secret cu Puterile Centrale principalul obstacol al realizării Daciei Mari, țintă centrală a Societății „Carpații”, înființată, simbolic, pe 24 ianuarie 1882. Iorga, ca și Stere, se considerau moștenitorii testamentului eminescian: *De la Nistru pân' la Tisa și de la Mare până-n Cernăuți*. Atât de primejdios fiind, a trebuit să fie *potolit*, la porunca, „diplomatică” a lui Petre P. Carp, care negocia la Viena. După cum Eminescu a intrat în vizorul serviciilor secrete austro-ungare în anii 1882-1883 (cu precedente în 1869-1870, pe când colabora la „Federațiunea” din Pesta) de la Societatea „Carpații”, cu Iorga s-a întâmplat același lucru în vremea conferințelor de la Școala de la Vălenii de Munte, începând cu 1903. Acolo, milita pentru ideea unității tuturor românilor, pentru România Mare. De la 10 mai 1906, va edita,

bisăptămânal, „Neamul Românesc”. A cucerit repede o „uimitoare popularitate”, cum se alarmau informatorii Siguranței, dar și serviciile secrete vieneze și maghiare. Materialele urmăririi lui Iorga sunt impresionante, intrând în cartea cercetătorilor Cornelia Bodea și Radu Ștefan Vergatti, *Nicolae Iorga în arhivele vieneze și ale Siguranței regale (1903-1914)* (București, Editura Mica Valahie, 2012). Era limpede: în acei ani funcționa încă Tratatul secret cu Puterile Centrale, care interzicea orice propagandă „naționalistă” și „iredentistă” din partea României. Conform acestui tratat, urmărirea lui Iorga era pe deplin „legitimă”, vigilența serviciilor secrete fiind maximă. Autoritățile românești, ca să facă față acuzațiilor vieneze și budapestane, au procedat ca în 1883 cu Eminescu, atunci când l-au declarat „nebun” pentru ceea ce făcea la Societatea „Carpații” și în ziarul „Timpul”. Ei bine, Iorga a fost decretat și el ca *nebun de legat*. Regele Carol I însuși îl asigura pe Prințul Schönburg, care, la rândul-i, îl asigura pe baronul Alois Lexa von Aehrenthal (ministrul Externelor) că Iorga e un fel de clown, pe care nu-l ia nimeni în seamă, „elementele onorabile” ale societății românești considerându-l pe straniul istoric „*total nebun*”³. G. Săndulescu, prefectul de Iași al Poliției, îl informa pe ministrul de interne, la 13 iunie 1909, că Iorga a conferențiat în vechea capitală a Moldovei, în fața unor „gură-cască”, umplându-se de total „ridicul”⁴. „Nebun de legat” îl va evalua, în 1907, și un intelectual de stânga, precum socialistul N. D. Cocea, care a scris un pamflet împotriva lui Iorga pentru că emisese ideea unei *Dunări «românești»*, vorbind în numele „clasei stăpânitoare și războinice”! Spre deosebire însă de N. D. Cocea, regele Carol I juca de față tragicomedia „nebuniei” lui Iorga, fiind, în realitate, de acord cu militantismul naționalist al marelui istoric, fiindcă, pe de altă parte, dăruia din fondurile personale, în același timp, 10 000 de lei Ligii Culturale iorghiste pentru a o scoate din impasul financiar și a o revitaliza. Iorga a înțeles „dedublarea” conjuncturală a regelui și a primit-o ca pe un îndemn în tot ce a făcut. La Consiliul de Coroană din 1914, în care s-a hotărât intrarea în neutralitate, dar și abandonarea Tratatului cu Puterile Centrale, mintea și inima i-au fost rupte în două. Istoricul o recunoaște și o spune în necrologul din 19 octombrie 1914: „*Dacă a suferit?... Cu atât mai mult, cu cât nu putea altfel. O sfâșietoare dualitate morală se trezise în el. Nu poate fi mai crudă natura pentru un om, pentru un om bun și nobil care a făcut tot ce omeneste se poate face ca să atingă culmile ei morale. Și nu poate fi Dumnezeu mai milos de cum a fost pentru Dânsul.*”⁵ De altfel, re-

gele așteptase un al doilea Consiliu de Coroană, mărturisind: „Eu nu sunt contra îndeplinirii idealului național românesc. Vreau să se știe că nu sunt contra. Dacă s-ar fi ținut al doilea Consiliu de Coroană, toți ar fi văzut-o. Să mergem însă înțelept, făcând toate lucrurile la ceasul lor”⁶.

Estimp, serviciile secrete austro-maghiare, cu unele excepții, nu-l considerau deloc pe Iorga „nebun”, ci marea primejdie a naționalismului românesc. Istoricul alarma și cercurile de afaceri transnaționale, susținute de partidele îngrijorate că trufia națională iorghistă, prin care pune România pe picior de egalitate cu marile puteri, le primejduia lor însele interesele. Iată ce răspundea Iorga: „Interesele esențiale ale neamului nostru sunt luate în batjocură și chestiuni de viață pentru noi sunt primejduite pentru interesele de partid (...) Alt motiv pentru care facem politică așa cum o facem este vechiul servilism față de Europa, grija ce avem despre ce zice Europa despre noi. Au fost momente când Austria n-a găsit cuvinte destul de grele pentru bulgari; bulgarii au urmat înainte cum știau ei. Noi nu suntem așa; la fiecare moment ne întrebăm, oare ce se zice despre noi? Vedeți în foile noastre cum se culege fiecare atestat pe care ni-l dau gazetele din străinătate prin cine știe ce nenorocit care habar n-are de rosturile noastre”. Nu cumva aprecierea lui Iorga este valabilă și astăzi?

În 1909, autoritățile austro-ungare interzic accesul lui Iorga în Bucovina, acuzându-l de iredentism. Istoricul răspunde contelui Bellegarde: „Vorbiți de iredentism. Nu știu ce e aceea. Știu însă că neamul meu are drepturi exclusive asupra teritoriului său național, din care face parte și întreaga Bucovină. Se pare că iredentism înseamnă a îndemna pe românii neliberi să încerce a-și smulge libertatea, atunci când ei nu au puterea s-o facă și când noi, din libera Românie, n-avem puterea de a-i ajuta. Dacă e așa, n-am făcut niciodată politică iredentistă. Politica pe care o reprezint și o propag are un crez mai simplu și care e în domeniul realității: a ne păstra oriunde ființa etnică neatinată, a nu mai primi colaborarea străinilor, nici atunci când ne-ar fi simpatică și, prin muncă, a ne aștepta ceasul, care va veni, dându-ne ce e al nostru și nimic mai mult”⁷.

Concomitent cu Viena și Budapesta, oamenii Siguranței erau foarte îngrijați că, la Vălenii de Munte, prelegerile lui Iorga „vor forma pe studenți în sensul vederilor naționaliste” și trimit, în 1908, un agent care să supravegheze strict evoluția evenimentelor. Acesta raportează că, în viziunea istoricului, „direcția culturii și politicii noastre” devine „naționalismul, care

se va înfige cât mai adânc în pieptul tineretului – oricâte stavile i s-ar opune de guverne”. La rândul-i, prefectul de Iași, în 1909, scrie ministrului de interne că „studentii așa-zis naționaliști” amenință cu proteste împotriva expulzării lui Iorga din Bucovina de către austrieci. Un alt agent apreciază că broșura lui Iorga *Cultură națională și politică națională*, cuprinzând discursul din octombrie 1908, e un primejdios „mijloc de propagandă a mișcărilor naționaliste cu multă șansă de reușită”⁸.

Urmărit, agresat, declarat *nebun*, amenințat cu pușcăria de către ai săi, șuvoiul istoric declanșat de el a biruit împotriva lașității politicienilor și partidelor. Pentru el, „România Mică” și umilă în fața Europei era urmarea lipsei unui înalt ideal național, cum e și astăzi, când a ajuns o adevărată caricatură demnă de tradiția „neantului valah” denunțat de Cioran, neant creator de „legendă neagră”, în contemporaneitatea noastră când, cu jalnică schimonoseală, tineretul și politicienii nu mai au un *ideal național* vrednic de înaintași. La 1918, înfăptuirea României Mari a dat dreptate lui Iorga și lui Stere, nu fricoșilor, a dat dreptate morților din timpul războiului pe care același Iorga i-a slăvit în scrierile sale. În continuare, la aceștia voi face referire.

În uriașa galerie de *oameni cari au fost*, unică în scrisul românesc, Nicolae Iorga nu se oprește doar la personalități de răsunet, ci și la oameni modești, rămași anonimi, dar neprecupețind să se jertfească pentru țară în războiul de întregire. Pe 7 august 1916, e prezent la Cimitirul Militar din București, unde constată că „a fost multă lume să-și facă datoria față de dâșii și față de văduvele, de copiii, de părinții bătrâni pe cari-i lasă în lacrimi. În fruntea tuturor stăteau Regele, Regina și Prințul moștenitor”⁹. Pe 26 august 1916, comemorând din nou ostașii căzuți la datorie, îi așază în tradiția oștenilor-ciobani de la 1330, care l-au învins pe Carol I Robert, alături de cei biruitori la Podul Înalt sau la Călugăreni¹⁰. Despre poetul-muzician N. Vulovici, căpitan căzut în Balcani, fost colaborator la „Sămănătorul”, notează: „Cu dânsa în auz, cu muzica eroică a ultimelor lui cântece pentru Ardealul iubit, s-a dus zdravănel erou blond, cu fața de vioieșie și de hotărâre. A cântat-o acolo, în fața fiarelor balcanice și a călăilor tehnici ai «cultului» Apus, în lovituri de sabie. Și când moartea l-a atins, el va fi încheiat într-un strigăt de entuziasm ultima strofă a unei vieți care cerea din toate puterile această onoare supremă”¹¹. E zguduit de moartea fetei poetului Ștefan O. Iosif: „Între copii uciși de bombele tâlharilor de

la Berlin este și unul a cărui moarte va face să răsară în atâția ochi o lacrimă./ E fetița lui [Șt.O.] Iosif. Ce soartă tragică merge pe urma lor!”¹². Jertfa se abate și-n rândul învățătorimii care „a pierdut pe unul din cei mai buni dintre adevărații ei apostoli, pe N. Stoleriu din Baia, mort ca ofițer al oștirilor ce înaintează în Ardeal”¹³. Pe 21 septembrie 1916, notează: „La sanatoriul Gerota, rănit în oasele piciorului, a fost așezat prietenul nostru Henric Stahl”. Se va vindeca, devenind, peste ani, unul dintre marii sociologi din echipa lui Dimitrie Gusti. Pe 2 octombrie 1916: „Un comandant de stat major, locotenent-colonel Iacobini, a rămas pe câmpul de luptă”¹⁴.

Volumul al III-lea devine, pe spații ample, un adevărat catalog al jertfelor: Dumitru Golescu, evocând o străveche tradiție nobiliară, mort la 2 octombrie 1916; învățătorul buzoian G. Vlădescu-Albești (5 octombrie); căpitanul Carp, sublocotenentul Leon Paladi (7 octombrie); colonelul Broșteanu, dar și un copilăș „cade cu capul zdrobit de bombele briganzilor. Fratele lui, un dispensat, nu-l plânge prea mult. Ia condeiul și cere a fi primit între aviatori pentru a putea plăti cândva această sfântă datorie față de memoria mortului” (9 octombrie). Pe 13 octombrie, preotul Dominic Ionescu „figurează printre cei dispăruți”; în ziua următoare, este rănit eminentul arhitect Alexandru Zagoritz, locotenent în rezervă. „Un ofițer de rezervă, unul din frații Pătrășcoiu”, „cu câțiva oameni ai lui, a luat două baterii de obuziere de 105 la Jiu și a început a împoșca din ele pe dușman (18 octombrie). (Va fi și el ucis, pe 27 octombrie, în aceeași zi cu dorohoiianul Lepri). Tot atunci, e rănit generalul Simionescu, iar pe 23 octombrie, scriitorul Virgil Caravian, „povestașul nostru de la «Sămănătorul», inimosul răzeș fâlcian”¹⁵. Avocatul brăilean P. Jecu, rănit, după ce ani la rând „a lucrat cu entuziasm la începuturile propagandei naționaliste” (25 octombrie). În articolul *De ce omoară copii?* (27 septembrie 1916), Iorga pune barbaria germană pe seama rasismului, trufiei de supraoameni, puși să experimenteze într-un vast laborator al crimei, în care „ei să fie stăpâni”, profetism confirmat și mai brutal în Al Doilea Război Mondial: „Zi de zi, să are, să samene, să culeagă, să care, să sape, să taie, să învârtă, să asude și să sângereze pentru rasa nobilă, pentru supraoameni, pentru zei. Sclavii mai vechi vor fi vâtafi celorlalți. Cu toții vor fi păstrați până ce geniul german va găsi mașini capabile de a-i înlocui cu totul. Atunci vor fi suprimați științific”¹⁶. Pe 1 noiembrie, aduce un scurt omagiu celor doi generali, Ioan Draglina și David Praporgescu: „Ne vom aduce aminte de amândoi cari au făcut cu aceeași inimă același suprem sacrificiu, și familii-

le unuia, ca și celuilalt, vor vedea oricând în poporul acesta întreg aceleași frunți descoperite pentru a le saluta, aceeași bunăvoință pentru a le fi de folos”¹⁷.

Jertfa cavaleriei este pusă în cheie istorică străveche, de la Mircea Bătrânul până la Rareș-Vodă și Mihai Viteazul (26 decembrie). Alteori, barbaria se conjugă cu un licăr de onoare. În spatele unui grup de doisprezece ostași români, apar de după un deal câțiva nemți, unul dintre ei neezitând să-i ucidă mișelește, descărcându-și mitraliera în plin: „Cei doisprezece ai noștri zăceau amestecați în țărână. Și atunci – atunci – ucigașii și-au dat sama că n-au câștigat o izbândă, ci au făcut o crimă și, fiind cărturari, mustrarea lor de cuget a scris aceste cuvinte care sunt pentru ei o înfiere: «Aici zac doisprezece viteji soldați români»”¹⁸. Nu puține au fost jertfele pricinuite de pârlolitoarele epidemiei de tifos exantematic, între morți fiind și „fostul revizor școlar de Argeș. Gheorghe Stănescu-Delar”, unul dintre cei mai vrednici luminători ai poporului (28 februar 1917). Medicii, infirmierii înșiși cad la datorie (*Jertfa medicilor*, 12 martie 1917), între ei doctorul Stănculeanu, unul dintre cei mai buni oculiști români (5 septembrie 1917). Tifosul nu-l iartă nici pe ofițerul Chiru-Nanov, scriitor premiat de Academie pentru literatura de călătorie (25 iulie 1917), dar nici pe senatorul D. Șuculescu, secerat de boală la Huși, pe 27 ianuarie 1918. Nu sunt trecuți cu vederea străinii care se jertfesc pentru neamul românesc, precum căpitanul francez Vernay, căzut alături de români, pe data de 8 februarie 1918. Pe 10 mai 1918, a fost ucis, într-o explozie, arhimandritul basarabean Teodosie Soroceanu, fost călugăr la Muntele Athos. Basarabia și-a dat și ea obolul la marea încercare: „Încă o nobilă femeie cade luptând contra bolilor din satele nenorocite. S-a stâns în satul Florești, lângă spitalul pe care se gătea a-l părăsi pentru a se întoarce în Basarabia, lângă soțul ei, dr. Coteanu, medic la Orhei, sora lui Ion Pelivan, Ecaterina” (9 octombrie 1918).

Toate aceste necroloage, pe care nu le-am epuizat aici, atestă dăruirea superbă a geniului iorghist cauzei fundamentale a faptuirii României Mari, care nu s-a rezumat doar la bătălia ideologică și politică. Nu sunt simple note informative, indiferente, ci, pentru fiecare jertfă umană care i-a însoțit memoria, pune la lucru excepționalul său talent de portretist și de evocator, știind că istoria se construiește și din detalii, nu numai din judecăți generale.

Note

¹ Engels s-a arătat atât de afectat de „trădarea” revoluției internaționaliste de către intelectualii români, în favoarea dimensiunii naționale, încât, în 1848, a exprimat aprecieri dure la adresa românilor din Principate: „[Românii sunt] un popor fără istorie... destinați să piară în furtuna revoluției mondiale... [Ei sunt] suporterii fanatici ai contrarevoluției și [vor] rămâne astfel până la extirparea sau pierderea caracterului lor național, la fel cum propria lor existență în general reprezintă prin ea însăși un protest contra unei mărețe revoluții istorice. [...] Dispariția [lor] de pe fața pământului va fi un pas înainte”. (Apud Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni... Războiul clandestin al blocului sovietic cu România*, trad. din engleză de Camelia Diaconescu, Editura Rao, București, p. 31).

² Despre contribuția uriașă a lui Constantin Stere la votul din Sfatul Țării, de la 27 martie 1918, în favoarea unirii cu Patria-mamă, a se vedea și Theodor Codreanu, *Constantin Stere și Basarabia*, în „Vitaliu”, Bacău, an. XXV, nr. 47, octombrie 2017, p. 34-41.

³ Vezi și Mircea Platon, *Elitele și conștiința națională*, București, Editura Contemporanul, 2017, p. 228.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. I, prima ediție critică integrală realizată de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, studiu introductiv de Valeriu Râpeanu, București-Craiova, 2009, p. 439.

⁶ *Săptămâna regelui Carol*. În: *Oameni cari au fost*, ed. cit., p. 441.

⁷ *Deceniul limpezirii 1906-1916. Bucovina sub lupa „Neamului Românesc” al lui Nicolae Iorga*, ediție de Liviu Papuc și Olga Iordache, Editura Tipo Moldova, Iași, 2015, p. 217-218.

⁸ Vezi Mircea Platon, *op. cit.*, p. 221-224.

⁹ Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. III, ed. cit., p. 42.

¹⁰ *Idem*, p. 43.

¹¹ *Idem*, p. 45.

¹² *Idem*, p. 46.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Idem*, p. 47.

¹⁵ *Idem*, p. 50.

¹⁶ *Idem*, p. 53.

¹⁷ *Idem*, p. 55.

¹⁸ *Idem*, p. 57.

Catinca AGACHE

Mihai Eminescu și idealul național de Unire (II)

C. A. – doctor în filologie, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași. Autoare a numeroase articole și studii publicate în revistele literare din România și Republica Moldova. Semnează mai multe volume de istorie și critică literară, între care *Daniel Corbu, un postmodernist orfic* (2013), *Ion Miloș între contemporani* (2012), *Insularii, roman* (2011), *Literatura română din Voivodina* (2010), *Literatura română în țările vecine 1945-2000* (2006) și altele. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România și din Republica Moldova.

Puțini din vremea sa i-au adus poporului român un asemenea emoționant omagiu („De când este suflet de român pe fața pământului, românul a fost mândru de a fi român, și chiar atunci, când lumea îl privea cu dispreț, el își cânta doina și privea mândru împrejurul său” – „Timpul” 16 aprilie, 1881), subliniind ideea că determinantă pentru conștiința națională este „mărima morală și sufletească a unui popor”. Pentru că a fost sincer preocupat de soarta României, a criticat fără menajamente neregulile din guvernările vremii, dar a privit cu încredere spre statul român („Statul român de astăzi a trecut însă prin mai multe zguduiri și rămâne statornic, fiindcă are două temelii: conștiința românilor și încrederea marilor națiuni europene”), fiind un vizionar al neamului, ca orice mare scriitor din literatura europeană.

Nimeni dintre scriitorii vremii nu și-a manifestat ca el respectul și speranța în Biserică, recunoscându-i contribuția fundamentală la dezvoltarea culturii și limbii române, la păstrarea identității și unității poporului român („Biserica lui Matei Basarab și a lui Varlaam, maica spirituală a neamului românesc, care a născut unitatea limbei și unitatea etnică a poporului, ea,

Continuare. Începutul în „Limba Română”, nr. 1-2 2018, p. 116-133

care domnește puternică dincolo de granițele noastre și e azilul de mântuire națională în țări unde românul nu are stat”, „păstrătoarea elementului latin <...> care a stabilit și a unificat limba noastră într-un mod atât de admirabil, încât suntem singurul popor fără dialecte propriu-zise...”, *Liber-cugetător, liberă-cugetare*, „Timpul”, 2 febr. 1879)⁵⁷. Poeziile-rugăciuni *Înviere, Rugăciune*⁵⁸, *Răzai asupra mea...* sunt sublime imnuri vibrând de sacralitate și tulburătoare, lăcrimândă pioșenie în fața Divinității, a Fecioarei Maria, speranța și ocrotitoarea românilor năpăstuiți („Crăiasă alegându-te,/ Îngenunchem rugându-te/ Înălță-ne, ne mântuie/ Din valul ce ne bântuie./ Fii scut de întărire/ Și zid de mântuire./ Privirea-ți adorată/ Asupră-ne coboară,/ O, Maică Preacurată/ Și pururea fecioară,/ Marie!”)⁵⁹ ce și-au păstrat miraculos unitatea prin limbă și credință.

Visul de adolescent de 17 ani privind unirea tuturor provinciilor românești și refacerea Daciei Mari, eliberarea Transilvaniei, Banatului și Bucovinei de sub stăpânirea austro-ungară, a Basarabiei, nu l-a părăsit niciodată pe marile creator și vizionar. Din acest considerent se află, alături de Ioan Slavici, Miron Pompiliu și alte personalități, între fondatorii Societății secrete „Carpați”, care ia ființă, în mod simbolic, la 24 ianuarie 1882, la București, având ca scop aparent sprijinirea transilvănenilor sosiți în capitală, în realitate având misia coagulării florii intelectualității românești naționaliste, unioniste, militând pentru reîntregire (sens în care desfășoară o intensă activitate agitatorică). Acest proiect al Daciei Mari a iritat puterile austriece care l-au considerat pe Eminescu periculos.

Convingerile jurnalistului și gânditorului profund, viziunea sa patriotică le întâlnim într-o parte din lirica sa inegalabilă, care, între marile teme pe care le cultivă (Timpul, Cosmicitatea, Istoria, Natura, Iubirea), cuprinde și poeme dedicate patriei, recitate de generații și generații de mari actori, de elevi, public obișnuit. Este vorba însă despre o lirică patriotică a simbolurilor istorice (*Scrisoarea III, Mureșanu, Mușatin și codrul, Dragoș vodă cel Bătrân, Umbra lui Istrate Dabija-voievod*), a imaginii marilor domnitori făuritori de istorie (Mircea, Ștefan, Dragoș vodă, Mușatin), suprapuse peste cea a neamului românesc, dar și despre o lirică patriotică în care la viziunea imnică se adaugă tonalitatea elegiacă ori satirică, meditația filozofică, marile idei vizând mitologia dacică și etnogeneza, societatea și condiția geniului, frumusețile dumnezeiești ale patriei (*Sara pe deal*), ce conferă unicitatea și nemurirea acestora.

Poezia care aureolează, ca forță a mesajului de unitate națională, această latură a creației sale lirice este celebra *Doina*⁶⁰, un inegalabil cântec „de durere și speranță” confiscat zeci de ani postbelici, dar care are azi aceeași magică putere de pătrundere la sensibilitatea și conștiința românească, un strigăt, „fundamentalul strigăt existențial al lui Eminescu, identificat în cel mai înalt grad cu cel colectiv – al neamului” (acad. Mihai Cimpoi): „De la Nistru pân’ la Tissa/ Tot Românul plânsu-mi-s-a /Că nu mai poate străbate/ De-atâta străinătate”; o expresie strălucită a idealului poetic de conservare a spiritualității românești a identității neamului, a iubirii profunde față de țara văzută rotundă. Izvorâtă din sentimentele sincere subscrise genialității poetice și uimitoarei capacități vizionare, această poezie, de un dramatism zguduitor, schițează ideatic Harta lirică a României întregite, a României Mari, anunțată astfel cu 35 de ani înainte, în versuri cu sunet de dangăt de clopot, având un mesaj clar și pătrunzător de unitate națională. „Lirismul ei ardent și sarcastic” (acad. Eugen Simion) a cucerit inimile tuturor românilor, mai puțin pe cele ale căror inimi nu bat la unison cu țara. Publicată pentru prima oară la 1 iulie 1883 în „Convorbiri literare”, apărută în anul următor în volumul *Poesii*, ediția *Princeps*, alcătuită și prefațată de Titu Maiorescu, ea a fost scrisă pentru a fi citită la festivitatea dezvelirii Monumentului ecvestru al lui Ștefan cel Mare în fața Palatului Domnesc (Palatul Culturii) din Iași, în data de 5 iunie 1883⁶¹, unde Eminescu participa ca observator al ziarului național „Timpul”.

„La 5 iunie 1883, se facu în Iași cu mare pompă inaugurarea statuei lui Ștefan cel Mare”, nota Negruzzi în „Amintirile” sale. „Suveranul, toate autoritățile statului, corpurile legiuitoare și un public foarte numeros se adunară în Iași din toate părțile țării și chiar din provinciile române ale imperiilor învecinate”. Festivitatea a fost marcată de poezia „Odă la statuia lui Ștefan cel Mare”, compusă special pentru acest eveniment de Vasile Alecsandri, de discursurile rostite de Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Gane, Petre Grădișteanu⁶². A. D. Xenopol⁶³, care-și manifesta se rezerva față de acele discursuri, opunea lor imaginea discretă a lui Eminescu: „Afară de marele poet Eminescu, cunoscător desăvârșit al poporului, al trecutului, minte adâncă și bogată, inimă cuprinzătoare, de la care pornise și gândul serbării din 1871”.

Cert este că Eminescu nu a mai citit *Doina* acolo, ci seara, într-o adunare ad-hoc a Junimii, stârnind ropote de aplauze și un entuziasm general, Vasi-

le Pogor adresându-i celebrele cuvinte: „... Eminescule! Ajunge că ai scris o poezie care va dura cât Moldova...” Momentul este immortalizat de același Negruzzi⁶⁴: „Profitând de împrejurare că un mare număr de membri vechi ai societății literare, printre care și Eminescu se găseau cu acea ocaziune în Iași, „Junimea” țină o mare întrunire. În acea sară Eminescu ne ceti cunoscuta sa *Doina populara* scrisă cu ocaziunea serbării și care începe cu cuvintele: *De la Nistru pân’ la Tissa/ Tot Românul plânsu-mi-s-a/ Că nu mai poate străbate / De-atâta străinătate*. Efectul acestor versuri pesimiste care contrastau așa de mult cu celelalte ode ce se compusese cu ocaziunea acelei strălucite serbări, fu adânc indiscriptibil. În contra obiceiului Junimii, căreia nu-i plăcea să-și manifeste entuziasmul pentru întâia dată de două zeci de ani de când exista societatea, un tunet de aplausuri izbucni la sfârșitul cetirii și mai mulți dintre numeroșii membri prezenți îmbrățișară pe poet”.

În centrul acestei poezii-emblemă a sufletului românesc stă figura măreață, plină de forță și trăinicie, simbolică, unificatoare, a marelui voievod ce a avut viziunea unității românilor: „Ștefane, Măria Ta,/ Tu la Putna nu mai sta,/ Las-Arhimandritului/ Toată grija schitului,/ Lasă grija sfinților/ În seama părinților,/ Clopotele să le tragă/ Ziua-ntreagă, noaptea-ntreagă,/ Doar s-a-ndura Dumnezeu,/ Ca să-ți mântui neamul tău!/ Tu te-nalță din mormânt,/ Să te-aud din corn sunând/ Și Moldova adunând”.

Acest cântec de dragoste, durere, fulminant și dătător de speranță, strigăt de unire a tuturor românilor, trasează harta lirică a spațiului de românitate: „De la Nistru pân’ la Tissa”; „Din Hotin și pân’ la Mare”; „De la Mare la Hotin”; „Din Boian la Vatra-Dornii”; „Din Sătmăr pân’ în Săcele”; „De la Turnu-n Dorohoi”; „Din Boian la Cornu Luncii”; „Din Brașov pân’ la Arad” (într-o variantă). O proiectare a viitorului care se va împlini odată cu realizarea României Mari – Dacia străveche visată de poet: „Doar s-a-ndura Dumnezău/ Ca să-ți mântui neamul tău!”. Un manifest, un testament lăsat urmașilor, poetul presimțind parcă faptul că aceasta avea să fie ultima sa „cetire” la Junimea.

Întors la București, Eminescu publică în „Timpul” o serie de șapte (cinci) articole despre această festivitate din care reiese nemulțumirea față de confiscarea evenimentului de către puternicii zilei: „...s-ar fi cuvenit, zicem, ca acest mare geniu român, revenit între noi în imagine plastică, în carne și oase de bronz, să treacă la nemurire în ochii celor vii fără a fi exploatat în trecerea sa”⁶⁵.

Gravată la Putna, pe cartea deschisă la baza bustului lui Eminescu, ea stă mărturie și astăzi că idealul pentru care Geniul nostru creator și-a consumat toată energia și și-a ruinat sănătatea a rămas neîmplinit până la capăt.

La scurt timp, la 28 iunie 1883⁶⁶, după ce publicase articolele *Pentru libertatea presei și a jurnalistului*⁶⁷ și *Austria și guvernul nostru* („*Tim-pul*”, 26 iun. 1883), marele poet și creator de geniu este împins pe tragicul drum al Golgotei, al martirajului, al cărui semnal îl dăduse P. P. Carp⁶⁸ cu formula imperativă adresată lui Maiorecu : „Mai potoliți-l pe Eminescu!”⁶⁹, care se va încheia prin crucificarea sa. „Mai încălzește-ne mintea cu o rază din geniul D-tale poetic, care este și va rămâne cea mai înaltă incorporare a inteligenței române”, îi scria Maiorecu în 1884⁷⁰, anunțându-l de apariția primului său volum de versuri, *Poesii*, care l-a făcut „cel mai popular scriitor al României”. Nu boala, ci „lupta pentru neam, lege și țară” i-a cauzat acest sfârșit tragic. „Glasul său, unic în concertul politicianismului vremii, trebuia să fie stins. Supăra mult adevărul său, al căutătorului de Absolut! Căci pentru el nu exista adevărul de conjunctură al partidelor, ci doar adevărul nației românești pentru care a trăit și pentru care a fost sacrificat, cu tăcuta complicitate a unor personaje malefice”, conchide dramatic strălucitul eminescolog, acad. Zoe Dumitrescu-Buşulenga⁷¹.

A creat o operă de o valoare inestimabilă, a ars ca o torță, înscriindu-se în acel „șir neînterupt de martiri”⁷² ai poporului român, despre care îi scria lui G. Panu, a ridicat neamul său prin exemplul personal dus până la sacrificiu, căruia i-a lăsat în grijă testamentul său de unitate și iubire sinceră de țară, de reprezentare în lume prin cultură, prin valori, nu mediocrități, prin magistrala sa Operă, de aceea este perceput de români ca poet național, far nestins al culturii naționale și are un loc special, de nezdruncinat, în inimile lor. „A apărut în lumea noastră un om care-a înțeles să fie om deplin”, sublinia eminescologul acad. Constantin Noica acest miracol al ivirii Poetului de geniu pe pământ românesc⁷³, supranumit Luceafărul⁷⁴ poeziei românești.

Nu vrem să amintim de acei autointitulați „progresiști” care nu-l lasă în pace nici acum (după ce în perioada comunistă a fost interzis accesul la publicistica sa integrală, la poemul *Doina* ș.a.), urmărind schimbarea modului de receptare a lui, căci nu merită. Înserăm, în replică, câteva gânduri spicuite de pe internet, vocea poporului, cu valoare de fină, sinceră

și reală apreciere a marelui poet, jurnalist și patriot („Eminescu din cauza dragostei pentru țară a murit, nu de boală”; „Prin adâncă lui simțire a fost, este și fi-va pururea chiar însăși ființa românească”; „Eminescu e însăși esența cuvântului român”; „Eminescu a lăsat o imensă operă, în limba română, nu prin marimea ei, ci prin genialitate”; „Eminescu, inegalabil!”; „Lumina neamului nostru”; *Doina* – „Manifestul unui popor și al unei țări pe care vecinii hrăpăreți au dorit să-i îngenucheze și să-i prăduiască”; „Acest manifest al poporului român exprimă strigătul de unire al tuturor românilor oriunde se vor afla, precum și lupta contra dușmanilor neamului românesc și trădătorii de neam și țară”; „Numai Eminescu a putut face în trecut și să fie nemuritor, chiar mai actual”; *Luceafărul* – „Este o capodoperă!”; „Nemuritoare poezie”; „Cea mai frumoasă poezie care s-a creat vreodată!”; *Sara pe deal* – „Doamne, câtă frumusețe!”; *Mai am un singur dor* – „Expresia genialității liricului poetului național”; „Muzicalitatea versului e genială”; „Toată jalea românilor este în această romanță!”; *Glossă* – „Versuri nemuritoare”; *Odă în metru antic* – „Geniul Eminescu! primul vers este intraductibil”; „Versurile lui Eminescu, unice și nemuritoare!”; „Cel mai frumos poet și cel mai mare, nu știu dacă se va mai naște vreunul ca el. Eminescu este România! Eminescu... Unic!”; „Dragii mei, citiți-l pe Eminescu! Mihai Eminescu nu este numai un poet. Este liniștea pe care noi întotdeauna o descoperim în poeziile sale”; „Respect cel mai mare geniu pe care l-a avut România vreodată”; „Grande geniu inexpugnabil Mihai Eminescu!”; „Eminescu nu e geniu, e ceva ce nu are calificativ, e ființa supremă cu gândire supremă”; „Eminescu, te iubesc! Tu ești steaua mea și a întregii români!”; „E foșnetul eternității!”).

Indiscutabil, Mihai Eminescu a înscris, prin viața și opera sa, secvența de aur a culturii națiunii române.

Note

⁵⁸ Recitată în limba română de către Papa Ioan Paul al II-lea în Piața Sfântul Petru de la Vatican, înainte de vizita efectuată în România, în anul 1999.

⁵⁹ De o frumusețe și sensibilitate unice, ele au fost lumina deținuților politici din perioada bolșevică.

⁶⁰ Are 10 variante, după unii cercetători, 8 – după Perpessicius, una singură articulată. Vezi și: Mihai Eminescu. *Poezii tipărite în timpul vieții*, vol. III, note și variante, ediție critică îngrijită de Perpessicius, cu reproduceri după manuscrise, Editura Fundației Regale, București, 1944.

⁶¹ „Actul de inaugurare a statuii lui Ștefan cel Mare”. Provine din Arhivele regale de la Sinaia. La data edictului, „5/17 Iunie, 1883, la Iasi”.

⁶² Președinte al Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor, discursul său, în care vorbea despre „provinciile surori Bucovina, Banatul și Transilvania, cari ar fi lipsind încă, din nefericire, Coroanei României, dar cari poate nu-i vor lipsi totdeauna”, a deranjat Austria.

⁶³ Care avea să prefățeze volumul M. Eminescu, *Poesii alese*, Iași, 1893, ediția Șaraga.

⁶⁴ „Convorbiri literare” din iulie 1889.

⁶⁵ „Timpul”, 11 iunie 1883.

⁶⁶ Coincidență sau nu, în aceeași zi Austro-Ungaria rupe relațiile cu România pentru 48 de ore, la București urmând percheziții la sediul Societății „Carpații”; Tratatul cu Tripla Alianță, împotriva căruia s-a pronunțat Eminescu, se va încheia pe 18 (30) oct. 1883, dată după care Slavici este nevoit să plece din București, în anul următor înființând, la Sibiu, ziarul „Tribuna”.

⁶⁷ În care se pronunța împotriva închiderii ziarului „L'Indépendance Roumaine” și expulzării directorului acestuia, Emil Galli.

⁶⁸ Trimisul țării la Viena, unde se decideau termenii Tratatului secret dintre România și Austro-Ungaria.

⁶⁹ „La mai opriți-l pe Eminescu ăsta!”

⁷⁰ „Scrisoarea lui Maiorescu către Eminescu”, febr. 1884.

⁷¹ Autor al unor cărți fundamentale dedicate Poetului: „Eminescu”, 1963; „Eminescu – cultură și creație”, 1976; „Eminescu și romantismul german”, 1986; „Eminescu. Viață-Creație-Cultură”, 1989.

⁷² Gheorghe Panu, „Amintiri de la Junimea din Iași”, 1908.

⁷³ El însuși mărturisește: „Dumnezeul geniului m-a sorbit din popor, cum soarele soarbe un nour *de aur* din marea de amar”.

⁷⁴ Așa l-a numit Miron Cristea, viitorul patriarh al României, în prima lucrare de doctorat dedicată Poetului (*Mihai Eminescu: viața și opera – studiu asupra unor creații mai noi din literatura română*), susținută la Universitatea din Budapesta, în limba maghiară, în 1895).

O lecție de ISTORIE A ROMÂNILOR

În ajunul zilei de 27 martie, Casa Limbii Române „N. Stănescu” și revista de știință și cultură „Limba Română” i-au invitat pe toți acei ce simt și gândesc românește: scriitori, istorici, jurnaliști, oameni de artă, profesori, elevi, studenți – la manifestarea festivă dedicată Centenarului Unirii Basarabiei cu România.

Evenimentul a inclus lansarea ediției speciale a revistei „Limba Română”, Simpozionul „27 martie 1918 în destinul românilor basarabeni” și inaugurarea expoziției de pictură „Tradiție și modernitate în pictura basarabească”.

Participanți la manifestare

Dintru început, participanții la eveniment au păstrat un minut de reculegere în memoria deputaților din Sfatul Țării, care acum 100 de ani au votat Unirea cu Patria-Mamă, în amintirea tuturor românilor (indiferent de zona geografică din care provin) care au militat și și-au jertfit viața pentru făurirea României Mari. Adresându-se celor prezenți, dl Alexandru BANTOȘ, redactorul-șef al revistei „Limba Română”, director al Casei Limbii Române „Nichita Stănescu”, a spus:

„Trebuie să prețuim aceste zile când avem dreptul, dar și sacra obligație, de a-i omagia pe cei care au luptat pentru ca Basarabia să revină în ve-

chile hotare ale neamului. Să perpetuăm deci vie amintirea moșilor și strămoșilor noștri de acum un veac, cărora nu le-a fost frică să se răzvrătească împotriva unei existențe de sclav, care au dorit și au pus capăt unei vieți în care străinul sau cei înstrăinați de neam te învăță care îți este istoria, obârșia, denumirea limbii și îți dictează cu cine să fii frate, trasându-ți, fără să te întrebe, viitorul tău și al celor care vor urma după tine.

Să admirăm și să apreciem măreția idealului și a curajului unioniștilor de acum un secol și să nu uităm că până la 1918 și după 1944, noi, românii basarabeni, ne-am aflat în fața unor neîncetate și grele încercări, a unei crâncene, violente și perverse falsificări a istoriei naționale. Din motive de conjunctură politică, mereu potrivnică nouă, aruncați în vârtejul marilor evenimente din această sută de ani, am fost lăsați în voia sortii, uitați de ai noștri (nu și de dușmani!), încât rezistența și supraviețuirea noastră au fost mai mult un joc al hazardului.

Să nu uităm că basarabeni și, asemenea nouă, bucovinenii au fost timp îndelungat victimele, prizonierii unor politici AISTORICE. Ei, poate mai mult ca frații lor români din alte provincii, au fost puși în situația să ispășească greșelile, duplicitatea, superficialitatea, implicit în materie de istorie, a conducătorilor, a liderilor politici, inclusiv a unor intelectuali...

Umili și umiliți, am fost obligați să învățăm o istorie distorsionată, pentru că am trăit vremuri crâncene, când ne era totul interzis, iar puținii oameni de caracter, care au manifestat bărbăție, forță morală în apărarea și promovarea istoriei noastre, au fost de cele mai multe ori scoși din joc, marginalizați sau chiar exterminați. Puternicii zilei, mai marii peste noi, neglijând cele mai elementare legi ale firii, au încercat în disperare, aplicând toate mijloacele posibile de influență, să edifice la Est de Prut un popor nou, cu o limbă și o identitate distinctă de cea hărăzită de Dumnezeu. Timpul însă, așa cum remarca cineva, arată că *a construi fără a avea în vedere adevărul istoric, înseamnă a construi pe nisip. Doar Ea (istoria) ne vorbește în numele adevărului, ea ne propune legea epocilor dispărute, dar și a celor care vor veni.*

Începând cu ultimul deceniu al secolului trecut, istoricii noștri, din Țară și din Republica Moldova, spre onoarea lor, și-au făcut onest datoria. Anume având la temelie cercetările recente din domeniu, ediția specială, lansată astăzi, încearcă să aducă în actualitate o frântură din

învolverată istorie trăită de basarabeni în ultima sută de ani. Echipa redacțională și-a propus să surprindă suflul acelei vremi, de început de veac, să evoce întocmai evenimentele văzute și trăite de cei care în 1918 au avut neasemuita cutezanță, demnitatea de a se înrola în lupta pentru reîntregirea patriei, pentru eliberarea de sub jugul străin a acestui ținut luat cu hapca, prin fraudă și cunoscută șiretenie în 1812.

Răsfoind revista, cititorul, mai ales cel tânăr, va avea prilejul să coboare în timp cu ajutorul documentelor, să urmărească de-a lungul deceniilor persistența ideii românești în acest spațiu, să deducă aievea fața adevărată a adevărului, cum zice și Sfânta Scriptură.

Mulțumim tuturor autorilor ce semnează în această ediție specială: Excelenței Sale domnului Ambasador Daniel Ioniță, domnilor Mircea Coloșenco, Dorin Cimpoeșu, Mircea Druc, Vasile Macovei (București), Octavian Onea (Ploiești), Alexandru Herlea (Paris), Ștefan Afloroaei (Iași), Cristinel Munteanu, Fănel Teodorașcu (Galați), Ala Sainenco (Botoșani), Ana Bantoș, Arcadie Suceveanu, Constantin Șchiopu, Andrei Strâmbeanu, Vlad Mischevca, Nicolae Enciu, Maria Danilov, Anatol Petrencu, Anatol Eremia, Constantin Gh. Ciobanu, Ion Țurcanu, Andrei Crijanovschi, Emilia Ogîlindă, Eugen Tudor Scîlîf (Chișinău); față de colegii mei de la revistă, de la Casa Limbii Române, de la tipografii: Jana Ciolpan, Alex Marchitan, Andrei Rusnac, Dumitru Munteanu, Vasile Ciubotaru, Inga Dohotaru, Rodica Cerga-Pâslar, Vlad Rusu, Elena Bezdăga... Pregătirea la timp a acestei reviste a fost posibilă pentru că toată lumea implicată la elaborarea ei – autori, redactori, tipografi au manifestat solidaritate, înțelegere și sinceră dorință de a pune umărul la materializarea unui gest onorabil față de Centenarul Unirii.

Câteva detalii referitor la „geneza” acestei ediții speciale: ideea a fost avansată în decembrie trecut, la Geneva, unde, în fiecare an, de Crăciun, familia noastră se reîntregește. Atunci a fost conturată concepția acestui număr de revistă. Fiul nostru, Mihai Bantoș, fiica Doinița și ginerele Mircea Băncilă, și-au asumat obligația de a sprijini financiar apariția ei, în cazul în care alte resurse financiare nu vor fi identificate. Din motive, la care nu e cazul să mă refer acum, ediția specială (variantă electronică și tipar) dedicată Centenarului Unirii Basarabiei cu Patria-Mamă apare doar cu modestul sprijin al familiei noastre”.

În imagine: Ana și Alexandru Bantoș, Arcadie Suceveanu și, la tribună, Excelența Sa, dl. Ambasador Daniel Ioniță

Secvență de la Simpozion

Vorbește scriitorul Andrei Strâmbeanu

Numind Marea Unire cea mai glorioasă pagină de istorie românească, Arcadie SUCEVEANU, președintele Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, a trezit, prin discursul său înflăcărat, profunde sentimente patriotice în inimile celor prezenți. „În 1918, Basarabia prima a început să-și strige frații de sânge! a spus cu mândrie poetul. După atâtea suferințe, am revenit la matricea originară, România. Unirea nu s-a muzeificat, nu e o poveste în amintirea noastră. În ciuda evenimentelor tragice care au urmat după anul 1940 – deportările în masă, exterminarea intelectualilor, colectivizarea forțată, impunerea unei limbi și a unui alfabet străin, studierea unei istorii false –, conștiința românească a basarabenilor a rămas vie, Unirea rămânând un ideal dramatic, cutremurător, cel mai curat și neperversit.”

Dovadă a acestui fapt sunt declarațiile simbolice de unire a Basarabiei cu România, semnate de mai multe localități din republică – fenomen salutat cu entuziasm de scriitorul Andrei STRÂMBEANU (primii semnatori au fost chiar locuitorii din Fântâna Albă, satul lui natal). „Nimeni nu oprește primăvara!” și-a exprimat, metaforic, credința în Unire poetul. Apropierea celor două maluri o fac oamenii, prin cuget și simțire.

Despre concepția poetului Alexei Mateevici referitoare la limba română, ca element definitoriu al națiunii noastre, despre lupta lui pentru o școală în limba română și unirea tuturor vorbitorilor aceleiași limbi a evocat, în comunicarea sa „Alexei Mateevici, prevestitorul Unirii”, dna Ana BANTOȘ, doctor habilitat în filologie, redactor-șef adjunct al revistei „Limba Română”.

Geneza problemei basarabene, tema Marii Uniri de la 1918 și a impactului ei benefic asupra populației române din Basarabia au răsunat în comunicările prezentate de Vlad MISCHEVCA, doctor în istorie, Constantin ȘCHIOPU, doctor hab. în filologie etc.

Elena COJOCARU, colaborator la Muzeul Național de Etnografie și Folclor, profesoară de istorie, a impresionat audiența prin modul simbolic de a reda miracolul anului 1918: a refăcut un trandafir, adunându-i petalele rupte și uscate. „În același timp, a subliniat profesoara de istorie, trebuie să avem grijă de tânăra generație, să-i spunem adevărul despre noi”.

La Casa Limbii Române a venit pentru a marca această dată însemnată și un grup de adolescenți de la Liceul de Creativitate și Inventică „Prometeu” din capitală. Elevii Alexandru LUNGU, Armanda MUNTEAN și Francesca TALMACI au prezentat un recital pe poezie patriotică. Tinerii au luat cunoștință de ediția recentă a revistei „Limba română”, care, cu siguranță, le va servi drept manual al Unirii, al istoriei noastre de ieri și de azi.

Un moment emoționant al acestui eveniment a fost prezența ambadorului României în Republica Moldova, dl Daniel IONIȚĂ. Exceelența Sa i-a felicitat pe participanții la manifestare, exprimându-și admirația față de modul în care românii basarabeni au reușit să reziste în timp și să-și păstreze identitatea, în ciuda tuturor impedimentelor. „E dreptul și datoria noastră sfântă să înțelegem ce s-a întâmplat cu noi în ultima sută de ani, să vedem cine suntem, ce am devenit și încotro ne îndreptăm. Doar așa ne putem proiecta viitorul. Este de datoria noastră să purtăm cu cinste România acolo oriunde există suflare românească. La mulți ani, Români!”

Lica MOVILĂ
(Revista „Florile Dalbe”, 05.04.18)

Răzvan VONCU

O publicație inestimabilă

R. V. – critic și istoric literar, conf. univ. dr., Departamentul de științe literare al Facultății de Litere, Universitatea din București. Autor a 17 cărți, între care: *Secvențe literare contemporane* (2001-2002, ed. a II-a, 2010), *Orizonturi medievale* (2003), *Eseuri critice* (2006), *Fragmente de noapte* (2008), *Zece studii literare* (2010), *Labirintul mărturisirii* (2012), *O istorie literară a vinului în România* (2013). A colaborat la majoritatea revistelor literare din țară. Este distins cu Premiul Național „Marin Sorescu” (2002), Premiul „Titu Maiorescu” pentru critică literară al Academiei Române (2003) și Premiul Filialei București – critică și istorie literară – a Uniunii Scriitorilor din România (2014). Este redactor-șef al revistei „România literară”.

Privesc de mai mulți ani, cu crescândă admirație, eforturile profesorului Alexandru Bantș de a scoate la Chișinău o revistă intitulată „Limba Română”.

Chiar și numai pentru titlul ei, publicarea revistei, neîntrerupt, de 28 de ani încoace, constituie un act de eroism intelectual, într-un stat, Republica Moldova, în care se fac piruete extrem de complicate pentru a fi evitată sintagma limba română. Și în care numeroase oficialități nu s-au sfiit și nu se sfiesc nici azi să vorbească despre o inexistentă „limbă moldovenească”, diferită de limba română.

Mai întâi, pentru că este dedicat Centenarului Marii Uniri. Este cunoscut faptul că autoritățile centrale de la Chișinău nu organizează nici un fel de manifestare, nici pentru a celebra actul de la 27 Martie 1918, prin care Basarabia revenea la Țara-Mamă, nici pentru a marca, la 1 Decembrie, actul care a finalizat, la Alba Iulia, Marea Unire. Revista „Limba Română” salvează, cumva, obrazul Basarabiei.

În al doilea rând, conținutul revistei este unul de excepție. Întotdeauna, revista „Limba Română” a avut un conținut bogat, variat, cu contribuții de valoare în materie de limbă, literatură, cultură și civilizație românească. Dar prezentul număr oferă cititorilor săi, pur

și simplu, documentarea completă a momentelor din 27 Martie 1918, respectiv, 1 Decembrie 1918, în acte și mărturii de epocă, în analize și interpretări de autoritate.

Astfel, după un editorial semnat de Alexandru Bantoș și un interviu cu ambasadorul României la Chișinău, E. S. dl Daniel Ioniță, rubrica *Restitutio* adună la un loc, pentru prima dată în presa românească post-1989, toate documentele oficiale ale celor două momente: Declarația Sfatului Țării prin care Basarabia este proclamată Republică Democratică Moldovenească (din 2 decembrie 1917), Declarația oficială a Sfatului Țării de unire a Republicii Democratice Moldovenești (Basarabia) cu România (27 Martie 1918, Chișinău), discursul crucial rostit de Constantin Stere la ședința Sfatului Țării din 27 Martie, Declarația Sfatului Țării despre unirea necondiționată cu România (27 noiembrie 1918, Chișinău), Propunerea Unirii la Alba Iulia (rostită de Vasile Goldiș, la 1 Decembrie 1918), Discursul rostit de Vasile Goldiș în Sala Tronului (14 decembrie 1918, cu Adnotațiuni) și, în fine, Tratatul prin care principalele Puteri Aliate și Asociate - Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia - recunosc suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei (28 noiembrie 1920, Paris). Documente inestimabile, care reconstituie autentic traseul prin care Marea Unire, începută la Chișinău și încheiată la Alba Iulia, a dus la desăvârșirea unității naționale.

Apoi, „Limba Română” restituie, sub titlul *Ecouri din trecut*, texte de Vasile D. Moisiu, Mihail Sadoveanu, Dumitru Bogos, V. V. Movileanu, Teodor Jireghie, Iulian Friptul și Vasile Țepordei, care reconstituie veridic atmosfera unionistă din Basarabia anului 1918. Ele sunt urmate de fragmente memorialistice pline de amănunte de epocă, aparținându-le prim-ministrului Unirii Basarabiei, Alexandru Marghiloman, și ministrului de război din Cabinetul Marghiloman, Constantin Hîrjeu.

Dosarul continuă cu un alt capitol, intitulat *Precursorii despre Unire* (cu texte antologice de Nicolae Iorga și Constantin Stere și contribuții de Catinca Agache și Octavian Onea), urmat de două seturi de reflecții contemporane asupra evenimentelor istorice din 1918, în care semnalează textele semnate de Dorin Cîmpoieșu, Arcadie Suceveanu, Andrei Strămbeanu, Vasile Macovei, Mircea Druc, precum și grupajul *Lecțiile istoriei*, la care participă istorici renumiți din Republica Moldova.

Inestimabil mi se pare - căci vorbim inadmisibil de puțin despre asta - capitolul *Pledoarii pentru cauza noastră*, care conține o serie întreagă de documente ce atestă bătălia diplomatică purtată de România între 1940-1947, dar și (prin intermediul exilului românesc) mult după aceea, pentru afirmarea drepturilor noastre asupra Basarabiei. Prin acest capitol, „Limba Română” combate cu dovezi incontestabile mitul de esență sovietică, potrivit căruia România și românii s-ar fi „împăcat” cu pierderea Basarabiei. Nu numai că nu s-au împăcat, dar s-au luptat pe toate căile posibile pentru a afirma românitatea teritoriului dintre Prut și Nistru și drepturile noastre acolo.

Grupajul dedicat Centenarului se încheie cu un capitol care abordează unele semnificații contemporane ale continuității românești, cu contribuții interesante, aparținându-le lui Mircea Coloșenco, Constantin Șchiopu, Ana Bantoș și Tatiana Butnaru.

Ca în fiecare număr, „Limba Română” găzduiește și rubricile intitulate Coșeriana (menită să fructifice moștenirea științifică a marelui lingvist Eugen Coșeriu, originar din Basarabia), respectiv, *Poesis* (cu poezii de Alexie Mateevici, Andrei Ciurunga, Grigore Vieru și Eugen Coșeriu).

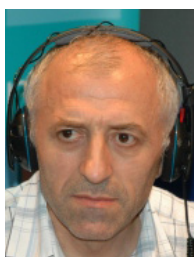
O revistă prețioasă pentru spiritul românesc și un număr impresionat prin calitatea conținutului, ca și prin claritatea viziunii, pentru care animatorul ei, profesorul Alexandru Bantoș, merită recunoștința lumii intelectuale românești.

P. S. Deși arborează chiar pe frontispiciu logoul oficial al Centenarului, revista a apărut cu contribuția financiară a unor binefăcători din Diasporă: Mihai Bantoș din Chicago și Doina și Mircea Băncilă din Geneva. Nu am reușit să identific nici un semn că statul român ar fi contribuit cu vreun leu, dar poate că n-am văzut eu bine...

Adevărul, 15 aprilie 2018

Arcadie GHERASIM

Ostașul român

A. G. – absolvent al Facultății de Filologie secția Jurnalistică a Universității de Stat din Moldova. A activat timp de două decenii la *Teleradio-Moldova* în calitate de corespondent, șef de secție, redactor-șef al Redacției de actualități la Radio Moldova, director general TV Moldova.

A fost director al postului municipal de televiziune *Euro-TV Chișinău*, redactor-șef adjunct al ziarului *Timpul* și, aproape un deceniu, moderator al emisiunii „Forum” de la radio *Vocea Basarabiei*.

A fost producător general al postului de televiziune *Vocea Basarabiei*, producător la *TVR Moldova*. Din 2001 este lector la Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicării a USM. Distins cu Diploma de Onoare a Republicii Moldova, are titlul onorific „Om emerit al Republicii Moldova”

România este atât de tainică și de fermecătoare, încât pe cerul ei norii își joacă nunțile, în munții ei și-au ales sălaș ultimele mituri ale Europei, în oglinzile apelor iuți ale râurilor ei se joacă de-a ascunselea îngerii, iar pe drumurile ei, în nopți fără de veghe, se mai aud și azi șoaptele celui mai frumos poem pe care un oștean l-ar fi scris vreodată:

"De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, către Tine,
Nu din gură, ci din carte,
Că ne ești așa departe.
Te-am ruga, mări ruga
Să-mi trimiți prin cineva
Ce-i mai mândru-n valea Ta:
Codrul cu poienele,
Ochii cu sprâncenele;
Că si eu trimite-voi
Ce-i mai mândru pe la noi:
Oastea mea cu flamurile,
Codrul și cu ramurile,
Coiful nalt cu penele,
Ochii cu sprâncenele,
Și să știi ca-s sănătos,
Că, mulțumind lui Cristos,
Te sărut, Doamnă, frumos”.

România este măreață pentru că și Eminescu a fost român. Or, numai zămislit fiind din genele celor mai de jertfă oșteni ai tuturor vre-

murilor, ale celor mai triști martiri ai tuturor războaielor, ale celor mai cumiști și măreți viteji gata să moară, la fel de împăcați cu destinul, atât pentru țară cât și pentru un dor nestăvilat și care nu are traduce-re deplină în nicio limbă a altor seminții; numai simțind cum îți curg prin vene oasele străbunilor și bulgării acestei țărâne la care au râvnit, au tot râvnit și încă mai râvnesc dușmani fără de ținere de minte; numai răstignindu-te în nopți de nesomn pe crucea grea a regretelor că nu ai putut să te afli „cu arma în mâini” peste tot și în toate vremurile de cumpănă ale poporului tău; numai simțind până la lacrimi fiorul despărțirii de cei dragi, dar și durerea lacrimii de pe obrazul văduvei sau al copilului orfan de tată care a plecat să-i apere de răi; numai răvă-șit de puterea sufletului românesc de a renaște la nesfârșit și din cenușă, și din ploaie, și din arșițe, și din colbul șerpuind între bornele istoriei, și din dorul nestăvilat de cuibul său dintotdeauna sedentar – numai astfel poți intui sublima nebunie a acestui neam care, plecând la bătălie, după ce dă ochii cu moartea și șterge de pe fața pământului mii de suflete păgâne, iar văile încă mai gem de convulsiile dușmanilor muribunzi, se așază liniștit lângă cort și... ne sugerează Eminescu, „zâmbind de-o amintire”, scrie:

„De din vale de Rovine

Grăim, Doamnă, către Tine...”

Dar știți de ce se întâmplă așa? Simplu: pentru că în casa lui, românul întotdeauna a fost acasă. Pentru că România este cea mai trainică și pentru totdeauna casă a tuturor celor care simt ca Eminescu: „Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști”...

Vlad MISCHEVCA

Steaguri istorice și polemici politice

Vi. M. – cercet. șt. coordonator la Institutul de Istorie (Chișinău), dr., conf. cercet. (*Associate professor, Ph.D.*); membru al Comisiei Naționale de Heraldică (din 1995) și al Grupului de inițiativă „Anul 1812” (Chișinău, 2011). Domenii de competență: istoria relațiilor internaționale din sud-estul Europei (sec. XVIII – încep. sec. XIX), genealogia domnilor fanarioți, vexilologie heraldică, raporturi istorice româno-elene. Semnează 13 monografii, publicate la Chișinău, București, Iași, Atena, Salonic.

„Ca istoric vă depun mărturie că istoria, până la urmă, nu iartă. În timp, istoria așază pe fiecare unde-i este locul, după fapta și gândurile sale.”

Acad. Dinu C. GIURESCU

Am fost martorul unei noi tentative a factorilor politici, asistați de unii istorici, de a reanima cauza moldovenismului în Republica Moldova, apelându-se cu ardoare la memoria slăvitului voievod Ștefan cel Mare.¹ La ședința Comisiei Naționale de Heraldică (CNH) din 19 aprilie curent, a fost pus în discuție un subiect oarecum neașteptat și neanunțat din timp, dar care mocnea demult în agenda Președinției: *Avizarea proiectului de lege pentru modificarea Legii 217/2010 privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova*. De remarcat că Legea din 2010 cu privire la Drapelul de Stat, Articolul 9, permite arborarea, alături de alte drapele din Republica Moldova, a celor ce fac parte din categoria *Drapelelor istorice*.

Sunt unul dintre fondatorii Comisiei Naționale de Heraldică și primul ei președinte. În 1995, un grup de entuziaști – subsemnatul, Constantin Bogatov și Nicolae Schițco, secretarul actual al CNH – a întreprins demersurile necesare în vederea instituirii acestei comisii, imperioasă fiind elaborarea și implementarea corectă a

noilor simboluri pe teritoriul Republicii Moldova. Activitatea în cadrul CNH și astăzi se desfășoară în bază de voluntariat. În Republica Moldova, CNH funcționează pe lângă Președinție, iar în unele țări și pe lângă alte instituții de stat sau Academia de Științe. În momentul constituirii Comisiei, ne-am bucurat că funcționează pe lângă Președinție, pentru că i se conferea, astfel, un statut mai înalt de autoritate publică. Conform legislației adoptate: (1) *CNH, instituită pe lângă Președintele Republicii Moldova, este autoritatea națională care promovează politica de stat unitară în domeniul simbolurilor publice în Republica Moldova.* (2) *CNH stabilește normele naționale și condițiile teoretice, tehnice și practice de elaborare, de instituire, de înregistrare, de evidență, de confecționare, de utilizare, de păstrare și de promovare a simbolurilor publice, exercită controlul asupra respectării acestor norme și condiții.* (3) *CNH organizează elaborarea simbolurilor naționale și pregătește propuneri legislative referitoare la ele.* (4) *CNH exercită și alte atribuții prevăzute de regulamentul său, aprobat prin decret al Președintelui Republicii Moldova.* (5) *CNH emite decizii privind expertizarea, avizarea și înregistrarea simbolurilor publice.* În 2010 a fost aprobată de Parlament Legea cu privire la **Drapelul de Stat al Republicii Moldova**, o lege foarte importantă, după care au urmat legile cu privire la **Simbolurile publice** (2011) și despre **Stema de Stat** (2013). Conform acestui cadru juridic, Republica Moldova obținuse mecanismele de elaborare, utilizare și de protejare a simbolurilor publice.

Odată cu instalarea unui nou șef de stat, acesta are dreptul să revizuiască componența Comisiei, alcătuită în prezent din 15 membri. Fiecare persoană în cadrul dezbaterilor deschise ia hotărâri reieșind din cunoștințele proprii, în baza rigorilor științei și artei heraldice, iar uneori și a simpatiilor, care, să recunoaștem, pot fi și politice.

Decizia din aprilie a CNH în legătură cu așa-zisul *Drapel istoric al lui Ștefan cel Mare* a fost una controversată și discutabilă, deoarece, precum a recunoscut însuși raportorul acestui subiect – Heraldistul de Stat dr. Silviu Tabac: „Soluția propusă de președinte este bună, dar nu cea mai bună”,² votând alături de subsemnatul – *Contra* (*Pro* au fost 7 membri și o singură *Abținere*).

Președintele CNH dr. Corneliu Popovici a declarat ulterior că: „Timp de un an, specialiști în heraldică – oameni de știință din țara noastră și din străinătate, ulterior – au reconstruit drapelul istoric al Țării Moldovei,

a cărei succesoare este statul nostru Republica Moldova. (Sic!)... Iar în urma avizării pozitive în cadrul Comisiei Naționale de Heraldică, Președintele Dodon Igor a lansat o inițiativă legislativă de conferire a statului legal de simbol național istoric al Republicii Moldova stindardului purtat de Ștefan cel Mare în ziua de 12 septembrie 1485, la Colomeea”³.

Cu certitudine, adesea istoricii sunt formatori de opinie, deoarece Istoria constituie baza culturii unei societăți, iar heraldiștii, care creează și promovează simbolurile publice – precum cei de la CNH – au un cuvânt greu de spus în ceea ce privește trecutul și prezentul unei țări sub aspectul Simbolului național sau celui de stat, care o caracterizează și deosebește. Și, precum a menționat și colegul Octavian Țicu: „atâta timp cât avem o societate așa cum este, divizată politic și istoric, nu avem cum să nu atestăm intervenția chiar și a unor președinți, economiști, matematicieni și de alt gen, care-și vor face de fiecare dată mendele, pentru că istoria este un domeniu care oricui îi place pentru a fi instrumentalizată”⁴.

Trebuie de remarcat că problematica vexilologică este un subiect cercetat de către istoriografia română, fiind publicate un șir de studii, inclusiv despre steagurile din epoca lui Ștefan cel Mare⁵. Iar în ultimii ani au apărut și cercetări noi cu referire la procedura disputatului omagiu de la Colomeea (Kolomyja) din 1485 și steagurile moldovenești prezente acolo⁶.

De aceea, în cadrul ședinței cu pricina a CNH am avut o intervenție, care ulterior a fost desfășurată la cel de *Al XII-lea Simpozion de Heraldică* (Chișinău, 27 aprilie 2018) **cu privire la drapelele istorice ale Moldovei**. Considerăm oportună o trecere în revistă a acestui subiect, cu atât mai mult că nu Republica Moldova este succesoarea de drept a Țării Moldovei și nici politicienii de la Chișinău nu sunt urmașii juriști ai lui Ștefan cel Mare, chiar dacă în umbra slăvitului Voievod mulți încearcă să-și facă capital politic (mai ales așa-zișii *Patrioți ai Moldovei*, socialiștii ș.a. partide de stânga).

În epoca medievală, Țara Moldovei s-a individualizat și prin steaguri, a căror cromatică și însemne heraldice dezvăluiau într-un limbaj plastic autoritatea domniei și a țării. În evul mediu, organizarea militară după steaguri a fost, în general, comună țărilor românești. Fiind simbolul

coeziunii ostășești, steagul (drapelul) era purtat în fruntea unității, similar organizării militare a altor state europene. Cea dintâi mențiune documentară cu privire la steagurile militare din Moldova datează cu anul 1432, când într-un act de la Ilie voievod, domn al Țării Moldovei, de la 2 septembrie e amintit steagul boieresc de la Tutova (rezultă o împărțire militară teritorială)⁷. Bineînțeles, dacă au existat steaguri boierești, e lesne de presupus că au fost și steaguri domnești. După cum susțin istoricii români, steagurile domnești au existat cu certitudine încă din timpul lui Bogdan, primul voievod al Moldovei, care, cu ajutorul steagurilor sale și al celor boierești, a învins la mijlocul secolului al XIV-lea oastea regelui Ungariei Ludovic de Anjou⁸. S-a susținut că steagul voievodului purta „bourul cu steaua în frunte, între roata soarelui și secera lunii nouă”⁹. În sec. al XV-lea rolul steagurilor domnești a fost verificat de mai multe ori. Astfel, în timpul domniei lui Bogdan al II-lea în războiul cu polonezii („leșii”), oastea voievodului moldovean „cu multe steaguri și buciume, fără călărime, multă pedestrimă, după cum menționează Grigore Ureche: Și s-au bătut mainte de apusul soarelui până ce au înoptat, perindu de îmbe părțile, până au năvălit și gloatile de pedestri, carii au făcut mare moarte în leși, tăindu cu coasile vinile cailor...”¹⁰.

Evident că cel ce a ridicat la o valoare superioară organizarea steagurilor domnești a fost Ștefan cel Mare. La 1473, numai oastea trimisă de domnul Moldovei împotriva lui Radu cel Frumos cuprindea 48 de steaguri care formau 12 cete cu un efectiv de aproximativ 12 000 – 15 000 ostași, ceea ce însemna, în medie, circa 250 oameni sub un steag¹¹. În sec. al XV-lea, în Moldova existau 24 de ținuturi și tot atâția pârçalabi și vătavi care aveau steagurile lor. Aceste stindarde, cu „oastea cea mare”, au repurtat cele 34 de victorii ale lui Ștefan cel Mare și Sfânt împotriva năvălitorilor otomani, unguri, poloni, tătari etc. Din păcate, s-au păstrat puține (dar cu atât mai prețioase) mărturii despre steagurile din acele glorioase timpuri. Astfel, cele mai vechi steaguri moldovenești care s-au păstrat și au ajuns până la noi – fie integral, fie reprezentate sub formă de desene în cronicile timpului – datează din perioada domniei lui Ștefan cel Mare (1457–1504), perioadă când Statul medieval Moldovenesc s-a afirmat plenar în viața politică și militară a Europei. Imaginea celui mai vechi steag moldovenesc din anii domniei slăvitului domnitor s-a păstrat pe o gravură din cronică ungară – *Chronica Hungarorum*, a lui Johannes

de Thurocz (ediția din 1488)¹². Ea reprezintă o scenă convențională, dar cu detalii precise ale luptei din timpul campaniei regelui ungar Matias Corvinul în Moldova în iarna anului 1467¹³ – *Bătălia de la Baia*: oastea ungară în armuri grele cu cele două steme ale regatului, înfruntând, probabil, pe însuși Ștefan, călare, în armură și cu coif de tip oriental, înconjurat de o puternică gardă de pedestrași moldoveni. Domnul poartă în mâna dreaptă un steag cu flamura lungă și îngustă (de o formă străveche derivată din gonfalon). Pânza este împărțită în câteva secțiuni verticale sau, mai bine zis, este vărgată paralel cu lancea, ceea ce ar presupune – în opinia heraldiștilor J. N. Mănescu și D. Cernovodeanu – *fasciile* stemei dinastice¹⁴. Din păcate, tehnologia desenului grafic nu ne permitea inițial să ne pronunțăm categoric în privința culorilor flamurii, deși N. Mănescu considera că fasciile de pe gonfalonul lui Ștefan cel Mare au fost *verzi și galbene*¹⁵. Lângă lance, aproape pe întreaga lățime a pânzei, e zugrăvită stema Moldovei – *capul de bour*.

Recent heraldistul T.-R. Tiron a venit cu informații care ne ajută la lămurirea problemei cromatice a steagului, deoarece a putut analiza un exemplar puțin cunoscut al *Cronicii* (ediția lui Ratdolt de la 1488), care este unul de lux, tipărit pe pergament și având xilogravurile colorate manual, păstrat în prezent la Biblioteca Națională din Budapesta¹⁶.

Din analiza ilustrațiilor colorate din acest exemplar al *Cronicii* lui Johannes de Thurocz, redarea în culori a steagurilor cu *Cap de bour* aduce informații noi și prețioase referitoare la primele steaguri heraldice moldovenești. Istoricul heraldist, menționează că „sunt **cele mai vechi reprezentări în culori ale capului de bour – simbol al Țării Moldovei**. Trecând în revistă cele cinci xilogravuri policrome, rezultă că detaliul cu steagul apare redat astfel: – de două ori în formula *pânză albastru închis, cap de bour auriu*; o dată în formula *pânză roșie, cap de bour auriu*; o dată în formula *pânză verzuie sau galben-pai, cap de bour auriu*; identic cu *capul de bour roșcat*”¹⁷.

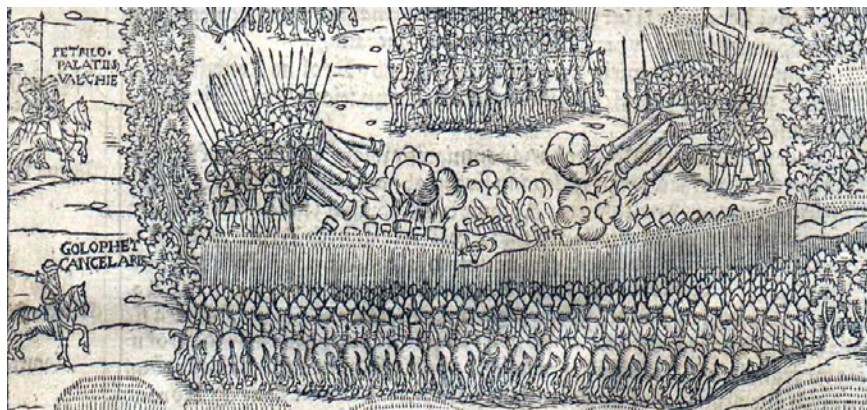
Tot din a doua jumătate a sec. al XV-lea, pe o stampă executată în timpul domniei lui Ștefan cel Mare s-a păstrat imaginea unei corăbii moldovenești (un *pânzar*) ce are arborat la pupa navei un pavilion de formă pătrată. Stampa a fost procurată în 1840 de principele Grigore M. Sturdza și este posibil ca aceasta să fi fost „corectată” de către Gh. Asache, care, copiind stampa originală, adăugise pavilionul Moldovei

– în propria viziune, cel cu *capul de bour*. Astfel, pe pânză, în centru, se evidențiază clar stema țării – *capul de bour* – având între coarne o stea cu cinci colțuri. În partea dreaptă (dreapta heraldică), la nivelul coarnelor bourului, se vede o stea similară. În stânga, la același nivel, – semnul crai nou (semiluna)¹⁸. Tehnica de executare a stampeii nu ne permite să distingem culorile. Mai degrabă pânza pare a fi monocoloră. N. Koslinski este de părerea că flota din acea epocă nu avea un pavilion, asemănător pânzarului lui Asachi, arborându-se *flamuri* (pavilion lung, îngust, sfârșit în coadă de rândunică, abordat la vârful catargului) „cu culorile roșu și albastru ale steagului domnesc”¹⁹.

Mai bine de patru secole s-a păstrat la mănăstirea Zografu din Sfântul Munte Athos (actualmente Grecia), ctitoria lui Ștefan cel Mare, steagul cu efigia Sfântului Gheorghe, executat din porunca domnului Moldovei la 1500 (în anul al 43-lea al domniei voievodului: între 1 ianuarie și 11 aprilie 1500)²⁰. Considerat a fi un *Stindard liturgic* a lui Ștefan cel Mare, acesta a fost prezent în ultimele bătălii date de domnitor, alături de steagurile de luptă²¹. Este o piesă de broderie liturgică bizantină din secolul XV, de formă rectangulară, cu dimensiunile 123,8 cm x 94,2 cm. S-a păstrat doar o singură față, cea reprezentându-l pe Sfântul Mare Mucenic Gheorghe șezând pe tron. Este o piesă de unicat ce a fost restaurată de mai multe ori. În 1917, cu sprijinul autorităților politice și militare franceze, stindardul lui Ștefan cel Mare a fost restituit României, fiind adus în țară în 1919. Până în 1970 a fost păstrat de Muzeul Național Militar, apoi a trecut în patrimoniul Muzeului Național de Istorie din București, unde se află și în prezent (în 2011 a fost expus și la Chișinău)²².

În timpul domniei slăvitului voievod, armata Moldovei a fost ridicată la nivelul cel mai înalt, iar *Steagul* era simbolul ființei sale. Ulterior, rolul steagurilor moldovenești a fost nu o singură dată verificat. Căci spre steag, spre acest însemn al vitejiei înaintașilor erau îndreptate privirile și aspirațiile tuturor celor ce se aflau pe câmpul de luptă. Dovadă ne poate servi și gravura din cronica polonezului Martin Bielski, apărută la 1597, pe care este înfățișată poziția de atac a cavaleriei moldovenești în cadrul luptei împotriva forțelor armate poloneze în Bătălia de la Obertyn, din 22 august 1531. Deasupra corpului de cavalerie din centru, precum și pe flancul stâng fâlfâie două steaguri moldovenești²³.

Sunt de formă triunghiulară și, după felul reprezentării pe desen, par a fi *monocolore*. Pe pânza steagului, în centru, este stema Moldovei – *capul de bour*; la dreapta – soarele sau roza; la stânga – semiluna.

În general, steagului pe câmpul de luptă i se atribuia un rol mobilizator, instructiv și distinctiv. În sfaturile sale, Neagoe Basarab menționează importanța steagului în timpul luptei: „...dacă cade steagul, deicii toate oștile se risipesc și nu să știe unul cu altul cum fac și încotro mergu...”²⁴. Până în zilele noastre steagurile capturate de o armată în război sunt considerate mărturii ale victoriei. E știut faptul că armata lui Petru Rareș în bătălia de la Obertyn a fost înfrântă. Izvoarele istorice arată că atunci s-au pierdut câteva însemne militare, inclusiv *Steagul cel mare* al țării și cel al ținutului Sucevei²⁵. Deci existau și steaguri ale ținuturilor, și steaguri ale boierilor, care comandau detașamentele aduse de ei. Practic la toate po-poarele Europei steagurile capturate simbolizau victoria, iar numărul lor desemna virtutea biruitorilor și rușinea celor învinși.

Rolul și importanța steagurilor în Evul Mediu se manifesta nu numai pe câmpul de luptă, ci și în viața politică și activitatea diplomatică a statului. În raporturile internaționale din epoca medievală, Țara Moldovei a fost nevoită nu o dată să încheie tratate de vasalitate cu puterile vecine (Ungaria, Polonia, Imperiul Otoman), iar steagurile țării și-au avut locul și rostul lor în cadrul unor astfel de ceremonii. În cronicile străine găsim multiple informații prețioase vizând asemenea acțiuni politice, în cadrul cărora erau prezente indispensabil și însemnele oficiale ale Moldovei – Steagul cu Stema Țării. Descrierea omagiului

lui Alexandru cel Bun (1400–1433) față de regele polon din 1415 de la Snyatin confirmă aceasta. Se relevă că aici s-au prezentat domnul moldovean cu soția sa, cu o mare suită, pentru a depune jurământ de credință regelui. Steagurile au fost puse la picioarele regelui, ulterior fixând vasalitatea și în documente semnate²⁶.

Cronicarul polon I. Dlugosz (1415–1480) expune în detalii actul solemnității omagiului depus de domnul moldovean Iliș regelui polon în 1436, la Liov. Orașul era îmbrăcat în haine de sărbătoare și regele Vladislav al III-lea a sosit cu fratele său Cazimir, cu prelații și baronii regatului. Iliș Voievod se prezintă însoțit de toți boierii și consilierii săi. Fiind sărbătoarea Sf. Mihai, s-a ținut *Tedeum* în biserica catedrală, ca mai apoi regele să se ducă într-un edificiu („thalamus circular”) special construit pentru ceremonia dată. Iliș s-a apropiat în haine strălucite cu boierii și consilierii săi de regele îmbrăcat cu pompă regală. Ei țineau fiecare steaguri și insignele moldovenesti de război, îndoind genunchii înaintea regelui și, în semn de ascultare și supunere, au rupt fiecare hampa steagului și așezaseră flamurile la picioarele regelui...²⁷.

*Stema Moldovei
încadrată în panoplia
Coroanei Polone
(Guagnini Alessandro,
Sarmatiae Europaeae
Descriptio ...- Kraków, 1587)*

Un interes deosebit îl prezintă la acest capitol cartea lui Jakub Przyłuski „De provinciis Polonicis et quibuzdam regum diplomatibus tractatus: ex statutorum libris etc.”, publicată în 1553 la Cracovia. În capitolul al X-lea „De Moldavia sive Valachia” se vorbește despre „homagium palatini Moldaviae” – o parafrază a descrierii ceremoniilor de vasalitate din trecut a altor cronicari. Important însă se prezintă faptul că se descrie vechiul steag moldovenesc: „banderium magnum sericeum, coloris rubri, in quo arma terrae Moldaviae pulchre auro depicta erant” („Steagul cel mare avea flamura de culoare roșie, pe care era în aur frumos pictată Stema Țării Moldovei”)²⁸.

Despre acest act de omagiu – închinare a țării – relatează mai multe cronici poloneze. Astfel, contemporanul evenimentului de la 1485,

istoricul și cartograful Bernard Wapowski (1450-1535) a menționat că Ștefan cel Mare a depus jurământul stând cu un genunchi îndoit și ținând în mână steagul Moldovei, în cele din urmă lăsându-l pe pământ, la picioarele regelui, și sărutând crucea („...*genu flexus vexillum terre Moldavie manu tenebat (...). Vexillum principale Moldavicum ante pedes regios stravit ac demum alma croce ac sacro codice adhibito...*”)²⁹.

Mai târziu, în unele ediții poloneze, cronicarii oferă informații mai detaliate cu privire la această întâlnire a suveranilor. Johann Pistorius atestă, astfel, steagul Moldovei, purtat în fața procesiunii, pe a cărui pânză roșie erau frumos pictate, în aur, armele țării („... *Banderium quoque magnum sericeum coloris rubri, in quo arma Terrae Moldaviae pulchre auro depicta errant praeferebatur...*”), fiind menționate, de asemenea, și steagurile mai mici ale curtenilor și călăreților. Marele steag a fost înmănat personal de către Ștefan suzeranului său, acesta din urmă transmițându-l mareșalului, cerând ca însemnul să fie păstrat în tezaurul regal. Aruncate la pământ, steagurile au fost adunate și trimise la trezorerie drept semn suplimentar al prieteniei³⁰.

Steagurile erau folosite și ca atribute inseparabile ale misiunilor diplomatice moldovenești în țările străine. Astfel, la 1574, în Polonia, la ceremonia încoronării lui Henri de Valois a fost prezent și un stindard moldovenesc. Italianul Al. Guagnini menționează în descrierile sale că acest steag avea *chipul capului de bour cu un belciug între nări și o stea între coarne, iar în partea dreaptă – semiluna, toate fiind plasate pe un fundal azuriu* („*Palatinatus Walachiae vexillum, capite bisontis (sic!) inter cornua stella et latere dextro luna defectuosa ornatum, cum circulo per hares transducto in campo coelestino...*”)³¹.

Acestea sunt primele mărturii scrise cunoscute nouă care atestă culoarea flammurii cu blazonul moldav încărcat cu *capul de bour*. Iar istoricii nu au încă certitudinea în ceea ce privește imaginea unui perpetuu steag al Țării Moldovei din multitudinea descrierilor sau imaginilor păstrate din secolele XV-XIX. În lumina acestor relații contemporane, concluziile se impun de la sine. Considerăm că reconstituirea unui *Drapel istoric* moldovenesc unic sau tipic pentru epoca medievală nu poate fi una temerară.

În ceea ce privește *drapelul reconstruit din epoca lui Ștefan cel Mare*, menționat în cronicile poloneze în legătură cu omagiul de vasalitate

depus de moldoveni coroanei poloneze, la Colomeea (1485), constatăm că, din păcate, acest steag nu s-a păstrat nici într-o imagine, fie ea cromatică, fie grafică, nici în gravuri sau desene contemporane, fiind menționat doar în descrieri sumare. Textul este scris în latină și propoziția, unde este descris steagul, în traducere este următoarea: *Steagul cel mare avea flamura de culoare roșie, pe care era în aur frumos pictată Stema Țării Moldovei* („...Banderium quoque magnum sericeum coloris rubri, in quo arma Terrae Moldaviae pulcre auro depicta erant...”).

Însăși conotația evenimentului nu este una fericită și nici de mândrie. La Colomeea, Ștefan cel Mare a venit însoțit de curtenii săi și a semnat, în septembrie 1485, un act de omagiu și credință regelui Poloniei Cazimir al IV-lea, aruncând steagul la picioarele suzeranului său. Actul de vasalitate („Forma juramenti fidelitas et obedientiae a Stephano palatino Casimiro regi et regno Colomiae praestiti d. 15 Sept. 1485”)³² includea, printre altele: „Iar noi, Măriei sale și slăvitei Coroane polone, cu toți boierii noștri de sfat și cu toți supușii Țării Moldovei, ne vom supune de asemenea, supunându-ne noi și cu toată țara noastră și cu supușii noștri cu toată credința ne supunem spre ascultarea Măriei sale și urmașilor lui și sfintei Coroane polone...”³³.

Pornind de la acea descriere laconică, un membru al CNH, dr. hab. Mariana Șlapac, a realizat propria viziune a desenului drapelului reconstituit (pânza de formă pătrată). De reținut, că în istoriografia problemei subiectul dat nu a fost încă lămurit în ceea ce privește forma, dimensiunile, detaliile elementelor acestui steag prezent la procedura omagiului din 1485. Prin urmare, avem informații istorice sumare despre culoarea și elementele stemei de pe flamură etc. Cu certitudine, în privința stemei Țării Moldovei nu putea fi vorba decât de tradiționalul *Cap de bour*. Dar cum era reprezentat elementul central din Stema țării? Ce formă avea pânza? Ce mobile însoțitoare erau în câmpul steagului? Care este oportunitatea unei asemenea avizări astăzi de către CNH?

Întrebări la care istoricii nu au încă un răspuns și de aceea este hazardat de a reconstrui și prezenta un asemenea *Drapel istoric* publicului larg, dar cu atât mai mult de a-l arbora alături de Tricolorul Național, care are o istorie glorioasă și nu a fost folosit niciodată în calitate de drapel ceremonial de prestare a vasalității străine.

Este știut că Țara Moldovei a avut diverse steaguri, inclusiv bisericești și militare. Dacă ne axăm pe domnia lui Ștefan cel Mare, trebuie să evocăm *Stindardul liturgic*, reîntors de la Mănăstirea Zografu acum o sută de ani. Acest însemn vexilologic a aparținut voievodului la 1500, are, cu certitudine, o valoare istorică inestimabilă și se încadrează în categoria relicvelor patrimoniale și simbolice.

Drept norme de rigoare în aprecierea diferitor *Drapele istorice* trebuie înaintat în primul rând criteriul autenticității și veridiciții imaginilor sau descrierilor păstrate. Iar exemple de *Drapele istorice* ne pot servi acele steaguri care s-au păstărit (în fotografiile de epocă) ale Republicii Democratice Moldovenești (Basarabia) – Sfatului Țării din 1917-1918; Drapelele din epoca Unirii Principatelor, cele ale lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) și ulterior ale Regatului României.

Totodată, drapelele abrogate în vâltoarea mișcărilor revoluționare și celor de renaștere națională nu mai pot fi adulate sau venerate, cu atât mai mult arborate (Drapelele imperiilor asupritoare: Otoman, Țarist, Sovietic; Drapelele regimurilor socialiste din RSR și RSSM, RASSM ș.a.).

În general, considerăm că reconstituirea vexilologică (în baza doar a descrierilor sumare și a imaginilor precare păstrate), oricât de profesionist ar fi executată – nu ne permite să restabilim cu certitudine simbolul adevărat, pentru ca acesta, în final, să fie plasat în categoria *Drapelelor autentice* dintr-o epocă medievală sau modernă. Până la urmă, nu orice *Drapel* care a fost prezent în trecutul istoriei noastre este binevenit să-și ocupe locul în Registrul Heraldic de Stat pentru a fi protejat și arborat.

Iată de ce este riscant să reconstruiești și să prezinți un asemenea *drapel istoric* publicului larg (care se aseamănă uluitor de mult cu acele drapele și panglici „ștefaniene”, pe care le afișează în ultimii ani *Mișcarea Patrioții Moldovei* și alte partide de stânga – *capul de bour în aur pe câmp roșu*)³⁴ și cu atât mai mult să îl arborezi alături de Tricolorul Național. „Din câte s-au spus de către oamenii care merită să fie apreciați, zicea Părintele Iachint al Putnei, Ștefan cel Mare a creat o epocă pentru întreaga Europă. A creat valori și a știut să apere valori...”. Să știm deci a le prețui, a le păstra și să nu inventăm simboluri (*panglici* și *drapele*) impoștate la umbra slăvitului Voievod (chiar dacă unii se pretind a fi „voievozi”).

Note

¹ Vezi ecouri largi în media: <http://www.jc.md/istoricul-ion-negrei-despre-drapelul-lui-dodon-o-imaginatie-a-unor-autori-de-desene-animate/>

<https://deschide.md/ro/stiri/social/29983/Dodon-transform%C4%83-un-act-de-vasalitate-%C3%AEn-simbol-de-stat-Drapelul-lui-%C8%98tefan-cel-Mare.htm>

<https://www.europalibera.org/a/igor-dodon-vrea-inlocuirea-tricolorului-cu-un-drapel-contestat/29189624.html>

<https://deschide.md/ro/stiri/editorial/30054/Vitalie-VOVC--S%C4%83pt%C4%83m%C3%A2na-%C3%AEn-care-a-luat-foc-Chi%C5%9Fin%C4%83ul.htm>

<http://www.jc.md/drapelul-umilintei-prin-promovarea-steagului-sau-presedintele-igor-dodon-manifesta-dispreuire-fata-de-simbolurile-de-stat-si-dezbina-societatea-spun-istoricii/>

² Ilie Gulca, *Drapelul umilintei*. În: *Jurnal de Chișinău*, nr. 15, 27.04.2018, p. 3.

³ <https://www.facebook.com/popovici.corneliu.3/videos/1914360005282445/> (4.05.2018)

⁴ Octavian Țicu: „A-l opune pe Ștefan cel Mare, domnitor român, lui Ștefan cel Mare, domnitor moldovean, este cea mai mare fraudă istorică!” <https://www.europalibera.org/a/29193094.html> (26.04.2018)

⁵ Cernovodeanu D., *Bibliografia heraldicii românești*, București, 1977; Dogaru Maria, Mureșan Augustin, *Bibliografia vexilologiei românești*, Arad, 1999; Vlad. Mischevca, Ion Negrei, Alexandru Nichitici, *Simbolurile Țării Moldovei. (Din istoria vexilologiei și sigilografiei heraldice moldovenești din secolele XIV-XIX)*. Chișinău: Știința, 1994, 127 p.; Vlad Mischevca, Ion Negrei, *Simbolurile Țării Moldovei. (O istorie a steagurilor pe parcursul secolelor XV-XX)*. Ed. a II-a revăzută și adăugită. Chișinău: Elan-Poligraf, 2010, 142 p.; *Simbolurile Naționale ale Republicii Moldova*. / Coord. S. Andrieș-Tabac. Chișinău: „Cu drag” SRL, 2011, 636 p.

⁶ T.-R. Tiron, *Steagurile heraldice ale lui Ștefan cel Mare. Certitudini și ipoteze în lumina informațiilor mai vechi sau mai noi*. În: *Analele Putnei*, VIII, 2012, 1, p. 71-92; Tudor-Radu Tiron, Lucian-Valeriu Lefter, *The Feudal Ceremony of Colomeea / Kolomyja (september 12th 1485). Notes on the Moldavian Heraldry and Vexillology during the Reign of Prince Stephen the Great / Ceremonia feudală de la Colomeea / Kolomyja (12 septembrie 1485)*. Note asupra heraldicii și vexilologiei moldovenești în timpul domniei lui Ștefan cel Mare. În: *Cercetări istorice (Serie nouă)*, XXXIII, 2014, Iași, 2014, p. 57-78; V. Eskenasy, *Omagiul lui Ștefan cel Mare de la Colomeea (1485). Note pe marginea unui ceremonial medieval*. În: *Ștefan cel Mare și Sfânt. Portret în istorie*, Sfânta Mănăstire Putna, 2003; L. Pilat, *De la Liov la Colomeea. Observații privind ceremonialul depunerii omagiului de către domnii moldoveni*. În: *Analele Putnei*, IV, 2008, 1.

⁷ DRH, A. Moldova, I (1384–1448), / Ed.: C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, București, 1975, doc. 106 (document datat 1432, 2 ianuarie, la Gura Cracăului), p. 156-157; Cf.: Φλοριν Μαρινεσκου, *Ρουμανικά εγγραφα του Αγίου Ορους. Αρχαιο Ιερας Μονης Ξηροποταμου*. Τομος πρωτος, Αθηνα, 1997, σ. 75 (1432-6940, 2 Σεπτεμβριου); Vezi și: *Documente românești din arhiva mănăstirii Xiropotam de la Muntele Athos*. [Catalog] editat de Florin Marinescu, Ioan Caproșu, Petronel Zahariuc. Vol. I, Iași, 2005.

⁸ Vezi: Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*. Vol. IV. București, 1989, p. 274.

- ⁹ Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*. Chișinău-Iași, 1990, p. 9.
- ¹⁰ *Marii cronicari ai Moldovei* / Ed. G. Ștrempel, București, 2003, p. 24.
- ¹¹ Ștefan Pascu, *Op. cit.*, p. 274; Nicolae Stoicescu, *Curteni și slujitori. Contribuții la istoria armatei române*, București, 1968, p. 217-218.
- ¹² Constantin I. Karadja, *Despre edițiile din 1488 ale cronicei lui Iohannes de Thurocz*. În: *Analele Academiei Române. Memor. Secț. Ist.*, seria III, tomul XVI, mem. 3, p. 35-43.
- ¹³ Gheorghe Romanescu, *Marile bătălii ale românilor*. București, 1982, p. 88.
- ¹⁴ J. N. Mănescu, *Stema Moldovei*. În: *Magazin istoric*. 1972, nr. 5. p. 38-39; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, autorul optează pentru formula roșu-argint din stema Ungariei, p. 109-110.
- ¹⁵ Mănescu J. N., *Op. cit.*, p. 38.
- ¹⁶ T.-R. Tiron, *Steagurile heraldice ale lui Ștefan cel Mare. Certitudini și ipoteze în lumina informațiilor mai vechi sau mai noi*. În: *Analele Putnei*, VIII, 2012, 1, p. 71-92.
- ¹⁷ T.-R. Tiron, *Steagurile heraldice ale lui Ștefan cel Mare...*, p. 76-77.
- ¹⁸ Gheorghe Romanescu, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, București, 1976, p. 64.
- ¹⁹ Nicolae Koslinski, *Pavilioanele românești de marină*. În: *Herb*, I (VI), 1999, 1-2, p. 142.
- ²⁰ Petre Ș. Năsturel, *Steagul „de luptă” al lui Ștefan cel Mare: prapur bisericesc ori poală de icoană?* În: *Analele Putnei*, I, 2005, 1, p. 47-52; Stoica Nicolaescu, *Din daniile lui Ștefan cel Mare făcute Mănăstirii Zografu de la Sfântul Munte Athos*, București, 1938.
- ²¹ În general, Sfântul Gheorghe era considerat patronul armatelor. Vezi: *Enciclopedia României*, Vol. I, București, 1938, p. 75, 656.
- ²² *Stindardul liturgic al lui Ștefan cel Mare*. Catalogul expoziției / Ed. Ernest Oberlander-Târnoveau ș.a. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei din Chișinău, 27 august – 10 septembrie 2011, 119 p.; http://m.adevarul.ro/locale/vaslui/rugaciunea-compusa-Stefan-mare-brodata-steag-vechi-515-ani-evaluat-avere-75-milioane-euro-1_559cf764f5eaafab2c5c4ca2/index.html
- ²³ Bielski M., *Kronica Polska*, Cracovia, 1597, p. 564.
- ²⁴ *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, București, 1984, p. 196.
- ²⁵ Ștefan S. Gorovei, *Petru Rareș (1527–1538, 1541–1546)*, București, 1982, p. 43-44, 98: Ercole Dalmatul relatează despre „trei steaguri aurite, dintre care se spune că unul este steagul de investire dăruit de sultan (Soliman Magnificul. – n.n.) /la înscăunare/. Și aceste /steaguri/ sunt atârinate în catedrala din Cracovia”. Cf.: *Călători străini despre Țările Române*, Vol. I, București, 1968, p. 315.
- ²⁶ I. Minea, *Informațiile românești ale cronicii lui Ian Dlugosz*. Iași, 1926, p. 16.
- ²⁷ *Idem*, p. 26.
- ²⁸ *Idem*, p. 28.
- ²⁹ *Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochoniec, kantora katedr. Krakowskiego*. Część ostatnia czasy podługoszowskie obejmujące (1480-1535), (*Scriptores Rerum Polonicarum*, II), Kraków, 1874, p. 4: „...Qui insuper Mulctanos Valachos superiora Istri tenentes, nec non Tartaros, Taurosczthas tot ac tantis stragibus affecit. Preparatus erat mediis castris excelsus ac ornatissimus suggestus auro et oloscrico usquequaque coopertus intra altum ac spaciosum tentorium. Suggestum Casimirus Rex diademate et aliis regalibus insignibus conspicuus conscentit, in eoque aurato solio sublimus presedit. Cum ecce Stephanus Palatinus cum gentis sue purpuratis et nobilissimo quoque magna pompa superve-

nit. Ubi tentorio region aporpinquavit ex composito Polonorum equitum interventu a suis exclusus ac equo desiliens in tabernaculum introductus solus regalem suggestum conscendit Regemque more gentis adoravit. Inde in verba regia iuraturus utroque genu flexus vexillum terre Moldavie manu tenebat: ut vero tanti principis denicio ac humiliacio omnibus et his precipue, qui aderant, testate esset, tabernaculum Regium re ita ex industria adaptata, solutis repente funiculis e sublime in terram decidit et omnia, que in suggesto agebantur omnibus admiracione attonitis patuere, Stephanus Palatinus, ut erat ingentis animi, nihil turbatus. Vexillum principale Moldavicum ante pedes regios stravit ac demum alma cruce ac sacro codice adhibito: erat siquidem ritus Grecanici Christianus, iuramentum fidelitatis, obediencie ac subiectionis (quod omagium vocant) Casimiro Regi et Regibus Poloniae successoribus multa cerimonia, quod felix faustumque sit prestitit...”

http://dir.icm.edu.pl/pl/Scriptores_Rerum_Polonicarum/Tom_2/V

³⁰ Johann Pistorius, *Polonicae Historiae Corpvs : Hoc Est Polonicarvm Rervm Latini recentiores [et] ueteres scriptores, quotquot extant, uno volumine compraeheinsi omnes, [et] in aliquot distributi*, - Basilea, 1582. Tomus I. Capitulum X, **De Moldauia sive Valachia. Homagium Palatini Moldauiae**, p. 254: „Post plures tractatus inter Serenissimum Principem et Dominum Kasimirum III Poloniae Regem, et Barones Poloniae, Suae Serenitatis et Regi nomine ex una, et inter Magnificum Jo Stephanum Palatinum Moldauiae armigerosque ipsius suo, et Terrae Moldauiae similiter nomine, parte ex altera partim personaliter, partim etiam per Regiae Maiestatis Nuncios diebus aliquot ab aduentu ipsius in praesentem diem habitos, Dominus Palatinus Moldauiae, qui supra propter defensionem a Poloniae regno habendam feria secunda proxima post festum Natiuitatis Virginis Gloriosae Mariae, ad omagium Serenissimo Principo Domino Kasimiro Poloniae Regi etc. Inclitaeque Suae Poloniae Coronae praestandum se, posteros, et terram suam iuramento ad fidelitatem, subiectionem, et obedientiam perpetuo seruandam, habendam, et obstringendam consensit hora tertiarum eademque die hora meridiei, uel paulo serius, omagium et corporale luramentum praestitit iuxta informationem per Regiam Maiestatem datam. Primum itaque Maiestate R. cum adhuc ille abesset solium suum in corona qua coronatus est ascendente, ibique in aparatu integro quem circa coronationem induit sedente, Maiestatis sede scepta spiritualibus, et secularibus Praelatis, et Summatibus infrascriptis. Stephanus Palatinus a Maiestate Regia per Magnificos Nuncios ad uniendum, faciendumque eaque debet ausatus, et conductus cum omnibus suis armigeris, Boiarijs, uulgari eorum dictis eques uenit: ad latus uero per unum suum fidelem habebat, cui **Banderium quoque magnum sericeum coloris rubri, in quo arma Terrae Moldauiae pulchre auro depicta erant, praeferebatur**. Sui uero omnes Terrigenae bona haereditaria in Moldauia habentes, et alij omnes Curienses notabiliores Bandiera parua qui libet suum insedendo manu tenebant. Ipsius et Regijs clangentibus tubis: accedensque ad solium Maiestatis Regiae ex equo descendit, dein Banderium manibus corripuit. Ac mox cum Banderio uersus solium processit: id etiam sui omnes post eum fecere immdeiateque solium accedens flexis suo more genubus, et capite prono Banderium usque ad terram inclinat, similiterque facientibus subditis: tenores Omagij his uerbis proferebant Maiestas Regia immota sedente, sed stantibus dominis his uerbis in facie Maiestatis Regiae:

Clementissime mihi Rex, ego Serenitati Vestrae omagium facio et praesto cum omnibus Terris, et hominibus meis, et peto tuitionem Serenitati Vestrae et circa iura in iureque

meo et dignitatibus conseruari. Hic adhuc Banderium tenuit pro genu autem flexione de ritus sui more capite inclinato tacto signo Crucis Sanctae ius iurandum fecit corporale his uerbis:

Graciosissime Rex, ego omagium praesto, et iuro, ac etiam promitto fideliter, sine dolo, et fraude Vestrae Serenitati, successoribusque Serenitatis Vestrae Regibus et Sacrae Coronae Regni Poloniae cum omnibus Terris, Baronibus, et hominibus meis fidelitatem, esseque fidelis, et obediens Serenitati Vestrae, successoribus, et Coronae Poloniae Regni sic me Deus adiuuet, et haec Sancta crux.

Mox Iuramento finito, haec respondit M. R. uerba residens in sede Maiestatis suae: Nos te, et Terras tuas in nostram protectionem recipimus, et circa omnes dignitates, et iura omnia Terrarum, tamquam Palatinum nostrum relinquimus.

Hic dictis osculata est eum Maiestas Regia.

Osculo facto recipit Banderium M. R. manibus suis de Palatini manibus in manusque Marschalci Regni illud dedit. Hic primum armigeri omnes Palatini Moldauiae stantes circa solium Maiestatis Suae bandiera parua, e manibus in terram strauerut, Marschalcoque Regni praedicto banderium Magnum de solio Maiestatis iuxta, ac conclusum erat ad Thesaurum Regium deferente, et parua illa per Cubicularios M. R. collecta, itidem ad Thesauri locum ferebantur seruanda. Noluit quippe Palatinus, et armigeri sui consentire, ut intra tractandum diripentur: quin petijt ipsorum ut Banderia homagialia honeste seruarentur propter maioris amicitiae auctoramentum. Quo facto M. R. non longe a se Palatinum tanquam amicum, et suum homagiales penes se locauit, et consedentibus illis armigeri ipsius omnes sub hac forma iurauerunt tacta cruce:

Nos Barones Vasali, et tota Terra Moldauiae praestamus homagium nostro et totius communitatis Terrae Moldauiae nomine, Serenissimo Principi Domino Kazimiro, et successoribus Regibus Poloniae et Coronae Regni Poloniae promittimusque et iuramus omnem fidelitatem, subiectionem, et obedientiam in perpetuum Serenitati Suae, Regno, et Regibus Poloniae: ita nos Deus adiuuet, et Sancta Christi Crux...”

³¹ Alexandri Guagnini, *Sarmatiae Europae discriptio...*, Spira, 1581, p. 27.

³² *Материалы для истории взаимных отношений России, Польши, Молдавии и Турции в XIV-XVI вв. Собранные В. А. Уляницким*. Москва, 1887, с. 114 (Verba Regis: *Nos te et terras tuas in nostram protectionem recipimus et circa omnes dignitates et iura omnia terrarum tuarum tanquam palatinum nostrum relinquimus.*).

³³ *Relațiile externe ale Țării Moldovei în documente și materiale (1360-1858)*, / Ion Eremia, Chișinău: USM, 2013, p. 183-184.

³⁴ Vlad Mischevca, *Câteva observații heraldice cu privire la pretinsa panglică a „Sf. Ștefan”* <https://www.blogger.com/blogger.g?blogID=8529856823141036345&pli=1#editor/target=post;postID=3286931541732528573;onPublishedMenu=overviewstats;onClosedMenu=overviewstats;postNum=3;src=postname>

Acad. Ioan-Aurel Pop, Președintele Academiei Române

Academia Română și-a ales pe 5 aprilie 2018, în Adunarea Generală, președintele. Acesta este acad. Ioan-Aurel Pop, care a obținut 86 de voturi. Pe locul al doilea s-a situat acad. Victor Voicu, cu 56 de voturi.

Mandatul de președinte al Academiei Române are o durată de patru ani, iar un membru titular poate deține această funcție de două ori.

Conform statutului, președintele își preia prerogativele în termen de 15 zile de la data alegerii.

Acad. Ioan-Aurel Pop s-a născut în satul Sântioana, județul Cluj, a absolvit Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov și a urmat cursurile Facultății de Istorie și Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, pe care le-a încheiat ca șef de promoție. În 1989 și-a susținut teza de doctorat intitulată „Adunările cneziale din Transilvania în secolele XIV-XVI”.

A desfășurat o bogată activitate didactică: asistent, lector, conferențiar; din 1996, este profesor la Departamentul de istorie medievală, premodernă și istoria artei a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, iar din 2012 este rector al acestei universități. Profesor invitat la Universitatea din Pittsburgh, S.U.A. (1991-1992), INALCO din Paris (1998), Universitatea din Trento (2001) și Universitatea Ca’ Foscari din Veneția (2003-2008).

În perioada 1994-1995 a fost directorul Centrului Cultural Român din New York, iar între 2003 și 2007 directorul Institutului Român de Cultură și Cercetare Umanistică din Veneția.

În data de 29 noiembrie 2001, Academia Română l-a ales membru corespondent, iar la 30 martie 2010 membru titular în cadrul Secției de științe istorice și arheologie. Trei ani mai târziu a rostit Discursul de recepție „Semnificația istorică a unor nume: român și România”.

Din 1990 este membru al Comisiei de istorie a relațiilor internaționale din cadrul Comitetului Internațional de Științe Istorice (Milano), iar din 1999, membru corespondent al Academiei de Științe, Litere și Arte (Paris); membru al Institutului pentru Întâlniri Internaționale din Gorizia din 2005; membru al Ateneo Veneto, din 2005; membru în Comitetul științific al Institutului pentru cercetări de istorie socială și religioasă din Vicenza, Italia, din 2006; membru al Academiei Europene de Științe și Artă (Salzburg), din 2013; membru al International and Adult Continuing Education (IACE) Hall of Fame, din 2013; membru în Colegiul Centrului European pentru Studii în Probleme Etnice al Academiei Române (2013); membru de Onoare al Academiei de Științe a Moldovei (2015); membru titular al Accademia Nazionale Virgiliana din Mantova (2015).

Membru în numeroase colegii și consilii de redacție: director, din 1994, al Revistei „Transylvanian Review” a Centrului de Studii Transilvane al Academiei Române (cotată Thomson Reuters – ISI); membru în colectivul de redacție al revistei „Promemoria”, revista Institutului de istorie socială; președinte al colectivului de redacție al revistei „Articles. Creative Research and Art”, Haifa, Israel; membru în colegiul editorial al Revistei de Politică Științei și Scientometrie; Membru în Consiliul științific al „Magazin istoric”; membru în colegiul de redacție al revistei „Memoriile Secției de Științe Istorice și Arheologie”; membru în colegiul de redacție al revistei „Academica” a Academiei Române; membru în colegiul de redacție al revistei „Zagreb”; membru al Comitetului Științific de Onoare al Colecției „Corpus membranarum Capuanarum”, publicată de Edizioni Scientifiche Italiane și Edizioni Palladio; membru în comitetul de onoare permanent al Anuarului Institutului Român de Cultură și Cercetare Umanistică de la Veneția; membru în consiliul științific al Anuarului Arhivelor Mureșene; membru în colegiul de redacție al revistei „Akademos”.

Autor a peste 50 de cărți, ediții de izvoare istorice, tratate și manuale universitare, volume îngrijite și a peste 300 de studii, articole, recenzii, dări de seamă, cronici în volume separate, reviste de specialitate și publicații de cultură.

Din mulțimea volumelor de autor amintim *Instituții medievale românești: Adunările cneziale și nobiliare (boierești) din Transilvania în secolele XIV–XVI* (1991); *Românii și maghiarii în secolele IX–XIV: Geneza statului medieval în Transilvania* (ed. I, 1996, ed. II, 2003; *Istoria*

Transilvaniei medievale: De la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul (1997); *Geneza medievală a națiunilor moderne (secolele XIII–XVI)* (1998); *Națiunea română medievală: Solidarități etnice românești în secolele XIII–XVI* (1998); *Românii și România: O scurtă istorie* (1998; tradusă în engleză, italiană, germană și spaniolă); *Istoria, adevărul și miturile* (2002); *Contribuții la istoria culturii românești* (2003); *Istoria românilor* (2010); *Biserică, societate și cultură în Transilvania secolului al XVI-lea. Între acceptare și excludere* (2012); „*De manibus Vallacorum scismaticorum...*” *Romanians and Power in the Mediaeval Kingdom of Hungary (The Thirteenth and Fourteenth Centuries)* (2013); *Cultural Diffusion and Religious Reformation in Sixteenth-Century Transylvania. How the Jesuits Dealt with the Orthodox and Catholic Ideas* (2014).

Coautor la sintezele: *A History of Romania* (1995, 1996, 1997); *Istoria României: Transilvania* (vol. I, 1997) și unul dintre coordonatorii lucrărilor: *O istorie a românilor* (1998, apărută în mai multe limbi); *Istoria Transilvaniei* (3 vol., 2003–2008; tradusă în engleză); *Istoria României: Compendiu* (2004, 2007; tradusă în engleză).

Vorbitor de franceză, engleză, italiană, germană și maghiară.

A fost distins cu Premiul George Barițiu al Academiei Române (1991), Premiul de excelență al Institutului Eudoxiu Hurmuzachi pentru Românii de Pretutindeni (2011) și Premiul Media de Excelență, din partea ziarului „Gazeta de Cluj” (2011).

De asemenea, a fost distins cu Ordinul Meritul Cultural în grad de Cavaler din partea Președintelui României (2010), Ordinul de Onoare din partea Președintelui Republicii Moldova (2010), Medalia „Crucea Transilvană” din partea Mitropoliei Clujului, Maramureșului și Sălajului (2014), Comandor al Ordinului Militar de România (2014), Ordinul Național „Steaua României” în grad de Cavaler (2015), Medalia „Crucea Șaguniană pentru laici” din partea Mitropoliei Ardealului (2015), Diploma „Meritul Academic” din partea Academiei Române (2015), Medalia „Crucea Nordului pentru mireni” din partea Episcopiei Ortodoxe Române a Europei de Nord (2016), Ordinul „Palme Académiques” în grad de Cavaler din partea Republicii Franceze (2016) și Ordinul „Steaua Italiei”, în grad de Comandor din partea Republicii Italiene (2016).

Biroul de presă al Academiei Române

Alegerea vicepreședinților Academiei Române

Academia Română a desemnat vineri, 20 aprilie 2018, prin vot secret, în cadrul Adunării Generale, patru din cei cinci membri ai Biroului Prezidiului. Astfel, în funcția de vicepreședinte au fost aleși: acad. Bogdan C. Simionescu (cu 119 voturi), acad. Victor Spinei (cu 113 voturi), acad. Răzvan Theodorescu (cu 103 voturi), acad. Victor Voicu (cu 93 de voturi). Numărul voturilor exprimate a fost de 130. Funcția de secretar general a rămas vacantă, urmând a fi organizate alegeri pe data 29 iunie 2018. Conform Statutului, Biroul Prezidiului este organul executiv și conduce activitatea Academiei Române între întrunirile Prezidiului. Organul suprem de conducere a Academiei Române este Adunarea Generală.

Ședința a fost condusă de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române. Prezidiul ședinței a fost alcătuit din acad. Cristian Hera, acad. Ionel Haiduc și acad. Eugen Simion, care au deținut funcția de președinte al Academiei Române în mandatele precedente.

Acad. Bogdan C. Simionescu (70 de ani) este inginer chimist. S-a născut la Iași, unde a urmat liceul și a continuat cu studiile superioare la Facultatea de Chimie Industrială, Secția tehnologia compușilor macromoleculari, din cadrul Institutului Politehnic. Între 1972 și 1975 s-a specializat la Universitatea Catolică din Louvain, Belgia, unde și-a susținut teza de doctorat cu tema „Agregarea moleculelor de colorant sub influența polimerilor“. A fost asistent (1971-1978), șef de lucrări (1978-1990), conferențiar (1990-1992), iar din 1992 este profesor în cadrul Departamentului polimeri naturali și sintetici la Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi“ din Iași și șeful Catedrei Macromolecule (1996-2003). Profesor asociat al Universității Politehnica din București (1994-2006). Director al Institutului de Chimie Macromoleculară „Petru Poni“ din Iași (2000-2014), director al Centrului de Excelență „Polimeri“ (din 2003) și director al Platformei de formare

și cercetare interdisciplinară Materiale polimerice înalt performante pentru medicină, farmacie, microelectronică, stocare de energie/informații, protecția mediului (din 2006) al Universității Tehnice „Gheorghe Asachi” din Iași. În 2000 Academia Română l-a ales membru corespondent, iar în 2009 membru titular în cadrul Secției de științe chimice. În perioada 2012-2014 a fost președinte al Filialei Iași a Academiei Române. În perioada aprilie 2014 – aprilie 2018 a deținut funcția de vicepreședinte al Academiei Române.

Acad. Victor Spinei (74 de ani) este istoric și arheolog. S-a născut la Lozova-Lăpușna (Basarabia). A făcut studii liceale și universitare la Iași, unde a absolvit Facultatea de Istorie-Filosofie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” (1966). În 1977 a obținut doctoratul în științe istorice la Universitatea din București, cu teza „Moldova în secolele XI-XIV”. A urmat stagii de documentare și specializare în Austria, China, Franța, Germania, Israel, Italia, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, Spania, Suedia, URSS. A fost cercetător la Institutul de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” din Iași (1996-1990). Din 1990 este cercetător la Institutul de Arheologie din Iași, pe care l-a condus în calitate de director în perioada 2003-2011. Profesor la Facultatea de Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, începând cu 1990. A coordonat săpături arheologice și a cercetat perioada de început a epocii medievale în spațiul românesc și cel sud-est european. În 2001 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 2015, membru titular. Din 2015 este vicepreședinte al Academiei Române și coordonator al Programului „Centenar” dezvoltat de Academia Română.

Acad. Răzvan Theodorescu (78 de ani) este istoric al culturii și istoric de artă. S-a născut la București, unde a urmat studii liceale și universitare, absolvind Facultatea de Istorie. În 1972 și-a susținut la Universitatea București teza de doctorat cu tema „Elemente culturale bizantine, balcanice și occidentale la începuturile culturii medievale românești în sec. X-XIV”. Și-a început cariera științifică în 1963, la Institutul de Istoria Artei, unde a fost cercetător și director adjunct științific. Din 1990 este profesor la Universitatea Națională de Arte din București, în cadrul căreia susține cursurile de artă medievală europeană, tipologia artei sud-est europene și istoria civilizației europene. A fost președinte al Radioteleviziunii Române (1990-1992), membru al Consiliului

Național al Audiovizualului (1992-2000). A fost ministru al Culturii și Cultelor (2000-2004), senator de Iași, în aceeași perioadă, și senator de Botoșani (2004-2008). Profesor invitat la Centrul Superior de Studii Medievale din Poitiers, rector al Universității Media, șeful primei catedre umaniste UNESCO din România. În 1993 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 2000 membru titular. Este președintele Secției de Arte, arhitectură și audiovizual a Academiei Române.

Acad. Victor Voicu (78 de ani) este medic farmacolog. S-a născut în comuna Bolovani, județul Dâmbovița. A efectuat studii medicale ca student militar la Facultatea de Medicină Generală din București, obținând diploma de medic în 1962, iar din 1971 este doctor în medicină. A fost asistent la Catedra de farmacologie (1963-1966), conferențiar (1972-1990), iar din 1992 profesor la Catedra de farmacologie, toxicologie și psihofarmacologie clinică din cadrul Facultății de Medicină a Universității de Medicină „Carol Davila” din București și profesor la Facultatea de Medicină din Craiova (1990-1992). A fost cercetător în cadrul Centrului de Radiologie și Biologie Moleculară din București (1964-1968,) șef al Laboratorului de farmacologie și toxicologie al Centrului de Cercetări Științifice Medico-Militare București (1987-2001), iar din 2001 director al acestui Centru. În perioada 1990-1995 a fost șef al Direcției medicale din Ministerul Apărării Naționale. A efectuat cercetări științifice în farmacologia experimentală și clinică a antihipertensivelor și antiaritmicelelor, psihofarmacologia psihotomimeticelelor și drogurilor de abuz. Este deținător al peste 30 de brevete de invenție, care se referă mai ales la preparate medicamentoase noi. În 1991 Academia Română l-a ales membru corespondent și a devenit titular în 2001. Este președinte al Secției de științe medicale din Academia Română și a deținut, de două ori, funcția de secretar general al Academiei Române.

Biroul de presă al Academiei Române

Stelian DUMISTRĂCEL,
Doina HREAPCĂ

Norma lingvistică: între politică și poliție lingvistică

*„Vorbitorul are totdeauna dreptate, ca vorbitor... ;
limbajul e făcut de și pentru vorbitori, nu de și pentru lingviști.”*

Eugen COȘERIU,
Lingvistica integrală

Înscrierea printre „cultivatorii” limbii, ai limbii române pentru noi, prezintă riscuri deloc de neglijat, printre care acela de a te imagina (sau de a fi imaginat) ca un judecător infailibil al oricărei situații de comunicare și, mai mult, din viziune naiv didacticistă, există riscul de a trăi euforia vânătorului cu reflex spontan la surprinderea oricărei abateri, când iei pușca la ochi, tragi, te bucuri de pradă și bagi în tolba victoriei rodul intervenției tale salvatoare social! Dar, cum lumea s-a săturat de tradiție și de autoritate (formula nu ne aparține!), postura nu poate fi doar antipatică, ci și neproductivă.

Să trecem în revistă câteva dintre obstacolele ideologice ale întreprinderii și să încercăm totuși să ne evaluăm și să ne justificăm punctul de vedere, neocolind nimic din ceea ce am putea considera esențial. Ar fi vorba, în primul rând (și în principiu), de criterii de evaluare a normei, cu invocarea unor comandamente social-politice, respectiv, pe un plan superior, de recunoaștere a rolului acesteia, dinspre filosofia limbii. În al doilea rând, deosebit de importantă este, din perspectivă istorică, relativizarea importanței normei și, eventual, chiar descurajarea, deși histrionică, a însuși procesului instructiv-educativ de profil.

Doina Eugenia HREAPCĂ
(1 decembrie 1944 – 4 mai 2017)

Cercetător științific principal I la Departamentul de dialectologie și sociolingvistică (1968-2014) de la Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide” al Filialei Iași a Academiei Române, a avut, până la sfârșitul vieții, responsabilitatea compartimentelor „Texte dialectale” (din secțiunea „Componente ale Atlasului”) și „Material necartografiat” (din secțiunea „Atlas”), ca și pe aceea de revizor general. A făcut parte din echipa de lucru la tema „Graiurile românești de la est de Carpați. Etno- și sociotexte”, de colaborare (între 1990 și 1998) cu cercetători de la Institutul de Lingvistică de la Chișinău al Academiei de Științe a Republicii Moldova. Principalele contribuții (în colaborare) privind teoria și metodologia domeniului: Ancheta dialectală ca formă de comunicare (1997) și ediția Eugen Coșeriu, Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică (1994).

Doctorat în filologie cu teza Enclave lingvistice munteneste în sudul Moldovei (publicată parțial), a avut calitatea de editor-redactor a trei volume de texte dialectale (1993-2002), prin care a adus inovații remarcabile în domeniu, ca și la vol. III (2007) și IV din Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni. Moldova și Bucovina; pentru colaborarea la cel din urmă volum a fost distinsă cu premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române pe anul 2014. Secretar științific de redacție (1976) și redactor-șef adjunct (2005) la „Anuar de lingvistică și istorie literară” (cf. www.alil.ro), i s-a încredințat responsabilitatea apariției a 25 de volume din această publicație a Institutului (însușind peste șapte mii de pagini); numere relevante: t. 30/1985, Lucrările celui de al III-lea Simpozion național de dialectologie română, suplimentul la t. 33/1992-1993, intitulat Eugeniu Coșeriu. Prelegeri și conferințe, t. LI/2011, Eugen Coșeriu – 90 de ani de la naștere, t. LIII/2013, G. Ivănescu – 100 de ani de la naștere.

Autoare a peste 50 de articole și studii tipărite în țară și în străinătate, în domeniile dialectologie română și generală, etno- și antropolingvistică, pragmalolingvistică. A fost distinsă cu premii ale unor reviste de cultură.

1. Activism lingvistic. În ceea ce privește prețuirea convențională a normei și recunoașterea ei, uneori chiar „à contre coeur”, în afară de atitudinea coercitivă specifică cadrului instrucției și educației (aspect asupra căruia nu ne oprim), apărarea, oarecum obsedantă, a ceea ce se crede a fi corectitudinea întru performanță a limbii române, îi revine, statutar, Consiliului Național al Audiovizualului. Periodic, acest for semnalează primejdii și nenorociri, cu apeluri patetice (clamând agresiunea și chiar invazia), de tipul celui care urmează (selectăm enunțuri doveditoare, fără trimitere ad-hoc la surse, dar păstrând grafia rebarbativă a unora dintre acestea): „Agresarea limbilor naționale prin preluarea mecanica a neologismelor, englezirea fortată și mixarea cuvintelor sub presiunea unei *comunicari primare* – impuse de relațiile economice și comerciale transfrontaliere –, *globalizarea care amenința pierderea identității spirituale și culturale*, mai ales în cazul popoarelor mici sau lipsite de «importanta strategică» în geopolitica actuală, pledează pentru analize și soluții urgente” (CNA-ul își postează admonestările fără să utilizeze diacritice, tot din mare grijă pentru performanță!).

Așadar, mai întâi, câteva cuvinte în legătură cu anglicismele, apelând la o analiză lucidă și subtilă a fenomenului, cultural, social și lingvistic, pe care i-o datorăm reputatei lingviste Mioara Avram (1932-2004), într-o conferință pe această temă, prezentată la Academia Română, în anul 1997. Pornind de la constatarea că „a devenit un loc comun protestul sau numai lamentația cu referire la ceea ce unii numesc anglomanie, influența engleză fiind văzută ca un act de invazie lingvistică în tulburarea noastră tranziție..., ce ar pune în pericol existența limbii române, în orice caz specificul ei național”, Mioara Avram consideră că acestea sunt doar „interpretări și profeții sumbre” și, după o cercetare competentă și amănunțită a problemei din perspectiva istoriei și a structurii limbii române, dar și a actului propriu-zis al comunicării, ne propune interpretarea cu moderație: „cultivarea și apărarea limbii sau ecologia lingvistică nu se face cu prejudecăți sau intoleranță, cu purism și discriminări”. De altfel, autoarea consideră că „respingerea violentă” ar putea fi pusă, ca și în cazul altor momente din istoria vocabularului limbii române, chiar sub semnul „unui conflict între generații” (Avram 1997: 7, 29).

2. Fascism și închisoare? Chiar dincolo de viziunea autoritar didactică privind necesitatea/obligativitatea însușirii și practicării normei (oricând și oriunde), presiunea culturală a limbii exemplare a făcut obiectul unor măcar aparente anatemizări din partea gânditorilor neconformiști. Ca exemplare, în acest sens, pot fi avute în vedere opinii ale lui Roland Barthes, discutate de Umberto Eco (1932-2016) cu privire la *terorismul* exercitat de limbă ca sistem de semne; conceptul este comentat (în eseul *La langue, le pouvoir, la force*) în termeni aparent provocatori: limba implică „o relație fatală de alienare”; vorbind, te supui, căci limba, ca reacție generalizată, nu este nici reacționară, nici progresistă; întrucât nu-i poți încălca regulile, ea este, pur și simplu, fascistă, „deoarece fascismul nu te împiedică să spui, ci te obligă să spui” (Eco 1985: 335; adaptare după traducerea în limba franceză din volumul *La Guerre du Faux*).

Prin această revenire la Eco, nuanțăm interpretarea afirmațiilor precedente în redactarea imprecisă, de sub titlul *La un apus: Umberto Eco*, din Dumistrăcel 2017: 235.

Există și alte proteste, nu mai puțin apăsătoare, din partea altor spirite superioare, evocate de Eugeniu Coșeriu (1921-2002), în legătură cu ideea de libertate a relației dintre vorbitor și limbaj. În eseul *Filozofia limbajului*, Magistrul de la Tübingen trimite la hegelianul Giovanni Gentile (1875-1944) și respinge, împreună cu acesta, ideea unor filozofi că limba, normată, ar fi, de-a dreptul, o închisoare, și aceasta, în primul rând, datorită creativității (cf. Coșeriu 1992-1993^b: 25).

3. Relativizarea importanței exemplarității și descurajarea efortului. Pentru aprecierea lucrurilor dintr-o viziune istorică, lingviștii nu pot trece cu vederea admonestarea pe care o reprezintă eșecul combaterii formelor latinei „vulgare” prin lista de 227 de interdicții cuprinse în textul intitulat „Appendix Probi” (secolele III–IV), una dintre încercările de a frâna tendințe fonetice, gramaticale, lexicale și stilistice ale latinei populare; degeaba s-a recomandat forma latinei culte, cea „coruptă” fiind descurajată prin *non*, în exemple cum sunt „oculus non oclus” și „vetulus non veclus”, căci toate limbile romanice au, pentru moștenirile respective, forme în care este prezentă evoluția, specifică fiecăreia, a grupului consonantic /cl/: rom. *ochi*, it. *occhio*, span. *ojo*,

port. *olho*, fr. *oeil* și așa mai departe, respectiv rom. *vechi*, it. *vecchio*, span. *viejo*, port. *velho*, fr. *vieil*. Și câte alte reguli călcate în picioarele romanității!

Apoi, să ne aducem aminte considerații sceptice ale celtologului indo-europenist Joseph Vendryes (1875-1960) privind un anumit statut, ingrat, al lingviștilor și al profesorilor. Pornind de la compararea limbajului cu o apă curgătoare, celtologul francez a susținut *imposibilitatea controlului*, de durată, prin normele limbii literare, asupra evoluției firești a unui fenomen natural cum este limba. Vendryes aseamăna însăși crearea limbilor literare cu formarea stratului de gheață de la suprafața unui râu; sub acest strat, apa (limbajul) continuă să curgă, în conformitate cu legile naturii; cu timpul, gheața se rupe, apa țâșnește la suprafață și își face simțită existența; ca urmare, vechile norme sunt înlăturate și, treptat se impune uzul curent, printr-o nouă normare. Iar procesul continuă! În această ecuație, poziția lingviștilor nu este deloc de invidiat: ei sunt comparați cu frigul care îngheață suprafața apei, însă gramerienii și pedagogii nu pot stăvili efectele... soarelui, ce îi redă limbii libertatea evoluției. Textul, poetic, este, așadar, de natură să provoace neîncredere și în demersul de „cultivare”: „Le froid, qui produit la glace et voudrait retenir la rivière, c'est l'effort des grammairiens et des pédagogues; et le rayon de soleil qui rend à la langue sa liberté, c'est la force indomptable de la vie, victorieuse des règles, brisant les entraves de la tradition” (Vendryes 1921: 325).

4. Discurs crizist de cochetare cu barbaria? La nivelul bursei ideilor, chiar dacă scăldată în apele unei contestații de factură întârziat juvenilă, elocventă este, de exemplu, o frondă ca aceea a scriitorului Mircea Cărtărescu față de însuși efortul intelectual privitor la umani-oare, pe care o reluăm numai datorită interesului pe care l-a produs printre negativiști de toate inspirațiile. Ne referim la descurajatoare acuzații cu privire la domeniul respectiv pe care le-a formulat fostul profesor de limba română Cărtărescu: „Mă întrebam într-un articol de acum câțiva ani ce rost mai are să predai limba și literatura română în școli. Cum pomul se cunoaște după roade, spuneam, e limpede că toate vrăjelile noastre cu «Miorița» și Eminescu, și Sadoveanu, propozițiile subiective, predicative sau incidentale sunt timp pierdut de pomană. Mai bine-am lăsa-o baltă cu materia asta și cu școala în

general. Mai bine s-ar face adolescenții ucenici, ca pe vremuri, decât să mai piardă vremea prin școli. La ce folosesc orele de limba și literatură română când tinerii nu mai citesc nimic? Când ideea de cultură, de știință, de arte a ajuns marginală și demodată, când toți știu numele celei mai jalnice «vedete» care-și fâțâie fundul la emisiunile de divertisment, dar n-a auzit nimeni de cel mai mare matematician, fizician, filozof sau poet român de azi? Nu vi se pare o lume pe dos? O inversare a tot ce învățăm în școală? O schizofrenie ce opune educația și realitatea? De ce mai învățăm? De ce mai ducem mai departe, ca pe o limbă rituală moartă, numele lui Eminescu, Caragiale, Creangă, Rebreanu? [...] I-am chinuit eu însumi pe elevi, timp de zece ani (ca să nu mai vorbesc de lucrul cu studenții, încă șaptesprezece) cu pronumele relative, cu acordurile, cu virgulele, cu regulile ortografice. Acum mă-ntreb de ce. Lumea vorbește tot cum a învățat ea, alandala” (text preluat de pe www.taifas.ro).

5. O ieșire din impas? Firește, aici și acum, nu am avut în vedere căutarea, pe cont propriu, a unei soluții împăcând cele două poziții esențiale opuse la care ne-am referit. Poate că răspunsul este de așteptat și îl vor da unele din numeroasele demersuri urmărind să analizeze limba ca obiect al comunicării din perspectiva paradigmei discursului ideologic. Ca reflectare, oricum, a ideologiei globalizării, cu augmentarea rolului limbilor de mare impact economic, politic și demografic, paralel cu reducerea rolului limbilor ne semnificative din aceleași puncte de vedere, ce poate duce chiar la dispariția lor. Totuși, chiar în aceste condiții, măcar ca angajament de etapă, lingviștii nu pot accepta indiferentismul organizațional și sunt, justificat, preocupați de eventualitatea instaurării, chiar prin diferite reglementări oficiale, a unei subculturi lingvistice de masă.

Din această viziune, ne considerăm îndreptățiți să revenim la punctul de vedere Coșeriu în privința deontologiei și eticii limbajului, al căror somn conturează adevărata barbarie, provocată de lipsa de norme. Coșeriu consideră că „... liberalismul lingvistic excesiv nu este în realitate liberalism, ci este mai curând libertinaj, fiindcă nu recunoaște existența acestor norme care îi interesează pe toți vorbitorii. Acest liberalism nu provoacă, în realitate, libertatea limbajului, care este întotdeauna o libertate motivată...; arbitrariul nu e în realitate o atitudi-

ne progresistă, tolerantă și democratică, ci, dimpotrivă, e o atitudine reacționară și antidemocratică, fiindcă, spunând: «Fiecare poate vorbi cum crede și cum îi pare», înseamnă a lăsa pe fiecare vorbitor în sfera lui și la nivelul lui de cultură și a nega posibilitatea și aspirația sa de a colabora la cultura majoră a comunității”.

Felul de a vorbi „are importanță socială, culturală și politică foarte mare, și a spune că nu are nici o importanță este arbitrar și libertinaj, nu liberalism”. Concluzia: „Putem termina cu o frază a filozofului spaniol Ortega Y Gasset, care se aplică și normelor lingvistice, *cum se aplică altor norme culturale și sociale*; zice Ortega: «Lo peor no son las normas rígidas, lo peor es la ausencia de normas que es barbarie» (Coșeriu 1992-1993^a: 171).

6. Îndreptări. Într-unele din luările de poziție trecute în revistă anterior, recunoaștem ușor poziția gravă și epistemologic agravantă a celor care pot fi numiți „predicatori în templul limbii”, în speță considerarea limbii ca un concept cultural absolut, ca bun câștigat de care toată lumea poate beneficia întru performanță. Ținând seama de categorii de vorbitori ai aceluiași idiom în funcție de comandamente culturale și/sau profesionale, reflectate de interesele reale (să le zicem lingvistice), putem distinge cel puțin trei categorii de public, respectiv trei niveluri ale problematizării privind folosirea corectă, în diferite registre, a limbii române exemplare, enumerate în continuare:

a) Curiozitatea ocazională a unor persoane, în general cultivate, care își pun întrebări asupra uzului corect în ceea ce privește scrierea și pronunțarea unor cuvinte sau construcții, ca și asupra semnificațiilor unor cuvinte sau a paradigmaticii acestora; prezența și prestația acestei categorii este reflectată prin intervenții, surprinzător de numeroase, în spații de socializare (de tip întrebare-răspuns cu explicații), o activitate ce justifică existența unor rubrici de profil în periodice tipărite și în programe de televiziune și radio.

b) Interesele de performanță, cu obiective tematice comparabile, ale persoanelor, de diferite vârste, în curs de instruire, confruntate cu exigențele unor teste; pentru aceștia, „cultivatorii” publică binevenite și bine primite cărți de exerciții, multe intitulate, provocator, „Capcane (ale limbii române)”, reflectând atmosfera contractului coercitiv „de

transmitere”, din partea unor neo-brahmani, chiar dacă la nivelul a ceea ce francezii numesc „le bon usage”.

c) Preocupările, din fișa ... de post a specialiștilor, cadre didactice și cercetători de diferite niveluri, chemați să urmărească și să explice normele și evoluția lor, să propună soluții fundamentate și, de ce nu, să se constituie în instanțe exegetice, în condițiile unui contract de comunicare specific. Oricum, produsele specialistului nu pot năzui la audiența emisiunilor tv de scandal ori de divertisment, care nu pot constitui pentru el un termen de referință în niciun caz.

Deci, în aprecierile de orice natură, nu se pune problema, agravant formulată, a intereselor superioare și speranțelor justificate ale „publicului”, ale „vorbitorilor limbii române” pentru și față de cultivarea limbii naționale, ci de existența a diferitor categorii de public, în raport cu realitatea unor substructuri ale limbii. Este vorba de ceea ce, iarăși, Eugeniu Coșeriu și adepți ai săi au numit limbi și limba-je „funcționale”, distincție a unui spirit superior, ce sublinia faptul că „Vorbitorul este măsura tuturor lucrurilor în lingvistică, fiindcă limbajul e făcut de către și pentru vorbitori, nu de către și pentru lingviști” (Coșeriu 1992-1993^a; este o idee la care savantul ține în mod deosebit; vezi, de exemplu, „vorbitorul are totdeauna dreptate ca vorbitor...; limbajul e făcut de și pentru vorbitori, nu de și pentru lingviști”; Coșeriu 1996: 30).

Însă, firește, examene de conștiință colectivă privind durata lungă a istoriei limbii de tip Vendryes, ori flegmatice abdicări profesionale de tip Cărtărescu (ironice, dar tot abdicări) nu au împiedicat niciodată și nicăieri, și nu doar la nivel instituțional, conștientizarea funcționalității și a necesității perfecționării unui instrument superior de comunicare pentru registrul discursului public și pentru exegeză cum este limba literară. De aceea, din perspectiva performanței, ne preocupă ceea ce Rodica Zafiu, titular, mai multe decenii, al unor rubrici de profil din mai multe publicații periodice culturale, a numit „simplificarea ideologică”, „automatismele de gândire”, ca reale atentate la posibilitățile limbii naturale, cu referire, printre altele, și la „cuvintele la modă”, unele ca manifestări de snobism, altele simple clișee ale unei noi limbi de lemn (Zafiu 2008: passim).

7. Personale. În ceea ce îl privește pe Stelian Dumistrăcel, ca ... dascăl de comunicare la Departamentul Jurnalism și Științe ale Comunicării de la Universitatea ieșeană (dar prezent în presă cu articole de profil încă din anii '70), fără să agraveze interpretările și să descifreze decăderea catastrofală a limbii din alunecări/greșeli în folosirea ei, unele poate aleatorii, consideră că își face datoria de a depune, în speță, mărturii contemporane, în serviciul cititorilor interesați de performanță (ne-am permis evocarea unui enunț din *Epigonii*, referitor la Grigore Alexandrescu: „Descifrând eternitatea din ruina unui an”).

Pe de altă parte, credem că obiceiurile (citește: deprinderile, oricum) rele pot fi recunoscute și se pot îndrepta mai ușor (din perspectiva de *politică*, iar nu de *poliție* lingvistică) și prin folosirea unui registru mai ... degajat al discursului, cu aspirație spre umor, subscriind la o zicere a unui poet „neolatin” francez, J. Santeul (secolul al XVII-lea), considerată deviză a comediei clasice: „Ridendo castigat mores!”. Să nu neglijăm nici subtilitatea lui Anton Pann: „Celuia ce înțelege, țânțaru-i e trâmbițar, / Iar celui ce nu-nțelege, tobe, surle-s în zadar” (*Povestea vorbii*). Ne-am convins că mulți pot lua aminte și că orice demers de înțelegere spre eficiență și, de ce nu, spre rafinament al comunicării, în pofida răcelii respingerii imediate, poate fi raportat la un act de prevedere înscris în codul genetic al pomilor: în anumite condiții ale unor cataclisme, dacă rezistă „mugurele terminal”, din acesta planta poate regenera.

*

Pentru contractul nostru de comunicare cu cititorii acestui volum, se impune, credem, o precizare: tema generală discutată aici a constituit programul publicării, de către Stelian Dumistrăcel, între 7 ianuarie 2014 și 31 decembrie 2016, în „Ziarul de Iași”, a unui ciclu de articole sub genericul „Lingvistică pentru toți”. Cele 155 de articole apărute săptămânal au fost publicate, la Editura Polirom (Iași, 2017), într-un volum intitulat „Cuvintele, încotro? Lingvistică pentru toate televiziunile”. Periodicitatea apariției textelor a făcut posibile discuții cu cititorii și cu studenții ieșeni de la Jurnalistică. Un fapt stimulator pentru prezentarea unei viziuni de inspirație coșeriană asupra politicii lingvistice în procesul comunicării.

Bibliografie ■

1. Avram 1997 = Mioara Avram, *Anglicismele în limba română contemporană*, București, Editura Academiei Române.
2. Coșeriu 1992-1993 = Eugeniu Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, Iași, Supliment la „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII / 1992-1993.
3. Coșeriu, 1992-1993^a = Eugeniu Coșeriu, *Deontologia și etica limbajului*. În: *Prelegeri și conferințe...*, p. 163-171.
4. Coșeriu 1992-1993^b = Eugeniu Coșeriu, *Filozofia limbajului*. În: *Prelegeri și conferințe...*, p. 7-26.
5. Coșeriu 1996 = Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală*, interviu cu ~, realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române.
6. Dumistrăcel 2017 = Stelian Dumistrăcel, *Cuvintele, încotro? Lingvistică pentru toate televiziunile*, Iași, Polirom.
7. Eco 1985 = Umberto Eco, *La langue, le pouvoir, la force*. În: *La Guerre du Faux*, Paris, Grasset, p. 333-352.
8. Vendryes 1921 = Joseph Vendryes, *Le langage. Introduction linguistique à l'histoire*, Paris, Renaissance du livre; volumul a apărut în prestigioasa colecție „L'Évolution de l'Humanité”.
9. Zafiu 2008 = „Interviu cu filologul Rodica Zafiu despre cuvinte la modă, snobism și clișee”; /www.campusnews.ro/).

Eugen MUNTEANU

O scrisoare inedită a lui Gh. Ivănescu către Eugeniu Coșeriu

E. M. – profesor la Facultatea de Litere a Universității «A. I. Cuza» din Iași, director-fondator al Școlii Doctorale de Studii Filologice (2005-2009), profesor invitat la Universitățile din Jena și Viena, director al Institutului de Filologie Română «A. Philippide» din Iași (2009-2013). Principalele lucrări: *Aeterna Latinitas* (1997), *Introducere în lingvistică* (2015), *Lexicologie biblică* (2008). A coordonat proiectul «Monumenta linguae Dacoromanorum» (2009-2015, 15 volume tipărite) și ediția critică a versiunii «Nicolae Spătarul Milescu» a Vechiului Testament (2016, 2060 p.). A tradus și comentat texte de Sf. Augustin, Thomas de Aquino, Swedenborg, Jean-Jacques Rousseau, Rivarol, Wilhelm von Humboldt, Iacob Grimm, Ernst Renan, Eugenio Coseriu și Hans-Georg Gadamer.

În ultimii ani ai vieții sale, încredințându-mi câțiva saci cu scrisori primite, ciorne ale unor scrisori expediate de el însuși, precum și alte documente de acest tip, unul dintre magiștrii mei, Gh. Ivănescu (1912 – 1987), mi-a dat o sarcină grea, dar onorantă, aceea de a mă ocupa, după moartea sa, de valorificarea publicistică a materialelor dăruite. Pregătesc, cu ajutorul inimos și dezinteresat al unor tinere doctorande, un volum masiv Gh. Ivănescu în corespondență. O parte din scrisorile mai importante le-am publicat deja cu diferite prilejuri. Unele dintre ele, cele primite de la marele slavist și etnolog Petru Caraman (1898-1980), de exemplu, au apărut în patru numere succesive din anul 2011 ale revistei de față. Alte două importante scrisori, a lui Eugeniu Coșeriu (1921-2002) către Ivănescu, expediată de la Milano în anul 1947, și una către Coșeriu expediată de la București în 1961 de către Gh. Ivănescu, au fost publicate de mine în anexa unui amplu articol intitulat Gh. Ivănescu și Eugeniu Coșeriu – semnificații ale unei prietenii, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. LI (2011), p. 63-72, volum ce conține Lucrările Colocviului Internațional «Eugeniu Coșeriu – 90 de ani de la naștere» (Iași-Bălți, 27-29 iulie 2011). Cititorul binevoitor, interesat de natura exactă a relațiilor dintre cei doi

învățați, se poate informa rapid la adresa: http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/05/7_MUNTEANU.pdf.

Între timp, în masa de manuscrise dăruite de Ivănescu, în procesul de triere, am descoperit o pagină manuscrisă, ce pare ciorna unei scrisori scrise de Ivănescu către prietenul său Coșeriu. Nu știm dacă scrisoarea a fost expediată. Doar cercetarea atentă a arhivei Coșeriu de la Tübingen ne-ar putea lămuri! Publicăm în premieră acest text, convingși de valoarea sa documentară și simbolică. Pe de o parte, epistola atestă încă o dată caldă prietenie care îi lega pe cei doi și, mai ales, idealul lor comun de a contribui la crearea unei lingvistici noi, cu baze antropologice și filosofice, care să depășească insuficiențele structuralismului emergent în epocă. În perspectiva istoriei, putem afirma că proiectul celor doi iluștri învățați a fost realizat de fiecare în felul lui. Mai norocos, în pofida marii neșanse a exilului, scriind și publicând mai ales în limbile spaniolă, germană și italiană, Coșeriu a căpătat o audiență universală. Limitat de caracterul local al limbii noastre, Ivănescu a rămas cunoscut mai ales în interiorul culturii române.

În transcriere, am păstrat cu scrupulozitate ortografia autorului. În notele finale am indicat secvențele alternative, formulate inițial de autor și apoi tăiate cu o linie și înlocuite cu alte cuvinte.

(E.M.)

București, duminică, 2 mai 1957

Iubite Coșeriu,

Dintr-un număr din BSL¹, care venise acum doi ani la Iași, profesorul Simenschy mi-a adus vestea că ești profesor la Universitatea din Montevideo. Nu mai știam nimic despre tine de aproape² un deceniu, căci unica scrisoare pe care³ am primit-o prin 1947, cred, din Milano, nu-mi dădea prea multe informații. Pînă acum un an nu știam nici ce ai publicat; abia mutat la București, la începutul anului 1956, am aflat din *Bibliographie linguistique* despre un articol din 1957 (cel despre sunetul implicit) și despre alte vreo cîteva din cele publicate la Montevideo.

Miercurea trecută, profesorul Graur mi-a împrumutat *Forma y sustancia en los sonidos* și *La geographia linguistica*. Am cetit-o prima pe

Fin Guernsey, 12 mai 1957

Subite Caseriu

[illegible]

America treated, passed Green
magnum Potencia of Potencia on

[illegible]

1. ¹ ~~La~~ ² ~~La~~ ³ ~~La~~ ⁴ ~~La~~ ⁵ ~~La~~ ⁶ ~~La~~ ⁷ ~~La~~ ⁸ ~~La~~ ⁹ ~~La~~ ¹⁰ ~~La~~ ¹¹ ~~La~~ ¹² ~~La~~ ¹³ ~~La~~ ¹⁴ ~~La~~ ¹⁵ ~~La~~ ¹⁶ ~~La~~ ¹⁷ ~~La~~ ¹⁸ ~~La~~ ¹⁹ ~~La~~ ²⁰ ~~La~~ ²¹ ~~La~~ ²² ~~La~~ ²³ ~~La~~ ²⁴ ~~La~~ ²⁵ ~~La~~ ²⁶ ~~La~~ ²⁷ ~~La~~ ²⁸ ~~La~~ ²⁹ ~~La~~ ³⁰ ~~La~~ ³¹ ~~La~~ ³² ~~La~~ ³³ ~~La~~ ³⁴ ~~La~~ ³⁵ ~~La~~ ³⁶ ~~La~~ ³⁷ ~~La~~ ³⁸ ~~La~~ ³⁹ ~~La~~ ⁴⁰ ~~La~~ ⁴¹ ~~La~~ ⁴² ~~La~~ ⁴³ ~~La~~ ⁴⁴ ~~La~~ ⁴⁵ ~~La~~ ⁴⁶ ~~La~~ ⁴⁷ ~~La~~ ⁴⁸ ~~La~~ ⁴⁹ ~~La~~ ⁵⁰ ~~La~~ ⁵¹ ~~La~~ ⁵² ~~La~~ ⁵³ ~~La~~ ⁵⁴ ~~La~~ ⁵⁵ ~~La~~ ⁵⁶ ~~La~~ ⁵⁷ ~~La~~ ⁵⁸ ~~La~~ ⁵⁹ ~~La~~ ⁶⁰ ~~La~~ ⁶¹ ~~La~~ ⁶² ~~La~~ ⁶³ ~~La~~ ⁶⁴ ~~La~~ ⁶⁵ ~~La~~ ⁶⁶ ~~La~~ ⁶⁷ ~~La~~ ⁶⁸ ~~La~~ ⁶⁹ ~~La~~ ⁷⁰ ~~La~~ ⁷¹ ~~La~~ ⁷² ~~La~~ ⁷³ ~~La~~ ⁷⁴ ~~La~~ ⁷⁵ ~~La~~ ⁷⁶ ~~La~~ ⁷⁷ ~~La~~ ⁷⁸ ~~La~~ ⁷⁹ ~~La~~ ⁸⁰ ~~La~~ ⁸¹ ~~La~~ ⁸² ~~La~~ ⁸³ ~~La~~ ⁸⁴ ~~La~~ ⁸⁵ ~~La~~ ⁸⁶ ~~La~~ ⁸⁷ ~~La~~ ⁸⁸ ~~La~~ ⁸⁹ ~~La~~ ⁹⁰ ~~La~~ ⁹¹ ~~La~~ ⁹² ~~La~~ ⁹³ ~~La~~ ⁹⁴ ~~La~~ ⁹⁵ ~~La~~ ⁹⁶ ~~La~~ ⁹⁷ ~~La~~ ⁹⁸ ~~La~~ ⁹⁹ ~~La~~ ¹⁰⁰ ~~La~~ ¹⁰¹ ~~La~~ ¹⁰² ~~La~~ ¹⁰³ ~~La~~ ¹⁰⁴ ~~La~~ ¹⁰⁵ ~~La~~ ¹⁰⁶ ~~La~~ ¹⁰⁷ ~~La~~ ¹⁰⁸ ~~La~~ ¹⁰⁹ ~~La~~ ¹¹⁰ ~~La~~ ¹¹¹ ~~La~~ ¹¹² ~~La~~ ¹¹³ ~~La~~ ¹¹⁴ ~~La~~ ¹¹⁵ ~~La~~ ¹¹⁶ ~~La~~ ¹¹⁷ ~~La~~ ¹¹⁸ ~~La~~ ¹¹⁹ ~~La~~ ¹²⁰ ~~La~~ ¹²¹ ~~La~~ ¹²² ~~La~~ ¹²³ ~~La~~ ¹²⁴ ~~La~~ ¹²⁵ ~~La~~ ¹²⁶ ~~La~~ ¹²⁷ ~~La~~ ¹²⁸ ~~La~~ ¹²⁹ ~~La~~ ¹³⁰ ~~La~~ ¹³¹ ~~La~~ ¹³² ~~La~~ ¹³³ ~~La~~ ¹³⁴ ~~La~~ ¹³⁵ ~~La~~ ¹³⁶ ~~La~~ ¹³⁷ ~~La~~ ¹³⁸ ~~La~~ ¹³⁹ ~~La~~ ¹⁴⁰ ~~La~~ ¹⁴¹ ~~La~~ ¹⁴² ~~La~~ ¹⁴³ ~~La~~ ¹⁴⁴ ~~La~~ ¹⁴⁵ ~~La~~ ¹⁴⁶ ~~La~~ ¹⁴⁷ ~~La~~ ¹⁴⁸ ~~La~~ ¹⁴⁹ ~~La~~ ¹⁵⁰ ~~La~~ ¹⁵¹ ~~La~~ ¹⁵² ~~La~~ ¹⁵³ ~~La~~ ¹⁵⁴ ~~La~~ ¹⁵⁵ ~~La~~ ¹⁵⁶ ~~La~~ ¹⁵⁷ ~~La~~ ¹⁵⁸ ~~La~~ ¹⁵⁹ ~~La~~ ¹⁶⁰ ~~La~~ ¹⁶¹ ~~La~~ ¹⁶² ~~La~~ ¹⁶³ ~~La~~ ¹⁶⁴ ~~La~~ ¹⁶⁵ ~~La~~ ¹⁶⁶ ~~La~~ ¹⁶⁷ ~~La~~ ¹⁶⁸ ~~La~~ ¹⁶⁹ ~~La~~ ¹⁷⁰ ~~La~~ ¹⁷¹ ~~La~~ ¹⁷² ~~La~~ ¹⁷³ ~~La~~ ¹⁷⁴ ~~La~~ ¹⁷⁵ ~~La~~ ¹⁷⁶ ~~La~~ ¹⁷⁷ ~~La~~ ¹⁷⁸ ~~La~~ ¹⁷⁹ ~~La~~ ¹⁸⁰ ~~La~~ ¹⁸¹ ~~La~~ ¹⁸² ~~La~~ ¹⁸³ ~~La~~ ¹⁸⁴ ~~La~~ ¹⁸⁵ ~~La~~ ¹⁸⁶ ~~La~~ ¹⁸⁷ ~~La~~ ¹⁸⁸ ~~La~~ ¹⁸⁹ ~~La~~ ¹⁹⁰ ~~La~~ ¹⁹¹ ~~La~~ ¹⁹² ~~La~~ ¹⁹³ ~~La~~ ¹⁹⁴ ~~La~~ ¹⁹⁵ ~~La~~ ¹⁹⁶ ~~La~~ ¹⁹⁷ ~~La~~ ¹⁹⁸ ~~La~~ ¹⁹⁹ ~~La~~ ²⁰⁰ ~~La~~ ²⁰¹ ~~La~~ ²⁰² ~~La~~ ²⁰³ ~~La~~ ²⁰⁴ ~~La~~ ²⁰⁵ ~~La~~ ²⁰⁶ ~~La~~ ²⁰⁷ ~~La~~ ²⁰⁸ ~~La~~ ²⁰⁹ ~~La~~ ²¹⁰ ~~La~~ ²¹¹ ~~La~~ ²¹² ~~La~~ ²¹³ ~~La~~ ²¹⁴ ~~La~~ ²¹⁵ ~~La~~ ²¹⁶ ~~La~~ ²¹⁷ ~~La~~ ²¹⁸ ~~La~~ ²¹⁹ ~~La~~ ²²⁰ ~~La~~ ²²¹ ~~La~~ ²²² ~~La~~ ²²³ ~~La~~ ²²⁴ ~~La~~ ²²⁵ ~~La~~ ²²⁶ ~~La~~ ²²⁷ ~~La~~ ²²⁸ ~~La~~ ²²⁹ ~~La~~ ²³⁰ ~~La~~ ²³¹ ~~La~~ ²³² ~~La~~ ²³³ ~~La~~ ²³⁴ ~~La~~ ²³⁵ ~~La~~ ²³⁶ ~~La~~ ²³⁷ ~~La~~ ²³⁸ ~~La~~ ²³⁹ ~~La~~ ²⁴⁰ ~~La~~ ²⁴¹ ~~La~~ ²⁴² ~~La~~ ²⁴³ ~~La~~ ²⁴⁴ ~~La~~ ²⁴⁵ ~~La~~ ²⁴⁶ ~~La~~ ²⁴⁷ ~~La~~ ²⁴⁸ ~~La~~ ²⁴⁹ ~~La~~ ²⁵⁰ ~~La~~ ²⁵¹ ~~La~~ ²⁵² ~~La~~ ²⁵³ ~~La~~ ²⁵⁴ ~~La~~ ²⁵⁵ ~~La~~ ²⁵⁶ ~~La~~ ²⁵⁷ ~~La~~ ²⁵⁸ ~~La~~ ²⁵⁹ ~~La~~ ²⁶⁰ ~~La~~ ²⁶¹ ~~La~~ ²⁶² ~~La~~ ²⁶

[illegible][illegible][illegible]

notiile fondogiei: (aduce date ca
de la d-ta n. 1940 k se 5 ani de la
b, p, b etc; ceea ce nu va intra in ad-

[illegible]

(P. 22)

4 Der n-as ptes mit je in fueten
je alle foudige van foudica, fouda (12) fouda
schillen onder ~~en~~ stierde fouda, fouda, fouda
sitem de brande

prima. Am regăsit multe din ideile mele (mă refer la broșura *Constituirea unei fonetici care să nu fie fiziologie și acustică*) și, în general, direcția pe care o voiesc și eu, dar cu trimiteri la operele altor cercetători, dintre care unii vor fi exprimat aceleași idei, după mine. Nu îți fac un reproș că nu m-ai citat⁴, poate nici nu ai la îndemână broșura mea. De altfel, ceea ce scrii e cu totul altfel exprimat decît mine⁵, cu mai multă informație și cu mai mult talent. De aceea, dimpotrivă, cetindu-ți lucrarea, m-am bucurat mult că te-am regăsit pe aceeași poziție de revizuire a structuralismului european și american, pe care o înțelegi cam ca și mine.

M-am bucurat mult și cînd am găsit idei personale, care mă vor ajuta să pășesc mai departe în critica structuralismului și în munca mea de a ajunge la o nouă concepție despre limbaj. Această muncă am reluat-o mai sistematic decît înainte. Anul acesta și în cei viitori voi publica o serie de articole în care, ținînd seama de ceea ce corespunde realității din doctrina structuralistă, voi construi o altă sinteză decît cele existente. Un prim articol despre timp, aspect și durata activității în limbile indoeuropene va apărea în franțuzește într-un volum dedicat de lingviștii români Congresului Internațional de la Oslo⁶.

Deocamdată, revin la articolul tău. Dacă ai ajuns (ca și mine în articolul pomenit) la concluzia că un sunet al limbajului⁷ nu poate fi conceput decît ca avînd o funcțiune, de ce mai crezi utili termeni noi ca *fon* ori *fonem*? Eu recunosc acum că trebuie să acceptăm⁸ pe *fonem*, înțelegînd prin acest termen sunet al limbajului, sunet produs prin pronunție, rostire. Se pot distinge chiar, mai exact, o știință a sunetelor considerate ca atare și alta a fonemelor, considerate în funcția lor. Dar n-aș putea numi pe una fonetică și pe alta fonologie sau fonemică, fonematică, ci le-aș numi pe amîndouă atît fonologie, cît și fonetică (cf. *semantică* și *semasiologie*). De altfel, eu consider știința funcțiilor sunetelor (fonemelor) extrem de eronată, căci tocmai noțiunea de neutralizare mi se pare cea mai puțin fondată dintre toate noțiunile fonologiei (adu-ți aminte că Trubetzkoi distinge în rusă 4 sau 5 serii de foneme consonantice, *p, b, ,* ?????? etc., ceea ce nu va putea nimeni admite).

Eu doresc să „reluăm” relațiile, care ne vor fi de folos amîndurora. Te-aș ruga să-mi trimiți lucrările. Am convingerea că, deși atît de depărtați

unul de altul⁹, vom putea avea o dezvoltare ideologică comună și vom putea încerca amândoi o perfectare a lingvisticii contemporane. Eu îți voi trimite peste câteva săptămîni lucrarea mea despre problemele capitale ale vechii române literare, Iași, 1947 și unele articole publicate recent¹⁰.

[Gh. Ivănescu]

Note ■ ¹ BSL („Bulletin de la Société de linguistique de Paris”), este cunoscută siglă a uneia dintre cele mei vechi și prestigioase publicații de lingvistică, editată de Societatea de Lingvistică din Paris, cu apariție neîntreruptă începând cu anul 1869.

² În manuscris apare, tăiată cu o linie, secvența: *de aproape 10 ani de zile, și nici atunci nu știam prea multe.*

³ În manuscris apare, tăiată cu o linie, secvența: *mi-ai trimis-o după 1944 nu-mi dădea prea multe informații.*

⁴ În manuscris apare, tăiată cu o linie, secvența: *căci nu mă copii.*

⁵ În manuscris apare, tăiată cu o linie, secvența: *și chiar altfel gîndit.*

⁶ În manuscris apare, tăiată cu o linie, secvența: *volum care se dă zilele acestea la tipar.*

⁷ În manuscris apare, tăiată cu o linie, secvența: *este recunoscut prin chiar faptul că apare.*

⁸ În manuscris apare, tăiată cu o linie, secvența: *cel mult.*

⁹ În manuscris apare, tăiată cu o linie, secvența: *despărțiți, la cele două extremități ale lumii romanice.*

¹⁰ În manuscris apare, tăiată cu o linie, secvența *de mine și de alții în revistele din R.P.R.*

Viorica MOLEA

Elemente neinspirate ale oralității în textul publicistic

V. M. – conf. univ., dr. în filologie, Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, USM. Domenii de cercetare: stilistică, pragmatică, cultivarea limbii, comunicare. Autoare a trei cărți: *Valori expresive ale frazeologismelor în opera dramatică* (2010), *Expresivitatea limbajului poetic (suport de curs)* (2011) și *Oralitatea în textul publicistic actual românesc* (2016). Participantă la numeroase conferințe naționale și internaționale.

Prin prezența elementelor orale verbale în textul publicistic sunt obținute multiple valențe și nuanțe semantico-expressive, presupunând un impact esențial asupra cititorului. Oralitatea reprezintă o prețioasă sursă pentru toți cei care vor să aducă textul publicistic mai aproape de înțelegerea, percepția omului mediu, captivându-l și atrăgându-l de partea lor. În același timp, am mai spus cu alte ocazii, oralitatea este și instrumentul de limbaj perfect pentru a induce subtil, dar nepretențios diverse idei, opinii, atitudini, adică poate influența benefic masele, dar poate și manipula un receptor insuficient pregătit, dar receptiv la modulațiile oralității. Totuși trebuie să recunoaștem că, deși, în mare parte, inserția elementelor verbale orale contribuie la realizarea mai atractivă a textului la nivel de limbaj, există și reversul situației, când utilizarea unor „produse” orale scandalizează bunul simț, decența spiritului uman, diminuând valoarea și chiar conținutul textului, iar odată cu aceasta și intenția de informare a publicului cititor. „După revoluția din 1989, explică C. Neamțu, totul a explodat atât în conținut, cât și în expresie. Paleta s-a îmbogățit subit și, ca orice lucru nepregătit, totul s-a transformat în haos, atât ca expresie, cât și în privința conținutului.” [3, p. 45]. Este evident că libe-

realizarea limbajului, odinioară anchilozat, a condus la o sporire considerabilă a elementului substandard în textul mediatic, în general, care, în unele cazuri, depășește cadrul bunei funcționări a limbii, fiind încălcată, în special, o particularitate importantă pentru producerea unei comunicări eficiente, și anume demnitatea stilului. Această înțelegere eronată a libertății de exprimare reprimă o condiție primordială a comunicării: responsabilitatea cuvântului scris. „Din nefericire, constată L.-M. Rus, un număr redus de „agenți” ai mass-mediei, cum îi numește Valeria Guțu-Romalo într-unul dintre articolele sale din *România literară*, nu sunt conștienți de răspunderea socială pe care munca lor o implică, fapt pentru care „mass-media continuă cu nonșalanță să agreseze lingvistic vorbitorul de limbă română, oferindu-i continuu exemple negative de exprimare”, menționând că „se ridică, într-adevăr, problema conștientizării responsabilității «diverselor forme de mass-media față de uzul general al limbii române, prin relevarea rolului de model lingvistic (principal), pe care li-l conferă statutul lor în viața societății actuale». În aceeași măsură se cere și «ecologizarea lingvistică a spațiului public»” [4].

Astfel, realizând o panoramă a ziarelor românești din stânga și din dreapta Prutului, de cele mai diverse tipuri, care țin atât de presa de informare, cât și de cea de opinie, constatăm o invazie de cuvinte din limbajul substandard, varianta popular-familiară, vulgară, argotică, prin care autorii exprimă idei, atitudini contradictorii, nonconformiste, descriu realități execrabile, care până nu demult erau riguros adăpostite spre a nu perturba opinia publică intoxicată de ideologia dominantă a regimului vremii. Detectând elementele verbale ale oralității substandard care au adus un surplus de semnificații și valori textelor publicistice prin inserția lor dozată cu talent, sensibilizând latura ludică și rebelă a cititorului, relevăm și aspecte verbale mai puțin inspirate, care nu contribuie aproape cu nimic la pregnanța mesajului jurnalistic scris. Ba, am spune, dimpotrivă, știrbesc din relevanța textului, deteriorând chiar substanța de profunzime a conținutului propriu-zis, care se compune din intenția pragmatică imuabilă a emițătorului jurnalist ce ține de funcțiile informativă și persuasivă. Acestea sunt, de regulă, unele cuvinte și expresii utilizate cu stângăcie, neinspirat și neadecvat în țesătura publicistică, care sună discordant, pe alocuri jenant chiar, forțând stilul. Stelian Dumistrăcel, cel care a investigat cu pasiune dis-

cursul publicistic, consideră că „în ceea ce privește registrul general al expresiei, dincolo de resursele comunicării familiare (reprezentate de expresii idiomatice, parimii și de alte elemente ale „discursului repetat”, de-structurate și re-structurate), își fac prezența elementele de argou și de jargon, nu numai în publicații cu profil de „entertainment”, expresii ale vulgarității (în special, violența de limbaj)” [1, p. 244-245]. L.-M. Rus declară tranșant că „presa, ca formă de reflectare și modelare a realității dizarmonice pe care o trăim, oferă adesea dovezi de forțare a limbii prin lipsă de instrucție și prin improvizație joasă și grobiană” [4]. Totodată, Dumistrăcel relevă că „terenul predilect al unor astfel de manifestări este titlul jurnalistic, publicațiile selectându-și cititorii și prin elemente de senzațional ieftin, care, adesea, îi derutează pe aceștia (...)” [1, p. 245]. De exemplu, în titlurile următoare: *Da, **bloggerii** îs **kazioli**, dar nici chiar așa // cazul „timpul vs Streleț”* (titlu, blogul lui Eugen, ziarulnational.md, 30.10.13); *Luați **labele** de pe jurnaliști!* (titlu, C. Tănase, timpul.md, 27.01.14); ***Ba pe-a mă-tii!*** (titlu, Florin Iaru, adevarul.ro, 06.05.14), cuvintele marcate stilistic: barbarismul *kazioli* (cuvânt de ocară în limba rusă, adaptat în varianta orală cu formă românească de plural (în rusă: pl. *kazli*), care ar avea echivalentul *măgari*), în primul exemplu, familiar-vulgar (*labele*) – în al doilea, invectiva (*ba pe-a mă-tii*) – în al treilea titlu), nu adaugă relevanță și nici informație pertinentă titlurilor respective. Din contra, sesizăm note artificiale, forțate, care induc un sentiment de jenă, diminuând interesul pentru textul care urmează.

Cele mai multe critici referitoare la utilizarea limbajului oral popular-familiar ținesc elementele de argou, de jargon și cele vulgare, care se întâlnesc frecvent în mass-media, în general, precum și în textele publicistice, în special, degradând astfel limbajul îngrijit. Iar întrucât textul mediatic este unul dintre promotorii limbii literare, fiind răspândit pe o arie extinsă de vorbitorii limbii române, impactul lexicului sub-standard, neliterar devine cel puțin nedorit. „Efectele – negative – și reacțiile sociale depind de numărul și calitatea interlocutorilor, susține V. Guțu Romalo. Așa, de pildă, abundența elementelor argotice în diversele forme de expresie mass-media este recepționată – în momentul actual – de o largă categorie de vorbitori ai limbii române (pentru care comunicarea publică este asociată cu o exprimare îngrijită, «literară») ca «stricare» a limbii, ca vulgarizare” [2, p. 8]. În textele ...*Situația e*

de rahat. Și decât, de la o mâine, comuniștii să arunce în voi cu pachete de **scârnă**, mai bine solidarizați-vă și înșirați-l voi înșivă pe pereți, căci acum stă la vedere și **tare mai aduce de la el.** (V. Mihail, Când te legi cu răii..., saptamina.md, 05.04.13); Pentru că **pahanul** are adunat **compromat**, pentru că procuratura e a lui; Curtea Constituțională, de asemenea; CNA, fără doar și poate; CSJ, nu-s sigur. (V. Mihail, Casa Plahotniuc sau Moldova banditească, saptamina.md, 15.08.14); Meritul acestui om este că a reușit să transforme penele în **panaramă**, iar pe îndrăgitul său Crin în **charlatan.** Co-co-președintele USL nu mai sughițe de grija țării. E preocupat să nu-l tragă aliații în piept, după ce și-au urcat sacii în căruțe, și **să-l lase mofluz** la poarta Cotrocenilor. (Becaliberalismul hăbăuc. Cabo Verde, gandul.info, Lelia Munteanu, 28.01.13); Ce cuvânt mare și acest cuvânt, **șulfă**, ce încăpător și **slinos și nemernic** în trup și la chip și la faptă și adăpat la Porțile Orientului de azi, unde **licheaua** a fost înghițită de obrăznicia licențioasă și tranzacționistă a **canaliei**, alt mare cuvânt în limba română. (Dinu Săraru, Fals jurnal de ieri și de azi: Un fericit nenoroc!, adevarul.ro, 03.10.14), lexicul vulgar (**rahat**, **slinos și nemernic**, **licheaua**, **canaliei**), argotic (**pahanul** – argou de origine rusă, care are ca echivalent „nașul” –, **panaramă**) dezagreabil utilizat nu produce altceva decât stinghereală și un sentiment scabros. De efecte și valențe semantico-silistice nu putem vorbi, chiar dacă intenția este de satiră și ironie, iar mesajul se va pierde în „produsele” verbale respingătoare. Astfel de limbaj licențios este folosit din râvna jurnaliștilor de a „cuceri” un public numeros, dar și de a-și descătușa frustrările, revolta împotriva unor acțiuni, fapte, lucruri urâte, reprobabile din societate și, mai ales, din viața ei politică. Este un fel de eliberare a unor tensiuni interioare aruncate în capul receptorului. Evident, aceste manevre psihologico-verbale nu sunt agreate de o bună parte din cititori, cei care răsfoiesc cu regularitate presa, iar cealaltă categorie de cititori care ar recepta un astfel de mesaj nu au destul sânge pentru lecturi. Prin urmare, textul s-ar putea lipsi de atare elemente verbale care nu contribuie nici la realizarea funcției referențiale, nici la cea persuasivă.

De cele mai multe ori, limbajul oral substandard este folosit de către publiciști în scopuri meschine, de discreditare și insultă a pretenșilor adversari ai clanurilor mediatice, textul publicistic devenind astfel scena „bătăliilor” pentru putere în stat, și nu a „bătăliilor” pentru adevăr sau pentru expresivitate și persuasiune. În acest sens, cercetătoarea

C. Neamțu notează următoarele: „Din nefericire, în limbajul unora dintre ziariști au intrat elemente de jargon și argou nu pentru varietatea stilului, ci pentru a ajuta la injurie și calomnie, acestea având pretenție de pamflet. Numai că în criză de elemente pamfletare, acești ziariști aduc în pagină expresii de mahala, singurele ce le stau la îndemână. Vulgarizarea limbajului ziaristic este o realitate și se pare că e greu de stopat, funcționând în numele libertății de expresie” [3, p. 46]. O părere similară întâlnim într-un manual despre limbajul mass-mediei ruse actuale: „Din păcate, susțin autorii manualului, în mass-media actuală, polemica sănătoasă este înlocuită de critica persoanei, și nu a opiniei, a viziunii. Totodată, radicalismul aprecierilor, specific presei ruse, este perceput adesea (și pe bună dreptate) de către destinatar ca insultă” [5, p. 15]. De aceea, zicem noi, unele texte impregnate cu elemente neliterare, neplăcute sunt redactate neinspirat, întrucât nu servesc o cauză nobilă, de informare onestă și responsabilă, ci de reglări de conturi între diverse grupuri de interese care au acaparat spațiul mediatic. Efectele pragmatice și stilistice sunt astfel diminuate, iar în unele cazuri chiar anulate: „Abundența lexicului marcat negativ poate diminua în mod paradoxal acțiunea efectelor la fel cum abuzul verbal al părinților reduce sentimentul de vină al copilului” [5, p. 22]. Exemple din acestea sunt multe; noi vom prezenta câteva pentru ilustrare: *Afaceristul care umblă cu lăutarii după el prin republică ca să câștige voturile celor pentru care viitorul înseamnă doar **râgăiturile și flatulațiile** de după **guleaiurile „pi dijaba”** trece la amenințări.* (Valentin Buda, *Bădlo-rivaluția maldavnească și viitorul blatnoi*, 24.10.14, evz.md); *Niște flatulenți care speră să prindă ultimul **pârț** al tumultului geopolitic regional pentru a-și ticsi acum buzunarele cu **gazoruble**.* (Valentin Buda, Editorialul zilei: Menage a trois cu „patrioți” pidosnici, evz.md, 12.06.14); *Pe cineva îl mănâncă trânjii puterii în fund. Se vrea președinte și cere modificarea Constituției.* (C. Tănase, O Constituție pentru „al vostru Vlad Filat”?, timpul.md, 17.09.14); *Favorabilă în conținut infractorilor, Constituția va fi întocmită, votată de Parlament și trecută prin Referendum cât ai clipi. Sau, ca să fie mai convingător, **cât își trage Victor Ponta fermoarul la prohab**.* (Ion Cristoiu, *Profeția care mi s-a îndeplinit: Români, vi se pregătește ceva: Constituția Penalilor din USL!*, evz.ro, 09.06.13); *Mai pe șleau: **lor li-i într-un loc** și de limbă, și de neam, și de obicei. Depinde de unde vine **capica**. Căci trebuie să fii prea **tembel** sau băut peste măsură ca să nu corectezi greșelile comise de Inuleț acum 93 de ani...*

(Igor Năframă, Dar mai întâi, cratimă să fii..., saptamina.md, 26.07.13) etc. Observăm o preferință a publiciștilor pentru lexicul vulgar, trivial, care scoate în vileag aspecte dizgrațioase ale societății și ale politicului autohton, însă revoltă percepția cititorului, obișnuit cu decența expresiei publice. În același timp, lexicul vizat perturbază caracterul informativ și persuasiv al textului, diminuând și percepția estetică. Cuvinte ca *râgăituri*, *fund*, *prohab*, *tembel*, *pârț*, prin statutul lor lexical de cuvinte indecente, vulgare, jignesc sensibilitatea receptorilor și sunt condamnate, respinse, mai ales că nu aduc nimic esențial la conținutul propriu-zis al textului. Pe lângă alte elemente de limbaj care violentează bunul simț, în textele publicistice din Basarabia există un segment al limbajului, exploatat în exces de presă, mai ales, care ține de limbajul argotic și barbar, preluat din limba rusă și care, de cele mai multe ori, are drept scop atragerea cititorului mediocru, aflat în majoritate, obișnuit cu atare elemente uzuale din mediul nostru. Acest tip de vocabular reprezintă o încercare de a imita (nereușit) un mod de a vorbi al unei părți considerabile de români basarabeni aflați în continuare sub presiunea lingvistică rusă din cauza unei prezențe masive a mass-mediei respective acest spațiu românesc. Din păcate, numeroasele cuvinte rusești alterate după model românesc (barbarismele) s-au înrădăcinat atât de mult în conștiința vorbitorilor de limbă română din Basarabia, încât se regăsesc obsesiv în mai toate tipurile de texte publicistice de opinie. Astfel prin elementele verbale din textele propuse, *guleaiurile*, *blatnoi*, *bădlo-rivaliuția*, *capica*, dar și forma coruptă *maldavnească*, autorii încearcă să reflecte o stare de lucruri care se perpetuează de mult timp, folosită cu bună știință pentru diverse scopuri stilistico-pragmatiche. Însă, din câte vedem, aceste experiențe lingvistice lamentabile nu-și ating scopul, întrucât abuzul nejustificat mai mult deranjează decât valorează.

Din aceeași categorie face parte un șir de cuvinte și expresii pur rusești, unele ortografiate respectiv, care sunt inserate, cel mai adesea neinspirat, în pânza publicistică: *Iar declarația cu pricina a apărut după acea întâlnire minunată. Ce-i drept, cam târzior: la ora când Sorin Frunzăverde, sughițând prin somn și tremurând de frig, se chinuia, fără succes, să tragă pe el preșul de lângă pat, deoarece Domnia sa n-are-n casă теплый пол.* (V. Mihail, Politicianul de la Chișinău, saptamina.md, 18.04.14); „...o țară în care omul să vină seara acasă, să facă un duș și să privească **o peredace** la televizor. Dar pentru asta, Domnule Ambasador, vă rugăm să ne mai dați o

mână de ajutor... (V. Mihail, Domnule Moser, asta e jungla în care trăim!, saptamina.md, 18.05.13); *Dacă și Filat! Se pare că are **cel mai bun** нюх la colecționarea **lepădăturilor**. De cum vede că i se gudură vreuna la picioare, îi și cumpără ceas de mână sau o face consilier municipal.* (Victoraș și Aurică au fost prinși cu oca mică sau Câte ceva despre Povara naivității lui Filat, saptamina.md, 13.06.14); *Noi ne-am expus pe marginea modului în care se împart decorații-profanații în Moldova* (saptamina.md, 8.08.2014); *Adică, măi băieți, puteți ponegri omul, dar nici chiar în asemenea măsură! Ați pus degetul și ați pipăit de puteți să susțineți că este? Sau, **mai** популярно: **ați ținut omul de fund când se întreținea cu fica lui Reidman** ca acum să susțineți că a fost? Sau prezumția nevinovăției a dispărut din codurile juridice ale țării?* (V. Mihail, Domnul Gheorghe Duca, proprietar de poduri, saptamina.md, 22.08.14). Astfel de exemple întâlnim, după cum spuneam, în majoritatea textelor din partea stângă a Prutului, în special în editorialele lui V. Mihail sau C. Tănase. Reiterăm faptul că aceste mostre de limbaj sunt exploatate pentru moda veche deja, înrădăcinată în mentalitatea colectivă basarabeană, pentru tiparul local inconfundabil, dar și pentru menținerea unei relații de familiaritate cu cititorul mai puțin instruit sau mediu, pentru care expresiile, cuvintele rusești sunt, deocamdată, o parte din ființa lui socială și istorică. Este firească antrenarea acestui tip de limbaj, doar că utilizarea lui abuzivă devine supărătoare și, adesea, nerelevantă. Cuvintele *o peredace* (cu sensul „o emisiune”), *are нюх* (echivalent cu „are un simț acut”) *популярно* (cu sensul „pe înțelesul tuturor”) sau îmbinările, structurile *теплый пол* („podea cu izolație termică”), *чья бы корова мычала* (o expresie frazeologică populară rusească cu echivalentul „a nu vedea bârna din ochiul său”) denotă o încercare de a se identifica cu cititorul majoritar, atrăgându-l de partea sa. Totuși, în pofida utilizării acestor mijloace verbale populiste, textele nu obțin mai multă expresivitate, dar devin greoaie, grotești, pe alocuri.

Așadar, abordarea unui lexic indecent, injurios, trivial în textul publicistic, fără necesitate și fără un surplus de valori, conotații, perturbază conținutul propriu-zis, agresează bunul-simț al cititorului și nu contribuie în niciun fel la receptarea mesajului, oricât de important ar fi. În același timp, prezența acestui limbaj vulgar într-un text făcut public contestă însuși conceptul de educație lingvistică, ignorând normele elementare ale bunei funcționări a limbajului.

Referințe bibliografice

1. Dumistrăcel S. „Radio șanț” și „Zvon-Press” ca markeri ai comuniunii fatice în satul global. În: *Stil și limbaj în mass-media din România* (coord. Ilie Rad). Iași: Polirom, 2007, p. 231–246.
2. Guțu Romalo Valeria. *Obiectiv și subiectiv în evoluția limbii române literare*. București: Editura Academiei Române, 1999.
3. Neamțu C. *Stilul publicistic*. București: Mirador, 2004.
4. Rus M.-L. *Familiaritatea exprimării în presă*. [online] http://www.upm.ro/cci/volCCI_II/Pages%20from%20Volum_texteCCI2-128.pdf accesat: 09.08.13.
5. Рацибурская Л.В., Петрова Н.Е. *Язык современных СМИ: средства речевой агрессии: учебное пособие*. Москва: ФЛИНТА, 2011, 157 с. [online] http://the-lib.ru/books/larisa_viktorovna_raciburskaya/yazyk_sovremennyh_smi_sredstva_rechevoy_agressii-read-2.html accesat: 08.06.14.

Stelian DUMISTRĂCEL

Urmări ale emoției (inclusiv pe teme pascale)

S. D. – din 1958, cercetător științific la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Filialei Iași a Academiei Române și, din 1996, profesor la Departamentul de Jurnalistică și Științele Comunicării de la Universitatea „Al.I.Cuza”. Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române (1978), „Doctor Honoris Causa” al Universităților „Dunărea de Jos” (Galați, 2011), „Alec Russo” (Bălți, 2012) și „Vasile Alecsandri” (Bacău, 2017). Membru al Uniunii Scriitorilor din România. Ultimele publicații: NALR. *Moldova și Bucovina*, vol. IV (2014, în colaborare; premiul „B. P. Hasdeu” al Academiei Române), *Cuvintele, încotro? Lingvistică pentru toate televiziunile* (Polirom, 2017), *Spații pragmatico-discursive* (Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2017). Asociația Studenților Jurnaliști din Iași i-a închinat volumul aniversar *Împotriva derivei* (Adenium, Iași, 2017).

EMOTIVITATE este un termen din sfera naturalului, însemnând „însușirea de a fi emotiv”, adică „impresionabil”, „sensibil”, și numește, așadar, în ceea ce-i privește pe oameni, calitatea de a fi stăpânit cu ușurință de emoții, chiar de tulburări sufletești. Nu am urmărit statistici privitoare la procentul emotivilor printre semeni, dar se pare că acesta nu ar fi mulțumitor, de vreme ce, mai ales în discursul publicistic, sunt căutate, cu îndârjire, cuvinte în stare să provoace, artificial, o stare de neliniște, spre a da importanță și faptelor sau împrejurărilor banale.

APOCALIPTICE. Intenția noastră inițială era să titrăm acest articol prin subtitlul utilizat aici, dar, imediat, ne-am dat seama că trebuie să trimitem, firește, la Umberto Eco, pentru noi cel mai inspirat... titlier în materie de eficiența comunicării cu publicul cititor de nivel (inclusiv al presei culturale). Părea doar că l-am copiat, și ca atitudine, pe acest Magistrul, pornind de la *Apocalittici e integrati*, studiu în care ni s-a propus, în urmă cu câteva decenii, o analiză a culturii de masă și a mass-mediei, printre ale căror aspecte negative este tratată și omogenizarea expresiei prin sloganuri și locuri comune. Totuși, nu renunțăm!

UZURI ȘI CAZURI. Așadar, un nivel prea înalt față de clișeele agravante descriind realități prin care mass-media actuală încearcă să ne facă, din zori până în miez de noapte, și, iarăși, până în zori (după insomnii), să ne piară cheful de viață (ori să ne consoleze că am scăpat relativ teferi din ghearele nenorocirilor trâmbițate de istov?). Și, totuși, inventarul lingvistic emoțional fișat pare că anunță, cu obstinație, fără teamă și fără reproș, împrejurări care, dacă nu țin direct de sfârșitul lumii, reprezintă situații în care adjectivul tatonat înseamnă de la „însălmântător”, până la „fantastic”, „fabulos”, dacă nu „monstruos”. Să vedem câteva uzuri și cazuri de apocalipsă, comparând, de regulă, titluri cu faptele în sine sau cu relatarea acestora.

CHIAR APOCALIPTIC? „13 feb. 2018 - O șoferiță a distrus 11 mașini și un stâlp, în Constanța. Martor: «E apocaliptic»” (/stirileprotv.ro/). Cuvintele unui actor, personaj public: „Ar fi apocaliptic ca Livulică să ajungă președintele sau premierul României” (/tribuna.ro/). Și un protest: „Cuvântul «apocalipsa» și derivatele sale sunt din ce în ce mai des folosite. Probabil că asta spune ceva despre starea lumii, despre răsunetul pe care îl au în sufletul nostru distrugerile violente, atacurile tot mai cinice asupra vieții, păcii și iubirii” (/semneletimpului.ro/).

DEZASTRE. Nu că nu ar exista așa ceva (vezi „Dezastrul de la Cernobîl”), dar faptul că, la un moment dat, la Drobeta-Turnu Severin se oprișe furnizarea agentului termic („întrucât nu mai sunt bani pentru achiziția de **compustibil**” - sic!) a fost anunțat drept „DEZASTRU pentru un ORAȘ ÎNTREG” (/evz.ro/) nu prea rezistă semantic. Translație: în zona grupului sanitar de la stația PECO Umbrărești, de pe șoseaua Adjud – Tecuci, niște bucureștence, nemulțumite, pe drept cuvânt, de... condiții, se revoltă: „Dăzastru, dragă!”. Suntem fericiți că Sorana Cârstea a supraviețuit, ba mai obține și victorii, după ce, în septembrie 2014, citeam (sec): „Sorana Carstea, la pamant: Un nou rezultat dezastuos. Sorana Carstea isi continua anul dezastruos” (ziare.com).

GROAZA. Dacă trecem peste filmele și poveștile de profil, putem ajunge la estetic, ridiculizând o pereche de... pantofi: „Ăștia sunt cei mai «de groază» pantofi din lume! Ai purta așa ceva?” (/click.ro/), iar o „noapte de groază” este, după un meci din „Europa League”, aceea... nedormită de echipa care a pierdut cu scorul general de 0:2, așadar după „o umilintă istorică” (/gsp.ro/). După ce „perechea Simona Halep/

Irina Begu **au** câștigat... titlul în proba de dublu din cadrul turneului WTA de la Shenzhen”, prima, pe data de 6 ianuarie 2018, ar fi notat, pe pagina sa de twitter, „Grozav mod de a începe anul 2018” (/zf.ro/). Ana Blandiana: „Uneori, când sunt fericită într-adevăr, / Simt sau poate numai mi se pare, / Cum în vârful fiecărui fir de păr, / Îmi crește câte-o floare / Și știi că sunt grozav de frumoasă” (*Minunea*). Adică înfricoșător de frumoasă, de te poate lua groaza! Și nici vecinătatea îndreptățită etimologic nu prea contează, când este vorba de un scriitor: „Aceștia erau grozav de fericiți că groaznicul lor adversar fusese nimicit” (/books.google.ro/). Problema respectivă, ceva mai complicată, figurează în teoria superlativului românesc; când ne-am mai referit la aceasta, am trimis la un studiu al lui Jaques Byck, «*Désagréable*» *comme moyen de renforcement* (1937). Putem rămâne cu îndoieli; de exemplu, nu cumva formula este utilizată pentru a exprima ironia atunci când apare într-un exercițiu de analiză sintactică care sună astfel: „Spitalul e un loc grozav de simpatice unde sunt o mulțime de oameni mari”, postat pe internet la adresa „brainly.ro>gimnaziu (clasele v-viii)”. Oricum, rămân medicii, care, de exemplu, „sunt îngroziți cât de repede se poate vindeca tensiunea arterială fără medicamente”!

*

PORTOFOLIUL DE BICIUIRE a emoției ne permite să continuăm, într-un câțiva fișierul privind expresia emoției inculcate silnic prin mass-media, de ai vrea să-l prezinți în două secvențe ale rubricii de față, este prea încărcat (ne-am ocupat, pe scurtături, abia de *apocaliptic, dezastru* și de *groază*; pentru cele două substantive, inclusiv derivatele). Invitându-i pe cititorii de limbă română de pe ambele maluri ale Prutului să colaboreze în ceea ce privește interpretarea includerii lor în discurs, aici abordăm, tot pe scurt, doar câțiva termeni care ținesc, și aceștia, spre spălarea și incendiarea creierilor cititorilor. De-ți aduci aminte de ședințele de luni de la clasa D-lui Vucea (al lui Delavrancea), când era „zi de spus”, elevii dezvoltând „cronica mahalalelor”: capul unui copil făcut terci de un cal, copii decapitați de hoți, cu satârul, bărbat jupuit de viu și apoi „dumicat bucațele” (taxate de scriitor drept „scorneli încornorate”). Dar, cu presa e altceva!

PIROTEHNICE ȘI BELICOASE. Contextul omologat pentru aducerea în discursul public a substantivului *bombă* este cel care se găsește, cu particularizare, în proiecția „Premierul Dăncilă mai numește o *bombă sexy* din Neamț” (drept „consilier de stat”; /voxbiz.ro/); alte ipostaze: „BOMBĂ la ANAF! Au fost DEMIȘI 24 de șefi”; „Lovitură bombă pentru România! Departamentul de Stat al SUA este dat în judecată...” (problema Soros); „anunț-bombă” (de la: Liviu Dragnea, „Dacia”; despre Firea etc.). Astfel că, treptat, ce să mai faci cu „bomba artizanală” care l-a lăsat infirm pe caporalul Cătălin-Cristian Olteanu din Batalionul 495 Manevră, aflat în misiune în Provincia Zabul din Afganistan...

EXPLOZIV se află, de asemenea, pe un loc meritoriu, dar nu determinantul lui *material*, căci referirea se ocupă de neuronii noștri, de exemplu, „Anunț EXPLOZIV din Guvern, care [firește] provoacă un SEISM în Sistem” (/stiripesurse.ro/), „ATAC EXPLOZIV, la adresa procurorului Lazăr!” sau „Biliard Super Exploziv: ia-ți tacul și joacă meciuri explozive de biliard!” (altă adresă, inutilă!). Specii: „Seară explozivă la X-tv”, după cum există și „diareea explozivă”. Ca să nu mai vorbim de „*explozia* de prețuri înainte de Paști” (destui binevoitori, de găsit înainte de orice mare sărbătoare).

TELURICE. Am aflat despre explozia provocând seismul „sistemului”, dar există numeroase alte înfricoșătoare combinații incitatoare; ceea ce pentru unii nu era decât, acolo, o „bombă”, pentru alții este „*Cutremur* la ANAF”. După cum se anunță, însă, de fapt, și un „CUTREMUR în Guvern! Mihai Fifor, ministrul Apărării, dat afară de Dragnea!”; printre „amănuntele INCENDIARE!” promise: respectivul „*ar putea* fi schimbat din funcție la prima remaniere guvernamentală” (/comisarul.ro/). A, nu, cel cu magnitudinea de 6,9 grade pe scara Richter a avut loc undeva în largul coastelor insulei Noua Britanie (aparținând de Papua Noua Guinee), iar organele abilitate au emis cuvenita avertizare de tsunami...

CATASTROFE. Revenim la dimensiuni ale „apocalipticului”, deoarece s-au transmis „imagini apocaliptice în Africa! O crapatura uriasa a aparut in pamant si se intinde pe zeci de kilometri. Marturiile socante ale geologilor: *continentul* este la un pas de *catastrofa*”. Articolul respectiv anunță o „Catastrofă de proporții în sud-vestul Kenyei!” (/ciao.ro/).

Deci, putem avea catastrofe și mai așa și mai pe dincolo, după cum se poate aprecia; mai întâi, „Bianca D. este catastrofă la shopping”, fenomen în creștere în cazul „Catastrofă la Dinamo: 3 dinamoviști, evoluție penibilă cu Juventus! Un singur remarcat” (/gsp.ro/). Dar, în materie de fotbal nu-i de joacă, o recunosc specialiștii: „«Lovitură istorică» / «Incredibil» / «Catastrofă». Presa internațională, după ce Argentina a fost umilită în Spania. 28.03.2018” (/digisport.ro/). Nu că nu s-ar ști, dar nu chiar totul: „Nu Titanic a fost cea mai mare catastrofă **mari-timă**. Povestea vaporului SULTANA” (/realitatea.net/; numai că vasul respectiv s-a scufundat pe **râul/fluviul** Mississippi, pe data de 27 aprilie 1865).

CARNAGIILE, spre sfârșit. Dacă ținem seama de sursa neologismului, fr. *carnage*, substantivul ar numi acțiunea de a ucide, de a desface în bucăți (de o manieră violentă și sângeroasă) un număr mare de animale sau de oameni, respectiv rezultatul acestei acțiuni. Așadar, substantivul (scris și *carnaj*), numește „uciderea în masă, masacrul”, sens reflectat, aproximativ, de enunțul „Carnagiu în Coreea de Sud! Peste 29 de morți și zeci de răniți”. Să se compare, însă, cu alte viziuni ale presei: „CARNAGIU în Spania, după ce s-a prăbușit podeaua unei discoteci. Douăzeci și două de persoane au fost rănite, noaptea trecută, după prăbușirea podelei unei discoteci din Adeje, pe insula Tenerife” (/stiripesurse.ro/; autorul știrii, Lucian Negrea, reporter). Sau: „Carnagiu pe o șosea din Lugoj... Accident rutier, pe centura Lugoj, între 2 autovehicule, 5 persoane implicate. Toate persoanele necesită îngrijiri medicale” (/observator.tv/). Oricum, slavă Domnului!

ȘI DIN FUGA TASTATURII, răzbunarea... *bunilor*: „Antonia, care are o relație amoroasă de ani *bunic* cu Alex V., a postat pe contul său de socializare două poze cu care **i-a luat** prin surprindere pe fanii săi” (/evz.ro/).

În continuare, despre limbajul exploziv pascal, punându-ne întrebarea dacă poate fi vorba despre un „discurs pascal” propriu-zis.

*

DATE FIIND OBLIGAȚIILE pe care ni le asumăm față de cititori, nu socotim de prisos precizarea că, pentru moment, lăsăm deoparte analize privitoare la prezența, în discursul public crizist, pentru fietece, a substantivelor agresive de tipul *cataclism*, *megacriză* sau *tragedie*, dar, mai

ales, a unor adjective cum sunt *fabulos*, *teribil* sau *terifiant*, pe care ni le rezervăm pentru alte articole. Ca să ne adunăm pentru fapte din discursuri și din activități la ordinea zilei, cele de violentare a spiritelor în grosolană legătură cu Paștile, cu Învierea Domnului.

MIZÂND PE FLĂMÂNZENIA ANCESTRALĂ și, probabil, adresându-i-se psihologiei culegătorului în perpetuă căutare a hranei (semințe, rădăcini, larve), știrile, reportajele și chiar talk-show-urile tv s-au întrecut în alarme privind achizițiile pentru „masa de Paști”. Mai întâi, cadrul general, exigențele: „Vinul nu poate lipsi de pe masă când vine vorba de sărbători”; „**De pe** masa de Paște (noi zicem și scriem *Paști!*) a românilor carnea de miel este principalul sortiment!”. Dar nu putem rămâne acasă; deci, „turismul de Paste: distracție pe litoral, tradiții și mese imbelugate în Bucovina, Maramureș și Transilvania”. Urmează, însă, teroarea prețurilor: „O familie cu venituri medii va cheltui în acest an cel puțin 500 de lei pentru a sărbători cum se cuvine Paștele, în condițiile în care o parte importantă din buget va fi folosită pentru a cumpăra carne de porc, de miel sau de pui” ([/digi24.ro/](http://digi24.ro/)); „O masă bogată de Paște costă câteva sute de lei”. Sau: „Ouăle roșii, pasca, cozonacul și carnea de miel nu ar trebui să lipsească de pe masa de Sărbătorile Pascale. Pentru ca aceasta să fie cât mai imbelugată, timisoreni trebuie să scoată din buzunar sume destul de consistente” (se ajunge la „mai bine de 500 de lei pentru a avea bucate tradiționale de Paste... vestea bună e că, de obicei, mai rămâne carne de miel și pentru congelator”; [/opiniatimisoarei.ro/](http://opiniatimisoarei.ro/)).

UN FIOR ÎN PLUS (de pe acum): „Pregătiți-vă sufletește. Anul acesta masa îndestulată de Crăciun **va fi** un efort financiar serios, pentru cele mai multe familii din România” ([/stirileprotv.ro/](http://stirileprotv.ro/)). Lăsăm pe altă dată discursul medical privind urmările imbelșugărilor și îndestulărilor, pare-se obligatorii.

PRO DOMO (național). Dacă nu am putut rezerva masa într-o „locație” cu meniu de „fițe” (printre felurile de mâncare, cel puțin „somon la cuptor în crustă de muștar = somon, mărar, usturoi, ulei de măsline, muștar Dijon, coriandru, cimbru, piper, toate după gust”, dacă nu, la „antreu” doar, „somon afumat cu hrean și capere, cascaval, pastrama de pui afumat, tartine cu icre de somon, surimi, salata rucola cu roșii cherry și mozzarella, muschi file, castravete cu crema de branza și ger-

meni, rulada de sunca si cascaval, masline, frittata de spanac cu bacon cu onion marmelade”), probabil pentru a ne mai imbuna, unii ne servesc un dicton, care sună cam așa: „Nu-i mâncare ca *sarmaua*, nici hamburger ca *pifteaua*”! Așadar, prin noi înșine! Atâta doar că, prin bucătăria epocii fanariote, am luat și *sarmaua* și *chifteaua* de la turci! Ceea ce nu ar conta prea mult (de la turci am luat și *ciorba*, iar de la slavi *borșul*!), numai că *Pifteaua* este de nivelul socio-cultural *libean* în loc de *lighean* (vezi și un sfat, la obiect, pe internet: „Dacă, totuși, insistăți pe *piftele*, v-aș ruga să fiți consecvenți: nu mai ziceți nici *Chișinău*!”; / luciangavril.ro/).

NU DOAR VERBALUL. Un canal tv ne-a asigurat că va organiza cea mai grozavă sărbătorire creștină a Învierii. S-au oferit mostre: doamne, cele mai multe de a doua și de a treia vârstă, (probabil recuperator) gătite copios și rujate violent, se vaită, ca de Paști, mai întâi pe improvizații, unele destul de penibile (de tipul „Iartă-mă Doamne, că nici o porunca a ta nu am păzit. Iartă-mă Doamne, că în păcate de moarte am căzut mereu” /sic!/), ori „La tine vin, O, Domnul meu cel Sfânt, Cu păcatele mele care sunt, Mai iartă-mă, primește-mă, Cu toate relele ce le-am făcut”). Pentru ca, mai apoi, să treacă la huțului deșănțate, cu îndemnuri, verbale și gestuale nedisimulate, spre destrăbălări. Iar programul propriu-zis, în ceea ce privește partea a doua, va fi fost pe măsura reclamei: ca la crăsmă, cu bețivani dezlănțuiți! Doar e petrecere pascală!

VOCABULARUL DE SEZON nu putea lipsi: „În Joia Patimilor, audierea lui C. la Parlament”; „Cina cea de taină la... T14”, dar și „Tăierea porcului din curtea SRI”. Așadar, câte ceva se mai cunoaște! Iar celor care mai vor să afle, câteva cuvinte din partea unui cleric: „Pentru cei care merg însă după slujba de Înviere la discotecă sau în baruri [sau pe canalul Rtv, n.n.], ori se ghidează peste măsură, un sfat sincer: sărbătoarea Învierii lui Iisus Christos este doar o bucurie interioară, nicidecum un prilej de bețivăneală” (/opiniatimisoarei.ro/).

SE MAI POARTĂ! Opinii, post-hoc, ale unui simplu privitor: „De când a ajuns sărbătoarea de Paște să fie obiect de distracție? Nu de alta, dar au fost prezentate imagini din cluburi, pline de tot felul de pipițe și cocalari, care ciocneau ouă roșii la ora 00:00, exact cum ar desface o șampanie de revelion” (/calmbomb.eu/).

BOALĂ VECHE! Deoarece numeroase din enunțurile citate anterior reprezintă, de fapt, titluri de articole sau de postări, nu putem trece cu vederea istoricul afacerii (ca să nu ne credem descoperitori ai vreunui stil – chiar minor!). Nu ne mai referim la schițe ale lui Caragiale pe tema unor titluri fantasmagorice din ziare, ci vom trimite la un reflex al acestei viziuni, ca extensie în formulări-diagnostic pe care le datorăm lui Alexandru Vlahuță (1858-1919), poet și prozator, dar care a fost și gazetar: editor al revistei „Vieța” (1893–1896), și, apoi, împreună cu G. Coșbuc, director al „Sămănătorului” (1901). Parcă interferând sarcastice poziționări tematice ale lui Caragiale, iată sfaturile ironice pe care Vlahuță le dădea, pentru reușită, poetilor: „La titlu să iai seama: sonor, bombastic, vag / Și cu ceva macabru, să ne-nfiori din prag. / Căci titlul e alarma. Ca-n trâmbiță să-l suni: *O inimă în flăcări, La casa de nebuni, / În criptă, Flori de sânge...* și nu-i zor nicidecum / Ca titlul cu povestea să aib-același drum” (*Slăvit e versul*). A nu se confunda cu titluri de mai sus!

Nicolae GEORGESCU

Cum l-am editat pe Eminescu

Cum scria Eminescu

... Mi-e în gând să împărtășesc publicului cititor de la noi câteva din frământările prin care a trecut ediția Eminescu pe care am scos-o în 2012 (și pe care mult mai doresc s-o reiau într-un tiraj mai larg, pentru că a avut, mari și late, 130 de exemplare); încerc să fiu cât mai explicit, dar despre limitarea exemplurilor nu poate fi vorba, pentru că sunt enorm de multe și nu pot face o ierarhie a lor. Aceste frământări țin de vreo douăzeci de ani, dar îl rog pe bunul cititor să nu creadă că vin cu „marfă veche”, pentru că sunt ca și necunoscute și pentru că le-am adus la o formă dialogală actuală; chiar și acolo unde a trebuit să datez unele fragmente, ca fiind polemici consumate, deci personalizate în timp, am redus totul la idee.

N. G. – prof. univ. dr. Din 2005, este membru al Uniunii Scriitorilor din România și al Academiei Oamenilor de Știință. A colaborat la numeroase reviste din țară și din străinătate: „Limba română”, „Argeș”, „Caietele Mihai Eminescu”, „Convorbiri literare”, „Buletinul Eminescu” etc. Cărțile sale sunt legate de editarea și comentarea vieții și operei eminesciene: *A doua viață a lui Eminescu* (1994); *Cercul strâmt. Arta de a trăi pe vremea lui Eminescu* (1995, cu numeroase ilustrații); *Moartea untură a lui Eminescu. 1883-1889* (2002); *Cartea trecerii. Boala și moartea lui Eminescu* (2009, ediția a II-a revăzută și adăugită, 2012); *Eminescu. Ultima zi la «Timpul»;* *Dosar de presă* (2011); *Boala și moartea lui Eminescu. Documente mărturie, ipoteze* (2014); *Din misterele literaturii române. Ediția principeș Eminescu* (2015).

GREȘELILE DE PUN MĂRTURIE. Exemplele noastre vor compara textul eminescian așa cum apare el în *Convorbiri literare*, revista unde a publicat poetul, cu cel publicat în edițiile succesive, dintre care importante sunt edițiile Maiorescu, 11 la număr (între 1883, ediția princeps, și 1913; Maiorescu însuși revine, de la o ediție la alta, schimbând punctuația), edițiile I. Scurtu (1901-1909), ediția lui G. Bogdan-Duică (1924), cele ale lui Ibră-

ileanu (1930-1932), cea a lui C. Botez (1933) și, desigur, ediția Perpessicius, din 1939, care este o sinteză a acestora, în sensul că editorul consultă pe fiecare în parte, iar soluțiile sale se regăsesc în una dintre ele. Tradiția editorială eminesciană face ca niciun editor al poetului să nu anunțe în nicio notă de subsol sau de final soluțiile editorilor anteriori. Practic, nu avem o ediție critică a edițiilor Eminescu, adică un text studiat din punctul de vedere al tradiției interpretative. A-l edita pe Eminescu, azi, înseamnă a studia cu atenție edițiile celorlalți, a intra în acest sistem de semnalizare tacită. Eminescu, după cum se știe, nu și-a publicat el însuși volumul de poezii: în 1883, de Crăciun, poetul se afla în sanatoriu, lângă Viena, iar la București, Titu Maiorescu îi scotea cartea. Nu este greu de înțeles ce a avut Titu Maiorescu la îndemână pentru această ediție. În lipsa documentelor istorice, filologia poate oferi soluții sigure prin confruntarea de texte.

Avem, așadar, textul tipărit în *Convorbiri literare* de către Eminescu și textul tipărit în ediția princeps de către Titu Maiorescu. La „*Împărat și Proletar*”, *Convorbirile* au (în 1874) o greșeală de tipar: femeile Comunei din Paris poartă *cumșe frigiene* (metateză de tipograf: a plantat litera *m* înainte de litera *ș*). Ediția princeps are (în 1884) la fel: *cumșe frigiene*.

În „*Povestea codrului*” (1876) altă greșeală de tipar în *Convorbiri: Împreju-ne s-adună*, pentru *împrejuru-ne* (lipsește o silabă, *ru*, poate că tipograful graseia franțuzește sau era apelpist). Ediția princeps are la fel: *Împreju-ne*.

La „*Rugăciunea unui dac*” (1879), *Convorbirile literare* scapă negația, într-un vers: *Să cer a tale daruri, genunchi și frunte plec, pentru nu plec*. Ediția princeps are la fel: *Să cer a tale daruri, genunchi și frunte plec, / Spre ură și blăstemuri aș vrea să te înduplec*, cu al doilea vers corect, dar având, firesc, un picior în plus și cerând accent nefiresc pe *înduplec*. Ediția a doua Maiorescu (1884) are aceeași greșeală în primul vers (lipsa negației), dar versul următor *Spre ură și blăstămuri aș vrea să te 'nduplec*, editorul își dă seama că trebuie să elimine un picior pentru ritm, forțând, astfel, accentul: *să te 'ndupléc*. În ediția a treia Titu Maiorescu depistează greșeala, pune negația: *genunchi și frunte nu plec*, dar păstrează versul următor scurtat: *aș vrea să te'nduplec*. Și în ediția a patra, din 1889 (imediat după moartea lui Eminescu) se păstrează

astfel, abia în ediția a cincea (1890) editorul găsește, prin deducție, versurile corecte: *nu plec – să te înduplec*.

O altă greșeală din *Convorbiri literare* trecută în ediția princeps la „O rămâi” (1878): revista are *Șueram l’a a ei chemare*, cu această ciudată dublare a articolului. Identică este forma din ediția princeps. Acestea sunt greșeli cu rol de martor, și vom vedea ce ne semnalizează ele în lipsa informațiilor documentare.

Nu una, nu două, trei sau patru greșeli de tipar din *Convorbiri literare* trec identice în ediția princeps scoasă de Maiorescu în 1883, ci numărul lor trece de 30 (ținând cont și de virgule, și de forme ale cuvintelor; noi nu le-am numărat, dar le semnalăm *punctual* la fiecare poezie în parte). Nu sunt, așadar, întâmplări, ci este vorba de un sistem. Altă explicație nu există, decât că Titu Maiorescu a dat la tipar, pentru volum, textul deja imprimat din *Convorbiri literare*. Desigur, el putea duce tipografului un teanc de reviste, vreo 10 volume, cu semne din loc în loc pentru ce trebuie cules. Putea însă să găsească în tipografie acest teanc, lăsat de Eminescu însuși, cu poeziile noi intercalate la locul stabilit chiar de către poet.

Discuția e lungă, mi-ar lua mult spațiu, prefer să fac trimitere la *Studiul introductiv* din ediția mea. De altfel, poeziile au altă ordine în volum decât în revistă. Tradiția maioresciană (de fapt, simpla relatare a lui I. E. Toruțiu, fără a cita vreo sursă) spune că poeziile pentru ediția princeps au fost copiate de fiica criticului, Livia Maiorescu. Nu putea o mână omenească, de intelectual, să copieze greșeli de tipar precum *cumșe* în loc de *cușme*, *l’a a ei* în loc de *l’a ei* și așa mai departe (până la 30-35 de cazuri).

Mergem mai departe. Singura mărturie documentară privind ediția princeps este o scrisoare a lui Titu Maiorescu, din decembrie 1883, către sora sa, Emilia Humpel (scrisoarea a fost publicată mult după moartea criticului, prin anii ’30). Aici el scrie că abia a trimis la tipar ultima coală tipografică și cartea urmează să iasă în curând. Titu Maiorescu spune negru pe alb: ultima coală tipografică *No 20*. Lucrurile se petrec în 12 decembrie 1883 și cartea va ieși în 25 aceeași lună. Dar cartea conține, poate verifica oricine, nu 20 de coli tipografice, ci 19, numerotate de la 1 la 19. Din această mărturie documentară rezultă că ediția

princeps trebuia să mai aibă o coală editorială, adică încă 16 pagini, și aceste pagini s-au rătăcit, s-au pierdut, fiindcă cartea conține 19 coli. Documentul poate fi, desigur, atacat: poate că Titu Maiorescu nu ține minte câte coli editoriale a corectat. Da, dar documentul n-a fost atacat nici de I. E. Toruțiu, care l-a publicat, nici de Perpessicius ori de ceilalți editori și comentatori ai lui Eminescu: toată lumea ia de bune cele scrise de Maiorescu în sensul că el este editorul, deci el a organizat volumul, el l-a urmărit la tipar etc. Scrisoarea aceasta este „actul” de naștere al ediției princeps, care atestă că Maiorescu a scos-o. Cum să ne explicăm scăparea istoricilor literari, faptul că nimeni n-a verificat câte coli editoriale are ediția princeps? Vom spune, mai întâi, că această ediție era foarte rară, ținută sub lacăt în biblioteci sau la colecționari, considerată mai ales obiect de lux (bibliofilie), nestudiată ca text. Nimeni n-a făcut o confruntare a acestei ediții cu textele din *Convorbiri literare*. Editorii lui Eminescu, aceia care studiază cu adevărat sursele (manuscrisele, revistele unde a publicat poetul și edițiile anterioare) semnalează prompt că în *Convorbiri* este o greșeală: *cumșe* în loc de *cușme*, dar nu știu, sau nu văd că greșeala (ca toate celelalte) trece și la Maiorescu. Editorii lui Eminescu au, în general, această condiție de a se afla la mijloc, între poet și primul său critic și editor. Ei îl stimează și pe Eminescu, și pe Maiorescu. Ei vor să împace, peste timp, în tradiție, două mari personalități ale culturii române și de aceea trec, uneori, cu vederea „asperități”, se fac că nu observă unele lucruri etc. Energia se dozează, astfel, forțamente, pe două compartimente – către poet și către critic. Într-un fel, putem spune că editarea poeziei lui Eminescu este istoria echilibrului și dezechilibrului acestei balanțe, iar Perpessicius este acela care ține talgerele în tremurul cel mai mic.

O CATASTROFĂ: APOSTROFUL. Ce anume din personalitatea lui Maiorescu se regăsește în ediția princeps și se perpetuează apoi, în toate edițiile antumelor eminesciene? Ce facem cu acest adaos? S-a crezut, mult timp, că, recurgându-se la manuscrisele eminesciene, ajungem la poezia sa pură, a sa și numai a sa. Ei bine, iată un adevăr care nu se poate susține. Mai întâi, că manuscrisele sunt de cele mai multe ori ciorne, versiuni sau variante anterioare ultimei forme, celei pentru tipar. Apoi, manuscrisul pentru tipar nu se găsește: fiind predat tipografiei,

s-a pierdut. Ceea ce găsim noi în lada cu manuscrise a lui Eminescu sunt forme care se apropie tot mai mult de forma ultimă, adică de textul tipărit, niciodată însă acest text. Desigur, fiecare asemenea variantă anterioară îl reprezintă pe Eminescu însuși, dar cu aceasta nu rezolvăm problema ultimei sale voințe, a voinței auctoriale. La aceste observații, care au devenit loc comun în eminescologie, noi mai adăugăm una, care ar putea să pară de necrezut: și după ce tipărea o poezie în *Convorbiri literare*, Eminescu revenea asupra ei. Avem cazul „Scrisorii III”, publicată în revista ieșeană și apoi, la 10 mai 1881, în *Timpul*: ambele tipăriri au girul lui Eminescu și totuși textele au diferențe între ele, iar aceste diferențe arată că poetul intervine cu scop, preface forme etc.

Câteva dintre aceste diferențe sunt interesante, dar cea mai importantă dintre ele, modificarea apostrofului, necesită o explicație preliminară. Ortografia actuală (adică: din perioada interbelică) recomandă înlocuirea apostrofului cu cratima oriunde este posibil. S-a mers galopând cu aceste înlocuiri până s-a ajuns la situația de azi, când apostroful abia dacă mai este menționat în îndreptare, iar în scris se notează tot mai rar și anume, mai ales, în mijlocul cuvântului, *când este redat în rostire populară, cum ar fi mă'ligă* în loc de „mămăligă”, *dom'le* pentru „domnule”, *'neța* etc. Alexandru Colorian, unul dintre editorii buni ai lui Eminescu (a scos o ediție de *Poezii în 1940 la „Cugetarea” Georgescu Delafras*, reluată în 1942), notează printre normele de editare pe care le adoptă: „înlocuirea apostrofului cu trăsura de unire: ex. ș'o = și-o, ș'apoi = și-apoi, ș'om = și-om, ș'ale = și-ale, ș'atunci = și-atunci, chiam'acuma = chiamă-acum, toat' istoria = toată-istoria etc. Folosul acestor rectificări este impus, atunci când te conformezi, fără constrângeri, ortografiei evolute a Academiei – în afară de consecințele estetice” (ed. I, p. 74).

Pe lângă *consecințele estetice*, printre care încărcarea textului eminescian de *i-uri* și *ă-uri* de care poetul vrea tocmai să scape, căci zgârie, uneori, urechea, se întâmplă că eliminarea apostrofului are și consecințe gramaticale. Ortografia limbii române a evoluat încontinuu, de prin 1867 începând (când s-a înființat Academia Română care și-a luat sarcina de a da norme ortografice), și evoluează chiar și azi, după principiul fonetic (scriem cum pronunțăm) și cu scopul de a fi cât mai simplă, cât mai ușor de înțeles și asimilat. Ca limbă romanică, limba română nu

se poate însă dispensa de apostrof. Imagineze-și cineva franceza fără apostrof, sau italiana, spaniola etc.: ar rezulta barbarisme grafice de-a dreptul. În toate limbile neolatine cad finalurile cuvintelor, se creează forme legate (conjuncte) între cuvinte, se regăsesc forme disjuncte (dezlegate) etc. Biata cratimă românească, ori trăsurica de unire, cum i se mai spune, câte are de dus în spate! Cu poezia lui Eminescu însă nu se poate pune nici ea, chiar dacă are în ham bidivii academici de ieri și de azi: buturuga mică, n-ai ce-i face, răstoarnă carul mare!

DE UNDE VII TU? Reducerea apostrofului la trăsurica de unire s-a operat constant și evolutiv în poezia lui Eminescu și, în general, în editarea scriitorilor români clasici. Am avut ocazia să văd, în vara aceasta (1998), subiectele de examen la limba română făcute de dl prof. Theodor Hristea pentru facultatea de Drept (examenul de anul trecut; ar fi trebuit să „mă inspir”, ca să zic așa, din aceste subiecte ca să creez și eu unul pe măsură; desigur că am refuzat: este munca de un an de zile a dlui profesor, dânsul asta face din toamnă până în vară: subiecte pentru candidații următori la Drept). Ei bine, la câteva citate din I. L. Caragiale pune o notă atenționând că au fost luate din ediția Cioculescu-Zarifopol care, atenție: „respectă ortografia autorului”. Într-adevăr, edițiile actuale respectă ortografia Academiei Române, și pe aceea a fiecărui editor în parte, nu pe aceea a autorilor.

Pe scurt, iată despre ce este vorba. În timpul lui Eminescu se foloseau două feluri de apostrof, *apropiat* sau *distanțat*. Eminescu folosește adesea și *un al treilea apostrof, mediu* (pe care l-am găsit și la alți scriitori, de pildă la Vlahuță). Era un stil, o modalitate general acceptată de a scrie; numai că la Eminescu formele care necesită apostrof sunt foarte numeroase comparativ cu alți poeți. Nici n-ar fi putut să creeze atâtea ritmuri noi, atâtea „clauzule”, „deschideri” etc. – dacă nu folosea toate posibilitățile grafice pe care i le oferă scrierea. Apostroful *cu blanc* (pauză de o literă) și apostroful *fără blanc* devin, mânuite de Eminescu, adevărate „notații muzicale”, au oarecum rolul diezului și bemolului în muzică, indicând accentul în vers, lungirea unei vocale, scurtarea ei – dar și aspectul perfectiv sau imperativ al verbelor. Exemple sunt destule, și le vom oferi. Vrem să mai aducem în discuție un element. Încă din tinerețe poetul a tradus, pentru prietenii săi, actorii, *Arta reprezen-*

tării dramatice de Enric Theodor Röttscher, un tratat celebru în epocă ce-l învață pe actor declamația în contextul filologic al operei, adică în hermeneutica ei. Ca să știi ce și cum să accentuezi, trebuie să pătrunzi în intimitatea textului, să vezi bine, dar bine de tot, ce vrea autorul și cum poți, ca actor, să scoți toate efectele posibile dintr-un text. Nu știm dacă acest manuscris eminescian a circulat printre actori, dar poetul reia de mai multe ori, în articolele sale de ziar, idei de Röttscher. Iată, de pildă, în această cronică dramatică din *Curierul de Iași*, 4 iulie 1876:

„Ca să ne lămurim mai bine, vom stabili mai întâi că afară de accentul gramatical, pe care se-nțelege că nu-l poate greși un român, există acea parte intențională a vorbirii, care se numește c-un cuvânt tehnic *accent logic*. Să luăm de exemplu întrebarea: *De unde vii tu?* Accentul logic poate cădea pe fiecare din cele trei vorbe: *unde*, *vii* și *tu*, și în fiecare caz fraza va avea alt înțeles. De *unde* vii tu (tonul pe un...). Întotdeauna la o asemenea întrebare ne vine să ne închipuim că exteriorul persoanei întrebate trebuie s-arate urme c-a petrecut în locuri grozave, din care a ieșit ca vai de el. De unde vii *tu?* (Subânțeles: nu te-ntreb ce gândești, sau ce faci, ci de unde vii?) Aicea s-arată că cel întreatat a fost într-un loc ce-i era oprit să-l viziteze. În fine: De unde vii *tu?* (Subânțeles: nu-mi pasă de unde au fost ceilalți, unde ai fost *tu?*). Întrebătorul arată înțeles exclusiv pentru cel întreatat...”

Eminescu are în manuscris, tradusă încă de prin 1870, așadar cu șase ani în urmă, cartea lui Röttscher – și vorbește în cunoștință de cauză despre *accent logic*, *accent etic* și *accent simbolic* (greu de depistat; recomandă, într-o notă marginală, poezia „Bosforul” de V. Alecsandri pentru *accentul simbolic*). El folosește în poezia proprie aceste tipuri de *accent* și apostroful este o unealtă care-l ajută să le arate cititorilor. Prin recurgerea la cratima uniformizatoare, nu mai avem dialogul direct cu textul, autorul nu mai poate să ne comunice intențiile sale, voința sa asupra textului.

APOSTROF ȘI CATASTROFĂ. Am dat, ca dovadă că Eminescu îl tradusese pe Röttscher, un citat din publicația sa de Iași (1876). Încă din 1870, în articolul „Echilibrul”, publicat în *Federațiunea*, 4 mai, Eminescu afirmă: „Măsurariul civilizației unui popor în ziua de azi e: o limbă sonoră și aptă să exprime prin sunete noțiuni, prin șir și *accent logic*

cugete, prin accent etic sentimente”. Sunt principiile lui Röscher pe care poetul și le asumă la 20 de ani. Debutul său literar în *Convorbiri literare* se produce în aceleași zile în care polemiza pe teme maghiare în *Federațiunea*: prima poezie eminesciană la *Convorbiri* este „Venere și Madonă”, 15 aprilie 1870. De acum înainte va publica poezii numai în revista ieșeană și vom vedea cât este de riguros cu notarea accentului etic, logic sau simbolic în contexte pe care noi, astăzi, le-am pierdut cu desăvârșire din cauza reformelor succesive ale scrierii limbii române și, desigur, a scoaterii din metabolismul cultural-educational a discipline-lor legate de retorică.

Avem câteva locuri anume în care deducem folosirea apostrofului de către poet. Iată, în „Luceafărul”, textul publicat în *Almanahul România Jună* în aprilie 1883 (reluat în *Convorbiri*, august 1883, când Eminescu nu mai era activ): „Lucește c’un amor nespus / Durerea să-mi alunge, / Dar se înalță tot mai sus / Ca să nu-l pot ajunge”. Și după o strofă: „De-aceea zilele îmi sunt / Pustii ca niște stepe; / Dar nopțile ’s de-un farmec sfânt / ce nu ’l mai pot pricepe”.

Convorbirile și toate edițiile uniformizează: *nu-l pot ajunge, nu-l mai pot pricepe*. În primul caz însă ritmul cere accent pe *pot*, care-și cere energia rostirii lăsând formă conjunctă (legată) în mora (porțiunea) anterioară a versului. *Pot* se accentuează ca *tot*. În al doilea caz, în schimb, vrea accent puternic pe *u*, din *nu ’l*, ca pentru o uimire interioară, de aceea pune apostrof și lasă spațiu de o literă (blanc). Aici, *nu ’l* este anticipat de *nopțile* din versul anterior (anticipat, adică tiparul ritmului este sugerat), care se desparte de verb tot prin blanc și apostrof. Dacă Eminescu ar fi vrut accent simbolic pe *farmec sfânt*, ar fi scris: *Nopțile’s de-un farmec sfânt*, cu apostrof legat, care indică citirea rapidă *nopțile’s*, ca să rămână energie pentru *farmec*. El vrea însă accent pe *nopțile*, cum ar fi: *nopțile*, cât despre ele, ele sunt etc.

Ce mare lucru ar fi să uniformizăm și noi, cum au făcut *Convorbirile* și celelalte ediții? Iată însă situații gramaticale unde este vorba de accentul logic pe care poetul îl indică ferm prin apostrof. Suntem la versul 29 din „Luceafărul”, unde imediat după pauza de trei steluțe găsim un apostrof fără blanc, apostrof lipit: „Și pas cu pas pe urma ei / Alunecă’n odaie, / Țesând din recile-i scânteii / O mreață de văpaie”.

Aici *Convorbirile* preiau primul vers cu apostrof larg: *alunecă 'n odaie*. Titu Maiorescu preia, în ediția princeps, apostroful larg, păstrându-l până la ediția a XI-a (1913), și toți editorii păstrează astfel: *alunecă 'n*, formă largă.

Am zice că este o neatenție în *Almanah*, dar privind tabelele noastre cu apostrofuri ajungem la „Scrisoarea III”, v. 21: *Și cum o privea Sultanul, ea se'ntunecă... dispăre*, unde virgula și apostroful fără blanc marchează perfectul simplu, iar cele trei puncte atrag atenția asupra concordanței timpurilor (a fost imperfectul continuității, urmează perfectul simplu instantaneu și va urma prezentul narațiunii). Maiorescu preia în primele șase ediții ale sale cu apostroful distanțat: *ea se 'ntunecă, dispăre* și cu virgulă în loc de puncte de suspensie (deci forme identice, de prezent), dar de la ediția a șaptea în sus revine, în mod ciudat, asupra apostrofului: *ea se'ntunecă*, înțelegând că este vorba de perfect simplu. I. Scurtu și G. Bogdan-Duică preiau textul din *Convorbiri*, iar Ibrăileanu și Perpessicius păstrează și punctele de suspensie de acolo, și apostroful distanțat pentru prezent din primele ediții maioresciene.

Că este vorba de perfect simplu, ne spun și ritmul, și forma conjunctă. Textul este tot după pauză grafică, la început de episod nou, în alineat (situația din „Luceafărul”). După câteva episoade, tot în alineat: „Să cutremură Sultanul... se deșteaptă... și pe cer / Vede luna...”. Aceeași punctuație, același accent sub ritm: este vorba de perfect simplu.

Revenind, după multe alte exemple, la „Luceafărul”, deducem că *alunecă'n odaie* este perfect simplu marcat prin forma strânsă a apostrofului. Dar asta schimbă sensul: luceafărul nu alunecă (timpul prezent) în odaie cu razele lui, ca lumină etc.: el alunecă (perfect simplu) la propriu, pe urma fetei. Luceafărul are o „umbră vie”, pe pământ, nu e doar simbol, doar stea care-și aruncă lumina pe fereastră în odaie: este și acolo, sus, dar și aici, are dublă prezență *in persona*.

Cum îl edităm, așadar, pe Eminescu? Ținem cont de aceste „finețuri” ale scrierii-grafiei pe care el le folosește atât de îndemânatic? Uniformizăm la un singur fel de apostrof ori la cratima actuală, care amestecă sub „uniformizare” tipurile gramaticii, adică accentul logic? Vom mai discuta exemple de acest fel.

Cristinel MUNTEANU

Cârcoteli „literare” românești

Cr. M. – conf. univ. doctor în filologie și în filosofie al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; predă la Universitatea „Danubius” din Galați discipline din sfera științelor limbajului și ale comunicării. A publicat ca autor: *Sinonimia frazeologică în limba română* (2007), *Lingvistica integrală coșeriană* (2012), *Frazeologie românească. Formare și funcționare* (2013); *Tradition and Innovation in Language and Linguistics* (2017), iar ca editor: Tobias Peucer, *Despre relațiile jurnalactice* (2008), B. P. Hasdeu, *Studii de știința limbii* (2013), E. Coșeriu, H. Geckeler, *Orientări în semantica structurală* (2016; trad. de Cr.M.) etc. Este, de asemenea, autorul a peste 150 de articole și comunicări. Domenii de interes: filosofia limbajului, teoria limbii, semantică, frazeologie, hermeneutică, lingvistica textului.

1. Ciobanul mioritic și seninătatea în fața morții

Am auzit uneori – inclusiv de la unele „personalități” ale spațiului nostru public, de la care avem niște așteptări pesemne cam mari – că balada *Miorița* (în binecunoscuta variantă Alecsandri) ar trebui să fie scoasă din manualele de limba și literatura română, din secțiunea rezervată creațiilor de factură populară. Literatura trebuie să ofere modele pentru viață. *Non scholae, sed vitae discimus* [„Nu pentru școală, ci pentru viață învățăm”]. Or, ce model poate să ofere o asemenea baladă care ne recomandă să ne resemnăm în fața morții, care ne îndeamnă la non-acțiune, pasivitate etc.? Ciobanul moldovean află de la miorița sa năzdrăvană că viața îi este în primejdie („Că l-apus de soare / Vor să mi te-omoare / Baciul ungurean / Și cu cel vrâncean!”) și, cu toate acestea, el afișează o virtuoasă seninătate în fața morții. O atare atitudine li s-a părut unora sinonimă cu prostia însăși. „Cum să stai așa, cu mâinile încrucișate?! Păi, dacă am fi fost în Texas și un cowboy ar fi aflat de la vreo vită fermecată că tovarășii i-au pus gând rău, și-ar fi înhățat pistoalele și i-ar fi ciuruit pe potrivnici cât ai clipi!”, comentează unii, alții...

O lectură atentă ne îndreptățește să apreciem că nu e vorba de vreo resemnare a ciobanului moldovean în fața morții iminente. Nu

avem motive să credem că el nu va recurge la autoapărare. Scenariul înmormântării ca nuntă este expus pentru a-i pregăti trecerea de la cele lumești numai în eventualitatea în care crima este, într-adevăr, săvârșită („Și *de-a fi* să mor...”).

Ce se întâmplă, de fapt? Se știe că tinerii nu se gândesc, în genere, prea des (sau prea intens) la moarte. Moartea este „un capăt de drum” situat destul de departe, atât în timp, cât și în orizontul conștiinței lor. Mai este până atunci, așa că de ce să-ți pierzi vremea și pofta de viață meditănd la așa ceva? Dar uite că, pe neașteptate, ciobănașul nostru este obligat să ia în seamă posibilitatea ca viața să i se curme mult mai devreme decât și-a închipuit. Pentru prima dată, probabil, este nevoit să ia moartea în serios, să reflecteze cu privire la sfârșitul unei ființe omenești. Realizează că, oricum ar fi, de moarte nu poți scăpa în cele din urmă. Gândurile sale merg mai departe, încercând să anticipeze ce se va petrece cu el după moarte. Răspunsul (firesc) la care ajunge este că se va integra, sub o altă formă, în natura din care s-a nutrit, pe care a iubit-o, în care a trăit până atunci. Cu alte cuvinte (și utilizând o expresie îndelung uzitată), avem de-a face cu „comuniunea *om-natură*”. Un atare răspuns este, oarecum, liniștitor și de aici derivă așa-numita „seninătate în fața morții” de care s-a făcut și se mai face atâta caz.

În concluzie, ceea ce susțin cărcotașii (de la ideile cărora am pornit mai sus) reprezintă, după părerea mea, o interpretare ratată, superficială, adică una care lunecă rapid peste sensurile¹ grave ale acestei minunate balade.

2. „*Cobori în jos, luceafăr blând...*”

(*Eminescu și pleonasmul*)

Câtă satisfacție pentru unii să găsească „pete în soare”!... Antichitatea ne-a lăsat unele vorbe de duh menite să scuze scăpările marilor spirite: *Quandoque bonus dormitat Homerus* [„Și bunul Homer mai ațipește uneori”] ori *Quod licet Jovi, non licet bovi* [„Ceea ce îi este permis lui Jupiter nu îi este permis bouului”] ș.a.m.d. Cu toate acestea, vânătorii de greșeli² fac adesea exces de zel, descoperind erori acolo unde nici pomeneală să fie! Un astfel de exemplu este cel referitor la un pretins pleonasm identificat în *Luceafărul* de Mihai Eminescu. Păcatul, de altminteri, ar fi unul întreit, de vreme ce pleonasmul cu pricina apare de trei ori în textul poemului, în forma „*Cobori în jos, luceafăr blând...*”.

Așadar, sintagma incriminată este „*cobori în jos*”. „Cum altfel să cobori decât de sus în jos?!”, se miră cărcotașii. Doar se știe că expresii precum „Urcă sus!”, „Coboară jos!”, „Avansează înainte!” sunt pleonasme tipice, deoarece adverbele implicate adaugă informații redundante în raport cu conținutul semantic al verbelor determinate. Și totuși... Trec peste faptul că deja unii lingviști nu mai consideră sintagme ca *ieși afară* sau *coboară jos* niște pleonasme, întrucât acestea s-ar fi gramaticalizat³. Ar fi trebuit să trezească suspiciuni însă faptul că Eminescu – după ce a rescris de câteva ori această poezie de-a lungul anilor – a ținut să păstreze (în trei locuri) o formulă pleonastică. Atrage atenția și un alt detaliu: întrebuintarea prepoziției *în*, de fiecare dată. În felul acesta, structura „în jos” ne duce cu gândul la verbul *a (se) înjosi*...

Prin urmare, nu avem de-a face aici cu o neglijență (repetată), ci cu o vădită intenție a lui Eminescu de a evidenția un anumit aspect: diferența uriașă dintre cele două lumi, cea locuită de Luceafăr, respectiv cea locuită de fata de împărat. (Am putea zice că avem „geometrie în spațiu” vs „geometrie în plan”.) Nemuritorul Hyperion îi spune fetei muritoare, în momente semnificative: „Din *sfera mea* venii cu greu...” și „Trăind în *cercul vostru* strâmt...”. Or, superioritatea sferei față de cerc nu mai are nevoie să fie dovedită.

În concluzie, nu asistăm la o coborâre dintr-o clădire sau dintr-un arbore, fixate cu temelia sau cu rădăcinile pe pământ, ci cu o descindere dintr-un univers în altul, din dimensiunea celestă în cea terestră, descindere care – pentru geniu – echivalează cu o înjosire în planul ființei sale.

3. Addenda

Dacă nu mă înșel, eram deja student „la litere” când cineva⁴ mi-a expus o analiză inedită (pentru mine, atunci) a unor versuri binecunoscute. Era vorba despre imaginea pe care ne-o oferă Eminescu în poezia sa *Lacul*, prin conținutul primei strofe: „Lacul codrilor albastru / Nuferi galbeni îl încarcă, / Tresărind în cercuri albe / El cutremură o barcă”. Încerc acum să reconstitui interpretarea respectivă (măcar în linii mari), tocmai pentru a dovedi, încă o dată, că în textele unui mare scriitor (aproape) nimic nu este așezat la întâmplare. Până și așa-zisele „scăpări” de natură gramaticală sunt menite să contribuie, într-un fel sau altul, la articularea ori sugerarea unui sens.

Dar să revenim la rândurile de mai sus... Nu ne este deloc greu să ne imaginăm, purtați de muzicalitatea împletirilor lexicale eminesciene, un lac albastru situat la mijloc de codru, cu apa plină de nuferi galbeni, iscând, sub adierea vântului, ușoare valuri ce leagănă o barcă ș.a.m.d. Și totuși... pare prea simplu așa.

Recitind cu atenție, observăm că primul vers prezintă o topică (o aranjare a cuvintelor) atipică. Poetul nu zice „lacul albastru al codrilor”, ci „lacul codrilor albastru”, vrând, parcă, să sublinieze o altă calitate a lacului vizat. Dacă este un lac al mai multor codri, atunci înseamnă că este un lac înconjurat de codri... Dar, dacă este înconjurat de codri, atunci nu ar fi fost mai firesc ca Eminescu să spună că lacul se află în mijlocul unui singur codru ceva mai mare? Deci care ar fi noima unui astfel de vers?

Nedumeriți (în primă instanță), recitim cu băgare de seamă și restul versurilor și descoperim că se construiește deja o altă imagine. Dacă nuferii galbeni (suspect de mulți) sunt, de fapt, stelele, iar barca este luna (semiluna), atunci se vede că lacul în cauză trebuie să fie cerul albastru, iar cercurile albe tremurătoare sunt produse chiar de lună, care răspândește o lumină pală⁵. Că așa este percepută lumina lunii de către poeți ne-o confirmă și Lucian Blaga (în poemul *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*): „și-ntocmai cum cu razele ei albe luna / nu micșorează, ci tremurătoare / mărește și mai tare taina nopții...”

Note

¹ Desigur, de-a lungul timpului s-au dat mai multe interpretări pertinente baladei *Miorița*, unele mergând spre profunzimi la care nu am putut face referire aici. Pe moment, m-a interesat doar să resping, cu argumente de bun simț, cârcotelile amintite.

² Cu totul altceva face G. Topîrceanu în ale sale *Curiozități poetice* (ca și în alte texte, de altfel). Cunoscutul poet era realmente înzestrat cu o gândire critică excepțională.

³ Vezi Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de termeni lingvistici*, Editura Teora, București, 1998, p. 245.

⁴ Nu mai știu sigur cine a fost cel care ne-a prezentat o atare interpretare. Înclin să cred că a fost profesorul Gheorghe Lateș (lector, în acea vreme, la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie din cadrul Universității „Dunărea de Jos” din Galați), specialist în problemele operei eminesciene.

⁵ Așadar, o metaforă filată... Dar ce subtil se construiește ea la Eminescu, prin comparație cu ceea ce găsim, bunăoară, la Alecsandri (în *Mezul iernei*, de pildă)!

Vasile ROMANCIUC

V. R. – absolvent al Facultății de Litere (secția Jurnalism) a Universității de Stat din Chișinău (1972). Volume de versuri: *Genealogie* (debut editorial), 1974; *Citirea proverbelor*, 1979; *Din tată-n fiu*, 1984; *Ce am pe suflet*, 1988; *Note de provincial*, 1991; *Un timp fără nume*, 1996; *Îndoiala de sine*, 1997; *Un ochi/Un oeil*, ediție bilingvă româno-franceză, antologie și prefață de Valeriu Rusu, 2000; *Marele pustiu invizibil*, 2000; *Olimpul de plastic*, 2007; *Recitirea proverbelor*, 2007; *Purtătorul de cuvânt al tăcerii*, 2011; *Veșminte de gală pentru marii pitici*, 2011; *Lasă un semn*, 2012; *Cuvântul ne adaugă vedere. Sonete*, 2012; *Lumina glasului lăuntric*, 2016 ș. a.

Cuvintele Tale

Numai Tu, Doamne, nîcîcînd
nu ne privești de sus,
chiar dacă Te uiți la noi
din cerul înalt, din cerul înalt,
de-acolo pe unde
poate numai piciorul de vers a călcat ...

Cînd Seceta își face loc
în sufletul nostru,
cuvintele Tale
în pâini se prefac.

Dacă vine peste noi Întunericul,
cuvintele Tale
lumină divină devin.

Numai Tu, Doamne,
vorbești cu noi pe înțeles
și Te putem pricepe.

Cuvintele Tale,
mereu,
de-o limpezime
tulburătoare ...

Temă (teamă) basarabeană

Râul în care se scaldă străinul
peste noapte
s-ar putea transforma
în graniță.

Litanie

*Lui Constantin Tănase,
in memoriam*

Dă-ne nouă, Doamne,
limba noastră cea de toate zilele
și pe noi, Doamne,
limbii noastre dă-ne.

Este a noastră limba noastră
dacă și noi ostenim
să fim și să rămânem
ai ei.

Români din toate țările,
uniți-vă
în țara din care
nicicând n-ați plecat –
România Mare a Limbii!
(De la Nicolae Iorga citire:
*Dintr-un popor fac parte
toți câți știu
că fac parte din el.*)

Câtă lumină, câtă credință
și bunătate
e-n sufletul limbii noastre
dacă ea,
din *вредный, vrednic* știe să facă ...

Dă-ne nouă, Doamne,
limba noastră cea de toate zilele
și pe noi, Doamne,
limbii noastre dă-ne.

Dă-i, Doamne, limbii noastre
viață fără de moarte
și
creație fără recreație...

31 octombrie 2014

Îngerul meu păzitor

Poetului Arcadie Suceveanu

Într-o bună zi,
îngerul meu păzitor
mi-a dăruit aripile sale.
„Zboară, zboară!, mi-a zis.
Și nu-ți face griji –
am aripi de rezervă.”

În aceeași clipă – ce miracol! –
am simțit că devin și eu
înger păzitor.
Înger păzitor
al îngerului meu păzitor.

Am făcut schimb de aripi.
De atunci,
zburăm împreună:
arăm cerul,
semănăm cu stele pământul.

Îngerul meu păzitor
e Cuvântul.

(R)estul Europei

Micul dictator local
nu se mai dă jos de pe tron –
așteaptă să-i încărunțească peruca

nesfârșitele beții de cuvinte
transformă palatul într-o tavernă
adevărată –
către ziuă, aici, în mare taină,
se mănâncă varză murată în lacrimile noastre
clovnul gângav ne face să credem
că vorbește cu aluzii:
„Pu ... pu ... pute ... pute ... puterea!”

dudul bătrân din preajma palatului
constată filosofic:
„Lumea se împarte
în viermi care produc mătasea
și viermi
care se-nveșmăntează în ea.”

aici, unde toți se boiesc și se răz-boiesc
fără pic de jenă,
în DEX-ul inspirat al copiilor
război nu este decât
pluralul lui *războu*.

(R)estul Europei...

Mozaic

Privind în vrav prostia imobilă...

Mihai Eminescu, *Pe un album*

Așa-i: prostia se modernizează,
Vrea, insistent, să-i zicem *ignoranță* –
Ia uite, dom'le, cum se machiază

Și-ncearcă să te țină la distanță
Ca nu cumva să vezi că e deșartă...
Habar nu are doamna de *substanță*...

Deși o știm, mereu o facem fiartă...
Prostia ca un foc mocnit ne arde...
Ea crede că produce mare artă

În fabricile ei patriotarde,
Unde se ȣes minciuni bine-mbrăcate
Și se prefac cuvintele-n petarde...

Aici, pe scena marilor păcate,
Regia este proastă, dar vicleană –
Eșecurile sunt aplaudate...

Ni se preface viața-ntr-o capcană?
Se mai întreabă sfintele lăcașuri:
Ce caută satana în sutană?

Noi, mieii Tăi, pe biblice imașuri,
Ne-ntrebăm, Doamne,- or fi schimbat păstorii
Crinii cei albi pe negrele mișmașuri?

Prostia nu suportă albul florii...
Zadarnic îți tocești, scriind, penița...
Prostia vrea mărire, tronuri, glorii...

Vă amintiți, desigur, de Chirița...
La noi, ea niciodată n-o să moară –
Atât de viguroasă-i este spița,

Că-a *chirițit* deja o-ntreagă țară...

8 decembrie 2016

Arta compătimirii

Dacă nu mai pot de mâini, de picioare,
sunt compătimit,
sunt tratat cu doctorii alese.
Dacă mă vindec și zburd ca un mânz,
sunt tratat cu indiferență.
Dacă am cancer,
sunt ținut pe palmă.
Dacă n-am cancer,
sunt pălmuit.
Dacă mor,
mă îneacă în lacrimi.
Dacă nu mor,
mă îneacă în lac.

M-au înnebunit de-a binelea
compătimatorii..
Pentru orice eventualitate,
ferește-mă, Doamne,
de cei care se oferă
să mă jelească:
mi-e teamă că,
nedorind să-i dezamăgesc,
aș putea muri
din politețe.

Aș putea muri
din politețe...

Acolo se naște lumina

acolo
unde gândurile mele despre tine
se întâlnesc

cu gândurile tale despre mine
acolo
se naște lumina

aici
la masa tăcută
ceștile noastre de cafea
se uită la noi
ca doi ochi negri mirați

între *acolo* și *aici*
o divină melodie
în anDante
rotește sori și stele

Arbore în toamnă târzie

Iarna-i ici, vara-i departe...

Mihai Eminescu

Tot mai des, tot mai des
Singur sunt. Solitar.
Îmi vin păsări pe ram
Tot mai rar, tot mai rar.

Suie-ncet, suie-ncet
Dragul Soare-n zenit.
Zborul orelor e
Mai grăbit, mai grăbit.

Tot mai dulci, tot mai dulci
Amintirile-mi par.
Plânsul toamnei îl simt –
Mai amar, mai amar.

Mai înalt, mai înalt
Păsări trec peste crâng.
Frigul sapă în os
Mai adânc, mai adânc.

Cuvintele

Lăcașuri sfinte
ne sunt cuvintele.
Ca-ntr-o biserică
intru-n cuvânt.
De-aici, ajung cu sufletul
până la Tatăl nostru
carele este în ceruri,
până la tatăl meu
care este-n pământ.

Tempora mutantur...

A trecut timpul regilor
care aveau mășcărici –
a venit timpul mășcăricilor
care au regi...
dar, nu insista prea mult
asupra acestei constatări:
cucuiile cele mai dureroase
provin din căderea pe gânduri...

Temă (teamă) basarabeană

Bunicul meu Iustin
era pescar.
Mama își amintește
o vorbă de-a lui,
plină de-adâncă tristețe:
„În râurile de hotar,
în râurile de hotar,
peștii
mor de bătrânețe,

peștii
mor de bătrânețe
în râurile de hotar,
în râurile de hotar...”

Bunicul meu Iustin
era pescar.

În pustiul roșu, tărâm al pierzaniei

Aș încerca orice
ca să-l scap pe fratele meu
de jarul pustiului roșu,
tărâm al pierzaniei.
Acum, pentru setea
celui drag suferind,
fă-te apă limpede, sânge al meu –
altfel, cum aș putea dovedi
că sângele apă nu se face?!

Oglinda

*În memoria părinților mei,
Olga și Alexei*

De dor, de aducere-aminte, ochii mei
au slobozit rădăcini în Cer.

Neuitații mei, unde
v-aș mai putea căuta?

Cerul este singura oglindă care păstrează
toate chipurile ce s-au uitat vreodată în ea.

Tristă constatare

Ce urâtă-i, Doamne,
frumusețea
pre frumusețe călcând...

Apa care trece, pietrele care rămân

La senectute, câți se cred Seneca!
Oricum te-ntorci, azi dai de-un filozof,
Care – vai-vai, ah-ah și of-of-of! –
N-a vizitat nicicând biblioteca...

Nerozi ca Nero? Mulți, cât spuma mării...
Micu' mpărat e-un mare saltimbanc,
Care își are tronul într-un banc –
L-ai ascultat, ai râs, l-ai dat uitării...

Proverbul vechi (cu piatra și cu apa)
Ne-nșală uneori, ne trage clapa –
Și ridicăm în slăvi te miri ce fleac...

Și ce-ncântare tâmpo-idolatră,
Când trece apa vie, cea de leac,
Și ne rămâne epoca de piatră...

Măștile

Lui Glebus Sainciuc

Obrazul – marfă ieftină la piață...
Dar, la ce bun să vi-l mai cumpărați?!
Noi suntem noi, acei adevărați,
Doar când ne punem măștile pe față.

Aşa, nu mai părem nişte rataţi,
 Înfumuraţi, zâmbim pe sub mustaţă,
 Ne credem împăraţi şi regi pe viaţă,
 Şi, huiduiţi, ne credem admiraţi...

Astfel, ajungem clovni desăvârşiţi,
 Uităm cine am fost mai înainte,
 Ne lustruim cu zel de ipocriţi
 Şi-ascundem măşti în gânduri şi-n cuvinte.

Ce este masca? Masca e un rebus...
O mască te demască, zice Glebus.

Mereu e sus...

Să fi orbit că nu vedem, frustraţi,
 Cum stă prostia-n tron, încoronată,
 Şi cum e linguşită şi curtată
 De către mării noştri acrobaţi?...

Cum bunul-simţ şi sufletul dau chix
 Şi-n locul lor Nimicul ni se-aduce?
 Nu te cruceşti când Iuda-şi face cruce?
 Când ne hrănesc cu peşte prins în Styx?

Despre prostie ce-ar mai fi de spus?
 Noi o dăm jos, ea urcă şi mai sus –
 Mereu e sus, nicipând la înălţime...

Şi-atunci când cade, ca o falsă stea,
 Asta e tot ce lasă după ea –
 O urmă de dezgust şi îngustime...

Ce ai visat cândva

Știi cine ești? Ce ești? Îți aparții?
Un vânt cu destinație secretă
Te folosește ca pe-o giruetă...
Ce trist e să trăiești fără să știi...

Gândul steril, crescut în eprubetă,
Domnește-n țara vorbelor pustii
Și te învață ce și cum să fii
Prostia care veșnic se repetă.

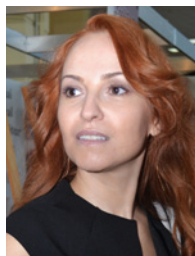
Ce ai visat cândva nu mai contează?
Unde e drumul tău? Vederea trează?

Ce timp de viclenie și confuzii!
S-a încâlcit al Ariadnei fir...
Pe lume, cel mai mare cimitir
E cimitirul marilor iluzii...

Peisaj

La Târgu Jiu,
sus,
pe *Coloana infinitului*,
soarele
cuib și-a făcut – Creatorul,
în felul acesta,
a pus punctul pe i:
Am fost.
Suntem.
Vom fi.

Ana KOS

A. K. – s-a născut la 16 martie 1976, în Tecuci, județul Galați. Licențiată în Studii Juridice. Volumul *Doruri șoptite*, publicat în 2016, cuprinde poeziile scrise între anii 2014-2016. A participat la concursurile de debut (categoria „Poezie”) organizate de Editura „Adenium”, în 2015, și „Cartea Românească”, în 2016. Al doilea volum, intitulat provizoriu *Amintiri din LiubliAna*, cuprinde poeziile scrise între 2016 și 2018 și urmează a fi publicat în cursul acestui an.

Mistuire

Mi-ai crescut în suflet ca un mugure
Răsărit dintr-o sămânță de dor
Tu căutai căldură
Iar eu căutam speranță
Te-am chemat cu cântec de sirenă
Și te-am înecat în mine
Acum îți crește rădăcina și-mi intră în carne
Cu zeci de brațe te strâng, te lipsesc de aer
Și-ți dau să respiri doar răsuflarea mea
Fierbinte, ca un suflu de erupție
Dintr-un vulcan trezit din torpoare
Până la oase ne arde iubirea
Ca o lavă incandescentă
Și murim în fiecare clipă
Încercând să renaștem
Să nu ne îngroape cenușa
Ca pe o relicvă.

Fericire letală

Îmi curgi prin vene fierbinte și dulce
Și gândul la tine îmi tulbură simțurile
Fluturi lovesc nebuni pe dinăuntru
Bătând din aripi înmuiate în tine
Nu mai știi cât din mine ești tu
Sau unde începi să îmi faci rău
Mă doare fericirea ca o moarte iminentă
Dar nu mă pot opri să o sorb.

Întrebări

Mă întreb dacă visele tale au culoarea mea
Dacă pielea ți se înfioară când respir
Fără să-mi vezi pieptul tresăltând
Dacă vocea mea nerostită
Se lovește de pereții sufletului tău
Și își poartă ecoul la nesfârșit
Dacă știi cum miroase perna mea dimineața
Și ce contur imprimă trupul meu în așternuturi
Dacă obrajii tăi se înroșesc și ard
Când închipuirile mele te urmăresc și te ating
Dacă îmi simți căldura și mă privești în ochi
Când mă cuibăresc în gândurile tale
Și mi te lipesc de inimă.

Tacrir

Îți amintești cum îmi străluceau stelele
În nopțile în care ne înveleam doar cu cerul?
Sau mirosul de soare al pielii
În verile în care purtam doar valuri și nisip?
Mai știi să citești alfabetul Braille al trupurilor?
Îți mai amintești geografia?
Unde erau văile, unde colinele dulci, unde polii
Sau meridianele pe care îți plimbai degetele?
Te mai pricepi să-mi traduci tăcerile
Sau să-mi acordezi suspinele?
Mai orientezi Soarele după chipul meu?
Mai cauți piatra filozofală în carne
Sau centrul Universului în zâmbet?
Cât mai știi din toate? Cât mai știi din mine?

Inimă nebună

Inima mea e nebună.
Ziua o țin în cămașă de forță,
Cu mânecile înnodate strâns la spate.
Trag obloanele, să nu bată soarele,
Altfel își rupe legăturile,
Refuză tratamentul
Și intră în criză.
Noaptea, o închid în cameră
Și îi spun să doarmă fără să viseze.
Nu ascultă niciodată:
Fuge mereu printre zăbrele
Și se culcă pe pragul tău
Până dimineață,
Când o găsești și o trimiți înapoi
La tratament.

Vraja

Sărutul ne legase ca o vraja...
Ne sorbeam unul altuia suflul
Printre buzele zdrobite a descompunere.
Aveam gustul tău până în suflet,
Iar tu, parfumul meu, sigiliu.
Nu mai aveam contur, niciunul...
Ne rătăciserăm unul în altul
Explorându-ne lacom,
Ca doi naufragiați flămânzi și însetați.
Fără măsură era pofta noastră
Și nelegiuit excesul...
Un schimb nebun de energii vitale,
Ca pentru a supraviețui sfârșitului lumii,
Ca pentru a naște iarăși viața:
Suflată ca un abur, printre buzele fierbinți,
Amalgamate în sărut, ca de un descântec.

Declin

Mă doare dorul ca o boală
Și mă rupe în zdrențe așteptarea
Mi-e zâmbetul rană deschisă
Iar vorbele-mi bântuie rătăcite
Îmi strivesc gândurile sub talpă
Să le opresc hora bezmetică
Am mâna încleștată pe pumnalul uitării
Pregătită să străpung inima speranței
Ea e vinovată pentru tot
De zeci de ori i-am semnat sentința
Și de sute de ori am amnistiat-o
Ca într-un joc dement de-a puterea
Doar orgoliul putrezește în temniță
Rod lacom din el viermii umilinței
Regina zădărniceii sunt acum
Și niciun supus nu-mi mai știe frica
Atârnă coroana a dezolare
Mi-a ruginit sceptrul
Și e mantia decolorată de deznădejde
Îmi vreau înapoi regatul!

Joc noptatic

Noaptea mă ascund printre stele
Arunc tristeți în găurile negre
Acopăr ochiul Lunii
Și o las să mă ghicească
Doar după zâmbet
Mă agăț de coada cometelor
Și mă rostogolesc mii de ani lumină
Printre roiuri stelare și nebuloase
Mă împrăștiu în zeci de meteoriți
Și cad în ploaie peste tine
Îți arde carnea acolo unde te ating
Mugurii din cratere plesnesc
Dimineața îi sărut cu Soarele
Și mirosim amândoi a flori.

Vis profan

Te chem la rugăciune
Cu clopote ce-mi sună dezacordat în piept
Slujba de noapte
Ți-o vestesc cu sunet de toacă
Bătându-mi cu degetele în tâmpile
Măsura gândurilor
Și a chemărilor care nu te ajung
Când ești plecat din mine
Îți dau sângele și trupul meu
Îți promit viață fără de moarte
Și tinerețe fără bătrânețe
Doar să-mi vinzi sufletul
Te închini la mine ca la o icoană
Dar adormi cu vis de profan
Cu fața îngropată în scobitura gâtului.

Paraxin

Mă semeni, mă culegi
Mă scrii, apoi mă ștergi
Mă placi și mă detești
Îți sunt, mai mult îmi ești
Mă vrei, te mai gândești
Mă uiți, te răsucești
Te-aud, apoi îmi taci
Mă-nnozi și mă desfaci
Te văd și iar dispari
Îngheți, din nou tresari
Mă fierbi, mă împietrești
Mă arzi, mă-nnebunești
Îmi dai și mă privezi
Te îndoiești, mă crezi
Îmi vii și-mi pleci apoi
Mă urci spre cer, mă-ndoi
M-aduni, mă risipești

Mă pierzi și mă găsești
Mă cauți, mă părăsești
Te-ntorci și mă iubești
Mă-nalți și mă cobori
Mă-nvii și mă omori
Și sunt, ba nu-s, ba da
Aștept venirea ta.

Naufragiată, caut insulă...

Cu cerneală roșie de neuitare
Mi-am tatuat pe piele
Toate cuvintele frumoase
Să-mi fie descântec de vrajă rea
Mă soarbe nefirescul liniștii ca un vârtej
Și încerc să rămân la suprafață
Agățându-mă de ziua de ieri
Ca de un colac de salvare
Dar îl poartă curenții în derivă
Și nu se mai vede niciun țărm
Valuri de gheață îmi astupă gura
Și sarea lor mă ustură
Caut să naufragiez
Pe iluzia unei insule.

Călătorie spre tine

Nu merge niciun tren către tine
Am întrebat în toate gările
Pleacă doar spre o lume mai bună
Au vrut să-mi vândă un bilet
Dar ce să fac acolo singură?
Așa ca am pornit pe jos
Și mi-am aruncat pantofii
Care nu știau decât drumul
Pietruit cu cărămidă galbenă.

Așteaptă-mă!

Ajung sigur până la sfârșitul lumii

Și poate luăm trenul împreună.

Geografie

În universul nostru paralel

Gura mea e Stea Polară

Iar inima – busolă.

Tristețe mută

Tristețile mele strigă cu

Tăcerile tale.

Pe limbă am gust de

Poezii nescrise

Și-mi miroase pielea

A dor.

Am asurzit de atâta nerostire

Și mă dor

Toate gândurile.

LiubliAna

În sufletul tău erup zilnic

Ca un vulcan

Produc seisme, cataclisme

Îți clocotesc sângele

Amestecându-ți-l cu lavă

Îngrop trecutul

Risipesc cenușă să-ți acopăr norii

Uneori umbresc și soarele cu câte o eclipsă

Ca să te lumineze doar văpaia arderii mele

Produc tsunami-uri, uragane

Desenez noi reliefuri

Formez continente

Ascund Atlantide
Înclin axa Pământului
Și reinventez lumea
Pentru noi.
M-ai studiat îndelung
Ca pe un fenomen ciudat
Și m-ai numit
LiubliAna.

Moarte asumată

Iubirea pentru tine
Mi-e înfiptă cuțit între omoplați.
Arde și doare și ucide câte puțin
În fiecare secundă,
Dar prin pielea plesnită
Cresc ramuri spre cer.
Dacă aș smulge-o,
Prin rana deschisă
Mi s-ar scurge dintr-o dată
Tot sângele.
Așa că nici nu îndrăznesc să respir,
Ca să păstrez tăișul adânc în carne.
Vreau să mor de iubire,
Spre a renaște,
Nu de exsangvinare și deșert.

Albastru de moarte

Mi-am sprijinit așteptările de tample
Până m-am prăbușit cu fruntea în noroiul uitării
Sub greutatea lor.
Mi-am înfundat urechile cu tăceri
Mi-am acoperit ochii cu întuneric
Și tot asurzitor era
Și tot orbitor era...

Mi-am împlântat disperarea în pântec
Ca într-un seppuku eşuat
Apoi am măturat măruntaiele iubirii
Şi le-am ars pe rug.
Însingurarea îmi urcă în vene
Ca o cerneală albastră şi rece.
Când va ajunge la inimă
Voi muri.

Cea mai frumoasă poveste

Sunt cea mai frumoasă poveste
Din viaţa ta
Nescrisă într-o carte
Niciodată publicată
Mă neştii atât de bine
Încât orice ai afla despre mine
Îţi pare poezie
M-ai nevăzut de atâtea ori
Încât mă imaginezi
Îmbrăcată doar în suflet
Şi picături de ploaie
Şi mă visezi
Strângând între gene apusul
Pe podul imaginar
Neconstruit peste aşteptări
Sunt cea mai frumoasă poveste
Din viaţa ta
Plină de necunoscut neajuns
Şi asta îţi e uneori de ajuns
Pentru a te simţi liber
Într-o lume de coduri şi formule exacte.

Adrian DINU RACHIERU

Un cărturar hușean (II)

A.D.R. – prof. univ. dr., din 2012 prorector al Universității „Tibiscus” din Timișoara. Dintre volumele publicate (peste 30): *Elitism și Postmodernism*, Iași, 1999; *Bătălia pentru Basarabia*, Timișoara, 2000; *Alternativa Marino*, Iași, 2002; *Legea conservării scaunului* (roman, vol. I, II), Timișoara, 2002, 2004; *Globalizare și cultură media*, Iași, 2003; *Nichita Stănescu – un idol fals?*, Iași, 2006; *Eminescu după Eminescu*, Timișoara, 2009; *Poeți din Basarabia* (antologie critică), Chișinău, 2010; *Ion Creangă. Spectacolul disimulării*, Timișoara, 2012; *Conviețuirea cu Eminescu*, Iași, 2013; *Romanul politic și pactul ficțional* (I), Iași, 2015; *Polemici de tranziție*, Uzdin, R. Serbia, 2016.

Îndelung amânată, lăsată la dospit, supusă adăugirilor și revizuirilor, *A doua schimbare la față* părea sortită sertaritei. Iscată, ca articol-embriion, Theodor Codreanu fiind „incitat” (cum mărturisea), prin martie 1990, de un interviu al lui Neagu Djuvara, ea a crescut, refuzând „închisoarea” sertarului. Și dezvoltă o *hermeneutică interdisciplinară*, încercând a afla „variabilele ascunse”, dezlegând „tainele antitezelor”. Fiindcă autorul *Modelului ontologic eminescian* (1992) știe că antitezele se „semipotențializează”, iar cărțile sale, numeroase și voluminoase, articulează un sistem, îmbrățișând, pe fundament organicist, *antitectica transmodernismului*. Motiv de a polemiza tăios cu unii dintre „minoritarii minții”, ascultând obedient cântecul de sirenă al *corectitudinii politice*. „Cotrocenizați”, slujind băsismul, vânând „posturile patriei” (după spusa eminesciană), astfel de elitiști prădători, defectologi de ocazie, cultivă cu entuziasm *legenda neagră*, mimând grija pentru soarta neamului, într-o Românie vlăguită. Invazia „ciorăneilor” în postnaționalism, oripilați de „ițărismul” eminescian, primește, prin vocea lui Theodor Codreanu, o replică tăioasă, solid argumentată. Sub „alt obrăzar”, observă criti-

Continuare. Partea I în nr. 5-6 (241-242), 2017, p. 143-151.

cul, *intelighenția subțire*, demitizantă, impune – într-o țară suprarealistă, cum pare a fi devenit România – un veritabil „terorism ideologic”. Or, *terorismul ideologic*, avertiza Jean Sévillia, este „un (alt) mecanism totalitar”. Împotriva lui, denunțând revizionismul feroce și antitezele monstruoase, Theodor Codreanu luptă de ani buni cu „progresiștii” lui Cațavencu, invocând, salvator, „șansa de a fi reacționar”. Desigur, „în marginile adevărului”, sub exemplul, pilduitor, al *reacționarului Eminescu*.

Theodor Codreanu vede în martiriul eminescian un fenomen de *imitatio Christi* și denunță, în numele naționalismului luminat, anemiarea conștiinței arheale; laudă singularitatea canonică a poetului și notează că publicistica sa, iscând mari adversități, a fost principala cauză a morții civile. Prețuit pentru curaj, respectat „până la cer” de Zoe Dumitrescu-Bușulenga, el face din eminescianism un model ontologic, chiar dacă „dubla sacrificare” (cartea, ivită în 1997, cunoscând deja cinci ediții!) l-a înlăturat de la făurirea destinului românesc, cum scrie ferm criticul.

Reamintim că, apărut sub sigla editurii Universul (Chișinău), volumul *Eminescu în captivitatea „nebuniei”* (2012) era, în vrerea autorului o *ediție definitivă*. Sub alte titluri, cu firești completări și corecții, ajungând, astfel, la a șaptea ediție, opusul în discuție cerceta „anii blestemați”, propunând un șir de revizui, dezvoltând tragismul unui destin exemplar și denunțând acribios mistificările de care a avut parte, în timpul vieții și în posteritate, acel „om dintr-o bucată” (cum l-a văzut Caragiale). *Neîncovoiatul Eminescu* reprezintă, neîndoios, geniul ca nebunie „superioară”, ca ieșire din normă („cercul strâmt”); sau, cu vorbele lui A. C. Cuza, „normal, în înțelesul vulgar, (el) nu era”. Motiv temeinic, așadar, de a propune, metodologic vorbind, un *dublu referențial*, fără a manevra exclusivist doar *referențialul nebuniei*. Or, „spargerea referențialului unilateral”, avertizează Theodor Codreanu, presupune a conjuga perspectivele (*patologică și ideologică*), luând în calcul conjunctura geopolitică și implicarea masonică. Înțelegem de ce, citit în rama epocii, incomodul gazetar, „stricat cu toată lumea”, trebuia anihilat, „uitat”, purtând stigmatul nebuniei. Evident, publicistica l-a epuizat, procurându-i adversități ireconciliabile; după cum predispoziția ereditară părea a-l fi condamnat unui „drum prescris” (recunoștea poetul într-o

epistolă din 3 mai 1880), asumându-și soarta „bolnavului exemplar”. Îndreptățit, Theodor Codreanu insistă asupra referențialului secund și scoate la lumină date suplimentare, confruntă variante care se contradic, încercând a face ordine într-un „haos de informații”.

Observam, cu un alt prilej, că *lectura textuală*, în firea lucrurilor, se cuvine întregită prin *lectura contextuală*, încercând a descifra, în cazul lui Eminescu, epoca sa, cea care i-a hrănit îmbelșugat opera ziaristică. O frază pe care o așternea (imprudent?) Dimitrie Vatamaniuc, prefăcând investigațiile lui Călin L. Cernăianu, anume că Eminescu ar fi fost „deținut politic”, a trezit numeroase reacții și suspiciuni, activând, însă, frontul celor interesați a cerceta „viața politică” a marelui gazetar, chemat irezistibil de sirenele jurnalismului. „Absorbit” de *programul eminescian*, N. Georgescu anunța, încă în 1994, acea „altă viziune”, impunând în eminescologie un nou curent, ilustrat de câteva prestigioase nume, așa-zii „cercetători indisciplinați”. Printre ei, desigur, în primul rând, Theodor Codreanu și N. Georgescu, apoi Călin L. Cernăianu deschizând o anchetă juridică de ecou, I. Filipciuc, Constantin Barbu, cu impozantul corpus de documente *Codul invers*, negreșit, Ov. Vuia, îndreptându-ne *Spre adevăratul Eminescu* (2 vol.), cu toții acreditând, în pofida unor puncte de vedere în conflict, *teoria conspirației*. Mai mult, între ei s-au iscat și ciudate polemici, o „războire inutilă”, constata Theodor Codreanu, îndemnând la calm; dar demersurile lor, de elan detectivistic, vădesc – convergent și indubitabil – „schimbarea paradigmei în biografia eminesciană”. Dincolo de fricțiunile (inerente, am zice) din interiorul „curentului”, noii exegeți, apăsând pe senzational, dar chemând la apel fapte controlabile (vezi, de pildă, somația lui P. P. Carp, cerând „potolirea” lui Eminescu) încearcă a spulbera seria de mistificări și prejudecăți legate de viața poetului, în ultimii săi șase ani. Această „răvnă rectificatoare”, cu țintă biografică, expedită în rizibil de unii comentatori, așezată sub semnul „stupizeniilor” și „elucubrațiilor” de către alții, se vrea, de fapt, un demers demistificator, propunând *adevărata demitizare* a genialului poet-gazetar. Să fie vorba de o teorie prefabricată (cum zic aprigii contestatari), într-o epocă în care – depune mărturie însuși Titu Maiorescu în a sa *Istorie contemporană* – abundă intrigile și cabalele? Sunt toate aceste ipoteze de lucru simple „aberații” ale secretomaniei, „fără suport documentar credibil”, dincolo de limita plauzibilului, rod al unei hermeneutici exaltate pe

care o cultivă „justițiarii”? Se știe, tenebroasa zi de 28 iunie 1883 a făcut să curgă multă cerneală, analiștii ultimului val (printre ei, cărturari de calibru) pledând pentru o conjurație anti-Eminescu. Chiar poetul era obsedat de astfel de „cabale”, considerându-se *un om abandonat*. Eminescu, reamintim, îi va spune lui Petre Missir, în 1884, că el este „ein aufgebener Mensch” / „un om abandonat”. Theodor Codreanu, e drept, folosește sintagma de „om sacrificat”. Iar formula „moarte antumă” a prins, bucurându-se de girul unor autorități în materie. Firește, și de reacția promptă a celor care refuză să admită că ar fi vorba de o „boală născocită”, nedorind a-l înghesui – pe suportul unei aberante imaginații scenaristice (cf. C. Stănescu) – și pe T. Maiorescu pe lista harnicilor complotiști. Dar faptele rămân fapte și ele cer examinarea grijulie a contextului, exploziv în acei ani (reprofilarea politicii externe, presiunea Tratatului secret de alianță cu Puterile Centrale, complicitatea unor personaje sus-puse, febra conspiraționistă etc.). Cei care s-au încumetat a reconstitui „filmul unei zile” – o zi de răscruce în destinul eminescian – încearcă a scoate eminescologia dintr-un „conformism docil”, manevrând inerțial clișee bătătorite, cu vechi state de serviciu. În fond, în ziua în care Eminescu a fost „sechestrat” la ospiciul privat al dr. Șuțu, sub pretextul de a fi înnebunit subit, conform „diagnosticului” soției lui Slavici (Catherine Magyarosy Szöke), cea care, pe cartea de vizită trimisă lui Maiorescu, la o oră matinală, îl anunța că incomodul său chiriaș e „foarte reu”, gazetarul tipărea în „Timpul” un vitriolant editorial, denunțând intenția guvernului „de a-și subjugă presa”. Și cerând sprijinul *caracterelor tari*, ieșind la luptă. Or, neîndoielnic, Eminescu a fost un *caracter tare*, frânt până la urmă, „depus” la acea casă de sănătate fără a fi fost vizitat de amici în perioada internării, cu un certificat medical întocmit abia la 5 iulie 1883, transferat apoi la Viena „tot pe ascuns” etc., tratat de un sifilis inventat, îndopat – totalmente contraindicat – cu mercur (mai apoi), invocându-se drept factori cauzali zestre ereditară ori epuizarea. Punând cap la cap documentele probatoare (câte sunt), noii exegeți aduc la lumină numeroasele neconcordanțe ale depozițiilor, contemporani ai poetului. Începând, desigur, cu Maiorescu, criticul operând în jurnalul său (*Însemnări zilnice*) numeroase adăugiri, cu creion roșu, despre „greaua epocă Eminescu”; și care ar fi devenit, astfel, nu doar orchestratorul conspirației, ci, potrivit unor eminescologi în transă, chiar „călăul” lui Eminescu!

Categoric, paternalismul maiorescian, suferind de carență afectivă, a displăcut lui Eminescu, „amarnic supărat” pe Titus, chiar dacă Maioreșcu a fost singurul editor în timpul vieții poetului (V.G. Morțun doar intenționând o „ediție curățită”, eliminând „schimbările întâiului editor”); ulterior „debarcării” și internării, criticul voia a-l ști plecat, „așezat în Iași” (6/18 aprilie 1884), sechestrându-i manuscrisele și asigurând tutela asupra ultimului Eminescu, pe baza unei înțelegeri verbale cu tatăl său. E limpede că gazetarul a plătit pentru un „delict politic”, fiind *sacrificat*. Războindu-se cu *teza vidului spiritual*, Theodor Codreanu, cu o „veracitate greu de desmințit”, fisura imaginea oficială a anilor „eclipsei”, apărută cu cerbicie. Curios, N. Manolescu crede că *adevărații detractori* sunt „aceia care au pus în circulație aberanta teză a unui Eminescu deținut politic, cel dintâi din România și, încă, ucis de monstruoasa coaliție liberalo-junimistă”. Polemica, firește, nu se va istovi curând. Scotocirea arhivelor va produce, poate, noi dovezi, reconfigurând stocul de informații, luminând hățișurile epocii. Patimile iscodelnicilor genealogiști, întrecerea sourcier-iștilor continuă; dar, bănuim, imaginile biografiilor săi nu vor cunoaște corective esențiale, odată fixat modelul sacrificial. Și nici nu credem că el va fi îmbrățișat doar de zelatorii cultului, apropiindu-se cu pioșenie nesmintită de opera sa.

Theodor Codreanu, ca într-un veritabil *policier*, leagă firele, încercând *reintegrarea* celor șase ani ai „eclipsei” în *matca lor* (cum cerea Ov. Vuia). Înlătură, meticulos, stratul gros de false informații acumulate în timp, începând cu diagnosticul oficializat (vezi „Războiul diagnosticelor”), supunându-l pe „bolnavul exemplar” (cf. Iliana Gregori), devenit cobai, unui tratament inadecvat (cura mercurială, dubla eroare a dr. Iszac etc.). Și, nu în ultimul rând, evidențiază aranjamentele de culise, tentativele de descotorosire de inflexibilul gazetar conducând la *moarte civilă*: trădarea unor carpațiști, măsluirile lui Titu Maioreșcu în propriu-i jurnal, cabala francmasonică etc.

Un recent demers patografic, adunând – sub coordonarea acad. Eugen Simion – contribuțiile unor somități ale lumii medicale, încerca a restabili un adevăr, recunoscând erorile de diagnostic (v. *Maladia lui Eminescu și maladiile imaginare ale eminescologilor*, 2015), în contextul în care „aberația se lățește” (cf. E. Simion). Aberația în discuție privește-

te „diversiunea asasinării”, o chestiune „bizară”, aprecia M. R. Iacoban, insinuată, prin zelul „conspiraționiștilor”, în mentalul nației. Nu e vorba, desigur, de înscenarea bolii (reală), ci de mania eminescologilor („oratori, retori și limbuți”) de a propune „conspirații infernale”, zicea E. Simion. Acceptând „prețul ridicat al geniului”, Barbu Cioculescu, indignat, găsea că *noile scenarii*, revărsate inflaționar, nu fac decât să trădeze „diletantismul unor amatori ce se dădeau drept eminescologi”. Ceea ce, desigur, e o judecată flagrant nedreaptă, dincolo de orice *entuziasm negativ*, despre care pomenea Theodor Codreanu. Evident că *reconstrucția biografică*, în efortul patografic, presupune, cum nota dr. Octavian Buda, a intra în *posesia* tuturor datelor istorice, sociale, ereditare, personale, neignorând „încărcătura familială”, evidențiind, iarăși, importanța dublului referențial, împacând, printr-o analiză rece, anti-tezele.

Cartea amintită a stârnit, inevitabil, comentarii aprinse; fie văzând în acest demers un model de abordare multi-disciplinară, ca rezolvare „fundamentală și definitivă” (cf. M. R. Iacoban, în „Cronica veche”, nr. 3/2015), fie, prin vocea lui N. Georgescu, lansând un atac violent (v. *Eminescu în oglinzi medicale*, în „Convorbiri literare”, nr. 2/2015), denunțându-i slăbiciunile (evidente și stridente). Cert, intoxicația iatrogenă (cu mercur) a fost un efect „supraadăugat” (cf. acad. V. Voicu) sindromului maniaco-depresiv. Ceea ce îl îndreptățește pe Paul Cernat să noteze limpede că „Eminescu a fost omorât, cu zile, de malpraxisul medicilor din România” (acelor ani). Ceea ce ne îndreptățește să readucem în discuție *teza dublului referențial*, esențială, credem, în descifrarea epocii și a personalității eminesciene. Din „colțul hușean”, Theodor Codreanu ne invită, repetat și răspicat, la o *citire corectă* a celui care ne veghează dintr-o clasicitate supratemporală, așezat „în inima canonului național”. În rest, cum avertizează criticul, „despărțirea de Eminescu poate fi treaba personală a fiecărui creator, dar nu a culturii române”.

Dacă în *Anamorfoze* reține doar controversile legate de *creștinismul eminescian* (remanent), în *Eminescu incorect politic* (tot la „Scara Print”, 2014), Theodor Codreanu, valorificând alte texte risipite, se războia cu „noua sperietoare ideologică” (numită *Political correctness*), veritabilă „tumoare a postmodernității”, cum se pronunțase James Finn Garner.

Adică un patologic „homuncu l marxistoid”, străbătând drumul de la marxism la corectitudinea politică și de aici la eminescologia „cadavru lului din debara”. Cu o concluzie inatacabilă, însă, Eminescu fiind „peste mode și timp”, în inima canonului național; din păcate, fără a fi și „o temă a statului român”, cum constată, mâhnit, criticul, interesat de soarta / viitorul eminescologiei. Dar „anamorfozele” sale, cheltuind erudiție, privesc multe alte chestiuni, fie din zona celor religioase (de la „teologia” tolstoiană la estetica teologică, pledând pentru *unitatea dialogică întru credință*), fie din spațiul filosofico-politic, discutând etica trivalentă a lui Ștefan Lupașcu, cazul Patapievici sau legenda Pacepa, antropologia colonială și, inevitabil, ethosul transdisciplinarității. Un interes aparte trezesc, prin documentare acribioasă și demonstrație strânsă, captivantă, anamorfozele literare: conceptul de dogmă (la Ion Barbu și Lucian Blaga), lingvistica integrală (Eugeniu Coșeriu), poezia teoremică (Basarab Nicolescu), portretul schițat dantologului Edgar Papu, „autorul neînțeleș al teoriei protocroniste” și, îndeosebi, contextul anamorfotic, deformând politic-ideologic ideea blajinului savant, laminată propagandistic. Pentru a încheia cu anamorfozele cărtăresciene, Theodor Codreanu semnând un „studiu înseninat”, evitând excele (în ambele sensuri).

O antologie îngrijită de Lina Codreanu (v. *Dialogurile unui „provincial”*, „Scara Print”, 2015) aduna (selectiv) o serie de interviuri, anchete, colocvii etc., oferindu-ne ocazia de a-l cunoaște îndeaproape pe criticul de la Huși, cel care, cu îndărătnicie, rezistând unor ispititoare chemări, hotărâse să rămână „la marginea lumii”. Convinș că și acolo se poate face *cultură mare*. Un „pariu existențial” pe care, evident, Theodor Codreanu l-a câștigat.

Adrian LESENCIUC

Nodurile de semnificație kenning în poezia scaldică

A. L. – poet, prozator, critic literar. Absolvent de studii universitare militare. Doctor în științe militare și informații la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” și în științele comunicării la Școala Națională de Studii Politice și Administrative. Profesor universitar la Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă” din Brașov. Este membru al filialei Brașov a Uniunii Scriitorilor din România din 2000. Volume recente: *Poezia vizuală, istorie și critică literară* (2006); *Moartea noastră cea de toate zilele*, roman (2008); *Coliba de sânge*, versuri (2014); *Comunicare interculturală în satul românesc*, eseu (2015, Editura Academiei Române); *Joc terț*, versuri (2015); *Cartea de apă. Cu Borges, privind râul* (2016, Cartea Românească); *Cimitirul eroilor*, roman (2014, reeditat în 2017).

Despre poezia scaldică (skaldică) am aflat mai întâi de la Borges. Ca-n multe alte privințe, Marele Orb mi-a deschis ochii, de data asta spre Septentrion, în zorii închegării literaturii culte. Pe Borges alte drumuri l-au dus pe cărările Nordului: pe de o parte intențiile lui ludice, ultraiste, pe de alta sentimentele nediluate pentru norvegianca Norah Lange, „al cărei sânge poate (...) va recunoaște”, spera el, metaforele *kenning*. De fapt, de la aceste metafore începe povestea. În 1933, J. L. Borges scrie un excelent text, „Kenningar”, adnotat ulterior, până în zorii deceniului șapte, pe care îl include într-o primă formă în *Istoria eternității* (1936). Un text în care compilează metaforele *kenning* din poezia scaldică, așa cum rezultă din culegerea *Edda în proză* (*Edda prozaică*, îi spune Darie Novăceanu în traducerea prin prisma limbii spaniole), realizată de islandezul Snorri Sturluson, la începutul secolului al XIII-lea (1230, subliniază undeva Borges, dar scriitorul argentinian nu trebuie crezut pentru precizia datelor, ci pentru profunzimea ideilor sale). Așadar, un prim lexicon *kenningar* apare în limba română, în drumul său încălzit pe la Buenos Aires și include formule metaforice alternative pentru 44 de termeni: argint, aur, balenă, bancă, barbă, bardă, bătălie, bere,

braț, cal, cap, capul *skaldului*, cer, corabie, corb, dinți, inimă, foc, furingine, lacrimi, lance, limbă, mână, mare, mort, ochi, pace, pământ, piept, războinic, rege, râu, săgeți, sânge, scrumbii, scut, skald, spadă, soare, spânzurătoare, taur, vară, văzduh, vânt. Borges exploatează multiplu această lume a poeziei Nordului și în „Metafora”, „Discreția istoriei”, „Undr”, „Stratagama” etc., ultimele două incluse în celebra *Carte de nisip* din 1975, dar această formă de creație rămâne rece în literatura română până la îndrăznețul studiu al Flaviei Teoc, *Limbajul poeziei scaldice. Metafore kenning și termeni poetici în poezia scaldică a secolelor VII-XIII*, publicat în 2017 la frACTalia¹.

Cartea Flaviei Teoc se dorește un comentariu la tratatul de poetică *Skáldaparmá* (*Limbajul poeziei*), capitolul II al cunoscutei opere *Edda în Proză* a amintitului învățat islandez Snorri Sturluson. Din fericire, Flavia Teoc a abandonat intenția inițială, de cartografiere a metaforelor *kenning*, ceea ce realizase, la nivelul de suprafață, tânărul Borges, propunând, într-o consistentă și excelent structurată lucrare științifică, o analiză cu instrumente humboldtienne a doar 11 dintre conceptele scaldice: cer, pământ, bărbat, femeie, inimă (pasiune), mare, corabie, cap (gândire), Iisus, iarnă și gură (vorbit). Produs al școlii clujene de lingvistică, o școală de orientare coșeriană, Flavia Teoc nu se desparte de instrumentarul avut la dispoziție prin propria formare și, implicit, propune o abordare a metaforelor *kenning* în baza înțelesurilor sugerate de Mircea Borcilă (profesor universitar clujean și mare exeget al filosofului din Lancrăm) pe filiera Lucian Blaga: cunoașterea metaforică înseamnă și un spor cognitiv pe lângă cel expresiv, respectiv pe filiera Eugeniu Coșeriu, la care metafora este expresia unitară, spontană și imediată a unei viziuni. Nici alte direcții ale aceleiași școli clujene, de data aceasta sugerate de excelenta traducătoare și profesor de limbă și literatură norvegiană (totodată director al Departamentului de limbi și literaturi scandinave din cadrul Facultății de Litere din Cluj-Napoca), Sanda Tomescu-Baciu, dar convergente, deopotrivă, cu ceea ce înseamnă demersul investigativ al Flaviei Teoc, nu au fost abandonate: analiza metaforelor *kenning* prin prisma relației blagiene mit-metaforă.

Odată stabilit instrumentarul și modelul analitic la dispoziție, să ne axăm pe obiectul investigației, poezia scaldică. Mai întâi, o primă demarcație necesară în parcursul nostru: poezia scaldică înseamnă, sugere-

rează Borges, poezia Nordului (argentinianul o limitează la perimetrul insular al Islandei), exprimată prin nuclee cognitive și expresive dense, susține Flavia Teoc, „transportată” de rapsozii anonimi „thulir”, deposezați de scalzi („poetii de intenție personală”, subliniază Borges). Ea diferă de poezia eddică, cea inclusă în *Edda Poetică*, prin simplitatea stilului, prin metrică și, mai ales, prin conținutul preponderent eroic. Strofa scaldică este alcătuită din opt versuri, fiecare a câte șase silabe, trei accentuate și trei neaccentuate, dar organizate într-o formă inimitabilă, prezentată rezumativ de J. Jesch:

Fiecare jumătate de strofă este formată din două cuplete, iar fiecare cuplet începe cu două silabe accentuate care încep cu același sunet. Prima silabă accentuată din al doilea vers al fiecărui cuplet rimează cu o altă silabă accentuată din vers (*apud* Teoc, p. 9).

Apoi, odată stabilită perioada scaldică, a asumării intenției personale a poetilor Nordului, să ne focalizăm asupra celui alt concept (deopotrivă filologic și estetic) din titlul cărții publicate la frACTalia, metaforele *kenning*: „noduri de sens în interiorul tehnicii de compunere a poemelor, pentru a fi investite cu puterile mnemonice profunde care au contribuit la compunerea versurilor conform regulilor poeziei scaldice” (p. 10). Un *kenning* înseamnă o asociere de două substantive în relație genitivală, lămurește Flavia Teoc, pentru a substitui și sugera un substantiv absent. Decodificarea metaforelor *kenning* este, în sine, un procedeu dificil și necesită plonjarea în cultura Nordului, la pragul dintre primele două milenii post-cristice, în plină perioadă a încreștinării Scandinaviei, dar lectura poeziei scaldice nu presupune decodificarea acestor metafore: „Reducerea fiecărui *kenning* al un cuvânt nu înseamnă dezvăluirea necunoscutelor; înseamnă anularea poemului”, spune Borges. Or, pentru a rămâne în spiritul acestei poezii, trebuie înțeles *kenning*-ul prin puterea lui sugestivă și prin, ceea ce reușește, de altfel, strălucit, Flavia Teoc în lucrarea sa, asamblarea sporului cognitiv cu cel expresiv într-un tot nediluabil și ireductibil la înțelesuri primare. De altfel, Snorri Sturluson propune prin tratatul său de poetică modalități de încheiere a înțelesului și expresivității prin metafore sugerate:

Pământului să-i spuneți *carnea lui Ymir* și *mamă a lui Thor*, *fica lui Ónarr*, *mireasa lui Odin*, *rivala lui Frigg*, *Rindr* și *Gunnlöð*, *soacra lui Sif*, *podea a cămării furtunilor*, *mare a tuturor bestiiilor*, *fiică a nopții*, *sora lui*

Audr și soră a zilei (Sturluson/ Brodeur, 1916:136, Sturluson? Faulkes, 1998:35, t.n., *apud* Teoc, p. 36).

Acest exemplu din cele unsprezece pe care ni le pune la dispoziție Flavia Teoc a fost ales întâmplător, pentru a înțelege că asocierea substantivelor în *kenning* nu este accesibilă decât celui care pătrunde în literatura Nordului în secolele VII-XIII cu întreg arsenalul de cunoștințe mitologice, istorice, antropologice și abia apoi lingvistice și literare. Așadar, fără o cunoaștere a mitului eddic al creației cerului din țeasta uriașului Ymir și a pământului din carnea sa, fără o înțelegere – mai mult decât ceea ce poate exprima sugestia mitologică – a faptului că în cucerirea de noi teritorii nordicii duceau campanii comparabile „cu modul în care Odin o posedă pe zeița Jörd” (p. 40), zeița Pământului, spre a putea folosi, spre exemplu, metafora *kenning* „mireasa lui Odin”, pătrunderea în poezia scaldică este imposibilă. Dar îndreptarul de metafore *kenning* nu se rezumă la o utilizare oarecare a acestora din catalogul Sturluson, ci la o alegere, din pudoare, a variantelor diferite, într-o combinatorică distinctă: „Cântăreții aveau pudoarea repetiției literale și preferau să epuizeze variantele”, susține Borges. Ceea ce face Flavia Teoc este remarcabil: se documentează pentru elaborarea acestei cărți la bibliotecile universităților din Roskilde, Aarhus și Copenhaga, respectiv la Institutul Arnmagnean pentru a studia *Codex Wormianus*, din care exemplifică, prin pagini de manuscris, în carte. Pătrunde în literatura Nordului în imersiune – atât în cultura acestor neamuri germanice din Nord, cât și în timpurile mișcătoare ale convertirii Scandinaviei la creștinism și ale trecerii de la poezia rapsozilor „thulir” la cea cultivată, a scalizilor, și aduce în actualitate și în lumina Sudului european, prin intermediul limbii române, nu doar tratatul de poetică scaldică, ci și mecanica producerii versurilor. Ritmul și structura strofelor din poezia scaldică, dar și respirația metaforelor *kenning*, susține Flavia Teoc, citându-i pe G. Turville-Petre și R. Perkins, vin din îndeletnicirea vikingă, a trasului la rame:

Reconstituind originile modului de compunere a strofei *dróttkvaett*, Richard Perkins (1985) lansează teoria conform căreia structura și, implicit, ritmul silabelor din interiorul versului sunt asociate cu ritmul menținut de marinarii care trăgeau la vâslă (p. 111).

Turville-Petre remarca și el, în studiul *Scaldic Poetry* (1976), ritmul stacatto al versului *dróttkvaett*. În situația în care strofele compuse în

ritm *dróttkvaett* au avut rolul de cântece de vâsle, acest fapt ar explica implicit atât structura de opt versuri a fiecărei strofe, cât și sistemul de rime înțelese ca elemente funcționale în interiorul poemului (p. 112).

Acest mod de a pătrunde, prin imersiune culturală, în originea nodului de semnificație *kenning*, este cel care transformă studiul Flaviei Teoc dintr-un simplu discurs științific pe marginea poeziei scaldice într-un excelent exercițiu enciclopedist de pătrundere, prin această literatură, în universul credințelor, organizării politice și sociale a comunităților Nordului. Mai mult, încercarea de unificare a demersurilor de pătrundere în aceste noduri de semnificație, prin lectura poeziei scaldice în termenii actelor ilocuționare și perlocuționare (cum propusese Margaret Clunies Ross, în 1978) sau prin înțelegerea *kenningar* prin caracterul lor funcțional, prin utilitatea pragmatică (sugerată de J. L. Borges) – derivată din respirația vâslașilor vikingi, înseamnă o înțelegere profundă a celei dintâi încheiate poetici medievale din Europa.

Flavia Teoc împrumută de la zeul nordic Bragi, marele meșter al ritmului, metricii, discursului (să-i zicem simplu, vorbirii dichisite), capacitatea de redare a acestor nuclee metaforice într-o limbă încheată pe alte coordonate, limba română, în care războiul (*räs + bellum*) are înțelesul de răspuns la agresiune, conținuturi din limbi în care pacea e redată în metaforele *kenning* prin „răgazul lăncilor”.

Note ■ Flavia Teoc. (2017). *Limba poeziei scaldice. Metafore kenning și termeni poetici în poezia poetică a secolelor VII-XIII*. București: Editura frACTalia. 205 p.

Andy PUȘCĂ și Cristinel MUNTEANU

Camil Petrescu și căutarea dreptății. Forme ale justiției în *Jocul ielelor*

A. P. – conf. univ., dr. la Universitatea „Danubius” din Galați, doctor în drept; predă disciplinele Drept roman și Drept civil. A publicat numeroase articole de specialitate în reviste de profil.

1. Preliminarii

Articolul nostru continuă o serie de cercetări, unele deja publicate¹, pe care le-am întreprins pe un teritoriu al „justiției în literatură”. Ne propunem să examinăm aici unele distincții, mai mult sau mai puțin explicate, operate de Camil Petrescu în cadrul noțiunii de «dreptate», distincții înfățișate în drama *Jocul ielelor*. Considerând că subiectul acestei opere literare (prezentă de mulți ani în manualele școlare) este bine cunoscut de cititori, vom analiza doar elementele și secvențele relevante.

Cr. M. – dr. în filologie (*magna cum laude*) și în filosofie (*summa cum laude*) al Universității „Al. I. Cuza” din Iași; conf. univ. la Universitatea „Danubius” din Galați.

2. Tipuri de «dreptate» în *Jocul ielelor*

În replicile din drama *Jocul ielelor* apar, în diverse argumentări, cel puțin patru tipuri sau forme de «dreptate»: *dreptatea absolută*, *dreptatea socială*, *dreptatea legală* și *dreptatea individuală*. Aceste patru forme/concepte sunt puse în lumină îndeosebi (în actul III, tabloul X, scena 2) pe parcursul confruntării verbale dintre Șerban Saru-Sinești și Gelu Ruscanu, în prezența lui Franzisek Praidă, a cărui intervenție finală, deși scurtă, este semnificativă.

2.1. Dreptatea absolută

Gelu Ruscanu, directorul publicației „Dreptatea socială”, are capacitatea de a vedea „idei” (în sensul platonician al acestui termen). Pentru el, atât *dreptatea* cât și *dragostea* nu au valoare decât dacă sunt absolute și eterne. Influența lui Platon este puternică și evidentă aici. Penciulescu îl „ghicește” foarte bine pe Gelu (asemănându-l cu Saint-Just) și tot el face analogia dintre „jocul ideilor” și „jocul ielelor”, apreciind că *ideile* îi atrag, îi fascinează, dar, totodată, îi smintesc, îi distrug pe cei care le-au văzut și le urmăresc: „Spune-mi din ce cauze suferi și-ți voi spune cine ești. E cazul prietenului nostru Saint-Just, care nu e obsedat decât de idei... Ce vrei? dacă a descoperit într-o noapte cu lună «Jocul ielelor»...! [...] Cine a văzut ideile devine neom, ce vrei?... Trece flăcăul prin pădure, aude o muzică nepământească și vede în luminiș, în lumina lunii, ielele goale și despletite, jucând hora. Rămâne înmărmurit, pironit pământului, cu ochii la ele. Ele dispar și el rămâne neom. Ori cu fața strâmbă, ori cu piciorul paralizat, ori cu mintea aiurea. Sau, mai rar, cu nostalgia absolutului. Nu mai poate coborî pe pământ. Așa sunt ielele... pedepsesc... Nu le place să fie văzute goale de muritori. A mai fost odată un grec, unul Platon, care pretindea că a văzut ideile pure și de la grecul acesta au venit toate nenorocirile din lume.” (actul II, tabloul VIII, scena 2)².

Ideea de dreptate pentru care luptă Ruscanu este una perfectă și tocmai de aceea inumană în ochii celorlalți. De multe ori, el dublează reflecțiile despre dreptate cu referiri la matematică, pentru a arăta caracterul imuabil al ideii de dreptate: „Toată puterea noastră de a spune ceea ce spunem vine din conștiința acestei dreptăți absolute... Un singur caz de excepție ar anula-o, precum dacă o singură dată doi și cu unu ar face patru, toată matematica ar fi nulă...” (a.II, t.VIII, s.1); „Dumneata [= Sinești] ai putea suporta ideea unui cerc pătrat?... Sau gândul că doi și cu trei fac șase?” (a.III, t.X, s.2)³ ș.a.m.d.

Fără îndoială, este mult platonism în ceea ce susține Gelu Ruscanu (și nu doar prin trimerurile la matematică). În unele privințe însă pare a fi vorba, mai degrabă, de unele înrâuriri aristotelice. De pildă, faptul că el localizează dreptatea absolută în conștiință sugerează «intelectul activ», descris de Aristotel. Apoi, când mătușa Irena îi respinge argumentele pe motiv că ar fi numai „flecure... fraze de prin cărțile cu care ți-ai umplut capul”, Gelu izbucnește indignat: „Cum flecure...? cum fraze? De unde

asta că un gând scris frumos și curat e de disprețuit? Fraze? Dar cărțile s-au scris pentru proști și nebuni? De ce înțelepciunea celorlalți, practică și cinică, e singura atotștiutoare?” (a.II, t.VII, s.4). Este vorba aici de opoziția stabilită de vechii greci (de Stagirit, în special) între *theoria* (înțelepciunea teoretică) și *phronesis* (înțelepciunea practică). Dacă Gelu Ruscanu (la fel ca tatăl său, Grigore Ruscanu) se caracterizează preponderent prin spirit contemplativ, prin *theoria*, în schimb, atât Praidă, cât și Saru-Sinești se lasă conduși în acțiunile lor de *phronesis*.

Desigur, nici Gelu nu respinge într-un totu apropierea de Platon. La un moment dat, forțat fiind să renunțe la linia dreaptă pe care o impuse în redacția ziarului pe care îl conducea, eroul are următorul dialog cu angajații publicației: „SACHE: Domnule director, nu se face gaură în cer dacă nu-l dați la gazetă pe bietul Râpoi... / GELU: Dacă ideile lui Platon sunt într-adevăr în cer, atunci gaura s-a și făcut, Sache. (*Concesiv.*) Hai, pe unde a trecut guzganul, poate trece acum și șorice-lul... Devii și dumneata complice beneficiar cu noi... (*Cu aluzie ironică.*) Căpătăm aderențe. / VASILIU (*uimit*): Opresc reportajul, tovarășe director? (*Revoltat.*) Atunci ce facem cu poetul Ion Zaprea? / GELU: Foarte bine, să profite și el de breșa făcută în sfera pură a conștiinței noastre și să intre cu toții... la grămadă!” (a.III, t.XII, s.1).

În realitatea în care personajele trăiesc, dreptatea absolută nu se poate aplica. Dreptatea reală („socială”) este una afectată de compromisuri. De aceea, cazuri precum cel al lui Ion Zaprea (poetul delapidator) și al lui Râpoi (sărmanul care fură florile din cimitir), pentru care colegii de redacție solicită clemență, reprezintă lovituri („găuri în cerul lui Platon”) care îl paralizează pe Ruscanu. Mai mult decât atât, când Șerban Saru-Sinești („guzganul” la care se face aluzie mai sus) lasă să se înțeleagă că Petre Boruga va fi eliberat din închisoare dacă ziarul „Dreptatea socială” va înceta campania de presă împotriva sa, Gelu este, practic, silit de confrății săi să distrugă dovada (o scrisoare de la Maria Sinești) care îl incriminează pe ministrul justiției.

Dezamăgirea în dragoste – relația nefericită cu Maria – nu-l doborâse pe erou (în pofida daunelor sufletești pricinuite); în schimb, imposibilitatea aplicării dreptății absolute îl dezarmează complet, îl lasă fără un scop în viață. Însăși campania de presă pe care o duce împotriva lui Saru-Sinești se declanșase abia în momentul în care acesta a ajuns

ministru al justiției. (De presupusa crimă a lui Sinești – uciderea bătrânei Manitti – Gelu știa de câțiva ani, dar până în acel moment el nu întreprinsese nimic cu caracter justițiar.) Începând cu acea clipă, a lăsa justiția pe mâna unui criminal reprezenta o contradicție mult prea gravă pentru a mai fi trecută cu vederea.

2.2. Dreptatea socială

Alături de Gelu Ruscanu, un alt personaj emblematic este Franzisek Praidă, cel pentru care o dreptate absolută și, ca atare, inumană este un concept inacceptabil. Dreptatea trebuie să servească unei cauze. Bunăoară, dreptatea este subordonată, în cazul său, partidului socialist (adică scopurilor acestuia), și nu invers, cum susține Gelu Ruscanu că ar trebui să fie. Dreptatea absolută nu poate avea valoare decât ca principiu călăuzitor, asemeni Stelei Polare: „Nu aş vrea să mă înţelegi greşit... Şi noi preţuim ideile... Dar le cunoaştem înţelesul... Ideile sunt aşa ca Steaua Polară... să meargă oamenii spre ele când au un cârmaci bun... Dar nimeni nu s-a gândit vreodată să ancoreze în Steaua Polară...” (a.III, t.XII, s.1).

La fel ca și Penciulescu, Praidă intuiește ce fel de dreptate urmărește Gelu⁴; de aceea, el încearcă să-l facă să înțeleagă (împărtășindu-i din propria experiență) că noțiunea respectivă este una lipsită de substanță ontologică: „D-ta pari obsedat de ideea de lege, de ideea de dreptate, așa, pură... O dreptate absolut pură, ca o geometrie...? [...] Înainte de a studia ingineria, am vrut să studiez în Germania matematicile pure. Dar am căzut peste noile teorii matematice ale antinomiilor și m-am îngrozit. Logica asta pură sfârșește iremediabil în marasmul incertitudinilor. Dreptatea asta formală, abstractă, are să te lase odată suspendat în gol... tocmai când îi vei căuta mai disperat conținutul.” (a.II, t.VIII, s.2).

După ce asistă la lunga discuție dintre Ruscanu și Saru-Sinești, Praidă dovedește (prin a sa intervenție finală) că nu împărtășește nici ideea de «dreptate absolută» promovată de Ruscanu, nici noțiunea de «dreptate legală» pentru care pledează Saru-Sinești. Acestuia din urmă el i se adresează astfel: „Dar ați vorbit despre dreptate, despre puterea legii și ați citat un dicton roman. Pot să vă spun însă că deasupra legii, și dreptății chiar, și romanii puneau politicul... Căci tot ei spuneau: *Salus*

rei publicae, suprema lex: sau, tradus, cum vă place dumneavoastră... Mântuirea cauzei obștești este suprema lege.” (a.III, t.X, s.2).

2.3. Dreptatea legală

„Dictonul roman” invocat de Saru-Sinești – căruia Praidă, după cum am văzut, îi contrapune (tot în expresie latinească) principiul după care el se conduce – este *Pereat mundus, fiat justitia* („Să piară lumea, dar să se facă dreptate”). Uneori, din cauza unor lecturi grăbite (și pentru a sublinia deosebirea/opoziția dintre cele două lumi, Utopia și Realia), se apreciază că aceste cuvinte latinești caracterizează foarte bine concepția lui Gelu Ruscanu despre dreptate. Textul lui Camil Petrescu ne spune altceva, și anume că formula *Pereat mundus, fiat justitia* are sens în sistemul legal (dreptul roman), format din legi mai mult sau mai puțin perfectibile, și nu în filosofia esențelor platoniciene. Să fie justiție, admite Saru-Sinești, dar pe baza probelor! Pe această linie, Sinești dezvoltă înaintea lui Gelu Ruscanu următorul raționament: „Văd că n-ai priceput nimic din tot caracterul civilizației occidentale. Baza, esența acestei civilizații nu e știința, căci știința poate fi asimilată și de alte continente... Este moștenirea romană a dreptului... Este supremația absolută a legii juridice. *Pereat mundus, fiat justitia*... (Parcă el ar fi însuși vocea justiției milenare, s-a ridicat în picioare.) Să piară lumea dar să se facă *dreptatea legală* [subl. noastră] celui care o are, chiar dacă e singur și neînsemnat. Aceasta-i puterea și gloria civilizației europene. [...] Desigur că legile sunt în mare parte nedrepte. Dar sunt legi... Se pot face altele mai bune, fără îndoială... Justiția însăși poate greși în aplicare... Dar ceea ce nu poate admite conștiința apuseană este nedreptatea legală... executată lucid, deliberat, indiferent scopul. Și, pentru că vorbești de absolut, e aci singurul absolut posibil, cel juridic, pentru că vine din voință, acel principiu de foc: *Pereat mundus, fiat justitia*.” (a.III, t.X, s.2).

O atare specie de dreptate („omenească”) este disprețuită de Gelu, care, într-o scenă anterioară, îi replicase primului procuror: „Nu e vorba de legea dumneavoastră, pentru care nu avem prea multă stimă, cum nu e vorba despre dreptatea dumneavoastră, pe care o cunoaștem... Este vorba cu totul de altceva, mai de deasupra. Situația vi se pare paradoxală fiindcă nu ne cunoașteți și deci nu ne înțelegeți...”

Legile pe care le știți și dreptatea aceea sunt după chipul și asemănarea dumneavoastră... sunt omenești... Noi urmărim legea pură și ideea de dreptate însăși... Legea asta este în noi... Dreptatea asta nu are privilegiați...” (a.II, t.VIII, s.1).

2.4. Dreptatea individuală

Dreptatea individuală, așa cum este înfățișată de Saru-Sinești, nu se opune dreptății legale. Ministrul justiției pune problema astfel: „Nu există dreptate pentru cei mulți, acolo unde nu există pentru unul singur. Pentru un asemenea caz, cazul Dreyfus, Franța a fost frământată aproape un deceniu și a ajuns în pragul războiului civil.” (a.III, t.X, s.2). Un atare tip de dreptate nu vine în contradicție nici cu dreptatea socială, urmărită de Praidă. Un individ poate suferi și îndura o nedreptate, dacă în felul acesta comunitatea din care face parte este salvată sau are de câștigat ceva important. La fel, membrii comunității respective pot face unele compromisuri, dacă prin aceasta un individ excepțional (cum este Petre Boruga) primește șansa de a fi salvat. Pentru Gelu Ruscanu însă, individul poate fi sacrificat fără remușcări, dacă în acest fel permanența dreptății absolute, abstracte, este asigurată.

3. În loc de concluzii

Mai există o formă aparte de dreptate individuală: *justiția personală*, pe cont propriu. Aceasta apare atunci când individul caută să își facă singur dreptate. În piesa lui Camil Petrescu este prezentat un asemenea caz (real), grație unui corespondent de la Paris ce transmite „Dreptății sociale” știri referitoare la uciderea unui jurnalist (Calmette) de către soția ministrului justiției (doamna Caillaux), care nu mai putuse suporta campania de presă, bazată pe șantaj, dusă împotriva soțului ei. În *Jocul ielelor*, Maria Sinești (care încă îl mai iubește pe Gelu Ruscanu) nu poate săvârși o asemenea crimă. (De altminteri, legăturile dintre personaje sunt țesute aici altfel.) Ea îi aduce totuși un revolver lui Gelu Ruscanu, cu care acesta se va sinucide într-un mod similar tatălui său (Grigore Ruscanu). Este, probabil, și aceasta o modalitate prin care omul superior încearcă să își facă dreptate într-o lume care îl copleșește cu nedreptățile ei...

Note ■

¹ Vezi Andy Pușcă, Cristinel Munteanu, „O achitare pătimăș comentată”. *Pedepsirea adulterului ca act de justiție personală într-un roman de Camil Petrescu*, în „Studii și cercetări științifice. Seria Filologie” (Bacău), nr. 37, 2017, p. 181-191; și, totodată, Andy Pușcă, Cristinel Munteanu, *Mihail Sadoveanu și căutarea dreptății. Forme ale justiției în Hanu Ancuței*, în „Limba română” (Chișinău), nr. 5-6, 2017, p. 236-247.

² Toate citatele au fost extrase din următoarea ediție: Camil Petrescu, *Teatru*, cu o prefată de George Gană, Editura Minerva, București, 1971.

³ La fel judecă Gelu Ruscanu și în cazul iubirii. El îi răspunde Mariei Sinești așa: „O iubire adevărată înseamnă să nu poți gândi contrariu ei... Când te iubeam, nu-mi puteam închipui viața mea fără tine nici măcar pe lumea cealaltă... Nu pot gândi ca trei și cu patru să nu facă șapte nici măcar într-un mod ipotetic.” (a.III, t.XII, s.2); „Ți-am spus că iubirea e un tot sau nu e nimic... O greșeală nu are sens aci... Dacă într-o pagină întreagă de calcul, un inginer a zis o singură dată trei și cu patru fac opt, tot calculul este nul și podul se prăbușește...” (*ibid.*).

⁴ De altminteri, tot Praidă este și cel care încheie piesa, oferind o ultimă caracterizare a lui Gelu Ruscanu: „A avut trufia să judece totul... S-a depărtat de cei asemeni lui, care erau singurul lui sprijin... Era prea inteligent ca să accepte lumea așa cum este, dar nu destul de inteligent pentru ceea ce voia el. Pentru ceea ce năzuia el să înțeleagă, nicio minte omenească nu a fost suficientă până azi... L-a pierdut orgoliul lui nemăsurat...” (a.III, t.XII, s.5).

Fănel TEODORAȘCU

Problema afirmării personalității feminine comentată în ziarele epocilor trecute¹

F. T. – lector univ. dr. la
Facultatea de Comunicare
și Relații Internaționale
din cadrul Universității
„Danubius” din Galați și
director al Centrului de
Studii și Cercetări Danubiene
al aceleiași universități.

Este autorul unor cărți cu
caracter științific, precum
Pamfil Șeicaru (2014), *Arta
gazetărească. Trei ipostaze*
(2014), și coordonatorul/
editorul unor volume de
profil. De-a lungul timpului,
a publicat mai multe studii,
articole etc.

Femeia și imoralitatea ucigașă

După unele studii realizate la nivelul Uniunii Europene (UE), România s-ar afla pe ultimul loc în ceea ce privește egalitatea între bărbați și femei. Căutând prin ziarele din epoci trecute, pentru a descoperi informații care să susțină ideea că în România lipsa egalității între femei și bărbați nu e o problemă a ultimilor ani, ci una mult mai veche, am avut șansa de a găsi publicația *Flori de crin*, cu subtitlul „Revistă feminină”, care apărea la Șimleul Silvaniei. Deși este vorba despre o publicație dintr-un oraș mic (astăzi are circa 16 mii de locuitori), credem că e interesant de urmărit modul în care locuitorii din comunitățile mici priveau *chestiunea emancipării femeii*. În plus, după cum vom vedea, ziariștii unor publicații importante din București s-au grăbit să-și exprime susținerea pentru obiectivele pe care *Flori de crin* – revistă „religioasă-literară” ce avea „menirea de a promova religiozitatea și moralitatea credincioaselor Bisericii” – și le asuma.

În cuprinsul primului număr, care a ieșit în mai 1932, apăreau semnăturile a 17 colaboratori, iar dintre acestea doar trei erau ale unor femei. De asemenea, dintre cei aproape

40 de colaboratori anunțați în pagina a doua, doar cinci erau femei. Publicația era ținută de patru oameni: preotul Teofil A. Bălibanu (redactor), Emilia Ilie, Iulia Boțan (secretariat de redacție) și Cornelia Petrișin (administrație). Printre colaboratorii anunțați se aflau Ion Agârbiceanu și Gala Galaction. Abonamentele aveau prețuri cuprinse între 100 și 200 de lei. Există însă și un „abonament de încurajare”, care costa 300 de lei.

După cum se arăta în articolul-program, principalul scop al revistei era *apărarea tineretului feminin de imoralitatea ucigașă*: „Curente subversive – sub forme moderniste – pătrund tot mai adânc în toate straturile societății. Și ceea ce trebuie să ne îngrijoreze și mai mult este că au început a pune stăpânire formală chiar pe biata femeie română, iar imoralitatea femeii se revarsă asupra întregii nații. Femeia este educatoarea (învățătoarea, profesoara, sora, mama!) generației de azi și mâine! Și dacă ne gândim că și tineretul feminin se găsește astăzi la o răspântie... că în mijlocul atâtor tentații satanice se află complet dezorientat... trebuie să ne punem pe gânduri, dar mai ales pe lucru, fiindcă avem o sfântă datorie de conștiință în fața lui Dumnezeu și în fața Neamului, să jertfim orice, pentru a mântui de pieire tineretul, femeia și Națiunea”².

Într-un alt articol, cititorii erau îndemnați să se îngrijească de *educația femeii*, pentru că doar astfel țara putea avea viitor: „La răspântia în care ne-au adus împrejurările postbelice cu orizonturi amăgitoare, cu crize grave de disciplină morală, cu salturi în necunoscut, întrebarea firească se pune: care să fie educația femeii într-o lume ce se depărtează, se deosebește atât de zgomotos de cea veche? Să nu ne lăsăm înșelați de aparențe. Valurile noutății vor trece, spuma se va spulbera; fondul cel vechi trebuie conservat, pentru că experiența veacurilor ne învață că acele valori sufletești care au rezistat intemperiilor, rătăcirilor și crizelor au contribuit la progresul civilizației permanente. Aceste valori trebuie să fie păstrate ca un depozit sacru în tezaurul sufletului feminin, spre binele propriu al familiei și al nației românești”³.

În al doilea număr al revistei, într-un articol intitulat „Chestiunea feministă”, intrarea femeilor în fabrici, pe un salariu mai mic decât cel plătit în mod obișnuit unui bărbat, se număra printre problemele care au făcut ca familia tradițională din România să-și piardă „poezia”. De asemenea, fiind lucrătoare, femeia nu-și mai putea respecta îndatoriri-

le de mamă. O altă problemă semnalată în articol era și cea a atenției acordate de femeie *eleganței trupului*: „Condiția femeii în toată antichitatea era foarte înjositoare. Femeia era considerată ca un lucru, un obiect oarecare, sau ca o ființă inferioară bărbatului, ca și cum firea ar fi orânduit-o nu de tovarășă bărbatului, ci de servitoarea și roaba lui, nedestoinică în a se ridica intelectualicește și moralicește. Creștinismul i-a îmbunătățit starea, totuși multă vreme se părea cu neputință ca femeia să părăsească furca și fusul, munca casei și a câmpului și să se înalțe prin instrucțiune într-o atmosferă mai bună și mai vrednică de ea și de înalta misiune socială ce o are. Când școala a fost deschisă și pentru ea și a fost chiar obligată a se instrui, măcar cât de cât, s-a schimbat întregul orizont și, în cea mai mare parte, a dat în alt exces. A început o educație aproape exclusiv exterioară, având ca țintă eleganța trupului, neglijând calitățile ei sufletești, și aceasta pentru a mulțumi exigențele mondene ale sexului”⁴.

Într-un alt articol se arată că preocuparea pentru hainele și coafurile la modă le-a făcut pe femei să-și piardă puțină minte pe care o aveau: „Proverbul spunea: «poale lungi și minte scurtă». Femeile au voit să schimbe proverbul, scurtându-și poalele, scurtându-și părul și – o spun cu durere – au reușit să dovedească că și-au pierdut și acel dram mic de minte”⁵. Femeia îmbrăcată „la modă” era, în opinia autorului, nimic altceva decât un bordel ambulant, care ieșea pe străzi pentru a-și prezenta marfa. Nu doar *moda* era criticată în paginile revistei, ci și *educația sexuală*, care, în opinia redacției, nu era nimic altceva decât arma cu care comuniștii distrugau conștiința tineretului.

La sfârșitul anului 1936, redacția anunța suspendarea revistei pentru un an de zile. Nu avem informații dacă *Flori de Crin* și-a reluat activitatea de la 1 ianuarie 1938, așa cum făgăduise conducerea publicației. Urmărind articolele din *Flori de Crin*, observăm că această publicație nu este o revistă dedicată femeilor, ci una în care femeile din România sunt blamate pentru că au adoptat stilul de viață occidental.

Am văzut că, deși se declara „revistă feminină”, *Flori de Crin* conținea doar într-o mică măsură articole semnate de femei. Trebuie spus însă că situațiile de acest tip erau întâlnite și în presa din București. Referitor la numărul femeilor care lucrau în presa bucureșteană, Dan Ciachir arată că, în România interbelică, breasla gazetărească era preponderent

masculină. Presa de stânga era cea care „cultiva ceva mai mult colaborarea femeilor”⁶. Din paginile revistei *Flori de Crin* aflăm că apariția noului produs jurnalistic a fost remarcată de marile ziare bucureștene, *Curentul* fiind unul dintre acestea.

Datoria femeii române de a se apropia de Biserică era sugerată și în paginile *Universului*, cel mai popular ziar al acelei epoci. De pildă, într-un articol publicat în 4 mai 1931, Stelian Popescu, directorul publicației, saluta începerea lucrărilor Congresului femeilor ortodoxe, care se ținea în acel an la Craiova, subliniind astfel obligația femeii de a pregăti viitorul țării prin „credință”: „Congresul femeilor ortodoxe, ce se deschide azi la Craiova, este o urmare a activității unui neîntrerupt șir de ani, dusă de o mână de femei care prin elanul cu care au pornit la luptă și prin perseverența lor, dau oficialității puțința să-și deschidă ochii asupra viitorului. Trimitem salutul nostru acestor admirabile femei, a căror muncă, necunoscut de binefăcătoare ca mierea albinelor, dă speranță că în credința, care a însoțit sufletele strămoșilor noștri de la leagăn și până la mormânt, vom găsi puterea să dăm Statului Român strălucirea pe care o merită”⁷. Epoca interbelică a fost, de altfel, cea care a înregistrat apariția unui nou gen: *băietana*.

Băietana – femeia masculinizată

Acest termen reprezenta, de fapt, noul stil de viață adoptat de femeile, în special cele tinere, din epoca interbelică. Un rol important în acest sens a fost deținut de literatură, care a promovat cu succes noul model feminin. Caracteristica principală a tipului de băietană care a pătruns și în România a fost, după cum arăta Ovid Densusianu-fiul, „afișarea stridentă a unei independențe de gândire, tinzând la libertatea unor drepturi noi ce trebuiau să determine o afirmare a misiunii feminine în ritmul mai amplu al evoluției sociale”⁸. Chiar termenul *băietană* precizează caracterul acestei transformări: masculinizarea feminității. Mai exact, „peste delicatețea și timiditatea instinctivă a sexului s-a întins, îndrăzneț și brusc, un avânt de energie ce a făcut din femeia sentimentală de odinioară o voluntară fată-sport”⁹. Iată care era aspectul băietanei: „Părul tăiat, trupul slăbit de exercițiul zilnic al gimnasticii, când nu e debilitat de regimul alimentar impus de modă, mersul hotărât și

adesea îngreunat de pantofi cu tocuri joase, tână răzvrătită trece în fața privirii rivalului său omul cu un pas elastic și o siguranță virilă ce-i dau un farmec de originalitate îndrăzneță și de senină sfidare”¹⁰.

Pamfil Șeicaru comenta și el stilul occidental de viață adoptat de femeile din România în anii dintre cele două războaie mondiale. Într-un articol ce face parte din campania declanșată de „crima lui Găetan”¹¹, gazetarul definea calitatea de membru al *lunii bune*. Astfel, după gazetarul precizat, o „fată din lumea bună este o jună cu rochia scurtată până deasupra genunchiului, neostenită dansatoare, cu mișcări pătimașe din șezut la diversele reliefări pasionate ale dansului. De asemenea, fata de lume bună este liberă pe mișcări, stând picior peste picior în poziții lascive, provocatoare, fumând în public și zvârlind zgomotos game vulgare de răs. Era obligatoriu ca, la anumite intervale de timp, juna din «lumea bună» să fie surprinsă de mama ei cu tatăl ei vitreg sau cu amantul nu mai puțin pasionatei ei mame”¹².

Socialismul și mișcarea feministă

Într-o lucrare apărută, cel mai probabil, în 1940, Constantin Titel Petrescu, vorbind despre *socialismul în România*, prezintă condiția femeii de la acea dată. Spre deosebire de ceea ce se susținea în paginile revistei *Flori de Crin*, autorul precizat arăta că creștinismul nu a făcut nimic pentru îmbunătățirea condiției femeii: „Mișcarea socialistă a fost însă prima în România care a luptat pentru acordarea de drepturi civile și politice femeii. Ideea echivalenței sexelor este de dată, relativ, recentă. În trecutul istoric, femeia era considerată ca sclavă”¹³. După Constantin Titel Petrescu, Biserica creștină, prin reprezentății ei, a ajutat la apariția și păstrarea prejudecăților care plasează femeia într-un raport de inferioritate față de bărbat: „Datorită acestor vechi prejudecăți, de ordin mai mult religios, legile și instituțiile mai tuturor popoarelor au ținut femeia într-o stare de completă inferioritate. A trebuit să vină epoca modernă, cu dezvoltarea capitalismului și chemarea femeilor în fabrici, pentru ca să ia naștere feminismul, ca mișcare de revendicare a drepturilor femeii”¹⁴.

Referiri la „chestiunea femeiască”, care includea teme ca *emanciparea femeii* și *egalitatea femeii cu bărbatul sub toate aspectele vieții sociale*, gă-

sim și la un alt reprezentant al socialismului românesc. I. C. Atanasiu explică locul ocupat de această „chestiune” în programul politic al socialiștilor: „Un tratament al femeii sub toate raporturile egal cu al bărbatului era un postulat firesc al ideologiei socialiste. Partidul Social-Democrat al muncitorilor din România și-a înscris ca un punct programatic al acțiunii lui și emanciparea completă a femeii. În Congresul al II-lea al partidului, ținut în anul 1894, «chestia femeii» a fost unul dintre punctele la ordinea zilei”¹⁵.

În lucrarea citată se face referire și la polemica dusă, în paginile de ziar, de Sofia Nădejde cu Titu Maiorescu asupra capacității intelectuale a femeii, cel din urmă având convingerea că femeia, care deținea un creier de dimensiuni mici, avea nevoie de *tutelară* din partea bărbatului.

Discursul socialiștilor români referitor la „dreptul la o viață egală a femeii cu bărbatul” a fost respins nu doar de reprezentanții „clasei burgheze”, ci și de muncitori. În aceeași sursă este relatată o situație în care niște indivizi erau foarte porniți împotriva femeilor care lucrau ca vânzătoare. În acele vremuri, se considera că locul femeii era lângă copii și la munca din gospodărie. Femeii îi era permis însă să lucreze ca modistă.

Bărbatul e bărbat, iar femeia e femeie

În *Amicul familiei*, revistă din Gherla, care a apărut între 1878 și 1890, femeile erau încurajate să se pregătească pentru timpurile noi ce urmau să vină: „Să fim drepți! Orice reformă sosește atunci când spiritele sunt pregătite pentru ea. Femeile să se silească a-și afirma demnitatea și capacitatea, căci spiritele luminate le-au susținut totdeauna și totdeauna au fost pentru ele [...]”¹⁶. Într-un alt articol, bărbaților li se cerea să-și schimbe atitudinea pe care o aveau față de femei: „Nu priviți, nici tratați femeia cochetând și dezmierdând-o, căci prin aceasta se va deștepta într-însa numai vanitatea și iubirea proprie; dar nici nu mai faceți ce ați făcut, adică s-o dați uitării fără pic de scrupule, scuzându-vă cu veșnicele ruginituri; că femeia nu este capabilă de studiu, că sufletul ei moale și impresionabil alunecă ușor în extremități și că pentru femeie nu se potrivește a avea cunoștințe și pricepere pentru o ocupație sau chemare mai grea, că locul ei este lângă copii, în casă, curte și țărână”¹⁷.

În *Amicul familiei* au fost publicate, de-a lungul timpului, numeroase articole care militau pentru realizarea egalității depline între femei și bărbat. La aproape cinci decenii de la închiderea acestei publicații, într-o lucrare intitulată *Teoria comunității omenеști*, Traian Brăileanu se declară surprins de faptul că, de-a lungul timpului, filosofi nu au acordat mai multă atenție lămuririi următoarei chestiuni: *Omul* despre care vorbesc doctrinele filosofice este bărbat sau femeie? În opinia autorului, *feminismul* era o invenție a timpurilor moderne și avea la origini discursurile socialiste: „Problema ar trebui analizată în mod obiectiv. O egalitate între bărbați și femei există dintr-un anumit punct de vedere, dar, totuși, din altul există inegalitate. Bărbatul e bărbat și femeia e femeie”¹⁸. După Traian Brăileanu, drepturi egale cu cele ale bărbaților în toate domeniile vieții sociale nu cereau toate femeile, ci doar cele cu reputație îndoielnică: „«Feminismul» e justificat când cere din partea bărbatului respectarea normelor morale și religioase în relațiile sale cu femeia, dar nu e justificat când cere egalitatea economică și politică a femeii, când ea, de fapt, nici nu poate îndeplini aceste funcțiuni sociale, decât doar prin părăsire și neglijarea funcțiunii ei de mamă. Socialismul, în tendința de distrugere a societății «burgheze», a vroit să trezească la femei porniri revoluționare de ordine economică și politică. N-a găsit însă teren prielnic de propagandă decât între celibatate și prostituate, nicidecum însă la femeile mame”¹⁹.

Același autor, într-o altă lucrare de această dată, vorbind despre locul ocupat de femei în gândirea politică naționalistă, susținea că femeia nu putea avea alte misiuni decât acelea de mamă și educatoare. Pentru formarea unei *femei de tip nou* era necesară însă realizarea unei reforme a educației fetelor²⁰. O poziție tranșantă găsim și la Nae Ionescu, gazetar cu nume sonor în epoca interbelică. Acesta susținea că, pentru a fi rodnică, activitatea feminină trebuie să se miște pe linia feminității, nu pe cea a feminismului. De altfel, în opinia ziaristului, feministele nici măcar nu erau femei, ci un ceva care se afla în afara legilor firii²¹.

Școli pentru femei

În septembrie 1877, în publicația sibiană *Albina Carpaților*, apărea, sub semnătura I. Meșotă, articolul intitulat „Femeia și emanciparea ei”.

Textul este unul consistent și se întinde pe mai multe pagini, în trei numere consecutive. Autorul plasează *chestiunea emancipării femeii* în rândul celor mai importante subiecte care frământau mințile luminate ale acelor vremuri. Principalul argument adus în sprijinul acestei afirmații este reprezentat de numeroasele adunări ale partizanilor egalității între bărbat și femeie din țări precum SUA, Anglia, Franța, Germania, Italia etc. „Chestiunea emancipării” beneficia de un interes sporit din partea opiniei publice, din acest motiv ea nu putea fi ignorată de cugetătorii acelor timpuri: „Nu mai este îndoială că între chestiunile mari, care ocupă spiritele secolului nostru, se află și chestiunea despre emanciparea femeii, o chestiune cel puțin tot atât de importantă ca și chestiunea naționalităților”²². În textul său, autorul vorbește despre poziția socială ocupată de femeie de-a lungul secolelor. Astfel, modul în care femeia a ales sau i s-a impus de către bărbat să trăiască a diferit de la o epocă la alta, dar și de la o zonă a lumii la alta.

Urmărind textul, observăm că autorul nu este tocmai un susținător al *campionilor emancipării moderne*, așa cum el îi numește pe cei care pretind că pot înlătura *barierele puse de natură între bărbat și femeie*. În opinia acestuia, femeia, cea care este destinată să fie *regeneratoarea omenirii*, trebuie să reprezinte un model de moralitate și de religiozitate pentru generația tânără. De asemenea, femeia este de folos omenirii, arată aceeași sursă, dacă își asumă sarcina de formator de caractere, și nu dacă se preocupă, de pildă, de cercetarea hieroglifelor. O altă idee lansată în articolul din *Albina Carpaților* este aceea că femeia, fiind „o ființă mai debilă”, trebuie să fie ocrotită, adică să i se asigure existența. De asemenea, femeii trebuia să i se asigure accesul la educație, în special la acel tip de educație care era îndreptată spre pedagogie: „Așadar, emanciparea femeii să se pregătescă și să se promoveze prin fundarea de școli pentru sexul femeiesc, și anume prin fundarea de școli secundare mai înalte din care să iasă mame luminate și virtuozăse”²³. Autorul este de acord însă ca femeilor care au aplecare spre studiu și doresc să trăiască în afara unei familii să li se permită studierea oricărei discipline științifice.

Tema înființării de școli speciale pentru femei o întâlnim în mai multe publicații din acea epocă. De pildă, în *Biserica și școala*, foaie care apărea la Arad, într-un articol intitulat „Femeia română” și semnat de

Emilia Lungu, li se cerea bărbaților să renunțe la obiceiurile vechi și să țină pasul cu ideile moderne care își făceau loc în lumea civilizată: „Lepădați-vă de învechitele datini, luați avântul spiritului modern și cugetați că femeia română a fost destul uitată și umilită, cugetați că ea face jumătate din națiune și că o națiune numai atunci poate deveni mare și stimată când ambele sexe progresează asemenea”²⁴.

Despre condiția femeii române scria, în 1930, într-o publicație din Oradea, și academicianul I. Simionescu: „Se mai păstrează încă obiceiul ca în biserică femeile să ia parte la serviciul religios într-un spațiu rezervat, aproape de intrare. Bărbații stau în fața altarului, după cum în drumul spre casă ei apucă înainte și femeile vin în urma lor. Obiceiul a rămas din vremea începuturilor evoluției sociale. Reprezintă azi o nedreptate, ștearsă din multe alte manifestațiuni de viață. Femeia e legată de casă mai mult; ea e sufletul familiei; duce însă și martirajul traiului. Cum merge încă în urma bărbatului, a rămas în urmă și cu cultura. În Basarabia nici 2% dintre femeile române nu știu citi. Lumea lor e încă lumea tradiției vechi, vechi de tot. Datinele și credințele chiar din vremea păgânismului le păstrează cu sfințenie. [...] De aceea, femeia română se istovește înainte de vreme. Pare îmbătrânită când trebuie să fie în plină înflorire. Se scoală cea dintâi în casă. După ce pregătește mâncarea pentru câmp și orânduiește treburile gospodăriei, pune sapa pe umăr și pleacă la ogor muncind de-a valma cu bărbatul. Alăptând din vreme în vreme copilășul ce doarme la umbra unor brusturi. Seara se culcă cea din urmă, după ce, ca prâsnelul, deși obosită, îngrijește de vite și de mâncarea familiei. Bărbații au vacanță: iarna. Femeia nici atunci nu știe ce e liniștea; dacă și pământul se odihnește, gospodăria nu stă locului. Pe deasupra, prea adesea femeia suferă harțagul bărbatului, întors pe două cărări de la crâșmă”²⁵.

Semnalăm aici și observația făcută de autorul unui articol publicat, în februarie 1935, în revista *Realitatea ilustrată*: „Sunt șanse ca într-un viitor oarecare inteligența feminină să se apropie de a bărbatului”²⁶.

În ciuda celor arătate mai sus, reprezentantele organizațiilor de femei din acea epocă aveau convingerea că modelul *familiei patriarhale a dispărut, pentru a face loc unei tovărășii cu drepturi și datorii egale*²⁷.

Note

¹ O variantă în limba engleză a acestui articol a fost publicată în Andy Pușcă, Cristian Sandache, Fănel Teodorașcu (coord.), *Sexism – Topical Issues. Case Studies. Perspectives*, LAP LAMBERT Academic Publishing, Saarbrücken, 2016.

² „Cuvânt – program”, în *Flori de Crin*, anul I, nr. 1, mai 1932, p. 3.

³ I. C. Cătuneanu, „Cerem ajutorul femeii”, în *Flori de Crin*, anul I, nr. 1, mai 1932, p. 8.

⁴ Dominic Neculăeș, „Chestiunea feministă”, în *Flori de Crin*, anul I, nr. 2, iunie 1932, p. 7.

⁵ „Moda”, în *Flori de Crin*, anul I, nr. 4-5, octombrie-noiembrie 1932, p. 3.

⁶ Dan Ciachir, *În lumea presei interbelice*, Editura Timpul, Iași, 2008, p. 117.

⁷ Stelian Popescu, *Predică în pustiu. Articole scrise în anii 1930-1941*, Editura Ziarului „Universul”, București, 1941, p. 464.

⁸ Ovid Densusianu-fiul, „Femeia modernă”, în *Cele trei Crișuri*, anul XI, nr. 5-6, mai-iunie 1930, p. 65.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Fănel Teodorașcu, *Pamfil Șeicaru*, Ars Docendi, București, 2014, p. 185.

¹² *Ibidem*, p. 242.

¹³ Const.-Titel Petrescu, *Socialismul în România, 1835 – 6 septembrie 1940*, Biblioteca Socialistă, p. 410.

¹⁴ *Idem*, p. 411.

¹⁵ I. C. Atanasie, *Pagini din Istoria Contemporană a României, 1881-1916. Volumul I: Mișcarea socialistă - 1881-1900*, Editura „Adevărul” S.A., București, p. 174.

¹⁶ Eufrosina Homoricenu Stoenescu, „Femeia”, în *Amicul Familiei*, anul VIII, nr. 8, 15/27 aprilie 1884, p. 1.

¹⁷ Emilia Lungu, „Femeia română”, în *Amicul Familiei*, anul II, nr. 8, 13/25 noiembrie 1879, p. 1.

¹⁸ Traian Brăileanu, *Teoria comunității omenești*, „Cugetarea” Georgescu Delafras, București, 1941, p. 121.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Traian Brăileanu, *Sociologia și arta guvernării*, Editura „Cartea Românească”, București, 1940, p. 233.

²¹ Nae Ionescu, *Roza Vânturilor*, Editura „Roza Vânturilor”, București, 1990, p. 414.

²² I. Meșotă, „Femeia și emanciparea ei”, în *Albina Carpaților*, anul I, nr. 5, 15 septembrie 1877, p. 52.

²³ *Ibidem*, p. 78.

²⁴ Emilia Lungu, „Femeia română”, în *Biserica și școala*, anul III, nr. 44, 28 octombrie / 9 noiembrie 1879, p. 361.

²⁵ I. Simionescu, „Vrednicia femeii române”, în *Cele trei Crișuri*, anul XI, nr. 5-6, mai-iunie 1930, p. 51.

²⁶ „O preferați frumoasă sau inteligentă”, în *Realitatea ilustrată*, anul IX, nr. 420, 6 februarie 1935, p. 4.

²⁷ Alexandrina Gr. Cantacuzino, „Femeia”, în *Cele trei Crișuri*, anul XI, nr. 5-6, mai-iunie 1930, p. 52.

Omul cărții

Săptămânal, revista noastră primește de la București o duzină de pagini purtând semnătura domnului Mircea Coloșenco. Sunt texte scrise meticuloș, la o veche mașină de dactilografiat, fără semne diacritice. Scanate și expediate la redacție de amicii săi cu mai mult acces la mijloacele moderne de comunicare, articolele sunt supuse unui obligatoriu proces de „reanimare”, după care își ocupă locul în portofoliul revistei. La sugestia distinsului autor, pe dosarul cu textele respective am notat: „Pentru documentare și, eventual, publicare”. Adunată pe parcursul câtorva ani, această impresionantă „arhivă”, variată ca tematică și registru de creație, caracterizează în mod strălucit orizontul provocator, plin de curiozitate, inteligență și competență al omului care știe rostul cărții și al bibliotecii.

În această lume grăbită, în care nerăbdarea de a zăbovi în fața paginii scrise este tot mai evidentă (câți dintre noi mai rezistă tentației de a nu ne lăsa copleșiți de internet sau de televiziuni?), preocupările lui Mircea Coloșenco denotă o experiență contrarie, cartea sau mai exact cărțile rămânând vechea și netrecătoarea lui obsesie. Impunătorul număr de cărți, scrise sau îngrijite de-a lungul anilor, reprezintă o dovadă elocventă a calității sale de exeget unanim recunoscut, între care menționăm volumele din colecția „Opere fundamentale” editate de Academia Română, colecție inițiată de reputatul istoric și critic literar, acad. Eugen Simion. Miile de pagini din operele marilor scriitori români Nichita Stănescu, Ion Barbu, Nicolae Labiș, Ion Creangă, și lista ar putea fi continuată, au fost „caligrafiate” la acea învechită mașină de scris, „generoasă” și cu revista Limba Română. Nu vom enumera textele care au văzut lumina tiparului pe paginile publicației noastre, căci cine „ne paște, ne cunoaște”, vom menționa doar câteva excelente articole care și-au făcut stagiul (altele încă îl fac) în portofoliul redacției – „Debutul absolut al lui Nichita Stănescu”, „Reviste cu titlul EMINESCU”, „Ion Barbu și Jean - Artur Rimbaud”, „Paradigma actului traducerii”, „Nicolae Labiș. Cântec pământesc – în viziune metafizică”, Mircea Popescu – vector al diasporei române, Mihai Șora - omagiu la centenar, Dublul debut al lui Nichita Stănescu, DADA - la ea acasă, Ion Creangă versus HOMO UNIVERSALIS (150 ani de la dublul debut absolut) ș. a.

Mircea Coloșenco împreună cu prietenii basarabeni la muzeul lui Alexei Mateevici

Colaborator activ la România literară, Viața românească, Convorbiri literare, Caiete critice și atâtea alte prestigioase publicații din spațiul românesc, distinsul cărturar se remarcă prin prestația neordinară de cunoscător profund al culturii și literaturii române și universale într-o lucrare unicat intitulată „Delictul literar. Imitație, copie, plagiat. Antologie de Mircea Coloșenco” (Editura Timpul, Iași, 2011, 400 p.). Având ca subtitlu „Istoria negativă a literaturii române, 1882 -1937”, cartea, după cum se exprimă antologatorul în prefață, cuprinde o selecție de texte din presa vremii „reconstituite cronologic” și alcătuiește „un corpus documentarum privind delictul literar într-o epocă de construcție/deconstrucție modernă a spiritualității literare naționale”. Volum parcă dictat de necesitățile stringente ale timpului, constituind, de fapt, un avertisment pentru numeroșii vanitoși și fastidioși autori din domeniul literelor și nu numai, care încearcă să mimeze originalitate și spirit enciclopedic acolo unde e doar plagiat. Corect cu adevăratul om de creație, necruțător cu impostura, Mircea Coloșenco, prin tot ceea ce face, sugerează că numai munca și creația onestă este autentică, având dreptul la viață. Acesta a fost și este principiul său de existență în toți anii, dar și acum, când schimbă al optulea prefix, rămânând a fi omul cărții și al dreptății.

Ani mulți, cu sănătate și cu noi împliniri, Magistre!

Alexandru BANTOȘ

Un munte de erudiție și competență

Născut la 3 iunie 1938 în Căinari Tighinei, Mircea Coloșenco – reputat istoric literar și editor original din Basarabia – este, pe bune, consătean cu Alexei Mateevici. Și nu doar atât. Căci datul său nativ este acela de om al scrisului, al culturii și al cercetării, dat care, precum se știe, i-a fost prin excelență caracteristic și poetului ecleziast de la începutul secolului trecut.

Cum îi stă bine unui basarabean, Mircea Coloșenco are, în parte, obârșii slave și un nume ce îl leagă concomitent de noțiuni ce stau oarecum sub zodia belșugului: radicalul „colos” din numele lui de familie poate fi interpretat, o dată (cu accentul pe prima silabă), drept „spic”, iar cu accentul pus pe ultima silabă – drept figură umană de mărime impunătoare și cu puteri neobișnuite. Dacă suntem atenți la palmaresul profesional de ultima oră al lui Mircea Coloșenco, vom regăsi aici informații ce confirmă aceste caracteristici.

Invit pe lume cu doi ani mai devreme de data pretensei eliberări din 28 iunie 1940, M. Coloșenco a împărtășit destinul refugiatului în propria țară și, evident, nu i-a fost deloc ușor să supraviețuiască, dar mite să se afirme pe tărâmurile bibliologiei, ale istoriografiei și muzeografiei literare. Dovadă e întârzierea cu care și-a croit acest drum...

Experiența acumulată în anii de cercetare asiduă și valorificare judicioasă a patrimoniului literar l-a propulsat în lumea muzeografilor, în care a fost acceptat drept unul de-al casei, angajat mai întâi pe post de muzeograf principal la Muzeul Literaturii Române din București, ca mai apoi să fie promovat în calitate de referent de specialitate și consilier la Direcția Muzeelor și Colecții a Ministerului Culturii unde, competent și cu multă rigoare, s-a ocupat de punerea în valoare a unor case memoriale din țară.

L-am cunoscut anume în acest context benefic al activității sale pe tărâmul culturii; l-am urmărit și admirat în plină acțiune de organizare a întrunirilor din ciclul „Valori bibliofile”, desfășurate la scară națională, cu participarea cercetătorilor interesați de studiul cărții vechi românești...

Robust, însă fără să fie prea înalt; îngăduitor, dar nu într-atât încât să rămână fără replică atunci când aceasta se impune; generos din fire, cu o privire pătrunzătoare exprimând neostentativ o atitudine demnă; povestitor dotat cu harul relatării înțelepte a unor fapte din cele mai diverse sfere ale cunoașterii umane; cu un simț innăscut al umorului și jovial fără a se da în spectacol, Mircea Coloșenco era și a rămas omul comunicării vii, promotorul faptelor concrete, prietenul bun al adevărului și al lucrului bine făcut.

I-am adresat, chiar de la prima noastră întâlnire, vorbindu-i cu deosebit respect, ca unui mareșal al cărturarilor, îndemnul de a trece Prutul. Invitat, în anii de la urmă, la diverse evenimente cultural-literar-artistice, a acceptat să vină cu interes, dar dezinteresat material (a suportat tacit, când nu s-a putut altfel, cheltuielile de călătorie!), la Chișinău și la Căușeni, unde a vorbit frumos și la obiect despre Mihai Eminescu și despre cultura națională; despre Bogdan Petriceicu-Hasdeu și fiica acestuia, geniala Iulia Hasdeu; despre poetul ecleziast consătean Alexei Mateevici, despre care a scris și publicat, la București și la Chișinău (a se vedea revista „Limba Română”, nr. 4 din 2017) articole judicios-elogioase și pe care, într-o vibrantă comunicare rostită în acest an, 2018, la Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, unde am consemnat, împreună, 130 de ani de la naștere, l-a definit drept „un poet genial”...

Anul trecut, în august, la Căinari, unde veniserăm – iarăși împreună – pentru a vizita casa-muzeu „Al. Mateevici”, în contextul omagierii scriitorului la o sută de ani de la trecerea în eternitate, am pășit, intrigat și cu sficiune și pe ulița copilăriei lui Mircea Coloșenco. De astă dată, la întâlnirea cu consătenii, printre care erau și câțiva foști congeneri-colegi de școală, în momentele cele mai „dramatice” ale întrevederii cu ai săi, cărturarul a trebuit să-și înlăture masca incisiv-jovială, proteguitoare, pe care o afișează uneori. În acele clipe, l-am surprins pe Mircea Coloșencă în altă ipostază – sentimental și înduioșat până la lacrimi...

La munți de ani, iubite maestre!

Vasile MALANEȚCHI

Cine ești dumneata, Domnule Mircea Coloșenco?

Un titlu de împrumut pentru câteva gânduri dedicate unui prieten al condeiului și al meu, la o frumoasă aniversare – 4x20 de „primăveri”. Cine e Mircea Coloșenco și ce fapte demne de reținut a săvârșit? Îmi aduc aminte că marele scriitor american Mark Twain, născut în Hannibal-Missouri, localitate cu doar 100 de suflete, întrebat care a fost cea mai mare realizare a sa a răspuns: „Am crescut cu 1% numărul de locuitori din Hannibal!”.

Mircea Coloșenco ar putea răspunde aproximativ la fel, fiind născut într-un cătun cu doar 2359 de suflete, el fiind cel de al 2360-lea. Despre Mircea aveam să aflu date mai multe, alăturate la cele pe care le știam, de la prietenul nostru modern GOOGLE: de Mircea Coloșenco s-au interesat până în prezent 87.900 de internați, eu fiind cel de-al 87.901. Pagini și pagini de informații, articole, cronici...

Scriitor-cetățean, sensibil la tot ce înseamnă demnitate, cultură, frumos, implicat în ctitoria de așezăminte culturale, în cinstirea istoriei și a înaintașilor – m-a emoționat gestul său de scriitor cu venituri modeste care s-a arătat dispus să doneze o sumă cât două salarii pentru înălțarea unui bust al lui Nicolae Labiș pe Aleea Scriitorilor din Gradina Copou din Iași.

Cine ești Dumneata, Domnule Mircea Coloșenco?

Laureat al Premiului Academiei Romane, al Premiului Ministerului Culturii și Cultelor, al Revistelor, autor al unor studii și volume de referință...

Ne întâlnim în București, ne vedem în fiecare an la Alma mater – pe culoarele Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Ceasuri și ceasuri de amintiri, de istorii și istorioare, oftând la tinerețea ce s-a dus și la gândul că „viitorul e scadent și țara ni-i ostatec în trecut”.

La mulți ani cu sănătate și putere de muncă, Mircea, și din partea soției – colega noastră de facultate. „Nasc la Moldova oameni”, nu-i așa?

Ambasador Vasile MACOVEI

București, mai 2018

Sedițiosul echilibrat

*Mi-e foarte lesne să scriu un rând-două despre istoricul literar român **Mircea Dumitru Coloșenco**, întrucât orice aș spune despre domnia Sa (+...–), tot îmi va găsi ceva de... reproșat.*

Domnul Coloșenco e... mare. În toate dimensiunile. Notorietatea și numele i-au crescut în paralel și în proporții care au depășit cu mult orele de odihnă, substanțialitatea, temeinicia și seriozitatea cercetărilor sale atrăgând, firească, atenția Academiei Române, care l-a și racolat printre colaboratorii permanenți. Așa au apărut ediții de opere complete ale unor scriitori stâlpnici ai literaturii române, ediții deja de referință pentru interesații în ale destinului acesteia.

Adesea, tonul scrierilor sale e sedițios, răzvrătitor adică, fiindcă, temperamental, Mircea Coloșenco nu e abătut spre compromisuri și, mai ales, spre inexactități. La el axioma (axiom „demnitate” sau axios „prețios”) exclude demonstrația oricât de scilpitoare.

În rest, toți trebuie să excludem din comportamentul lui permanent scorțoșenia, dumnealui știind că flexibilitatea și coerența spiritului personal îl fac adaptabil oricărui auditoriu; pe care, mai apoi, cu verbul său ascuțit, direct și, nu o dată, ironic, îl seduce.

*Că Mircea Coloșenco, născut la 3 iunie 1938, e basarabean, **maladeț!** Că și eu îs tot din țara aceea, mai mărișor însă cu vreo trei ani, mă obligă să-mi amintesc: în satul Prodăneștii Vechi, de pe Răut, nu foarte departe de Florești, avea casă, chiar în spatele școlii la care învățător era tata, moș Gheorghe Balan. Într-o zi, văzându-mă mergând țănoș cu mânuțele în buzunarele unor pantaloni scurți, îmi zice: – Măi voinicule, tu ai s-ajungi om mare, măi, auzi?*

*A solomonit bine moș Gheorghe Balan. Am ajuns să vorbesc, eu, om neînsemnat, despre **Mircea COLOȘENCO**, om cu adevărat mare.*

La mulți ani, Maestre! Mulți, peste 80!

GRUIA NOVAC

Redactor-șef al revistei *Baaadul literar*
Bârlad – Vaslui (România)

Colosul din Bârlad/ Baaad

Fabulosul om, infatigabilul cercetător literar, enciclopedistul domn Mircea Coloșenco reprezintă, pentru mine, un alt fel de... bârlădenitate (elev al Școlii bârlădene fiind și eu), un miracol al deceniilor de după Căderea Zidului Berlinului, excelență spirituală, prin rigoare, acuratețe, travaliu cultural memorabil.

L-am cunoscut, efectiv, după 1989, în ipostazele sale de înalt funcționar al Muzeului Literaturii Române din București, apoi al Ministerului Culturii, când am finalizat multe dialoguri fertile, inclusiv o anchetă buclucașă (o anonimă!), care ne acuza de... „genocid cultural” la muzeele și casele memorial-literare ieșene...

Relația noastră s-a stabilit trainic și fulgerător, ambii având amprente urbei colocviale a lui Tache, Ianke și Cadâr. I-am admirat, din start, jovialitatea junimistă de tip Ion Creangă, erudiția, pasiunea consistentă pentru muzeologie și patrimoniu cultural, prietenia cu Olga și Constantin-Liviu Rusu (corifei ai muzeologiei, trecutologiei ieșene de la Muzeul Literaturii), știința lucrului bine făcut (ediții academice, comunicări savante, prezențe inedite la colocvii, simpozioane, festivaluri...). Colaborările substanțiale în paginile revistelor Dacia literară și Scriptor, cel puțin, stau mărturie.

Pe scurt, „subiectul” Mircea Coloșenco este inepuizabil!

Mă rezum la a încheia crochiul cu o constatare: sărbătoritul reînviarei și necesarei publicații Limba Română este, în sine, un fel de tezaur cultural național, un spectacol de idei, de fulgerări documentare, de neîntreruptă... bârlădenitate! Îi dorim sănătate și longevitate!

Lucian VASILIU

Editura Junimea

Revista Scriptor, 3 mai 2018

Daniela SITAR-TĂUT în dialog cu Mircea COLOȘENCO

**Literatura nu e un domeniu al orgoliilor
decât pentru cei lipsiți de talent**

Daniela Sitar-Tăut: Sunteți membru al Asociației Foștilor Refugiați Politici din România. Descrieți, vă rog, circumstanțele care au condus la faptul că familia Dvs. a fost evacuată din Basarabia într-un refugiu restrictiv, în martie 1944, în mai multe județe din România.

Mircea Coloșenco: În luna martie 1944, linia Frontului/Războiului anti-sovietic se apropia cu viteză de malurile Nistrului. Guvernul Mareșalului Ion Antonescu a hotărât evacuarea funcționarilor statului din Basarabia dincoace de Prut. Printre ei, și părinții mei – Natalia (1906-1988) și Petre Coloșenco (1908-1966), profesori cu gradul I didactic de limba română, numai că tata se afla deja concentrat în Armata Română, fapt pentru care mama, la 25 martie 1944, împreună cu mine (în vârstă de 6 ani) și fratele meu (de 3 ani), actele de stare civilă și bruma de avere cât putea să o cuprindă lada de zestre, însoțiți de bunica paternă, două surori de-ale tatei și doi verișori (sub 10 ani), cu altă brumă de avere similară, am ajuns trei zile mai târziu cu trenul din gara Căinari, j. Tighina, în gara Curtea de Argeș, localitate în care mama primise fixarea pe un post la o școală primară pentru câteva luni, după care am migrat pe la alte școli din județele Hunedoara și Gorj. La încheierea participării Armatei Române (260 zile) la Războ-

iuil antihitlerist (12 mai 1945), tata a fost eliberat de sub arme (decorat cu Medalia „Bărbăție și Credință”, cl. III, la luptele din Cehoslovacia, 1945). Familia s-a întrunit și, prin Comisariatul General al Refugiaților și al Evacuațiilor, Serviciul Evidenței Refugiaților Basarabeni și Bucovineni, care funcționa în cadrul Ministerului Afacerilor Interne, au fost recomandați Ministerului Instrucției Publice și au primit, cu mama, posturi de învățători în fostul j. Tutova/ actualmente Vaslui, în comuna Bacani, unde am urmat primele patru clase de școală. Ulterior ne-am mutat în municipiul Bârlad. Este un periplu care mi-a marcat viața pozitiv. În prezent, împreună cu fratele, avem statutul de refugiat politic, în baza legii 189/2000.

Sunteți născut în județul Tighina din Basarabia, deci cunoașteți bine situația de acolo. Cum vedeți relațiile dintre Republica Moldova și România din punct de vedere politic și cultural? Ce perspective de reintegrare a Basarabiei în statul român există?

Satul în care m-am născut într-o duminică (3 iunie 1938) – Cârnașeni-Noi, pendinte de comuna Căinari, j. Tighina (actualmente, r-nul Căușeni), pe râul Botna, a fost înființat în 1925, în jurul conacului boierului Pavel Nedev, ca urmare a Reformei Agrare/Decretul de Organizare a Comisiilor pentru Împărțirea Pământului Expropriat (17.07.1921). Aici au fost transferați părinții mei (absolvenți ai Școlii Normale din Chiși-

Oratorul și polemistul Mircea Coloșenco

nău) în anul 1937. Școala improvizată își avea sediul într-o casă, mai târziu, părinții mei și sătenii au ridicat un local de școală. La început au locuit cu chirie, ulterior achiziționându-și o casă. Familia s-a întregit cu trei copii (dintre care unul a decedat), iar activitatea instructiv-educativă s-a îmbogățit prin înființarea unui cămin cultural pentru antrenarea tuturor locuitorilor, închegându-se, spiritual, noua comunitate de „venetici”. Sala de curs devenea duminica loc de slujbă religioasă prin ascultarea la radio a liturghiilor transmise de la Patriarhia Română din București. (De abia în prezent se finalizează construcția bisericii din sat). Atunci, în martie 1944, spaima de sovietici era fără de margini: fratele lui tata fusese arestat în 1940, la ocuparea Basarabiei și dus a fost în Siberia. (Peste ani, am aflat că a lucrat muncă de ocnaș la gurile fluviului Enisei!?!). Mama a încuiat ușile de la casă și dependențe, de la școală, predându-le omului de serviciu și spunându-i cu glasul sugrumat: „Dumitre, de ne-om întoarce, să ai grijă până atunci. De nu, ale tale să fie. Ștergându-și ochii de lacrimi, fără a se mai uita în urmă, ne-a luat pe cei doi copii, ne-a urcat în căruță și duși am fost... De izbeliște au rămas alte două case cu grădini frumoase ale părinților, în Căinări Hârtop-Hasan/Pervomaisc, unde au locuit bunicii paterni și familia unei surori de-a tatălui, precum și casa unei surori de-a mamei, plecați cu toții în urgia pribegiei. Iar cât privește verii mei rămași acolo, s-au rusificat, neputând convorbi cu ei după 1990, când am ajuns în satul natal la mai bine de 45 de ani de la evacuare. În tot acest răstimp, n-am avut nicio legătură cu ei din motive... bolșevice: teama de a nu o păți ca unchiul Volodea – pahod na sibir.

În 1990, prin răposatul Fănuș Băileșteanu (1947-2008), critic și istoric literar, pe atunci director adjunct al Bibliotecii Academiei Române, am fost contactat de distinsa doamnă academician Zoe Dumitrescu-Bușulenga (1920-2006), vicepreședintele Academiei Române, să alcătuiesc bio-bibliografiile scriitorilor basarabeni Ion Druță (n. 3 sept. 1928), Grigore Vieru (1935-2009) și Mihai Cimpoi (n. 3 sept. 1942), în vederea alcătuirii recomandărilor pentru acordarea titlului de membru de onoare al Academiei Române (primii doi, în 1990, al treilea – în 1991).

Așa am putut avea acces la colecțiile marcate, până atunci, de monopolul „servicii speciale”, interzise cercetătorilor neacreditați oficial de o instituție de profil, și să aprofundez cultura „co-naționalilor” noștri... moldoveni de peste Prut!

Mircea Coloșenco pe ulița copilăriei din satul natal

După 1993, transferat de la Muzeul Național al Literaturii Române, unde am activat ca muzeograf, între 1991-1993, la Direcția Muzeu și Colecții a Ministerului Culturii, ca referent de specialitate memorialistică (1991-1998), resortul muzeelor literaturii și casele memoriale din subordinea Ministerului Culturii, am traversat Prutul, ca persoană particulară, de câteva ori, dar și cu atribuții de serviciu, la muzeele din Chișinău. (Precizez: nu am luat parte la nicio manifestație titrată festivă „Podul de Flori”, o înscenare politică fals națională! Chiar grotescă.)

În prezent, continuă să fie o utopie integrarea teritorială/spirituală a Basarabiei românilor/României!

Recent, în zilele de 23-24 august 2017, la invitația Institutului Cultural Român, Filiala „Mihai Eminescu” din Chișinău, am luat parte la mani-

festărilor dedicate comemorării Centenarului morții lui Alexei Mateevici (1888-1917), poetul Basarabiei, născut în Căinari, comuna mea natală, a tatălui meu și fratelui și surorilor lui, localitate în care se află Casa memorială a Poetului. Pentru a doua zi a manifestărilor, pe 24 august 2017, fusese programat, în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău, un concert susținut de Filarmonica Națională. Spre stupoarea tuturor celor care veniseră în Piață s-a aflat că, urmare a dispoziției tovarășului Igor Dodon, președintele rusofon al Republicii Moldova, concertul cu pricina a fost dedicat Zilei de Eliberare a teritoriului basarabean, la 24 august 1944, de către ostașii moldoveni de sub cizma nazistă a... Armatei Române!?! Fără replică!

Sunteți și poet. Ați tipărit un volum de versuri „Climate”, în 2002, cu un portret făcut de Nicolae Hilohi, și volumul titrat „Fabule virtuale”, în 2011, la Editura „Sfera” din Bârlad.

Fratele meu este director onorific al acestei edituri. Mi-a făcut surpriza, de fiecare dată de ziua mea de naștere (în 2002, 2011), să mi le trimită drept cadoul său. Textele cu pricina i le lăsasem la Bârlad, unde locuiește, să-și dea cu părerea. A scris pe ele că nu se pun în comerț. Prima plachetă conține catrene, rondeluri și sonete, le văzuse anterior și pictorul de talent deosebit Nicolae Hilohi (1930- 2017), care a conspirat cu fratele la editare. Le plăcuse sonetul „Neam”: „Susură trist Prutul în drum de șarpe, / Când își solzește la soare albia / Printre câmpuri cu spicul cât vrabia:/ Românii l-ar sorbi în cânt de harpe! // Dușmanii-l transformă în sabia / Cu care sângerează tărâmurii carpe / C-au deșțarat, în gemene eșarpe, / Bucovina, Herța, Basarabia... / Cu jug străin, cu-obida Oastei Roșii / Și cu Siberiei s-au ales cei buni, / Când leninau stalinii-ticăloșii! // Româna cutezanță, cu răbdare, / Mereu înfruntă pe cruzi, lacomi, nebuni: / Ne vrea uniți și tari în Țară Mare”.

Din cea de a doua plachetă, mă tachinau cu „aberațiile” mele critice, făcând referire la „Morală” din ultima fabulă titrată „Ars critica”: „Un papagal berbant cu suflet de artist, / fost arlechin voievodal în vremi trecute, ieși odat’ din colivie pe tăcute / și începu să joace-n ritm de twist. // Părea un ghem din puf de pernă răvășită, / pumn de confetti aruncate-n mire, / snop de crepuscul, având mii de fire / de lumini, drăcie slută și teșită. // Obosit de zbucium, se opri din vaier. / Pisica l-a pândit și l-a mâncat în pripă/ de n-a rămas din el, sărmanul, într-o clipă

/ decât un alter ego al dansului din aer. // Nu de puține ori din omul de creație, / terestrul ospăț critic las-o aberație.”

... Un alt volum de versuri îmi stă în sertar. E strict secret...

I-ați editat, în special, pe poeți: M. Eminescu, Ion Barbu, George Bacovia, Nicolae Labiș, Nichita Stănescu, G.Topârceanu, Al. Vlăduță. La ce proiecte lucrați în prezent?

Activitatea mea de literat, fiind absolvent al Facultății de Filologie a Universității „Al. Ioan Cuza” din Iași, promoția 1965, s-a desfășurat în particular/paralel cu atribuțiile profesionale ale serviciilor deținute (până la ieșirea la pensie, 1998, ca profesor de limba și literatura română în gimnazii/licee, ziarist, bibliograf, muzeograf, referent de specialitate la Direcția Muzeu a Ministerului Culturii ș.a.). Astfel, am fost, pe de altă parte, și „liber profesionist”, ca publicist, autor de monografii/biografii/bibliografii, dar și alcătuitor de ediții/editolog de antologii tematice, ediții standard pentru circa douăzeci de scriitori români, pe unii i-ați enumerat, însumând câteva zeci de cărți/volume cu prefețele și aparatul critic respectiv.

O categorie specială/performantă este formată din edițiile critice/bibliofile integrale (Ion Barbu, George Bacovia, Nichita Stănescu) și parțiale (Al. Macedonski, Liviu Rebreanu) realizate, sub egida Academiei Române, între anii 2000-2007, care conțin un aparat critic complex (note, variante, comentarii) cu întregiri de creații inedite. De pildă, lui George Bacovia i-am colaționat șaptesprezece poezii inedite dintr-un caiet aflat la Casa memorială din Bacău de după 1975, întregindu-i opera la 420 de poeme. Lui Al. Macedonski i-am descoperit treizeci de poezii inedite în colecțiile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei Române, iar lui Nichita Stănescu i-am adăugat peste 250 de poezii inedite, aflate în colecții particulare, dar și sute de articole/interviuri extrase din publicații/arhiva Radioului/Televiziunii Române. La acești cinci scriitori marcanți (cele 16 volume, care compun edițiile în discuție cu circa 25.000 pagini, inclusiv 7500 pagini de aparat critic), m-am bucurat de concursul domnului academician Eugen Simion, semnatarul prefețelor la fiecare autor în parte, el fiind și coordonatorul colecției „Opere fundamentale” de tip Pleiade, de nivel național. E adevărat, am realizat și ediții din operele lui M. Eminescu, Ion Creangă și Ion Luca Caragiale, marii noștri clasici,

iar sub tipar, la Editura Academiei Române, se află un volum titrat „Ion Creangă. Poezii. Rostiri. Ziceri”, o altă fațetă a creației sale literare. I-am făcut ediții și lui Pamfil Șeicaru – ziaristul total (trei volume), precum și lui Petre P. Țuțea – „Socratele român” (cinci volume), și la atâtea alții, cu lucrări uitate în presa timpului sau inedite din arhive. În prezent, finisez ediția critică „Opere” de Nicolae Labiș (circa 3000 pagini).

În ce stadiu vă aflați cu cel de-al patrulea volum al ediției „Opere complete” ale lui Alexandru Macedonski, volum de o importanță excepțională în procesul de readucere în conștiința publică a marelui Poet? În anii '40, Tudor Vianu a publicat o selecție din Publicistica lui. Ar trebui să urmeze pagini răzlețe de jurnal, documente și corespondența, care ar oferi o imagine mai completă a Poetului.

Nu e vorba de un singur volum, ci de mai multe în curs de documentare: muncă uriașă, deși există ediția lui Adrian Marino, încheiată cu o monografie indispensabilă. Oricum, sper că în curând va fi gata unul dintre ele – jurnalul și corespondența.

... Alexandru Macedonski, fiind din stirpea „sângelui albastru”, a fost unicul scriitor român invitat la mesele regale de Crăciun ale lui Carol I, la Palatul Peleş! Și câte vești-povești se mai pot „scorni”...

Cum ați caracteriza situația actuală a editurilor? Ce pondere au clasicii în cataloagele lor editoriale?

Cred că sunt mai multe edituri decât cărți serioase. Piața cărții a intrat în derizoriu. Fiecare știutor de carte se consideră dator să scrie (cel puțin) o carte-două. Cât privește clasicii, aceștia sunt... drămuțiți în programele școlare. La fel, în edituri! Mai deunezi, o oarecare profesoară cerea cu vehemență rarisimă interzicerea predării în școală a romanului „Baltagul” de Mihail Sadoveanu, pentru că instigă la violență! Atât a înțeles vajnica apărătoare a drepturilor nu știu care... Societate bulversată național! Mai poți spune altceva?

Ce ne puteți spune despre calitatea de realizator al Emisiunii „Lumea cărților” la TVSigma - postul de televiziune al Universității Politehnice București?

A fost o experiență benefică de natură... digitală. Alte universuri. Totul – live, în direct: convorbiri/schimb de păreri care mai de care

spontane, vreme de opt ani (2008—2016), săptămână de săptămână câte o oră, miercurea, de fiecare dată cu altcineva, de specialități diferite, dar autori de literatură, arte plastice, științe etc. În prezent, postul și-a întrerupt emisiunile. Nu cunosc motivele. Dar a fost extraordinar! La doi dintre invitații postului TVSigma (moderator și invitat, neremunerați!, d-nii Mihai Șora (cinci emisiuni consecutive, în 2011) și General de Flotă Aeriană Radu Theodoru (șase emisiuni consecutive, în 2014), convorbirile respective au luat forma de cărți (2016, 2017). Altele sunt în curs de tratative editoriale. Am de gând ca emisiunile, la care am păstrat înregistrările video/audio, să le donez Muzeului Național al Literaturii Române din București, spre aducere aminte, ca Arhivă electronică... vreo câteva sute.

Ați intrat în polemici numeroase atât cu editorii, cât și cu istoricii/criticii literari? Ce principii apărați?

Polemicele cu editorii se poartă la momentul depunerii manuscriselor edițiilor respective, încheiate în colocvii amiabile: dovadă apariția cărților. Cât privește polemicele cu scriitorii, au fost mai mult dialogale, schimburi de idei, nu procese de intenții/vanități etc. La fel cu criticii/istoricii literari profesioniști. Durități mi-au servit numiții Mircea Popa și Ion Simuț, proveniți pe linie genetică din mediul rural (unul, fiu de slujitor al amvonului, celălalt – descendent din „neagra țărănie”), parcă luptându-se cu Diavolul sau plugărind în pământ argilos, nici că s-ar vedea că sunt universitari de Alba Iulia/Oradea de dinainte și de după '89: insidioși, plini de sine, deținătorii adevărurilor absolute, pe lângă titluri/funcții/premii, nu de clemența pe care o recomandă deontologia profesională, deși bibliografia personală saturată de colportări/plagieri nu-i susține... Bine le spune Ion Barbu/Dar Barbilian: nu-i matematician cel ce cunoaște toate matematicile lumii, ci cel ce are un domeniu al lui! Raportându-ne la universitarii citați ca profesori de istoria literaturii, nu au un domeniu de excelență în știința literaturii (ex) catedra! Doar sifonării!... Polemica Titu Maiorescu-C.Dobrogeanu-Gherea sau cele purtate de demnii în cinstire G. Călinescu, E. Lovinescu, Șerban Cioculescu și atâtea alții -escu păstrează în sine principiile respectului reciproc de om civilizat, nu mahalagisme și alte -isme! Literatura nu e un domeniu al orgoliilor decât pentru cei lipsiți de talent. Dixit.

Vă mulțumesc.

Mariana TERRA în dialog
cu Gabriel Teodor GHERASIM

Pentru mine România este cea dintre Nistru, Tisa, Timoc și Dunăre

Mariana Terra: Domnule Gherasim, vom începe discuția noastră întrebându-vă unde v-ați născut și, dacă vreți, descrieți puțin acel loc.

Gabriel Gherasim: În primul rând, doamna Mariana, bine v-am regăsit și vă mulțumesc pentru oportunitatea de a avea acest dialog.

Am văzut lumina zilei în București, unde am crescut, în anii '70 și '80, înconjurat de dragostea și grija părinților. Verile, în timpul vacanțelor școlare, le-am petrecut în Bucovina, la bunici. Bucureștiul „meu” era un oraș îngrijit din cartierul Balta Albă, de unde făceam cu fratele meu și cu părinții escapade dese la Ateneul Român, la Teatrul de Operă și Balet și la alte diverse teatre. Țin minte liturghiile cu spectacularul cor de la Biserica „Domnița Bălașa”, cumpărăturile de la „Romarta Copiilor” și cochetul magazin „Muzica”, unde stăteam în reverie uitându-mă peste tot și încercând instrumente, de la cobze la banjo și de la naiuri la pian.

Cum caracterizați copilăria pe care ați avut-o?

Am avut enormul noroc de a avea părinți iubitori și muncitori, care s-au sacrificat pentru ca să ne educe frumos pe fratele meu și pe mine. Între cozile friguroase pentru mâncare și pentru articole de uz zilnic și jocurile copilăriei prin parc, la săniuș, compunerile de la limba română și franceză de la școală și lecturile cu orele de beletristică din biblioteca familiei, aleg să-mi aduc aminte de ceea ce a fost frumos. Un capitol aparte îl au memoriile din Bucovina bunicilor mei, unde am intrat în contact cu natura, animalele, cântece, dansuri, obiceiuri (clacă, nunți, hramuri,

colinde, Steaua, Plugușorul, Chiraleisa, Paștele) și oameni care se duceau duminicile la biserică, la fel ca și strămoșii noștri acum 2.000 de ani: îmbrăcați cu catrință, bundiță, ie, ițari, cojoc și cușme.

Tradițiile milenare ale neamului nostru se mai păstrează, dar în vremea noastră ele au mai mult sens de spectacol, pe scenă.

Gabriel Th. Gherasim

Da, așa este. Lumea modernă a introdus și continuă să introducă lucruri noi care nu întotdeauna sunt de admirat. Și asta se întâmplă peste tot în lume.

Există vreo întâmplare deosebită sau o personalitate care v-a rămas întipărită în memorie și care, eventual, v-a schimbat cursul vieții sau v-a influențat în alegerea profesiei?

Da, mă bucură această întrebare a dumneavoastră. Vreau să spun la început că în 1982 m-am îmbolnăvit de glomerulonefrită, declanșată de la apa infectată de poluarea industrială socialistă, care ne-a otrăvit natura și pe mulți dintre noi. „Paradisul Muncitorilor”, care era România comunistă, avea numai niște dializoare donate la Spitalul „Carol Davila” de americani după cutremurul de la 4 martie 1977 și care erau drămuite, în folosință exclusivă a pacienților cu neamuri în Comitetul Central al Partidului Comunist și în Securitate. Inițial mi-au refuzat accesul, pentru că n-aveam „origine sănătoasă” (tata a fost deținut politic și a supraviețuit închisorilor comuniste) și m-au lăsat să mor. Am văzut cu ochii mei, lângă mine, la Spitalul „Carol Davila”, un bărbat, soț de 31 de ani, care a murit pentru că i s-a refuzat tratamentul salvator cu dializă, care era disponibil în același spital cu noi. L-au ținut internat până a murit, pentru că nu avea conexiuni cu comuniștii la nivel de oligarhie.

This book is dedicated to my father Theodor Gherasim,
A farmer's son who graduated from two universities (Economics and Engineering). A survivor of many Communist prisons, who became a political refugee in America and who spoke out for the freedom of those who were still being persecuted.
A loving son, who became a loving husband and parent.
A man who had dealt with the ordeals and the vicissitudes of life through the prism of gratitude, focusing on the candle breaking the darkness, rather than the other way around.
He was and will always be to me the personification of the consciousness and of the realization that most people are in perpetual longing to have something that they already are: Love.

GABRIEL GHERASIM

• • • • •

THEODOR AND US Reflections on the Gifts Within Us

EDITURA GENS LATINA
ALBA IULIA 2017

Tata fusese în pușcărie în anii '50 pentru „crima” de a fi mers în acea decadă de foamete, cu alți studenți, cu căruțele, pe la oamenii mai cu stare din satele Bucovinei, colectând grâu din care au făcut pâini pe care le-au dat oamenilor din spitale și familiilor deținuților politici în Suceava. Asta a fost „crima” tatălui meu pentru care a fost în închisoare. În celula în care fusese aruncat, tata a dat, timp de mai multe zile, porția sa de terci unui preot mai firav, ca să-i salveze viața. Și i-a salvat-o.

Deci tatăl dumneavoastră este personalitatea care v-a influențat major viața. Vorbiți-ne despre cum ați fost salvat și cine a contribuit la salvarea dumneavoastră.

Nu numai atât, dar personalitatea despre care voi vorbi m-a salvat pe mine de la moarte sigură. Să vă povestesc: când tata a văzut cum comuniștii îmi pregăteau același destin ca al celui pacient lăsat să moară, l-a căutat și l-a regăsit pe acest prelat care acum era un ierarh al bisericii catolice din România. Acestuia i-a cerut ajutorul ca să-și salveze copilul, adică să mă salveze pe mine. Înalta față bisericească a intervenit la Spitalul „Caritas” și fostul Papă Ratzinger a semnat de la Viena, prin spital, cererea către statul român ca să-mi dea voie să merg în Vest. Doar așa mi s-a facilitat plecarea pentru transplant în Italia. Abia atunci și cu ultimatumul doctorului meu nefrolog de la „Carol Davila”, dr. Mircea Penescu, cel care a spus directorului Nicolae Ursea

că „în unele situații politica trebuie să fie pusă de-o parte” și că „dacă nu-i dați voie copilului să facă tratamentul, eu îmi dau demisia”. Mi s-a permis în sfârșit tratamentul de dializă. Pentru cei care știu aceste valori, creatinina normală este între 1 și 2. Când am făcut prima dializă, ajunsese la 9. Orice comentarii sunt de prisos. Cel care a dat aprobarea pentru emiterea pașapoartelor tatălui meu și mie a fost un general de securitate care în anii '50 fusese, la Jilava, unul dintre torționarii tatălui meu. Da, așa s-au făcut mulți generali de securitate, prin torturi și omuciderea a 10% din populația nevinovată a țării. Peste ani, s-a întâmplat (ce cuvânt efemer) ca și acest fost torționar să fie tratat în același timp cu mine, la același spital, la „Carol Davila”, de o boală degenerativă de rinichi și, la două luni după ce eu am plecat în Italia, el a murit. Știa poate că o să moară și a vrut să facă un act de bine înainte de a pleca dintre cei vii. Nu și-a amintit niciodată că îl bătuse pe tatăl meu, uitase. Tata însă l-a ținut minte foarte bine, pentru că urmarea unei asemenea bătăi i-a cicatrizat tot piciorul drept pentru restul vieții.

Dureroasă evocare, care se vede că v-a emoționat profund. Ne pare nespus de rău că ați trecut prin aceste momente atât de triste. Să ne întoarcem la momentul plecării în Italia, la tratament.

În sfârșit, în ianuarie 1984 am plecat în Italia. La Otopeni, securiștii m-au ridicat de pe targa pe care zăceam și m-au căutat pentru posibilă contrabandă. Ne-au spart și valizele, căutând ceva incriminant în căptușeala lor. Tata s-a văzut nevoit să scoată cureaua lui și pe-a mea de la pantaloni ca să avem cu ce lega gențile. Așa am plecat din România comunistă. Toată socoteala a durat vreo oră și îmi aduc aminte că, la intrarea în avion, pasagerii (care observaseră toată procedura din sala de așteptare), erau, culmea, furioși pe noi, pe mine și pe tata, din cauza întârzierii, nu pe securiști. Erau regimentați să se supere pe victime, nu pe călăi. Absurdul l-am trăit și pe aeroport. Totul ne-a lăsat un gust amar. Apropo, după caderea comunismului, tata a propus prin Consulul Constantinescu din California schimbarea numelui aeroportului din „Otopeni” în „Henri Coandă”, propunere care a fost aprobată și care a dus la numele aeroportului de azi.

Nu e de mirare. Spălarea creierelor din vremea comunismului a creat monștri de gândire și de atitudine. Continuați, vă rog.

Trei luni mai târziu, la Spitalul „La Granda Niguarda” din Milano mi s-a făcut transplantul mult dător de sănătate și de viață. Plecasem din „raiul comunist” pe targă și am fost vindecat în „capitalismul corupt” de către specialiști creștini. Vă dați seama ce lecție de iubire creștinească am învățat din această experiență. După ce am plecat, comuniștii au regretat că ne-au lăsat pe tata și pe mine Afară. Au cerut guvernului italian să ne trimită înapoi, spunând că au găsit un tratament similar în România, cee ce era o minciună. Imediat am cerut azil politic și am solicitat să emigrăm în SUA.

Și așa ați ajuns în Statele Unite. Trist și foarte dureros! În altă ordine de idei, spuneți-ne ce studii aveți și unde vă exercitați profesia?

Liceul l-am început la Milano și l-am terminat în Statele Unite. Am absolvit de la Portland State University cu un Bachelors în Științe Sociale și cu un Masterat în Consiliere și Mediere Psihologică de la California State University. Sunt consilier pe domeniul persoanelor cu dizabilități la New York. De asemenea, sunt consilier pe probleme de droguri, alcool și probleme mintale. Predau și psihologia. Am fost corespondent al publicației *Micro Magazin/Meridianul Românesc* din SUA, *Observatorul* din Canada, *Revista Noi Nu* din România, *Revista Limba Română* din Basarabia și al altor publicații de limbă română din Europa, Australia și Israel. Am fost corespondent al postului Radio Europa Liberă pentru Nord-Vestul american, corespondent al Radio-Televiziunii Române (studioul Radio Târgu-Mureș); pentru Statele Unite am creat și susținut singurul program radiofonic românesc din Nord-Vestul american, intitulat Vocea Mioriței la postul KKEY 1150 AM din Portland.

O activitate diversă în domeniul medicinei alternative și în domeniul mass-media. Există vreo personalitate pe care o admirați? De ce?

Îmi plac oamenii care sunt în armonie, în special cei care sunt recunoscători zilnic pentru darul de a trăi, de a iubi, de a crea și care aleg a se concentra la lumina lumânării care înfrânge întunericul, în loc de întunericul care înconjoară lumina. Am scris o carte intitulată „Teodor și Noi” (Theodor and Us), dedicată tatălui meu. Cartea am pus-o gratis la dispoziția oamenilor interesați, la pagina mea de web și în presa scrisă.

Ne puteți spune în câteva cuvinte despre ce este vorba în cartea „Teodor și Noi”?

„Teodor și Noi” (Theodor and US) este un ghid benefic pentru atitudinea față de viață și oameni, precum și față de sine. Sunt explicate, într-o limbă clară, modele și obiceiuri de gândire din punct de vedere neuro-psihologic, filosofic și moral; cititorul este învățat cum să gândească despre gândire, pentru că gândirea este cel mai important aspect din viață, cu implicațiile sale bune și rele. Am explicat aceste puncte referindu-mă la autorități în acest domeniu, precum Erich Fromm, Victor Frankl, Abraham Maslow, Dr. Dumitru Constantin Dulcan, Dan Puric, Richard Wurmbrand și alți psihologi și filosofi din România și din lume, care au excelat în explorări serioase ale fenomenului complex de a fi. Cartea reprezintă un ghid frumos și util pentru oricine încearcă a naviga armonios în largul mării din această existență.

Frumos spus. Cred că mulți oameni ar fi interesați de acest subiect atât de dificil, dar atât de actual. Care considerați că este marea dumneavoastră realizare de până acum?

Puterea și cunoștințele de a inspira pe cineva să vrea să fie recunoscător pentru tot ce e frumos și să aibă dorința de a folosi plenar fiecare zi pentru a progresa în viață, atât în domeniul material, cât și în cel mental, emotiv, fizic și spiritual.

Proiect ambițios, dar recompensator din atâtea puncte de vedere. A propos de viață și de felul cum o trăim: care considerați că este cheia succesului în viață?

Schimbarea mentalității contractuale de la lucru, unde este dinamica „dau și iau”, cu realizarea că în dragoste (care este un verb și un câmp de energie conștientă electromagnetic), pot numai să dau și să primesc. Niciodată nu pot să iau dragoste, pentru că ar fi ca și cum aș încerca să iau în captivitate razele de soare și să le pun sub capac într-un butoi, ceea ce, evident, e imposibil.

Iată, iată un concept filosofic pe cât de simplu, pe atât de valoros. Domnule Gabriel Gherasim, mai mergeți în România?

Da. Pentru mine România este cea dintre Nistru, Tisa, Timoc și Dunăre. Când călătoresc, încerc să acopăr toată această topografie a țării și a neamului nostru milenar, neam avându-i la origine pe măreții daci. Desigur există români în tot spațiul balcanic, din Croația până în

Grecia, Serbia, Bulgaria și Albania, de fapt, ei/ noi fiind populația daco-romană precedând pe greci și slavi cu mii de ani.

Ce părere aveți despre comunitatea românească din New York? Numiți câțiva oameni pe care îi apreciați.

În orice societate cred că avem de-a face aproximativ cu 10% din oameni care ne iubesc consistent și necondiționat, 10% din oameni care ne urăsc consistent și neconditionat și 80% din oameni care ne iubesc și/sau ne urăsc intermitent și condiționat. Mă străduiesc să petrec timpul cu cei 10% pe care îi respect și de care mă simt iubit consistent și necondiționat. Dintre oamenii pe care îi respect, i-aș menționa pe părintele Victor Runcanu (cu care am împărțit spaghetti în lagărul de refugiați de la Latina, lângă Roma și pe ziaristul George Roșianu de la MicroMagazin/Meridianul Românesc. Printre cei activi în comunitate îi menționez cu respect pe domnii Justin Liuba, pe ziaristul Vasile Bădăluță, pe Dr. Napoleon Savescu și pe părintele Theodor Damian. Vreau să menționez că pe părintele profesor Teodor Damian îl cunosc din 2003. Dânsul face parte intergrală din grupa celor 10% pe care i-am văzut ajutând, inspirând și creând constant, necondiționat și cu drag, fie în parohie, fie la universitatea unde predă. Un om ales, de o rară frumusețe interioară.

Subscriu 100%. Spuneți-ne, vă rugăm, ce opinie aveți despre situația actuală din țară?

Consider că venim din cea mai frumoasă țară de pe pământ. O țară care a fost ocupată de rusi și încă este (Transnistria) și de către ucraineni (Bucovina de Nord și Bugeac) și, în complicitate cu cei din Vest, pentru 50 de ani, Trădarea de la Yalta și înainte de asta Pactul Ribbentrop-Molotov. Până când n-o să fie un proces al comunismului, o să continue o urmare a (neo)comunismului. Președintele Traian Băsescu a condamnat comunismul (tot respectul pentru asta). Un proces al comunismului trebuie încă să fie. Odată cu acesta se va condamna comunismul și se vor face reparatii pentru crimele fizice, legale, etice, psihologice și politice făcute de cei vinovați.

Cine știe când și dacă vreodată sistemul comunist va fi judecat și condamnat, căci, uite, au trecut aproape 29 de ani din decembrie 1989... În aceste condiții, ce credeți că ar trebui să facă românii pentru a progresa și pentru a avea succes?

Să facă distincția dintre progresul material (a avea) și progresul mintal/emotiv (a fi). Un exemplu în acest sens sunt oamenii care-și cumpără casă, mașină și nevastă-trofeu, neînțelegând că nevasta e o ființă umană care poate divorța de soț și să-i ia și casa, și mașina. Adevărata soție, care-și iubește soțul, nu poate fi cumpărată ca trofeu, pentru că ea se află în valoarea energiei, a dragostei și a loialității. Secretul unei vieți de succes este să aibă rost și, ca să aibă rost, trebuie să ducă o viață balansată și să progreseze zilnic pe toate nivelurile (muncă, recreație, somn). Ar fi multe de spus în acest sens.

Ce vă doriți pentru viitor, domnule Gherasim?

Aș răspunde că o să caut să progrez zilnic în ceea ce fac și sunt, în timp ce sunt recunoscător pentru tot ce există, sunt și am deja în viața mea.

Ce rol credeți că are credința în modelarea omului?

Interesantă întrebare. Ce este dar credința? Credința este de două feluri: încredere și cunoștință. Dacă vorbim de încredere, vorbim de un salt în neant, sperând că vom ateriza pe pământ solid și sigur. Acest lucru se întâmplă fără o confirmare în prealabil. De la credință (pe bază de încredere și/sau cunoștință) creăm noțiunea la ce, de ce, cum, unde, când și cu cine să facem ceva. Iată cum categoriza ordinea gând-emoție-acțiune-reacțiune Dr. Dumitru Constantin Dulcan: bazat pe credință (încredere/cunoștințe) avem gânduri; bazat pe acestea avem unele emoții (pozitive sau negative); bazat pe emoții o să spunem ceva; bazat pe ce spunem o să facem; bazat pe ce facem o să avem consecințe; bazat pe consecințe ne creăm obiceiuri/reflexe; bazat pe obiceiuri o să ne creăm un destin. Depinde de ceea ce omul dorește să obțină.

Foarte interesante aserțiuni. Cred că cititorii noștri ar vrea să știe cum puteți fi contactat și cum pot fi accesate cărțile, interviurile și articolele dumneavoastră.

Materialele mele pot fi citite la pagina mea de web: <http://gabrielgherasim.com/index.html>. Pot fi contactat la: rodicaandgabriel@aol.com.

Vă mulțumim pentru răspunsurile pe care ni le-ați dat și vă dorim succes în continuare în activitatea atât de interesantă pe care o desfășurați în folosul oamenilor.

În loc de postfață

Îmi exprim și pe această cale sentimentele de gratitudine pentru posibilitatea de a publica interviul acordat doamnei Mariana Terra, redactor-șef la „Romania Journal”, New York, în prestigioasa revistă „Limba Română”, pe care o citesc de mai bine de două decenii. Drumurile vieții m-au adus, cu ani în urmă, și la Casa Limbii Române din Chișinău, unde i-am cunoscut pe domnii Alexandru Bantoș, redactor-șef, și pe Leo Bordeianu, atunci redactor-șef adjunct al periodicului. Domniile lor mi-au oferit spațiul propice unei discuții sincere despre evenimentele cotidiene, despre destinul limbii române și al românilor basarabeni.

Ca să intru în sediu, îmi amintesc bine și cu emoție acest detaliu, a trebuit să trec prin fața geamurilor fumurii ce protejau colegiul redacțional de curiozitatea agresivă a „unor trecători”. Clădirea fusese vandalizată în repetate rânduri înainte și, din păcate, ulterior vizitei mele. Marea „crimă” a publicației era că îndrăzneă să se cheme „Limba Română” (nu „moldovenască”) și să promoveze adevărul despre unitatea etnolingvistică a tuturor românilor.

Am fost plăcut impresionat de integritatea acestui colectiv, care se încapățâna să spună că „împăratu-i gol” și că vorbim limba română pe ambele maluri ale Prutului, în ciuda existenței și azi a paranoiei „moldoveniste”.

Decisivă acea întâlnire cu domnul Alexandru Bantoș și cu echipa dânsului, întrucât revista de știință și cultură „Limba Română” mi-a găzduit, de-a lungul anilor, interviuri și eseuri, fapt pentru care aduc mulțumiri, urându-le tuturor mult succes în continua luptă pentru menținerea flăcării dăinuirii românești.

Vizita la redacție, oamenii pe care i-am întâlnit, interviul pentru care venisem în acest „cuib al românimii” m-au emoționat profund. La fel ca și experiența pe care am trăit-o la trecerea Nistrului ca să văd satele-citadele Molovata și Coșnița, unde bravii voluntari și polițiști basarabeni români au oprit tăvălugul tancurilor rusești (până când președintele de atunci a dat palma cu rușii și a încetat războiul de eliberare...).

Cele trăite și înregistrate în cadrul memorabilei mele călătorii în Basarabia anilor '90 și-au lăsat amprenta asupra cititorilor români din SUA și Canada, pentru care scriu cu mare drag, în dorința de a păstra „punțile” peste ocean.

Astăzi constat cu regret că rușii și ucrainenii nu realizează inutilitatea și

frivolitatea „aflării” lor pe teritoriul daco-romanic dintre Nistru și Prut... Românii din Transilvania au fost ocupați și persecutați timp de 800 de ani de unguri, totuși au supraviețuit ca neam, nație și cultură! În cazul slavilor, șansele de a-i deșrădăcina pe românii peste care au dat busna acum două secole, sunt infime.

Acest an simbolic, al Centenarului, este pentru noi, românii, unul al re-unirii. Ceea ce s-a întâmplat în 1918 și mai înainte se va produce, inevitabil, din nou. Pentru că undelemnul, oricât de amestecat, revine mereu la suprafața apei.

Folosindu-mă de prilej, doresc românilor basarabeni mulți ani și sănătate, iar revistei „Limba Română” – cititori mulți acasă și în lume.

*Cu respect,
Gabriel GHERASIM
New York, 21 aprilie 2018*

Ioan C. TEȘU

Sublimul ortodoxiei***Reflecții ale părintelui profesor Dumitru Stăniloae privind trăsăturile definitorii ale spiritualității ortodoxe***

I. C. T. – Pr. prof. univ. dr.
la Facultatea de Teologie
Ortodoxă, Universitatea
„Alexandru Ioan Cuza”, din
Iași, disciplina *Spiritualitatea
Ortodoxă: Ascetica și Mistica*.

Semnează 17 volume
(între care: *Virtuțile creștine,
cărări spre fericirea veșnică*.
Editura Trinitas, Iași, 2001;
*Taina Sfântului Maslu - Taina
vindecării sufletului și a
trupului*, Editura „Credința
strămoșească”, Iași, 2002;
*Tristețea - rană grea a sufletului
contemporan*, Editura
„Credința strămoșească”, Iași,
2005; „*Simt boala ca iubire a
lui Hristos*”, *Sensul mântuitor
al suferinței*, Eikon, București,
2017), peste 275 de studii
și articole, publicate în țară
și în străinătate, participant
la peste 100 de conferințe
naționale și internaționale.

Cu Părintele Profesor Dumitru Stăniloae (1903-1993) se termină o epocă în teologia creștină contemporană, nu doar ortodoxă sau românească, și începe o alta. Se încheie o epocă în care teologia academică avea un caracter preponderent speculativ și discursiv, fiind mai mult o vorbire despre Dumnezeu, chiar și la modul cel mai inspirat posibil.

Și tot cu Părintele Dumitru Stăniloae începe o nouă perioadă din teologia ortodoxă contemporană – aceea a redescoperirii, întoarcerii, aprofundării și raportării ei la izvoarele prime și nealterate ale credinței: Sfânta Scriptură și tâlcuirile date acesteia de către Sfinții Părinți.

Asemenea lui George Florovski sau Sfântului Justin Popovici, Părintele Stăniloae a redat teologiei ortodoxe contemporane duhul ei patristic și isihast. Pentru Sfinția Sa, teologia nu mai este doar o cercetare intelectuală, științifică, ci mai ales un exercițiu ascetic, de curățire de patimi și de înaintare în universul virtuților creștine, cele care îl apropie pe om tot mai mult de Dumnezeu, până la unirea cu El sau la îndumnezeire. Ea nu mai era un exercițiu speculativ și pur rațional, ci existențial și mistic, purificator și unificator.

Adevăratul model de teolog nu mai este savantul, cel care scruta, avid de cunoștințe, înălțimile sublime și profunzimile credinței, ci acela care, smerit și curățit de păcate, instruit și cultivat, bate, cu pocăință, la porțile Infinitului, în speranța lărgirii capacității sale de cuprindere, pe măsura descoperirii, tot mai bogate, din partea lui Dumnezeu, a tainelor Sale.

Teologia sa nu mai este un exercițiu teoretic și speculativ, ci o experiență rugătoare, odată ce pe Dumnezeu Îl poți afla și poți vorbi cu El, în modul cel mai firesc, la capătul rugăciunii curate și neîncetate, acolo unde mintea își oprește lucrarea ei naturală, făcând loc uimirii și extazului; iar cuvintele ei tac, procesele ei generale se opresc, făcând loc lacrimilor și iubirii suprafirești.

Pentru teologul român, Ortodoxia constituie sublimul, în materie de religiozitate, credința cea mai înaltă și mai apropiată de coardele profunde ale sufletului omenesc, trecutul bogat, dar și speranța unui viitor mântuitor, chemarea și credința primă și nealterată, dar și vocația și împlinirea ei esențială și deplină. Ea nu îi promite omului o fericire provizorie și iluzorie, și doar în lumea aceasta imperfectă și trecătoare, ci îi oferă veșnicia cea fericită sau neapusă, în Împărăția iubirii lui Dumnezeu. Ea nu se adresează doar trupului și bucuriilor acestuia, ci vizează profunzimile omului, centrul ființei sale – sufletul, pe care caută să îl îmbunătățească, până la deplina lui înduhovnicire sau pnevmatizare, la coplășirea și covârșirea elementului material de către cel spiritual, dar într-o desăvârșită unitate de ființă.

Omul contemporan aleargă de dimineața devreme, până noaptea târziu, să își procure, în mod preponderent, lucrurile trebuitoare pentru trup și cele trecătoare și nu arareori trăiește, pe fondul acumulărilor materiale până la opulență, sentimentul eșecului și al vidului spiritual, al lipsei de sens profund și scop înalt. Or, prin spiritualitatea ei adâncă, Ortodoxia poate oferi răspunsuri edificatoare și mântuitoare la frământările existențiale, la chemările fără ecou și la întrebările fără răspuns ale omului contemporan.

Câteva aspecte ale „sublimului” Ortodoxiei, ale splendorilor ei teoretice și practice, așa cum le-a înțeles și simțit, propovăduit și experimentat Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, încearcă să le descrie și prezentul studiu.

Părintele Profesor D. Stăniloae consideră că Ortodoxia constituie „adevărata entelehie a vieții”¹, „un mod aparte de trăire a creștinismului”², ritmul firesc al vieții, măsura³, drumul drept al vieții⁴, care îl conduce pe om către adevăratul scop al vieții sale – desăvârșirea, arătând, totodată, că, din toate popoarele ortodoxe, poporul român este „cel mai pătruns de spiritualitatea ortodoxă”⁵. Aceasta l-a condus prin istorie, ajutându-l să-și păstreze individualitatea și specificul său, de punte de legătură între două lumi și civilizații diferite: Apusul și Răsăritul.

O primă trăsătură a credinței și spiritualității ortodoxe de pretutindeni o constituie, în viziunea teologului român, *fidelitatea față de Tradiție*, unul din cele două izvoare în care se păstrează adevărurile de credință. Spre deosebire de alte credințe, care au preferat să caute o adaptare la contemporaneitate, adeseori prin cedări în materie de viață morală și prin relativism și laxism spiritual, Ortodoxia a rămas „identică în credință și cultul ei cu conținutul de credință și de cult al creștinismului original”⁶.

Ortodoxia nu s-a „medievalizat”⁷, în sensul de a se fi complicat și de a-și fi însușit teorii scolastice raționaliste, care să distrugă misterul ei inefabil, nu i-au fost dragi „deliciile de gimnastică intelectuală”⁸, lipsite de sentimentul fiorului sacru, nici nu „a amestecat arabescurile neesențiale ale minții umane”⁹ în învățăturile sale descoperite și în modul specific de trăire a lor. Pe toate acestea, le-a considerat instrumente secundare de explorare a tainei inefabile a dumnezeirii, păstrându-și crezul ei, potrivit căruia doar trăirea și simțirea acesteia, experiența ei, prin curățire de păcate și de patimi și prin îmbunătățirea vieții, prin practicarea virtuților creștine, conduc pe om spre adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu.

Învățătura de credință ortodoxă nu este o teorie sau o ideologie, o speculație religioasă sau o sumă de raționamente elaborate și argumentate teologic, ci este viață, trăire și iubire. Cunoașterea lui Dumnezeu are caracterul de a fi personală, pentru că, într-o dimensiune a ei, pornește de la persoana umană și se adâncește în misterul Persoanelor treimice. Metoda specifică de pătrundere în acest mister nu o constituie speculația și afirmația, ci iubirea și uimirea. Pentru ființa umană, problema cunoașterii lui Dumnezeu, în vederea unirii cu El, este o problemă de viață sau moarte veșnică, de mântuire sau osândire pentru

totdeauna. Ea nu îl poate lăsa cu adevărat indiferent pe om, pentru că această indiferență echivalează cu ignorarea a ceea ce el are mai interior și profund în sufletul său – chipul lui Dumnezeu, pe care are chemarea sfântă de a-l desăvârși în „asemănarea” cu Părintele său ceresc. O astfel de ignorare înseamnă moartea veșnică. Problema cunoașterii lui Dumnezeu nu este, pentru Ortodoxie, o problemă doar de gnoză, ci una mai ales de trăire, iar calea progresului în această cunoaștere o constituie depășirea și îmbunătățirea, adică deplină eliberare de efectele răului, nepătimirea și îmbogățirea în virtuți.

Experiența vieții duhovnicești sporite arată că între cunoaștere și iubire există o legătură de ființă și în însuși miezul ființei, căci nu putem cunoaște cu adevărat, profund și curat, decât ceea ce iubim înalt, după cum, în mod similar, creșterea iubirii lărgeste cunoașterea și aprofundarea.

O astfel de cunoaștere vizează Ortodoxia, care, spune Părintele D. Stăniloae, a știut, de-a lungul timpurilor, să prezinte misterul mântuirii în date simple, fundamentale și totdeauna valabile¹⁰, adresându-se profunzimilor sufletului uman, cele ce vibrează la astfel de adevăruri și oferindu-i, în acest mod, răspunsuri fundamentale, existențiale.

Fără a se seculariza, ea și-a însușit și a înduhovnicit datele progresului științific, al spiritului uman, în general, nu fără a avertiza însă asupra moralității ce trebuie să îl străbată. Fără a se amesteca și dilua în moravurile diferitelor perioade istorice, Ortodoxia a fost și va rămâne contemporană omului, interioară și deplin compatibilă sufletului său și trebuințelor de natură spirituală ale acestuia, mișcărilor și nevoilor lui înalte.

Sensul adaptării Ortodoxiei la contemporaneitate l-a constituit, în viziunea Părintelui Stăniloae, nu însușirea unor idei și concepții seculare, care, mai devreme sau mai târziu să aibă nevoie de ajustări și modernizări. Ea nu s-a amestecat cu lumea, prin relativism, anonim și concesi, ci a străbătut-o și a marcat-o. Ortodoxia este mereu actuală, vie și proaspătă, prin modul în care s-a implicat și se implică practic în soluționarea, pe baza înaltelor sale convingeri, a nevoilor practice ale credincioșilor ei. Atracția intrinsecă a ei rezidă și în modul în care a știut să facă înțeles și urmat „misterul integral al creștinismului de

totdeauna”¹¹. Lucrarea ei socială, filantropică, își are temeiul în înalta sa concepție despre „taina” sau „Liturghia aproapelui”, ca o „Liturghie după Liturghie”, după cum și învățăturile ei sunt confirmate, în plan personal și comunitar, în opera ei practică.

Ortodoxia, consideră Părintele Stăniloae, are o întreită responsabilitate: față de trecut, față de contemporaneitate și față de generațiile viitoare, iar din această responsabilitate decurge un întreit caracter al ei: 1) fidelitatea față de Revelația lui Hristos, redată în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție și trăită neîntrerupt în viața Bisericii; 2) responsabilitatea față de credincioșii din timpul în care ea se face și 3) deschiderea față de viitorul eshatologic, adică obligația de a îndruma pe credincioși spre desăvârșire, spre îndumnezeire¹².

În Ortodoxie, se trăiește real și intens taina coborârii iubitoare a lui Dumnezeu la om, precum și epectaza acestuia către lumea spirituală și către Dumnezeu. „Ortodoxia, spune Părintele Stăniloae, a trăit misterul mântuirii în deplinătatea lui totdeauna”¹³, iar modul în care l-a redat, l-a împărtășit celor ce cred în el, l-a constituit paradoxul, ea fiind, în același timp, o credință a apofaticului și a apofatismului¹⁴.

O a doua trăsătură a Ortodoxiei rezidă în „*sinteza bizantină*”, pe care a realizat-o, iar roadele acesteia le-au constituit spiritualitatea pe care a creat-o și care s-a exprimat în simboluri, Liturghie, cult și artă, dar mai ales în viață. Liturghia și spiritualitatea Bisericii primare au produs, consideră Părintele D. Stăniloae, viziunea bizantină despre lume¹⁵, concepția sa despre viață și om, ca rege și preot al cosmosului, despre sensul și vocația sa veșnică.

Și din acest punct de vedere, caracterul Ortodoxiei de a fi contemporană fiecărei epoci și fiecărui suflet, explică Părintele Profesor, „nu poate consta într-o părăsire totală a exprimării simbolice, ci numai într-o simplificare a acestei exprimări, ca să se vadă imediat marile simboluri ale misterului creștin, corespunzătoare marilor, simplelor și permanentelor evidențe și trebuințe spirituale ale omului de totdeauna”¹⁶.

În al treilea rând, Ortodoxia este o *credință a Duhului, spiritualitatea ei fiind una pnevmatologică*. În vorbirea și trăirea creștină ortodoxă, Duhul Sfânt ocupă un loc fundamental, el fiind cel ce „face mereu contemporan, mereu trăit, misterul mântuirii”¹⁷.

Duhul Sfânt este cel care întărește toate eforturile ascetice și nevoințele trupești și spirituale ale creștinului, dându-i puterea de a birui păcatele și patimile la care îl cheamă și îl instigă lumea exterioară sau care răbufnesc și caută să ajungă la suprafață, prin profunzimile conștiente sau inconștiente ale vieții sale, asemenea unor valuri puternice, care, izbucnind din întunericul tenebros, încearcă să se ridice la suprafața apei, unde puterea lor, acumulată pe parcurs, este mult mai mare.

Și tot Duhul Sfânt este cel care adaugă har în opera de lucrare a virtuților, transformându-le, ca răsplată pentru străduințele umane, în daruri sau harisme, pe care le dăruiește sufletului însetat de mântuire.

Exprimând legătura dintre om și Dumnezeu, Ortodoxia este *doxologică*¹⁸, în sensul că, pentru ea, „Dumnezeu și lucrarea Lui creatoare și mântuitoare nu este un obiect de doctrină teoretică, ci de laudă entuziastă”¹⁹. Fiind „o experiență vie a lui Dumnezeu”²⁰, Ortodoxia este doxologică, pentru că „toată cunoștința despre Dumnezeu și despre lucrarea Lui mântuitoare este orientată practic, existențial, este transformată în rugăciune, în grăire directă către Dumnezeu, în conținutul dialogului nostru cu Dumnezeu, în substanța a raportului nostru personal și viu cu El”²¹.

Caracterul ei doxologic se exprimă în mod desăvârșit în cultul ei, care este un mijloc de laudă și de mulțumire față de El²², dar, în același timp, „izvor de cunoaștere și de continuă verificare a cunoștinței de totdeauna a Bisericii, forma principală a tradiției vii a Bisericii”²³.

Cultul ortodox este o formă de lărgire, prin citiri și cântare, prin simțire și trăire, a dialogului credinciosului cu Dumnezeu. Atât în rugăciunea personală, individuală, cât și în cea eclesială, sobornicească, sufletul credincios cultivă dialogul său cu Dumnezeu. Citirile și imnurile, icoanele și gesturile sacramentale, toate măresc intensitatea trăirii misterului divin și întăresc legătura de comuniune între credincioși.

Tâlcuind *Mystagogia* Sfântului Maxim Mărturisitorul²⁴, Părintele Stăniloae vorbește despre lume sau cosmos ca despre o biserică în extensie, iar despre biserică, sintetizează a întregului cosmos, recapitulând în ea elementele materiale și spirituale ale acestuia. De aceea, cine intră într-o biserică ortodoxă, scria Părintele Profesor, în lucrarea *Spiritualitate și comuniune în Liturgia ortodoxă*²⁵, are de fapt senzația că a intrat în

eternitate²⁶, că pășește într-o altă lume pe care o inaugurează rugăciunea și spre care conduce Liturgia, are sentimentul cerului coborât pe pământ și în sufletul omului, spre atragerea acestuia către piscurile vieții și spre înălțimile cerului.

Cântarea liturgică, aprecia Părintele Profesor, pe lângă faptul că reprezintă „un factor de întărire în adevărurile credinței”²⁷, dar și de „întărire a comunității credincioase”²⁸, constituie „modul cel mai propriu de a vorbi despre Dumnezeu, sau lui Dumnezeu, ca despre și Celui cu neputință de cuprins în noțiuni precise, limitate și exprimat în cuvinte corespunzătoare acestor noțiuni. Dar ea e și modul cel mai propriu de a mulțumi din toată inima lui Dumnezeu, de a-L lăuda și de a I ne ruga. Prin cântare, trăim taina lui Dumnezeu, ne unim cu existența Lui negrăită, accentuăm, prin simțire, marea dorință de a ne face parte de darurile Sale. Prin cântare, spunem mai mult decât putem exprima prin indiferent care cuvinte. Prin ea, dăm un coeficient nemărginit admirației măreției Lui, bunătății Lui care întrece cuvintele noastre simple rostite, exprimăm inexprimabilul, apofaticul, dar și mulțumirea nețărnută față de El, pe care nu o putem exprima prin simple cuvinte”²⁹.

Din caracterul doxologic și eshatologic al cultului ortodox derivă și însușirea Ortodoxiei de a fi o credință a optimismului³⁰, a nădejzii și bucuriei³¹, o *credință a învierii*³².

În centrul întregii învățături și a cultului ortodox, se află sărbătoarea Învierii Domnului, o „explozie de bucurie”³³, care celebrează biruința vieții asupra morții, o bucurie ce cuprinde și inundă întreg cosmosul și ființa umană, în integritatea sa. Prin aceasta, Ortodoxia este o credință a luminii, din care sunt chemați să se împărtășească toți cei ce doresc să se facă „următori” ai lui Hristos.

Îmbrăcarea lumii și a omului în lumină și bucurie, dragostea lui Dumnezeu de a împărtăși tuturor darurile Învierii Lui, face din Ortodoxie o *credință a catolicității, sobornicității sau solidarității*. Sensul pe care îl dă Părintele Stăniloae catolicității sau sobornicității Ortodoxiei este acela de cuprindere a tuturor „în raza învierii potențiale”³⁴ a Domnului. Această înviere urmează nașterii din nou, săvârșită prin Botez, și se realizează prin ridicarea din noaptea și moartea în care ne aruncă păcatele, fiind arvună a învierii celei viitoare.

Biserica Ortodoxă este sobornicească și prin aceea că „se simte solidară cu lumea întreagă”³⁵ și „adâncește continuu această solidaritate”³⁶ de vocație dintre oameni, o solidaritate de origine, ca unii ce au fost creați toți de Același Părinte bun și iubitor, „după chipul și asemănarea” Sa (Facere 1, 26), dar și o solidaritate de vocație, dată tot prin creație și a cărei rațiune o constituie îndumnezeirea.

Sobornicitatea Ortodoxiei se manifestă și prin unitatea pe care o cultivă Liturghia și rugăciunea, prin comuniunea specială ce se creează între credincioși, o „unitate de gândire, de simțire, de mărturisire, de iubire comună a lui Hristos și de iubire reciprocă”³⁷.

Această sobornicitate are, potrivit teologului român, și un sens intensiv, de comuniune în continuă adâncire, căci „fiecare se dezvoltă în comuniune cu toți și comuniunea se dezvoltă prin aportul personal al fiecărui membru, prin darul fiecăruia, dezvoltat în darul comuniunii”³⁸. În această unitate sunt cuprinse iubirea și libertatea, slujirea și dăruirea.

Acolo unde este unitate și sobornicitate, acestea sunt păstrate cu ajutorul unei ierarhii bine orânduite, ceea ce face din Ortodoxie o *Biserică sacramentală și ierarhică*, în care lucrarea de propovăduire a cuvântului, săvârșirea Sfintei Euharistii și a Sfintelor Taine sunt administrate de ierarhia bisericească. Hristos, și nu o altă persoană, este „cap al Bisericii”³⁹, ea fiind condusă și păzită de eroare de către Duhul Sfânt, care luminează și inspiră autoritatea sinodală.

Ortodoxia nu se adresează persoanelor izolate, ci are o *deschidere către lumea întreagă*, pe care dorește să o conducă la „cunoștința adevărului” și, astfel, observă Părintele Profesor D. Stăniloae, ea este o credință cosmică, în sensul că dorește să restabilească, la nivel general, armonia primordială, distrusă prin păcat, unificându-le pe toate în Iisus Hristos – Logosul divin întrupat.

Fin cunoscător al operei Sfântului Maxim Mărturisitorul, Părintele Stăniloae tratează despre structura sacramentală a cosmosului și a Bisericii⁴⁰, arătând că lumea este un dar al lui Dumnezeu, făcut oamenilor, semn al iubirii Sale⁴¹. Ființele umane au chemarea de a descoperi rațiunile sădite de Dumnezeu în fiecare lucru și realitate ce alcătuiesc lumea, de a le folosi pe fiecare dintre acestea în conformitate cu rațiunile lor, spre desăvârșirea generală, făcând din lumea prezentă o

biserică în sinteză și un rai potențial, o cale și o scară către Împărăția Cerurilor⁴².

În cadrul acestei învățături despre dimensiunea cosmică a Ortodoxiei, ca și credință a restaurării ontologice și a mântuirii, Părintele Dumitru Stăniloae dezvoltă o adevărată „teologie a darului” și a jertfei, arătând că fiecare credincios este un preot, care aduce jertfă și mulțumire lui Dumnezeu darurile sale, cărora le-a imprimat pecetea muncii și a jertfei sale⁴³.

Fiind un dar al lui Dumnezeu față de lume, Ortodoxia este, prin excelență, o *credință a iubirii și dăruirii*. Scopul creației, potrivit credinței ortodoxe, arată teologul român, este manifestarea iubirii lui Dumnezeu față de oameni și lărgirea acesteia, întreolaltă⁴⁴. Într-o astfel de viziune, se arată, bunurile materiale și spirituale nu sunt „ziduri despărțitoare”⁴⁵ și „motive de ceartă, de luptă și de orgoliu”⁴⁶, ci daruri ale lui Dumnezeu, spre sporirea unității și armoniei, punți ale iubirii și comuniunii.

Toate aceste trăsături specifice ale Ortodoxiei, conduc, în concepția Părintelui Stăniloae, la una esențială și înaltă, aceea de a fi o *credință a progresului neîncetat în iubirea de Dumnezeu și de semenii*⁴⁷, a *epectazei către Dumnezeu, spre desăvârșire sau îndumnezeire*. Calea dobândirii asemănării cu Dumnezeu, a creșterii spirituale a omului, arată Părintele Profesor, o constituie sporirea în iubire. Sfinții Părinți, atât de dragi teologului român, vorbesc despre îndumnezeire ca despre o profundă responsabilitate față de Dumnezeu și de darurile primite de la El, ca o continuă umanizare, printr-un progres nesfârșit a umanității, în iubire și dăruire. Supremația creștinismului și sublimitatea Ortodoxiei se arată în maximalismul moralei sale, care ne poruncește să iubim, inclusiv pe vrăjmașii noștri, cu o dragoste desăvârșită, la măsura iubirii dumnezeiești.

Ortodoxia este, astfel, o credință a iubirii și desăvârșirii. A iubirii aflate într-o permanentă dezvoltare și lărgire, în adâncire și sublimare, conducând spre unirea cu Dumnezeu, Izvorul iubirii suprafințiale și nesfârșite.

Sintetizând ideile Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae privind „sublimul Ortodoxiei”, observăm că acesta constă în: 1) fidelitatea față

de Tradiția sa bimilenară; 2) capacitatea ei de a face o reală „sinteză bizantină”, în care învățătura de credință să pătrundă viața concretă; 3) caracterul ei pnevmatologic; 4) aspectul său doxologic; 5) cultivarea optimismului, nădejii și bucuriei Învierii; 6) însușirea ei de a fi sobornicească sau 7) o spiritualitate a comuniunii, a iubirii și dăruirii; 8) exercitarea lucrării sale prin intermediul ierarhiei bisericești; 9) deschiderea sa față de lumea întreagă; 10) trăsătura fundamentală de a fi o credință a progresului neîncetat în iubirea de Dumnezeu și de semenii, a epectazei către Dumnezeu, conducând spre desăvârșire sau îndumnezeire.

Prezentele considerații se doresc a fi o conștientizare a frumuseților Ortodoxiei și asupra punctelor ei de rezistență, prin valurile istoriei, dar, mai presus de toate, un îndemn sincer de a le descoperi și trăi, cu ferma încredere că a ne întoarce la profunzimile Ortodoxiei, așa cum învăța Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, înseamnă a ne întoarce și a ne adânci pe noi înșine, iar a trăi Ortodoxia, odată ce aceasta este „entelehia” sufletului, înseamnă a trăi, de fapt, viața noastră, în registrul ei cel mai curat, mai frumos și mai înalt. Sau, ca să folosim cuvintele Părintelui Profesor: „Mai aproape de Ortodoxie înseamnă mai aproape de noi înșine și de misiunea noastră”⁴⁸.

Note

¹ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism*, f.l., f.a., p. 48.

² Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Câteva trăsături caracteristice ale Ortodoxiei*. În: „Mitropolia Olteniei”, XXII (1970), nr. 7-8, p. 730.

³ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism...*, p. 52.

⁴ *Idem*, p. 48.

⁵ *Idem*, p. 63.

⁶ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Câteva trăsături caracteristice...*, p. 730.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Idem*, p. 731.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Idem*, p. 732.

¹² Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, ediția a doua, Ed. IBMBOR, București, 1996, p. 73.

¹³ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Câteva trăsături caracteristice...*, p. 732.

¹⁴ Într-un capitol din *Spiritualitatea ortodoxă*, dedicat rugăciunii curate, Părintele Stăniloae vorbește despre două trepte ale apofatismului: apofatismul teologiei negative și un apofatism mai deplin și mai existențial, realizat prin rugăciunea duhovnicească, în stare de curăție și pace a gândurilor, de tăcere și uimire, de cufundare a minții în taina Dumnezeirii și de strălucire a luminii dumnezeiești. Un al treilea grad al apofatismului îl constituie „apofatismul vederii mai presus de vedere a luminii”, prin care se pătrunde în „nemărginirea oceanului divin” (Cf. Preot Profesor Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, Ed. IBMBOR, București, 1992, p. 211 și p. 204).

¹⁵ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Câteva trăsături caracteristice...*, p. 733.

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Idem*, p. 735.

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Idem*, p. 736.

²¹ *Ibidem.*

²² *Idem*, p. 735.

²³ *Idem*, p. 736.

²⁴ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Mystagogia. Cosmosul și sufletul, chipuri ale Bisericii*, introducere, traducere, note și două studii de Preotul profesor dr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 2000, p. 16.

²⁵ Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986.

²⁶ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitate și comuniune...*, p. 433.

²⁷ *Idem*, p. 422.

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Idem*, p. 421.

³⁰ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Câteva trăsături caracteristice...*, p. 737.

³¹ *Ibidem.*

³² *Ibidem.*

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Idem*, p. 738.

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Idem*, p. 739.

³⁸ *Ibidem.*

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ Pr. Prof. D. Stăniloae, *Câteva trăsături caracteristice...*, p. 740.

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² Vorbind despre „darul lumii”, Părintele Profesor arată că „În esență, prin darul lumii, Dumnezeu vrea să Se facă cunoscut omului pe Sine Însuși în iubirea Sa” (Cf. *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, vol. I, p. 236). Însă atunci când omul nu sesizează existența, prezența și lucrarea proniatoare a lui Dumnezeu în creația Sa, „darul i se ia adeseori fără voia sa, pentru ca să-și dea seama că dăruitorul e mai mult decât darul. Peste lume și peste viața noastră stă astfel așezată crucea. Când noi nu mai vedem pe Dumnezeu prin crucea de bunăvoie, depășind lumea și viața noastră în iubirea de Dumnezeu, acesta ni se face

transparent prin crucea fără voie” (Cf. *Ibidem*, p. 235). Cu mult optimism creștin, „patriarhul teologiei academice românești” arată, într-o notă filocalică, faptul că, și în starea de cădere, „creația rămâne darul lui Dumnezeu. Dar atârnă de noi ca să ne folosim de acest dar spre binele nostru, sau spre pierderea noastră. Chiar de cele obiectiv grele și apăsătoare, ne putem folosi spre bine, întărind duhul nostru prin suportarea lor. Creația nu a devenit nici prin cădere un rău sau un bine unilateral fatal, ci ea se păstrează ca o unealtă care poate fi folosită spre bine sau spre rău de libertatea noastră. Dumnezeu a lăsat totul la decizia noastră. E marea cinste ce ne-a dat-o, cinste care implică și o mare responsabilitate și un mare risc. De noi depinde să descoperim măreția creațiunii și generozitatea lui Dumnezeu față de noi, prin ea, putând ajunge prin ea la îndumnezeire, sau să o facem un prilej de hulă împotriva lui Dumnezeu și să cădem prin ea în osânda veșnică” (Cf. nota 1212 a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, la Ava Dorotei, *Ale lui Ava Dorotei diferite epistole, în Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, volumul IX, traducere, introduceri și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1980, p. 636).

⁴³ Părintele Profesor Dumitru Stăniloae dezvoltă o adâncă „teologie a darului”, arătând că ființele și lucrurile constituie elementele unui dialog progresiv al darurilor, într-o deplină complementaritate a acestora, într-un „dialog complet al darului”, adică prin cultivarea datoriei de a primi, înmulți și întoarce darurile primite și despre „dialogul darului între Dumnezeu și om”, prin care fiecare se dăruiește celuilalt, fără a sărăci, ci sporind și îmbogățindu-se duhovnicește și îmbogățindu-i, la rândul său, pe toți ceilalți. (Vezi lucrarea noastră, *Lumea, rugăciunea și asceza în teologia Părintelui Stăniloae*, TRINITAS, Iași, 2003, p. 32). În studiul intitulat *Ierarhia darurilor și treptele rugăciunii*, Părintele Profesor arată că, pentru credința și spiritualitatea ortodoxă, „toate cele ce sunt în jurul nostru și de care ne folosim sunt daruri ale lui Dumnezeu. Mai mult, toată creația este un dar pe măsura puterii noastre de a o cunoaște și de a o folosi. E un dar aerul, e un dar apa, e un dar pământul, care face să rodească toate felurile de plante folositoare nouă din semințele lor, în fiecare an. Sunt daruri animalele ce se înmulțesc mereu din sămânța lor pentru a răspunde trebuințelor noastre continue. Dar atunci, e un dar universul întreg, care condiționează și susține existența celor ce ne înconjoară, potrivit trebuințelor vieții noastre. Sunt un dar soarele, luna și celelalte corpuri cerești. Toate sunt daruri pentru ființa conștientă și purtătoare de trup a omului. Iar a vedea lumea ca un dar înseamnă a vedea pe Cel ce a dăruit-o, a vedea înțelepciunea și iubirea Lui față de omul care poate fi conștient de această iubire. Căci cine dă daruri își manifestă iubirea față de o ființă capabilă să o sesizeze” (Cf. *Ierarhia darurilor și treptele rugăciunii*, în „Ortodoxia”, XXXV (1983), nr. 3, p. 405).

⁴⁴ Pr. Prof. D. Stăniloae, *Câteva trăsături caracteristice...*, p. 741.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Idem*, p. 742.

⁴⁸ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism...*, p. 69.

Vasile DUDA

Artista Florina Breazu – în căutarea armoniei

V. D. – istoric de artă din Bistrița, implicat în cercetarea fenomenului artistic contemporan și al patrimoniului cultural național.

*Ubi concordia,
Ibi victoria*

Florina Breazu este un artist plastic dedicat și implicat în activitatea culturală actuală, cu o experiență dinamică, șlefuită în centrele artistice din Chișinău, Cluj, Iași și București. Expozițiile personale și de grup, organizate în ultimii ani, au propus publicului lucrări tot mai proaspete prin conexiunile dezvoltate la nivelul societății contemporane. Printr-un demers pictural construit pe exerciții temeinice, dezvoltate din tradiția formală spre creația formală, s-a conturat un mesaj sensibil, care își afirmă cu tenacitate propriul crez artistic.

Lucrările de pictură de la începutul carierei dezvăluie pasiunea reprezentării imaterialului, fixarea pe pânză a particulelor fine de lumină din atmosfera văzduhului. Fațetele diverse ale „luminii-aer” sunt evocate, în lucrările de acum cincisprezece sau douăzeci de ani, prin modulări alb-albastre care generează spațialități largi, chiar dacă bidimensionalismul tablourilor se conturează mai evident prin construcția primelor planuri. Prin cheia vizuală a peisajului putem să identificăm abs-

Florina BREAZU

s-a născut pe 5 ianuarie 1973, la Chișinău. A absolvit Școala de Arte Plastice pentru Copii „A. Șciusev”, ulterior Colegiul de Arte Plastice „A. Plămădeală” din Chișinău. Între anii 1992-1994 studiază la Facultatea de Arte Decorative și Design a Academiei de Arte Vizuale „Ioan Andreescu” din Cluj-Napoca, România; în perioada 1994-1998 își continuă studiile la Facultatea de Arte Plastice, Decorative și Design a Universității de Arte „George Enescu” din Iași, România.

În perioada 2002-2006 a făcut doctorantura la Centrul Studiul Artelor al Academiei de Științe a Moldovei, iar din 2014 este doctorandă la Universitatea Națională de Arte din București.

Debutază în 1992 la o expoziție de binefacere pentru ajutorarea sinistraților moldoveni din conflictul transnistrean. Din 1999 este membru stagiar, iar din 2003 este titularizată membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova. Urmează o activitate artistică intensă și angajată, cu expoziții anuale personale începând cu anul 2001. Participă la expoziții internaționale în România, Franța, Germania, Belgia, Olanda, Rusia, Kazahstan, precum și la Tabere de creație în România, Rusia și Bulgaria.

În 2008 i se decernează titlul onorific Maestru în Artă. Desfășoară o bogată activitate didactică și pedagogică în calitate de lector al Academiei de Pictură „Stati Art” din Chișinău, și, ca profesor de Istoria Artelor Plastice, la Liceul Academic de Arte Plastice „Igor Vieru” din Chișinău. Este prezentă în numeroase jurii de specialitate ale concursurilor sau comisiilor de evaluare. Din 2015 este membru al Consiliului Național pentru Monumente de For Public.

Autoare a numeroase expoziții personale vernisate la Chișinău, București, Bruxelles, Ploiești, Reghin, Sibiu, Iași, Bacău, Strasbourg, Hanovra, Moscova etc.

Florina Breazu la inaugurarea unei expoziții

tractizarea treptată și riguroasă a elementelor plastice alături de logica succesiunii spațiale. Împăstările rectangular-sticloase pun pe pânză un vitraliu pictural cu riscuri decorative, dar care anunță transparențele utilizate de artistă în perioadele următoare.

La o jumătate de deceniu distanță, artista se remarcă prin experimente tot mai libere, cu plaje cromatice care aduc explozii de culoare și tușe eliberate, iar corsetul sintezelor formale lasă loc, spre suprafețele cele mai vizibile, unei ample libertăți interioare. Vectorii sentimentali conturează expresia plastică a dinamicii mentale și a afectivității umane. De la decorul primelor scene, accentul se mută tot mai mult pe expresia interioară a interpretului, pe identificarea și expunerea unui *modus vivendi*. Poate că așa se explică imprimeurile surprinse în spațiile curate ale albului, cu interpretări din arheologia izvoarelor anonime care au amprentat știința poporului și moștenirea asumată a timpului nostru. Sondarea trecutului cultural este evidențiată inițial în spațialități albe, neutralizate cromatic tocmai pentru potențializarea elementelor selectate de artist, dar treptat spațialitatea contemporană fuzionează în universul artistic cu simbolistica atemporală, într-un tot unitar și indivizibil.

Memoria colectivă devine creuzetul în care se amestecă și se selectează ca într-un malaxor al timpului, ingredientele unei deveniri pe care truditarii artelor plastice o caută neconținut prin fiecare generație. Strălucirea prețioasă a tonurilor se stinge treptat în patina texturilor de inspirație textilă,

dar grafica motivelor simplificate prin tradiție mobilizează în ritmurile lor sprintene sentimentul zilelor duminicale. Stratificările dimensiunilor arhaice transpar spre lumea formelor noastre și devin acel background de pe care se lansează pictura practică de Florina Breazu. Interferențele hibride dintre „atunci” și „acum” sunt motivul interpretărilor sale picturale, un motor al creației și al investigării emoțiilor personale.

În lucrările din ultimii ani, Florina Breazu a lăsat tot mai în urmă semnele trecutului, iar grafia lor a devenit motivul unor transformări treptate în texturi zgrunțuroase și abstracte, care își figurează tot mai independent propria identitate plastică. Perspectivele înalte din câmpul lucrărilor deschid spațialități simbolice alcătuite din „particule lichide” și „transparențe juxtapuse”, care sintetizează în armonie sentimentul meditativ al existenței, în contextul frământărilor mereu reconfigurate sub impulsurile postmodernismului.

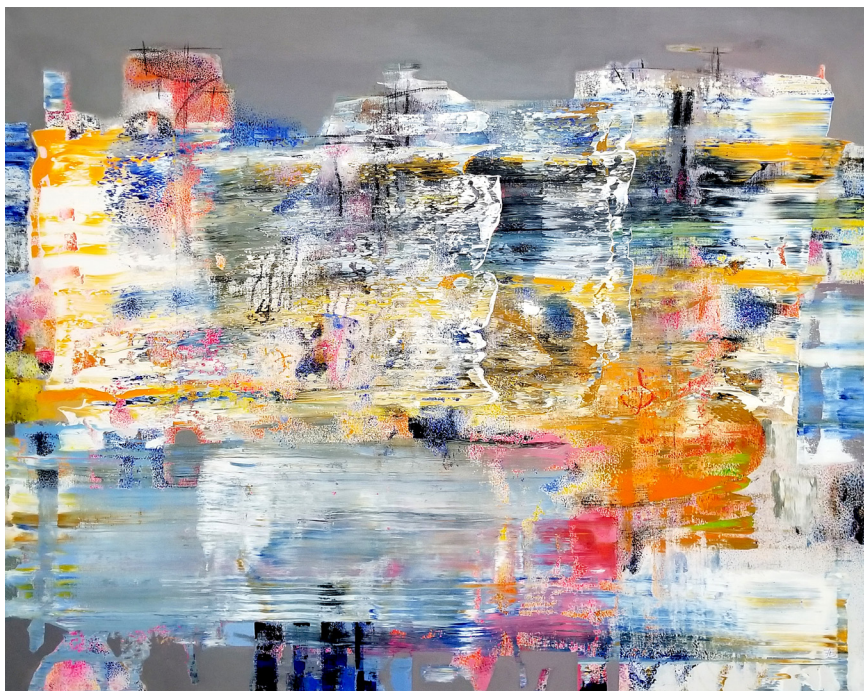
Florina Breazu scrutează vălul plasticității prin repetate sinteze picturale care se intersectează și cu alte domenii artistice, dar sensibilitatea creatorului contemporan a cernut în aceste selecții peste rigiditatea rațiunii și a obținut expresii plastice generatoare de armonie și încredere.

Lumină din lumină, 2002, 37,6 x 53,3 cm, ulei, pânză

Florina BREAZU

**Explozia de culoare și
sentimentul zilelor duminicale**

Particule II, 2017, 100,5 x 126 cm, ulei, pânză

Antimaterie III, 2017, 117 x 117 cm, ulei, pânză

Drumurile timpului I, 2007, 800x1000 cm

Când, cum, de ce, 2012, 95 x 144 cm, ulei, pânză

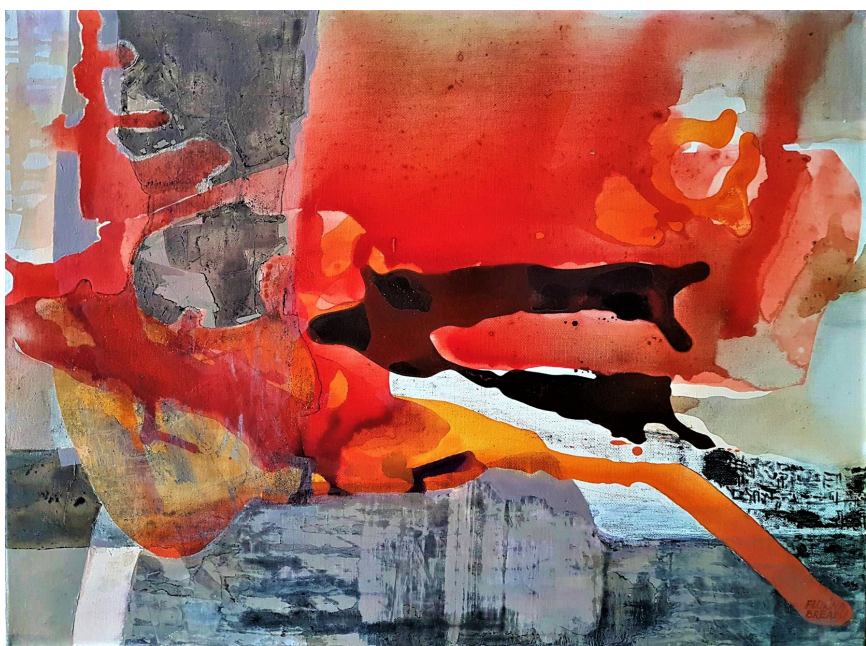
Pomul vieții, 2015, 149 x 123 cm, ulei, pânză

Duminica rusaliilor, 2009, 117 x 117 cm, ulei, pânză

Memoria timpului, 2002, 46,3 x 62,5 cm, ulei, pânză

Spiritul toamnei, 2014, 60 x 80 cm, acrilic, ulei, pânză

Roata stelelor, 2015, 100 x 100 cm, ulei, pânză

Vector, 2004, 990 x 870 cm, ulei, pânză

Ion I. IONESCU

Liantul dintre noi în societatea conectată

I. I. I. – profesor doctor, Departamentul de Sociologie și Asistență Socială al Universității „Al. I. Cuza”, Iași. Președinte supleant în comisii de doctorat (Université de Luxembourg). Prodecan al Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice, membru al Senatului Universității „Al. I. Cuza”, Iași (2000-2008). Membru fondator al Societății Sociologilor din România.

1. Atunci când se întrebau *ce ne ține laolaltă* într-un grup, într-o comunitate sau societate, „cei vechi” vorbeau despre *atașamentul organic* între oameni, de *tendința inerentă a oamenilor de a se uni cu semenii*, Aristotel credea într-o *ordine naturală*, stoicii într-o *lege naturală universală*, iar alți înțelepți în *legea rațională*. „Natura umană este păcătoasă”, spunea Sfântul Augustin, de aceea sunt necesare *legile creștine*. S-a afirmat ulterior *individualismul* (începând cu secolele XIII-XIV), Renașterea a favorizat *raționalismul* (care a privilegiat *pozitivismul*). Kant considera *omul scop ultim al creației pe pământ*, „singura ființă care-și face

The problem of the binder between us has preoccupied the ancient minds. Philosophers, sociologists have proposed theories, have studied to identify the composition of the binder between us and have proposed solutions to maintain it. This article reviews older and newer ideas that have surprised the themes of the social binder, the scientific types of binder, factors of union, unity, concord, cohesion between people. I insist that the social binder in real societies is built historically and everyday (idyll societies are building in the minds of men). I refer to the oscillation between individualism and holism, the role of symbolic, the parable of the orchestra and the concert, the binder in the plurality of the worlds, the consensus, the danger of fusion and dissolution, the need to study the evolution of the social binder in today's multicultural societies.

concepte asupra scopurilor”, iar F. Tönnies făcea din *comunitate* un concept fundamental pentru sociologie și formula „legile” acesteia¹.

M. Weber ne-a îndemnat să înțelegem liantul dintre noi plecând de la *sensul pe care-l dăm acțiunilor noastre*. În societatea modernă ne supunem unei „structuri materiale și spirituale” pe baza unor principii la care consimțim. „Diferențele” dintre noi se înmulțesc fiindcă oamenii își reprezintă diferit această „structură”. *Organizațiile, instituțiile* pe care le creăm cu intenția de a garanta liantul social se pot transforma în „aparate birocratice” sclerizate care pot face să se piardă din coerența acțiunilor. *Spiritul capitalismului* (ansamblu de sentimente, credințe, valori ale membrilor socializați în *etica protestantă*) este un liant al societății.

„În timp ce ne depășește, societatea ne este interioară, spunea E. Durkheim, fiindcă ea nu poate trăi decât în noi și prin noi [...] A vrea societatea înseamnă a vrea ceea ce ne depășește, dar în același timp, înseamnă a ne vrea pe noi înșine. Nu putem ieși din societate, fără a înceta să fim oameni”². Într-o comunitate stabilă, perenă, oamenii sunt asemănători până la identitate, interschimbabili. În societatea reală însă, ocupațiile, meseriile se diferențiază, oamenii ocupă funcții diferite, au poziții sociale diferite, nu sunt identici, ci diferiți, capătă *conștiința că sunt indispensabili funcționării „întregului social”*. În „societățile tradiționale”, *conștiința colectivă* se suprapune peste cea mai mare parte a conștiințelor individuale, loialitatea mergând până la sacrificiul fiecăruia pentru celălalt. În „societățile moderne” se afirmă mai mult conștiințele individuale, iar „conștiința colectivă” se restrânge. *Densitatea morală* (coeziunea în jurul valorilor, a imperativelor, interdicțiilor) scade pe măsura creșterii populației, a „dezagregării valorilor”, „pierderii reperelor”, „destrămării țesăturii sociale”. Se înmulțesc practicile individuale, reprezentările individuale și colective, iar *cadrele sociale integratoare* (confesiunea religioasă, societatea politică, conștiința colectivă) nu mai au aceeași eficiență. Într-o carte despre *liantul social*, Serge Paugam³ afirmă că *nu poate exista societate fără solidaritate*, fără liant. El identifică câteva tipuri de liant: de *filiație* (între părinți și copii), de *afiliere electivă* (între soți, prieteni etc.), de *participare organică* (între actorii profesiilor), de *cetățenie* (între membrii aceleiași comunități politice). Fiecare dintre aceste legături –

care se interpenetreză și ȋes liantul social – sunt necesare integrării oamenilor ȋn societatea construită de către ei, care oferă *protecție* și *recunoaștere* (protecția dată de suporturile pe care se poate sprijini, pe care le poate mobiliza atunci când se confruntă cu vicisitudinile vieții, recunoașterea trimite la interacțiunile care stimulează individul, ȋi dau valoare, ȋl valorizează ȋn ochii celorlalți).

2. Nu putem deduce ȋnsă existența *liantului, uniunii, unității, concordi-ei, coeziunii* dintre oameni doar postulând „comunitatea de sânge, loc și spirit”. Sociologii „școlii de la Chicago” au căutat pe teren „liantul social”. Astfel, R. E. Park a cercetat orașul și i-a căutat „starea de spirit”, istoria, divinitățile protectoare. Ȋn oraș, oamenii sunt laolaltă, dar ȋntr-o competiție/selecție accentuate, care fac să crească diferențierea, individualismul, egoismul. *Comunicarea* poate fi un factor de (re)constituire a liantului ȋntre oamenii orașului (mijloacele de transport, de exemplu, au acest rol), dar liantul rezultă din *necesitatea cooperării* dintre ei. Nou-veniții trebuie să se „acomodeze” ordinii construite de către autohtoni⁴.

C. H. Cooley a analizat *relațiile de vecinătate* caracterizate prin *loialitate, egalitate, refuzul „intriganților”* (dar și prin gelozie, invidie) și a constatat că odată cu urbanizarea, „grupurile primare” sunt invadate de „străini”, dar nu distruse cu totul⁵. Cei care transgresează „norma” devin „outsideri”. Ȋn condițiile proliferării grupurilor care au luptat pentru emancipare, devin mai dificile acordul, unanimitatea...

Ȋn *Ordinea politică a comunității*⁶, A. Olivetti spunea că ȋn istoria omenirii nu au existat „comunități” așa cum le-au ȋnfățișat utopiștii, dar ȋn interiorul unui spațiu-timp delimitat au putut apare *interese materiale, morale comune care atenuează conflictele*. Ȋn loc să ne referim la „comunitate” ca la un „paradis pierdut”, mai curând am vedea-o ca pe un „proiect” de organizare și dezvoltare a unui spațiu natural și social ȋn care *apropierea, ȋmpăcarea, coeziunea, acordul ȋntre oameni* să fie mai mari. Mai curând am căuta „pe teren” „comunități” ȋn care oamenii reușesc să se bucure de *viața trăită laolaltă decent, demn, ȋmpăcați cu ei ȋnșiși și cu cei din jur*, să le analizăm și să reținem exemple de bune practici. *Afecțiunea reciprocă, coparticiparea, consensul* nu se postulează, ci trebu-

ie căutate în comunitățile reale pentru a vedea pe ce se bazează, cum se pot menține, cum se pot consolida, spun S. Moscovici și W. Doise⁷.

3. Dacă recunoaștem faptul că *liantul social se construiește istoric și cotidian*, pricepem că putem acționa asupra lui, că legăturile dintre noi nu sunt „naturale”, ci pot fi (re)construite, transformate, ameliorate. Societatea contemporană este hipercomplexă și proteiformă (adică se complexifică mereu) și ea „cere” ca oamenii să devină mai integrați pe măsură ce devin mai diferiți, mai emancipați. *Liantul dintre noi este condiția și rezultatul eforturilor noastre*. Oamenii au intelect, rațiune, motivație, control reflexiv, capacitatea alegerii, a interpretării, a acțiunii constructive și a creației, dar pot fi și iraționali, nemotivați, fără discernământ, marionete, cobai, distructivi... A repeta că „nu mai suntem legați între noi ca altădată” înseamnă o nostalgie retroactivă aferentă unei ideologii sau alta. *Noi toți am făcut ca lumea să arate așa cum arată*, cu concubinaje, divorțuri, monoparentalitate, contracepție, adopție, avorturi, fecunditate artificială, homosexualitate, trans-sexualitate, prostituție, droguri, crimă organizată, corupție, copiii străzii, șomaj, discriminări, nepotism etc. „Comunitățile idilice” sunt construcții istorice și cotidiene în mintea oamenilor... Liantul real dintre noi poate fi (re)construit prin *cooperare*, *întrajutorare*, *încredere reciprocă*, *loialitate*, *sacrificiu*. *Proximitatea fizică* nu produce automat „ciment social” între noi, dar aceasta ne poate ține împreună plecând de la o *comuniune de sentimente*, de la *asocierea într-o împrejurare* pentru a obține un profit, de la un *consens* pentru atingerea unui obiectiv temporar, de la o *întrajutorare*, de la o *clacă*⁸ etc.

4. Pierderea unei legături dintre noi (munca, de exemplu), poate duce la ruptura cu ceilalți (familie, rude, prieteni), dar nu trebuie să uităm de altă dimensiune esențială a liantului social: *simbolicul*. În accepția propusă de către Mauss, Levi-Strauss, Lacan ș.a., *simbolicul este ceea ce dă sens societății*, mai precis, este *societatea care se înțelege pe sine, societatea care devine conștientă de sine*. Simbolicul fondează o ordine proprie, simbolurile nu trimit doar la un referent, ci se articulează unele cu altele într-o rețea complexă de semnificații. Această rețea de sen-

suri, de semnificații este internalizată, interiorizată prin *socializare* și determină modul nostru de a înțelege lumea. În loc să căutăm impunerea supremației absolute a unei instanțe simbolice asupra alteia (a rațiunii asupra sacralului, de exemplu), este mai adecvat să le vedem în (dez)echilibru. În loc să le considerăm strânse unele de altele, închise sau total deschise unele față de altele, mai adecvat e să evidențiem interinfluențele (prin conflicte și împrumuturi reciproce) între polul autonom al construcțiilor simbolice imanente (știință, ideologie, utopie) și polul heteronom compus din construcțiile care fac referire la transcendență (religie, cosmogonie, mitologie). Între acești poli poate exista opoziție (între știință și religie, de exemplu), dar și acceptare, atracție (științele se constituie în jurul obiectului religie, iar religia află în știință moduri de a se justifica).

5. Putem vedea societatea actuală ca o *polifonie socială*: într-o *orchestră* fiecare participă în felul său la interpretarea unei piese, simfonii, opere, *armonia* reieșind din *concertarea* tuturor. Este adevărat că s-a produs o dispersie a valorilor, a normelor, dar ele există, coexistă. „Marile reprezentări”, „marile valori” pot să nu mai îndeplinească la fel de eficient ca „altădată” „funcția” de menținere a noastră laolaltă, funcția de integrare și atunci unii încep „să tragă semnale de alarmă”, să strige că „se destramă solidaritatea”, că „dispare comunitatea”, că se pierd valorile... În fapt, mulți au nostalgia „societăților ideale” concepute în mintea, în scrierile lor... Oamenii pot (re)descoperi *căldura relațiilor interpersonale, prietenia, schimbul de daruri* în comunitățile, în societățile reale. Un *sentiment comun de admirație*, un *gust comun*, un *hobby colectiv* etc. ne pot aduna și lega pe unii de alții.

6. „Valori universale” puteau fi construite atunci când era negată „pluralitatea lumilor”. Astăzi recunoaștem „multiculturalismul”, „pluriculturalismul”, „interculturalitatea”, „aculturația”, „contraculturi-le”, „categoriile socioprofesionale”, „mișcările sociale”, „organizațiile”, „asociațiile”, „fundațiile”... Comunismul a fost „fabrică de consens” în numele „interesului general”, al „fericirii tuturor”, dar liantul dintre noi nu poate fi construit doar pe baza unor principii. În „pluralitatea

lumilor” oamenii pot să nu împărtășească aceeași idee despre „fericirea tuturor”, despre „interesul general”... Societățile total consensuale sunt utopice. În *societățile reale există un anumit nivel de „consens”, de liant social*. Un minim consens, acord, liant este indispensabil pentru a putea trăi laolaltă egali și diferiți⁹. În societățile reale, oamenii au de luptat mereu împotriva *fuziunii* (societatea e totul și individul nimic) și a *disoluției* (individul e totul și societatea nimic). *(Re)cunoașterea* ne pune în relație cu viii și cu morții, cu apropiații, cu cei de departe, cu succesorii, iar noi ne construim identitatea prin dresaj, prin inculcarea și interiorizarea poveștilor, legendelor, miturilor, romanelor, epopeilor, pieselor de teatru, filmelor, cântecelor, teoriilor, teologiilor transmise de părinți, vecini, dascăli, autorități, experți. Important e să ne *(re)cunoaștem* și să experimentăm cotidian *schimbul, darul, sacrificiul*. Important e să analizăm „practicile sociabilității”, sociabilitatea „înrdăcinată” (participarea la serbări locale, la baluri, la meciuri, căutarea de informații locale etc.), solidaritatea „tradițional discretă” (binevoitori cu ceilalți, dar „fiecare la el acasă”), socialitatea „neoconvivială” (bazată pe asociațiile care servesc drept „rampă de lansare” a legăturilor între oameni, de intensificare a participării lor la viața comună), dar și „efectul de vârstă” „efectul de statut social”¹⁰, lumea urbană ca „mozaic de lumi mai mici”. Important e să luăm aminte la ce ne spun cercetătorii grupurilor coezive care identifică *atitudini pozitive și comportamente pozitive*, interacțiunile interpersonale care mențin aceste condiții. Grupurile în care există coeziune¹¹ se mențin și produc atracții puternice și atașamente¹². Dezacordurile, discordia atitudinală și comportamentală pot reduce atracția față de grup și atractivitatea grupului. *Atitudinea consensuală, similaritatea comportamentală* – conform normelor și valorilor împărtășite – pot contribui la solidificarea liantului comunitar. *Interacțiunile* față-în-față sunt de importanță crucială în formarea și menținerea atitudinilor pozitive față de sine, celălalt, lume, viață, muncă, moarte, ca și *controlul social* al comportamentelor etnosocioculturale. Interacțiunile față-în-față în „grupul primar” își pun amprenta asupra legăturilor dintre oameni în societatea mare. Coeziunea, liantul sunt indicate de numărul de legături reciproce, de prietenii formate, de *rezistența grupului la forțe perturbatoare*, de *puterea atitudinilor reciproce pozitive* ale membrilor de recompensele care întăresc relațiile interpersonale.

7. Tema *evoluției liantului social în societățile multiculturale* actuale este abordată prin cercetare și de către grupul „Comunicare și solidaritate” de la Universitatea Blaise Pascal (Franța), grup recunoscut de către CNRS (ISCC¹³). Este amenințată viața laolaltă? Ce liant există între indivizii care trăiesc pe același teritoriu fără să împărtășească aceeași cultură ?

Nu toate societățile sunt democrații, dar toate democrațiile sunt societăți. Aceasta înseamnă că întrebările privind democrația sunt legate de cele privind socialul, iar una dintre aceste întrebări este cea referitoare la „criza liantului social” în democrațiile contemporane datorită revendicării dreptului la diversitate culturală, crizelor economice, dezvoltării NTIC etc. În democrațiile contemporane este pus în discuție modelul de familie (datorită înmulțirii divorțurilor, creșterii numărului familiilor monoparentale, izolării persoanelor în vârstă etc.). Afinitățile electivă sunt mai puține odată cu creșterea individualismului, a sentimentului de nesiguranță, cu creșterea posibilității de a ne întâlni la distanță prin intermediul NTIC (în timp ce oamenii nu îndrăznesc să-și mai întâlnească vecinii, să se cunoască, să comunice, să acționeze împreună¹⁴). În democrațiile contemporane slăbește liantul politic, descrește numărul celor care se duc la vot, partidele politice au o bază militantă foarte redusă, cetățenii resping politicienii care nu reușesc să evite crizele, învinșii globalizării caută să-și compenseze nesiguranța economică prin securizarea identității în mișcări de extremă dreaptă (care asimilează imigrația cu nesiguranța, frânează integrarea, hrănesc un comunitarism care subminează sentimentul de apartenență la aceeași societate politică). În democrațiile contemporane crește excluziunea, se arată în Raportul OCDE intitulat „Creștere și inegalitate”¹⁵. Crearea de bogăție globală a fost însoțită de creșterea inegalității și a sărăciei (78 de milioane de cetățeni ai UE trăiesc sub pragul sărăciei), munca nu mai are rolul integrator de altădată (în UE sunt peste 10 milioane de muncitori în precaritate, 30 de milioane de muncitori săraci, 15 milioane de șomeri...).

Sigur, putem citi și optimist aceste situații¹⁶...

8. Ce ne leagă în societatea democratică în care se fac, prefac, desfac legi, fără a se apela la „transcendență”, „tradiție” sau la un „lider carismatic”?

Ce ține laolaltă indivizi autonomi, în societăți autonome¹⁷? Individul tinde să fie autonom în familia lui, familia în comunitatea teritorială, comunitatea teritorială în stat, statul într-o uniune, într-o federație de state, omenirea în raport cu natura¹⁸... Tonnies, Weber, Durkheim au insistat să susțină că „totalitatea socială” impune reguli indivizilor (în condițiile în care statul-națiune urma unor imperii și unor principate mici, în condițiile în care capitalismul industrial golea satele și umplea orașele¹⁹). De fapt, ei și alți sociologi frământați de problema liantului social au ales între individualism și holism (*individualismul* derivă toate acțiunile, regulile sau instituțiile din calculele conștiente și raționale făcute de indivizi, considerați ca singurii adevărați, *holismul* susține că acțiunea indivizilor exprimă sau actualizează o totalitate anterioară, care le preexistă și care e singura reală...). Structuralismul, funcționalismul (mai mult sau mai puțin marxizante) au dominat mult timp Europa. Individualismul a fost îmbrățișat în Statele Unite ale Americii (datorită eforturilor lui Hayek în economie și Olson în sociologie), dar s-a bucurat de succes și în Europa, în care s-a diminuat influența sindicatelor, a partidelor politice, în care îmbătrânește populația, se intensifică imigrația, este în declin statul bunăstării, se produce integrarea europeană etc.).

9. Norbert Elias a deschis alte piste epistemologice de abordare a liantului social²⁰, pe lângă individualism și holism. Au apărut *economia convențiilor* (Boltanski și Thevenot²¹), *paradigma darului* (Alain Caillé²²), *lupta pentru recunoaștere* (Axel Honneth²³) etc. care au căutat să depășească conflictul dintre individ și societate, rațiune și emoție, interesul îngust și altruism. Dar analistul liantului social la începutul secolului XXI se vede tot în impas (să se înscrie în paradigma individualism-holism? să se blocheze în micro-teorii ce permit schimburi restrânse doar între specialiști?), impas accentuat de profundele schimbări economice și politice la începutul secolului XXI, de crizele financiare, economice, ecologice, de statele naționale care-și caută viitorul între globalizare și descentralizare (în condițiile neîncrederii tot mai mari a cetățenilor în politicieni, creșterii absenteismului la urne și mobilizării în organizații ale societății civile). Și atunci, ar trebui să renunțăm la speranța înțelegerii modului în care construim societatea democratică, liantul ei?

Nu, dar abordarea ar trebui să fie mai pragmatică, să pornim de la ceea ce se întâmplă pe teren, să cunoaștem „practicile sociale în societățile multiculturale”. Terenul spune mult celor care știu să-l înțeleagă. Mai exact, putem vedea la fața locului, în viața de zi cu zi, cum se combină cetățenia politică cu subordonarea economică, care e impactul internetului, al întreprinderilor mici și mijlocii, sau al multinaționalelor, care sunt dispozitivele pentru combaterea excluziunii și promovarea incluziunii sociale, să vedem cum se re-definesc identitățile colective în societățile democratice deschise lumii și criticilor, cum se construiește legătura între individ și cultura sa în democrațiile multiculturale din ce în ce mai interdependente, ce se întâmplă când Internetul favorizează legăturile la distanță, iar întâlnirile față-în-față dintre copii și părinți devin mai problematice (din cauza divorțurilor, părinților singuri, copiilor singuri, bătrânilor singuri), când mass-media transmite prin sateliți, iar ghetourile proliferază în megalopolisuri ...

10. Sigur că putem adera sau nu și la pozițiile teoretice actuale: *coabitarea culturală* propusă de Dominique Wolton (cu ocazia lansării unui număr dedicat Europei al revistei *Hermès*²⁴), un compromis între republicanism și multiculturalism (nici topirea tuturor culturilor într-una singură, nici păstrarea fiecăreia cu orice preț, cu drepturi specifice, ci garantarea pentru toți, inclusiv pentru imigranți, a dreptului de a organiza un dialog al diferitelor sensibilități culturale și permiterea emergenței în timp a unei identități comune – nu unice – a unei identități interculturale care păstrează unitatea în diversitate); *patriotismul constituțional* propus de Jürgen Habermas: indivizii ancorați în diferite culturi (care nu pot fi distruse fără a distruge indivizii membri...) au capacitatea angajamentului politic pentru construcția unui cadru democratic mai larg decât cel al comunităților lor culturale; *cosmopolitismul* – actualizarea vechii idei kantiene în contextul actual al mobilității geografice fără precedent a oamenilor: decât să rămânem cantonați în identitățile colective existente, mai degrabă construim altele noi, fără a grăbi lucrurile, sau accelerându-le pentru a ne îndepărta de markerii vechi (adică nu mai ancorăm identitatea într-un teritoriu sau religie, ceea ce poate crea inevitabil conflicte prin instaurarea *in-grup*-ului și *out-grup*-ului, ci să o plasăm în mobilitatea indivizilor pentru care identitatea culturală deja nu mai este o identitate

colectivă care li se impune, ci o construcție personală rezultată din întâlnirile cu ceilalți, cu lumea...).

11. Studiile de teren și teoriile au de surprins la ora actuală și rolul mass-media în construcția spațiului public (infra- și supranațional), modul în care multimedia reflectă, reconstituie și face să circule particularitățile culturale, modul în care limba poate împiedica sau genera dialogul între culturi, locul pe care-l au reprezentările culturale în percepția celui alt. NTIC ne ușurează viața, permit să ne informăm rapid și ieftin, favorizează schimburile și transformă modul nostru de a vedea lumea, extind și consolidează legăturile sociale, cu condiția ca oamenii să nu se limiteze la ele... „Microbul” n-a intrat cu totul în cei vârstnici și nici în numeroși adulți. Depinde și de ei cât de dependenți devin tinerii și copiii de NTIC... Constatăm zilnic însă că în familii, în locuri publice, în grupuri, comunități, contactul interuman pare secundar. S-a ajuns ca oamenii să-și împărtășească trăirile personale, problemele familiei, ale vecinilor prin intermediul rețelelor sociale (unii cad chiar în exhibiționism și își „postează” tot ce au mâncat în nu contează care restaurant, cu ce se îmbracă, ce au pe pereții camerei în care stau...). Se creează rețele de pseudoprieteni, iar în fapt oamenii se izolează în timp ce pierd din frumusețea și naturalețea relațiilor interumane. Relațiile adevărate sunt cele pe care le trăim și nu cele pe care le „postăm” pe internet... Mai mult, în lumea reală actuală, lângă „internauți”, „facebook”-iști (cu limbaj personalizat, codificat), persoane care nu pot fără laptop sau telefon portabil în mână, sunt oameni care n-au curent electric, n-au internet, sunt analfabeți, afectați de iletrism²⁵, oameni care nu pot reține o idee dintr-un paragraf, care au probleme cu exprimarea, cu scrierea, cu construcția unor propoziții coerente... Viața modernă s-a „digitalizat”, dar diviziunea socială e din ce în ce mai mare, pe măsură ce legăturile dintre noi sunt reproiectate, remodelate, pe măsură ce eliminăm distanțele sau ne izolăm...

12. Societatea e una conectată pentru cei care au mijloace adecvate și stăpânesc codurile. Trăim împreună în diversitate, dar *sentimentul de apartenență* ține de împărtășirea unor coduri comune. Pe de o parte, rețelele sociale ne apropie prin facilitarea comunicării cu persoane în-

depărtate sau prin permiterea unor întâlniri virtuale, pe de altă parte, ne distanțăm de oamenii de lângă noi și ne baricadăm într-o lume virtuală... Proximitatea fizică a oamenilor reali rămâne importantă și necesară comunității, comuniunii (cu ocazia întâlnirilor în parcuri, la cinematograf, pe terasa unei cafenele, în amfiteatru, la firmă). Unii consideră că prietenii online sunt mai importanți decât prietenii adevărați, fiindcă le e mai ușor să „vorbească” folosind „tastatura”, li se pare că sunt mai spon-tani. De fapt, declinul legăturii sociale nu a început cu NTIC, ci odată cu creșterea individualizării, a concurenței pentru „a face față crizei” (care nu încetează, ci ia chipuri diferite...). Utilizarea NTIC este esențială pentru comunicare, cunoaștere, acțiune laolaltă, datorită lor putem fi în contact cu oricine vrem, oricând, oriunde s-ar afla, putem decide să nu fim în contact cu nimeni, pentru persoanele cu handicap, cu deficiențe motorii, auditive, vizuale, NTIC sunt un facilitator esențial, ca și pentru angajații firmelor, rețelele sociale schimbă percepțiile asupra ierarhiei sociale, limba comunicării devine mai simplă și fără „formule de politețe”, dar NTIC ne pot face mai vulnerabili (dacă amplifică zvonurile, memoria devine permanentă, fotografiile noastre sunt postate fără să știm...). Rețelele sociale pot facilita solidaritatea (apelăm la un vecin care ne ajută, cum-părăm bilete pentru city-break-uri, vindem obiecte, semnăm o petiție, facem un act de caritate), ele pot mări viteza de răspuns, pot reduce timpul de expediere, timpul de călătorie, le putem folosi în scopuri comerciale și administrative, dar fără a uita de întâlnirile fizice „face-to-face”. Trimiterea unui e-mail este mai ușoară, mai rapidă, dar este esențial să avem contacte live pentru schimburi, pentru împărtășirea de informații, de idei. Rețelele sociale au creat un mediu comun în care indivizii își „pun pe site” visele, aspirațiile, imaginea, sinele, eul social... Ce facem însă dacă nu avem curent electric sau internet? În societatea conectată, NTIC sunt o oportunitate, dar și o amenințare, ne apropie, dar devin mari și riscurile distanțării, izolării...

Note ■ ¹ În comunitate, părinții, soții se iubesc sau se obișnuiesc unii cu alții, vorbesc și gândesc la fel, ceea ce se poate întâmpla și între vecini și prieteni; între cei care se iubesc și vorbesc la fel există înțelegere; cei care se iubesc și se înțeleg trăiesc, își reglementează împreună viața comună. Societatea este altceva, este ansamblul oamenilor care trăiesc și rămân în raporturi pașnice unii față de alții, deși

nu sunt organic legați, ci organic separați. În societate nimeni nu face ceva în folosul altcuiva dacă prin schimbul de servicii sau bunuri nu obține ceva asemănător...

² E. Durkheim, *Sociologie et philosophie*, P.U.F., Paris, 1974.

³ Serge Paugam, *Le lien social*, Paris, PUF, 2008.

⁴ R. D. Mackenzie, *Approche écologique dans l'étude de la communauté urbaine*. În: Y. Grafmeyer, I. Joseph, *L'Ecole de Chicago*, Aubier, Paris, 1984.

⁵ În *Metropole și mentalități* (1903), Simmel arăta cum se diluează comunitatea pe măsură ce se lărgește. Străinul e perceput ca omul fără rădăcini, puțin constrâns de normele comunității, mai liber, mai cosmopolit. În metropole atitudinea e mai blazată, indiferența mai mare, culorile terne. Doar prin calcul rece și abstract se mai pot proteja oamenii de curente divergente, de imprăștiere...

⁶ A. Olivetti, *L'ordine politico delle Comunità*, Engandin Press, 1945 [*L'ordine politico delle Comunità*, Roma, Edizioni di Comunità, 1946].

⁷ S. Moscovici, W. Doise, *Dissensions et consensus*, P.U.F., Paris, 1992.

⁸ Prestație ocazională neremunerată a unui grup în folosul comunității, urmată de o petrecere cu glume, povestiri, cântece, jocuri...

⁹ Cl. Lefort, *Un homme en trop*, Ed. Belin, col. Alpha, 2015.

¹⁰ Fr. Hérán, *La Sociabilité, une pratique culturelle*. În: „Economie et statistique”, 16/1988

¹¹ Putem defini coeziunea prin forțele care țin indivizii în cadrul grupurilor, prin atracția pe care o exercită grupul asupra membrilor săi și putem cerceta „grupul de apartenență”, apartenența la grup, durata apartenenței, dar și percepțiile, reprezentările privind atracivitatea grupului, contribuțiile membrilor la coeziunea grupului etc.

¹² N. E. Friedkin, *Social cohesion*. În: „Annu. Rev. Sociol.”, 2004, p. 409. Indicatorii coeziunii sociale includ: atitudinile adulților (dorința sau intenția lor de a rămâne într-o comunitate, identificarea cu grupul, cu comunitatea, loialitatea față de grup, față de membrii săi); comportamentele de aderare la grup, la comunitate, deciziile membrilor de a adera sau de a se desprinde de grup, de a menține sau consolida calitatea de membru etc.

¹³ Institutul de Științe ale Comunicării.

¹⁴ Dominique Wolton vorbește de „solitudini interactive”, de solitari interactivi (Dominique Wolton, *Internet et après?* Paris, Flammarion, 2003).

¹⁵ <https://www.oecd.org/fr/els/soc/Focus-Inegalites-et-croissance-2014.pdf>.

¹⁶ *Asistăm la o complexificare a legăturilor familiale* (legăturile de familie nu se destramă, ci se recompun; cuplurile se destramă, dar se refac, sunt mai numeroase modelele de părinți, persoanele în vârstă sunt într-o formă fizică mai bună, mult mai mobile, au grijă de nepoți); *afinitățile elective au devenit mai complexe*, NTIC nu împiedică oamenii să se întâlnească, cei conectați câștigă din varietatea contactelor (de la cele ocazionale cu un cunoscut de pe cealaltă parte a planetei de care nu știe nimic, la cele puternice și de durată cu prietenii credincioși, cu prietenii activi pe chat cu care se poate întâlni și la o terasă sau la proteste); *devine mai mare cererea de participare politică*, fiindcă respingerea elitelor politice, a jocului electoral nu înseamnă neapărat retragerea din sfera publică; angajamentul asociativ este mai puternic, crește participarea la viața cetății în diverse forme; *putem relativiza importanța muncii în menținerea liantului social*, dacă timpul individual alocat muncii este în scădere prin prelungirea duratei studiilor, prin reducerea timpului de lucru lunar, prin noi aranjamente, precum munca temporară, telemunca, munca la domiciliu, punerea în concurență a angajaților pentru creșterea productivității; se caută

noi legături economice: economia solidară, finanțele etice, consumul responsabil etc. care sunt și legături sociale.

¹⁷ Eric Dacheux, *Introduction générale. Qu'avons nous en commun?*. În: *Vivre ensemble aujourd'hui: le lien social dans les démocraties pluriculturelles*, Harmattan, 2010.

¹⁸ Gilles Verbunt, *La modernité interculturelle: la voie de l'autonomie*, Paris, Harmattan, 2006.

¹⁹ Cornélius Castoriadis, *L'institution imaginaire de la société*, Paris, Seuil, 1975.

²⁰ *La société sans les individus et l'individu sans société sont des choses qui n'existent pas*, spune Norbert Elias în *La société des individus*, Paris, Fayard, 1991, p. 117.

²¹ Luc Boltanski, Laurent Thévenot, *De la justification*, Paris, Gallimard, 1991.

²² Alain Caillé, *(Dé)penser l'économie*, Paris, La Découverte, 2005.

²³ Alex Honneth, *La lutte pour la reconnaissance*, Paris, Editions du Cerf, 2002.

²⁴ „La cohabitation culturelle en Europe”, Hermès, 23-24/1999 (vezi și Nowicki J., *La cohabitation culturelle*, CNRS, 2010).

²⁵ Mihai Nadin, *Civilizația analfabetismului*, Ed. Spandugino (Dresden University Press), 2016.

Bibliografie selectivă

1. Boltanski, L., Thévenot, L., *De la justification*, Paris, Gallimard, 1991.
2. Caillé, A., *(Dé)penser l'économie*, Paris, La Découverte, 2005.
3. Castoriadis, C., *L'institution imaginaire de la société*, Paris, Seuil, 1975.
4. Dacheux, E., *Introduction générale. Qu'avons nous en commun?* În: *Vivre ensemble aujourd'hui: le lien social dans les démocraties pluriculturelles*, Harmattan, 2010.
5. Dominique Wolton, *Internet et après ?* Paris, Flammarion, 2003.
6. Durkheim, E., *Sociologie et philosophie*, P.U.F., Paris, 1974.
7. Elias, N., *La société des individus*, Paris, Fayard, 1991.
8. Fleck, L., *The genesis and development of a scientific fact*, University of Chicago, 1979.
9. Grafmeyer, Y., Joseph, I., *L'Ecole de Chicago*, Aubier, Paris, 1984.
10. Héran, F., *La Sociabilité, une pratique culturelle*. În „Economie et statistique”, 16/1988.
11. Honneth, A., *La lutte pour la reconnaissance*, Paris, Editions du Cerf, 2002.
12. <https://www.oecd.org/fr/els/soc/Focus-Inegalités-et-croissance-2014.pdf>.
13. Lefort, Cl., *Un homme en trop*, Ed. Belin, col. Alpha, 2015.
14. Moscovici, S., Doise, W., *Dissensions et consensus*, P.U.F., Paris, 1992.
15. Nadin, M., *Civilizația analfabetismului*, Ed. Spandugino (Dresden University Press), 2016.
16. Paugam, S., *Le lien social*, Paris, PUF, 2008.
17. Verbunt, G., *La modernité interculturelle: la voie de l'autonomie*, Paris, Harmattan, 2006.

Dumitru CRUDU

Un păianjen uriaș

Enrico stătea la pândă pe banca de fier din fața terasei inundate de soare, lihnit și sleit de puteri. În sfârșit, două fete drăguțe și mlădioase, îmbrăcate în fuste foarte scurte au traversat terasa și băiatului au început să-i strălucească ochii. Legănându-și șoldurile, și balcoanele impunătoare, tipele au trecut prin fața lui și s-au așezat la o masă de lângă răzorul cu trandafiri albi și au deschis meniul. Balcoanele erau gata să le spargă maieurile. Băiatul a început să saliveze. Un chelner se apropie de ele. Deși de acolo unde stătea Enrico nu putea să audă ce-i spuneau fetele, în timp ce ticăiau cu unghiile vopsite în foi-le meniului, se înroși la față. Chelnerul le-a luat meniul și a plecat vesel. Enrico aștepta. Fetele râdeau și fumau niște țigări lungi, iar fumul pe care-l scoteau se ridica în aer șerpuiind, și se descompunea deasupra lor. Vântul care bătea din direcția bucătăriei și a mesei unde stăteau cele două tipe sexy îi aruncă lui Enrico în nas mirozne de mâncăruri și de parfum fin ce îi răscoleau ființa pe dinăuntru trezindu-i la viață cele mai tainice dorințe îngropate adânc în subconștient, care, iată, acum erupeau la suprafață și îl făceau să se uite visător la cele două fete, de care se apropia chelnerul, cu tava în mână.

D. C. – (1967, Flutura, Ungheni, Republica Moldova), prozator, dramaturg, poet. A lansat în 1998, împreună cu Marius Ianuș, Manifestul Fracturismului în ziarul Monitorul de Brașov. A debutat în 1994. Pentru antologia de poezie *Falsul Dimitrie*, apărută la Editura Cartier, în 2014, și publicată în limba polonă în 2018, a fost nominalizat la premiul Poetul European al libertății, ediția 2016-2018, Gdansk, Polonia. Ca dramaturg, a fost jucat în Republica Moldova, România, Germania, Suedia, Italia, Franța, Camerun și Haiti. Unul dintre romanele sale, *Oameni din Chișinău*, a fost tradus în limba cehă de Jiri Nasinec, în 2017, la Praga. Cea mai nouă cartea a sa de proză (Editura Univers, 2017) e *Moartea unei veverițe*, iar cele mai noi cărți de poezie sunt *Cinci poeme din Rotterdam* (Editura Charmides, 2017) și *poooooooooate* (Editura Tracus Arte, 2018).

Chelnerul luă de pe tavă două cafele și le așază în dreptul lor, spre dezamăgirea lui Enrico. Nu asta așteptase el.

Deja se pregătea să se scoale de pe bancă și să plece în altă parte, când a văzut pătrunzând pe terasă o doamnă pe tocuri roșii. Niște becuțe mici i s-au aprins în ochi și a rămas, mutându-și privirile de la masa celor două domnișoare lascive la masa acestei doamne impozante, ce purta o rochie roșie, cu un decolteu adânc și se puse iar pe așteptat, dar chelnerul i-a adus doamnei doar un suc de portocale și Enrico și-a zis că nu face daraua cât ocaua și se ridică iar să plece și s-ar fi cărat, dacă nu ar fi apărut la masa acestei doamne cu umerii goi un bărbat trecut de patruzeci, cu o chelie rotundă în mijlocul capului care și-a comandat un sugiuc. Un sugiuc nu era tocmai ceea ce aștepta Enrico, dar era cu totul și cu totul altceva decât un suc sau o cafea. Femeia îi povestea ceva cu o față transportată, iar bărbatul stătea aplecat deasupra farfuriei și se uita la sugiuc. Enrico ar fi dat acum orice să știe la ce se gândește individul care se uita cu ochi mari la nucile înecate în mustul fiert. Doamna aia era brunetă și avea ochi albaștri. Un păr negru ca smoala îi cădea pe umerii goi și femeia îl îndreptă cu mâna. Chelnerul le-a destupat o șampanie și le-a umplut două pahare, dar bea numai doamna.

Deodată, așa cum se uita la bărbatul care studia nucile muiate în mustul fiert, pe Enrico îl luă cu ametele. Un gol stacoiu și arzător îi apărui în zona linguriței și începu să i se plimbe în sus și în jos prin stomac. Asta era prea mult. Picioarele i s-au înmuiat și Enrico era gata să leșine. Totuși, de aproape o săptămână nu a mai pus nimic în gură. Bărbatul pregeta să mănânce și Enrico simțea că e pe cale să-și dea papucii. O săptămână nu a mâncat nimic. Toată săptămâna. Pentru că i s-au terminat banii din bursă și nu avea de la cine să împrumute. Pentru că nu avea ce mânca.

Și acum văzându-l pe bărbatul acela pleșuv cum stătea și se uita la sugiuc și nu se grăbea deloc să se apuce de mâncat, lui Enrico i se făcu iar foame. O foame de lup. O foame ca în Knut Hamsun. Foamea i se urca din stomac în creier și-l ronțăia pe dinăuntru ca un șoarece. Îi ieșea pe ochi și pe gură și-l întorcea pe dos. Bărbatul rostogoli o nucă într-o pastă gelatinoasă de fructe, iar Enrico se ruga în gând ca s-o bage mai repede în gură. Doar pentru asta a venit aici. Doar pentru asta vine în ultimele zile aici, de când a rămas cu buzunarele goale. Tipul însă nu se

grăbea s-o bage în gură. Dimpotrivă chiar, acesta o ridică în aer și încremeni cu ea în mână la jumătatea distanței dintre masă și gură, privind-o cu ochii holbați pe femeia aia înaltă cu umeri goi, ale căror șolduri albe te orbeau, nu altceva, și care râdea dezvelindu-și toți dinții. Deodată, și-a băgat nuca în gură și-a început s-o rumege cu poftă și după ce o mănca, își linse degetele, spre stupoarea celor două domnișoare și spre marea bucurie a lui Enrico, care îl privea cu patruzeci de ochi cum își linge degetele.

Enrico nu avea nicio farfurie și niciun tacâm în față, dar repeta toate operațiile pe care bărbatul acela pleșuv le făcea. Adică își închipuia că are și el în față o farfurie cu sugiuc, că a apucat o nucă, a dus-o la gură, a băgat-o între dinți și a început s-o spargă cu caninii. Adică își imagina că mănâncă. Apoi bărbatului acela pleșuv i s-a adus o farfurie cu orez și Enrico și-a închipuit că și lui chelnerul i-a pus pe bancă o farfurie plină cu orez. Își închipui că bagă lingura în orez și că o umple cu orez. Sufla ca să nu se frigă. Ducea lingura la gură. Deschidea gura și mesteca la fel ca și bărbatul pleșuv de pe terasă, care mânca în fața acelei femei nemai-pomenit de frumoase care pur și simplu stătea la masă și bea șampanie și râdea. Înghițea la fel cum înghițea și bărbatul chel. Iar când acesta și-a vârat în gură o felie mare de pâine, și-a vârat o felie mare de pâine în gură și Enrico. Chelul mușcă dintr-un ardei foarte iute, iar pentru a-și înăbuși usturimea mai băga în el o lingură de orez. Apoi nu se dădu în lături nici de la brânză. Bineînțeles că și Enrico făcu la fel. Chelul își mai înfipse dinții și într-o ceapă, după care își umplu din nou gura cu orez și ciorbă, iar la urmă dădu gata și o prăjitură. O mesteca anevoie fiindcă nu mai avea unde să încapă. Anevoie mesteca și Enrico. După ce o termină, chelul râgâi mulțumit. Mulțumit râgâi și Enrico. Bărbatul pleșuv de peste drum, o privea pe femeia aia înaltă și îngrozitor de frumoasă care bea șampanie și râdea, când chelnerul apăru în fața lor.

Femeia mai ceru o sticlă de șampanie, iar bărbatul chel mai comandă un bigi-bigi, spre marea satisfacție a lui Enrico, care se dădea în vânt după sugiuc. Ce poate fi mai frumos pe lumea asta decât un miez de nucă muiat în vin? Enrico mesteca încet și metodic, la fel de încet și metodic ca și bărbatul chel, mestecă până când gura i se umplu de salivă și atunci înghiți tot ce avea în ea. Adică bucățile alea închipuite de nucă. Când bărbatul chel termină de molfăit ultima bucată de

sugiuc exact atunci termină și Enrico. Au râgâit simultan și homocron s-au bătut mulțumiți pe burtă și s-au ridicat sincron în picioare, iar ceea ce a mai făcut în plus bărbatul chel față de Enrico a fost s-o îndemne pe femeia aia înaltă și înnebunitor de frumoasă să plece. Femeia și-a înghițit ultimele picături de șampanie din pahar stând în picioare. Tipul chelbos plăti, iar Enrico nu. Chelul îi lăsă chelnerului un bacșiș gras, dar Enrico nu-i lăsa nimic, asta era noua lui metodă de-a mânca, după ce a rămas fără bani și ieri a funcționat, adică a uitat de foame și a putut dormi liniștit, spera să funcționeze și azi și să reziste până la bursă.

Chelul deschise ușa cafenelei și o cără de subsuori pe femeia aia înaltă și foarte frumoasă care nu se mai putea ține pe picioare. Norocul lui că parcase mașina chiar în poarta terasei. Enrico s-a ridicat de pe bancă și a luat-o pe strada aia în jos, în direcția văii, pe fundul căreia se afla și căminul său studențesc, unde mergea să se culce. Pe acea stradă șerpuitoare, la acea oră vesperală mai cobora doar chelul la volanul mașinii sale, mergând la vila sa din centrul orașului. Femeia aia înaltă dormea prăvălită pe bancheta din spate, pe când chelului i se făcu rău de la cina atât de copioasă din acea seară și opri mașina ca să vomite. Vomita pe o tufă de trandafiri. Ceva nu a fost proaspăt sau ceva nu a mers. Enrico care nu avea nici pe dracu îl depăși pe chel, care bora în spatele lui, pe petalele albe de trandafiri. În fața amândurora orașul se întindea, ca un păianjen uriaș.

Băiatul vecinilor

Din drum se auzeau răcnetele tatei.

Auzindu-le, am țâșnit din casă și am alergat afară. Înaintea mea fugeau mama și bunica, grăbindu-se să ajungă primele la hotarul dintre casa noastră și cea a Muntenilor, de unde se răspândeau strigătele neomenești ale tatei. Mama și bunica îmi acopereau cu spatele ulița și eu nu-l vedeam pe tata și nu înțelegeam ce i s-a întâmplat de strigă așa și inima mi s-a făcut cât un pui de găină.

În sfârșit, l-am văzut. Tata doborât la pământ și pe pieptul lui sărea cu genunchii Ion Munteanu, gras cât un butoi. Ultimul îl pălmuia pe tata. Îl lovea năprasnic când cu o palmă când cu alta, și tata striga după ajutor. Pentru prima dată vedeam ca cineva să-l bată pe tata și, până în acele clipe, nu aș fi crezut ca asta poate fi posibil, pentru că, pentru mine, tata era cel mai puternic om, dacă nu din lume, atunci măcar din Flutura, dar tot era.

Când cineva mă jigneau sau încerca să mă bată eu îl amenințam că o să-l spun tatei și tipul mă lăsa în pace. De aceea, nici nu mă temeam de nimeni din Flutura, pentru că știam că tata oricând o să mă apere. Acum, când mă uitam cum Ion Munteanu îl snopea pe tata, această încredere a început să mi se zdruncine.

De fapt, scandalul de acum tot de la mine a pornit. Cu o oră în urmă mă umpluse de sânge fiul lui Ion Munteanu și eu am alergat într-un suflet la tata și i-am spus și tata s-a dus val-vârtej la vecini, a deschis poarta și l-a găbuit pe cel care m-a agresat și i-a tras un pumn în gură, atenționându-l că, dacă o să se mai ia vreodată de mine, o s-o pățească și mai rău. Îl priveam triumfător pe Victoraș care se dădea de ceasul morții, hohotea și îl striga pe taică-său. Am intrat biruitor în casă, iar tata a rămas să măture curtea. Apoi, nu peste mult, am auzit răcnete de tatei, și l-am văzut pe Ion Munteanu, tatăl lui Victoraș, sărind cu genunchii pe pieptul tatălui meu. Acum Victoraș Munteanu zâmbește victorios. Tatăl lui îl făcea terci pe tatăl meu. Năprasnic, tata mă striga să-l ajut. Mama și bunica îl trăgeau de mânecă pe grăsan. Înceau să-l împingă de pe tata, să-l dea jos. Plângeau și răcneau la mahalagii să vină și să-l scape pe tata. Lui Ion Munteanu însă i se umflase țărâța în el, nu altceva. Parcă înnebunise. Îl pocnea pe tata cu sălbăticie peste față și striga – Ai sa mai dai, bă, în Victoraș, ia spune, ai să mai dai?

Tata îmi strigă să-i aduc toporul. Am alergat cât de repede am putut cu toporul spre tata și m-am mirat foarte tare că mama și bunica nu voiau să mă lase să i-l dau. Mama m-a înșfăcat în brațe, iar bunica mi-a smuls toporul din mână și l-a aruncat peste gard și eu nu înțelegeam de ce nu m-au lăsat să-i dau tatei toporul, doar, în felul acesta, puteam să-l salvez, de ce nu m-au lăsat să-l salvez pe tata? Lacrimi de revoltă că mama și bunica nu m-au lăsat să-i dau tatei toporul îmi șiroiau pe obraji în monom. Lacrimi de neputință mi se amestecau cu muci care-mi curgeau din nas.

Deodată, Ion Munteanu s-a ridicat în picioare și a plecat, fără să se uite la tata sau la noi, însoțit de fiu-său care păsea mândru și înfoiat. Mama și bunica l-au ridicat pe tata din colb și îl ajutau să meargă spre casă. Eu îmi târșăiam picioarele după ei cu nasul în pământ. Un bulgăre mă lovi în spate și un altul, în piept. Victoraș mă privea triumfător, iar eu, pentru prima dată în viață, nu am mai fugit după tata ca să-i spun ce mi-a făcut băiatul vecinilor.

În noaptea aia, Cioclea a scris o nouă poezie

În Chișinău era noapte, iar Autogara de Sud era pustie. Am mers la un aparat telefonic lipit de clădirea autogării, și am cules un număr. Cioclea era acasă. Nu a zis nu, deși mă auzea pentru prima dată la telefon și nu sunt sigur că a priceput cine sunt.

- Ce mai aștepți, ia troleul și vino, mi-a spus poetul, dar pentru că eu nu știam unde stă, mi-a explicat cu lux de amănunte cum să ajung la el.

Cioclea, în hol, nu avea lumină, după cum nu avea nici în dormitor, iar singura încăpere din garsoniera sa unde pâlpâia un bec chior era bucătăria, unde m-a și împins să intru și unde mi-a cerut să-i recit ultimele mele poezii și în timp ce mă asculta, a pus la fiert ibricul cu cafea, pe care, după ce acesta a dat în clocot, nu știa unde să-l așeze, pentru că masa era plină cu cărți, cărți erau și pe scaune sau pe pervaz, și Cioclea se învârtea cu ibricul prin chicinetă și nu se hotăra unde să-l lase și, până la urmă, l-a pus pe o carte de-a sa.

- Bei și tu o cafea?

- Da, i-am spus, deși peste un sfert de ceas se făcea miezul nopții.

– Ai vrea și să mănânci ceva?

– Aș minți dacă aș spune că nu.

– Dar nu prea am ce să-ți dau.

– Asta e.

– În afară de cartofi. Vrei cartofi prăjiți?

– Vreau.

– Atunci ia și curăță-i, mi-a spus poetul, și mi-a întins un cuțit.

Eu curățam cartofii și el veghea să nu dea în clocot cel de-al doilea ibric cu cafea.

Cafeaua a fiert înainte să se rumenească cartofii și noi ne-am băut-o tot în picioare, deoarece poetul nu se îndura să golească blatul mesei de cărți. Predominau cărțile de filosofie.

Când să bem și a treia cafea, poetul a descoperit că nu mai avea zahăr în casă și, în loc de zahăr, a presărat un pic de sare. Am făcut și eu la fel și am crescut în ochii lui.

El nu voia să mănânce și am mâncat numai eu, direct din tigaie. Cioclea mi-a făcut patul pe podea, dar el nu vru să se culce și a rămas în bucătărie să citească, și a citit până dimineața.

Neplecând nici a doua zi la Ungheni, seara, l-am sunat din nou pe Cioclea și l-am rugat să mă mai oploșească o noapte la el.

- Azi nu pot să te primesc, frate, pentru că scriu o poezie, iar eu când scriu poezii nu pot să sufăr pe nimeni prin apropiere, mi-a explicat poetul și a închis.

La unu noaptea eu nu aveam unde să dorm și am mers la gară, unde m-am foit pe o bancă de fier până dimineață. Nici Cioclea nu a pus geană pe geană în noaptea aia. În care a scris o nouă poezie.

Un chiștoc de țigară

Patrula reveni pe strada pustie ce se cățara pe clina priporoasă din Donețk și Alexandru deja nu mai știa unde să fugă și se piti după o tufă de trandafiri. Soldații au ajuns în dreptul grădinii în care s-a ascuns

dezertorul și, brusc, s-au oprit în mijlocul drumului și au prins să răscolească cu privirile fiecare colț al acesteia. La un moment dat, privirile ofițerului s-au lovit de muchiile alarmate și desfigurate de spaimă ale feței lui Alexandru, apoi ofițerul și-a ridicat privirile un pic mai sus și i-a găsit ochii înnebuniți de frică ce se aruncau în toate părțile ca niște iepuri prinși într-o capcană. Ochii locotenentului au prins să-i sfredelască ochii dezertorului ca și cum ar fi vrut să-i golească de viață, tot așa cum vrei să golești, cu lingurița, gălbenușul unui ou fiert. Ofițerul încerca să-l schilăvească privindu-l sau, dacă nu, măcar să-i afle ce-i poartă capul.

Căutăturile militarului erau sarcastice și metalice încât, dacă Alexandru ar fi ținut în acele secunde un pahar în mână, acesta, cu siguranță, s-ar fi făcut țandări. Dar Alexandru nu ținea niciun pahar în mână. El își ținea doar răsuflarea nădăduind din tot sufletul să-i reziste ofițerului și să nu-l doboare la pământ senzația neomenească de frig, care l-a cuprins. Un fel de algor îi paraliză creierul. Începuse să pufăie și să tremure de parcă ar fi urcat dealul cu un sac de nisip în spate.

Înfruntându-i privirile, Alexandru reuși să-și transforme ochii într-o ușa metalică, așa că locotenentul Durov nu fu în stare să-i citească gândurile, și să afle că Alexandru, de fapt, nu era un cerșetor nenorocit și un jalnic vagabond, așa cum credea el, ci era chiar tipul pe care-l căutau de azi-dimineață când acesta a dezertat din armată pentru că nu a mai suportat umilințele la care-l supuneau colegii săi, care-i cereau să-i spele pe picioare, iar apa murdară s-o bea și de ce?, doar de aceea că era un pifan. Dacă l-ar fi prins, a doua zi ar fi fost avansat căpitan și i s-ar fi mărit leafa, primind un salariu cu mult mai mare decât cel pe care-l încasa acum și, pe deasupra, mai primind și un apartament cu trei camere în Donețk. Iar dacă ar fi primit acel apartament cu trei camere, Zoia din Nijnii Novgorod nu l-ar mai fi ținut atâta după ușa și nu l-ar fi purtat atâta pe drumuri și ar fi acceptat imediat să-i devină nevastă. Dar pentru că locotenentul nu fu destul de perspicace și nu reuși să întrezărească în boschetarul pitit într-un răzor cu trandafiri pe dezertorul din armata rusă din Donbass, pe care toți îl căutau, Zoia nu acceptă în săptămânile care au urmat să se mute la el, la Donețk, într-o cameră de hotel. După ce l-a măsurat cu ochii cât l-a măsurat, locotenentul Durov a dat colțul însoțit de cei trei soldați care-l flancau și dezertorul a

respirat ușurat, dar nu cred că ar fi respirat atât de ușurat dacă ar fi aflat printr-o minune că locotenentul, după ce revenea în fiecare seară de pe câmpul de luptă, se masturba cu gândul la Zoia. El chiar nu știa nimic despre asta. Iar dacă ar fi aflat întâmplător că acest ofițer foarte dur cu soldații, de fapt, era un om nefericit în adâncul sufletului său, Alexandru nu știa dacă s-ar fi bucurat. Ba chiar, s-ar fi întristat, pentru că, deși a dezertat din armată, el credea cu tărie că nu ofițerii ruși din Donbass sunt niște canalii, ci soldații simpli.

Alexandru care încă mai stătea ascuns după tufa aia de trandafiri se bucura că a reușit să-l păcălească pe un boschetar și să-l lase fără haine, pentru că numai așa și-a păstrat libertatea. Locotenentul Durov scotocea cu ochii grădinile pe lângă care treceau și se gândea că unui ofițer din Donbass care slujește Patria și care nu ucide doar de dragul de-a ucide, ci pentru a-i face fericiți pe cei care rămân în viață, integrându-i în necuprinsa Rusie, nu e normal să nu-i meargă deloc în dragoste și Zoie să-l poarte pe drumuri. Nu se poate ca tocmai unor oameni aleși ca el să li se întâmple una ca asta. El chiar se gândea să se plângă maiorului și să-l roage să se ducă la Nijnii Novgorod pentru a o convinge pe Zoia să-i primească dragostea sa. Dar Alexandru care nu știa nimic despre dramele ofițerului Durov s-a ridicat în picioare și a respirat adânc, așa cum mai respiră doar oamenii ce au urcat treizeci de etaje pe jos. A sărit gardul și în stradă a cules un chiștoc de țigară de pe jos, fără să știe că acel chiștoc din care trăgea acum cu sete îi aparținuse locotenentului care-l răscolise cu ochii, și care-l aruncase pe trotuar când a hotărât că dezertorul pe care-l căuta de azi-dimineață nu avea cum să fie boschetarul acela slinos ce se ascundea după o tufă de trandafiri.

Mihai SUCIU

SĂPÂNȚA, hohot dacic în fața morții

„Din 62 de țări

M-au vizitat până ieri.

Din conducători de sat

Foarte mulți m-au vizitat...”

M.S. – prozator, publicist, Târgu-Mureș. Licențiat al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie. Curs postuniversitar de ziăristică (București, 1974), doctorat, Universitatea de Arte Tg.-Mureș (2011). Redactor-fondator al cotidianului „Cuvântul liber” (1989 - 1999), secretar general de redacție (1999 - 2001), respectiv redactor-șef (2001 - 2002) al cotidianului mureșean *Recurs*. Cărți publicate: *Părinții noștri țărani* (1995), *Relația de har* (1997), *America, prezent continuu* (2001), *Prutul dintre noi* (2004), *Obligați timpului lor* (2015). Este membru al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România.

Am măsurat și eu – român și muritor de rând – cu pasul cea mai căutată uliță a Săpânței, a Maramureșului, poate. Căutată spre a ne descreeți fruntea de povara gândurilor și a deveni, a redeveni pentru o clipă copii de-atâta mirare în unicul, nu al Săpânței, ci al lumii, CIMITIR VESEL.

Pe autorul acestui inedit spațiu de meditație, Stan Ion Pătraș, nu l-am mai găsit, fiind integrat în propria-i operă, foaie de titlu a acesteia.

Mulți și multe o fi avut de îndurat meșterul-artist-filosof până să-și ocupe și el, la 69 de ani, locul central în opera ctitorită, toate rezumate lapidar pe albastrul de Săpânța al crucii din fața bisericii: „Crucea mea când s-au lucrat/ Care eu mi-am comandat/ Doi elevi ce-am învățat/ Mi-au făcut lucru pe plac:/ Turda Toader...”:

– Dânsu’ o compus versul ăsta chiar la spital, în Cluj, când o știut că noi (cu Stan Vasile) o să-i facem cu mâna noastră această lucrare, care el și-o luat angajamentul în fața multo-

ra care întrebau: „Tovarășu Stan Pătraș, cine v-o face dumneavoastră cruce și epitaf, că dumneavoastră multora ați scris?” „De-oi putea și-o apuca, oi face-o io – chiar a spus cu cuvântul lui așa –, de nu, are cine s-o facă: acei prieteni și meșteri ce-or rămas în urma mea”...

– **N-a mai apucat s-o facă!**

– Am făcut-o noi.

– **Examen greu; grea și moștenirea, testamentul artistic.**

– Și-o spus așa dânsu: „Îmi pare rău că n-am putut s-o fac cu palma mea. Și vă mulțumesc foarte frumos că mi-ați îndeplinit dorința. Asta mi-a fost dorința: să-mi văd crucea făcută, dacă n-am putut cu palma mea, de palma voastră”.

– **Să vorbim de moștenirea care trebuie dusă mai departe.**

– Dânsu ne-o spus așa: „Eu mor, sunt pe patul de suferință, văd că nu mai am scăpare, fiecare om trebuie să sosească la treaba asta. Sunteți aci care v-am lăsat în urma mea să-mi duceți lucrările mai departe, să săpați în stejarul secular destinele multora. Să fie văzute lucrările de mulți din țară și de peste hotară și să mă pomeniți și pe mine în cuvântul dumneavoastră când vor veni mulți din toate părțile lumii. Pentru că, cu părere de rău vă spun aceste lucruri, n-am apucat să trăiesc și eu mai câțiva ani, care m-am bucurat mult de viața mea, și să-mi fac planurile care le-am plănuir, să duc mai departe arta asta în comună. Dar mă bucur mult că am cine să rămâie în urma mea, să o continue”.

Din multe țări ale globului, țări dezvoltate, vin și admiră mult lucrările. Chiar vedeți vederi făcute de francezi, de germani, vedeți personal dumneavoastră, ne caută mulți. Și spun că așa ceva n-au văzut niciodată, decât în Săpânța.

– **Prin ei, cunoașteți și dumneavoastră lumea. Dar, zic eu, mai important e să cunoști satul, lumea satului. Pentru că Săpânța de-aici începe, aici e și izvorul faimei duse în cele patru zări. Mă refer la acele versuri-epitaf săpate pe cruci, care surprind și rezumă așa de bine viața celui dus.**

– Aiste epitafuri, aste versuri, după cum spunem noi, mulți se-ncurcă a le citi. Pentru că scriem, avem ordin să scriem, după limbajul comunei,

nu gramatical, să știți. În loc de *ani*, scriem *ai, copil – cucon, femeie – boreasă*. Și-așa, poate ați observat, să nu credeți că am greșit, ci scriem după limbajul comunei care ne-a învățat.

– Un farmec în plus dinspre lipsa normelor de gramatică.

– Exact! De-aceea am vrut să vă informez. Pentru că poate v-ați gândit că am greșit. Desigur că noi analizăm primași dată familiile acelea care vin să ne comande cruce. Ne consultăm cum i-o fost purtarea, cum i-o fost situațiile lui; imediat, noi imaginăm și-i compunem în câteva minute versul care-l merită.

– Ați avut și necazuri? Pentru că mai apar și defecte, nu numai calități înscrise pe cruci. Iar adevărul mai și deranjează.

– Niciodată! Nici chiar funcționari, ca secretari de partid și din conducerea comunei și din Consiliul Popular. „Foarte bine – or zis – să se-ndrepte!”. Noi săpăm cu mintea noastră în acest stejar secular destinele multora pentru ca să se îndrepte, să fie mai buni. O venit acum două săptămâni un om din sat, bețiv, scândălos: „Vreau să vă explic un lucru. – Da, v-ascultăm. – Am venit la dumneavoastră, cu toate că-s tânăr, nu-s încă de moarte, să-mi faceți o cruce”. – Da de ce? Că dumneata ești tânăr, ai familie, are cine ți-o face. – Eu văd că râd de mulți și nu voi să râdă și de mine. Să văd io ce-m scrie! – Dacă te-i purta mai frumos, nu or râde. Dacă te-i purta ca până acum, or râde mai tare”.

– Carte de învățătură deschisă spre fiecare. Credeți că sunt mai buni săpântenii de când cu CIMITIRUL VESEL?

– Să știți că un pic se cam feresc, mai ales la bătrânețe: „mă, să nu mă facă ăștia de râs!”

– E luptă și cu moartea, nu numai cu viața; înfruntare, sfidare a morții cimitirul dumneavoastră vesel.

– Multe lucruri scriem: „*Tu, moarte cu urât nume,/ Tânăr tu m-ai dus din lume*”. E condamnată și Moartea.

– Mai sunt, apoi, și oameni mai vârstnici care cred altfel decât noi, ăștia mai tineri.

– Pe mulți i-am lămurit, că lumea în trecut nu era cu studii superioare, nici cu de-astea elementare, cu șapte clase, cu opt, credeam mai mult în farmece, în lucruri de-ale babelor, care nu aduceau niciun folos, ci stricăciune în populație. Chiar avem niște secte, unii care nu pun mâna pe armă, nu îmbracă haina militară; ăștia cam dăunează satului. Noi îi cunoaștem și îndemnăm să te supui legii și stăpânirii.

– **Scriitorul Pop Simion spunea despre înaintașul dumneavoastră, Stan Ion Pătraș, că a avut chef să glumească cu dalta și a glumit formidabil. Dar socot că una e să glumești cu dalta și alta cu moartea, ținând seama și de prejudecăți care nu s-au stins.**

– O glumit. Dar gluma nu alungă adevărul. În cimitirul din Săpânța se scrie fapta fiecăruia, exact. Nu ferim pe nimeni, chiar fratele și tata, și mama să fie, că ce-ar zice populația și societatea? Nu e bine! Trebe să mergem drept dacă mergem cu toți.

– **De fapt, meștere Toader Turda, cum se ajunge în cimitirul ăsta? Ca locatar, nu turist.**

– Cei care au decedat și vor să se-nmormânteze în Cimitirul vesel, într-acest punct turistic înființat de Stan Pătraș, plătesc pe categorii. Prima taxă – înaintea bisericii, unde-ați văzut crucea meșterului, 2500, la mijloc, 1800, iar la margini, 1000 de lei. Și-așa că aici merg toți cei care au bani, colo – cei care n-au bani, mai săraci, merg în celălalt cimitir.

– **Dreptate totală, egalitate, nici Dincolo nu-i! În ultima vreme, crucile dumneavoastră albastre nu numai că au „ieșit din cimitir”, dar au lăsat în urmă și hotarul satului, ajunse în departele lumii. Asta vă bucură?**

– Chiar ne bucură. Mulți caută în Săpânța arta asta și spun așa: „Vreau și părintele meu să aibă astfel de epitaf și astfel de pictură și de sculptură și albastrul de Săpânța să-l avem ca o amintire a celui mort”.

– **Oare, nu-i și rău în asta? Se risipește Săpânța, spiritul ei!**

– Nu! Ceea ce-i în capul unui meșter nu se poate muta niciodată, decât lucrarea.

– **E mai grea lupta cu stejarul sau cu oamenii?**

– Cu oamenii, că stejaru-i mort, tace!

– **Nu vă neliniștește lemnul – față de piatră, să zicem – în fața duratei, a timpului?**

– Acest stejar, cum am spus, secular, după cum ne spun bătrânii, la timp este rezistent. Durează pictura pe el până la zece ani. La zece ani, le pictăm înapoi. Și durează poate și 200 de ani. Stejaru-i rezistent la timp. Ori la orice timp. Avem experiență.

– **Două cuvinte și despre „farba” crucilor, albastrul de Săpânța. I-ați prins secretul?**

– Acest om, acest meșter, care a înființat în 1935 Cimitirul, s-a consultat cu bătrânii satului: „Ce farbă, ce vopsea să dăm noi la crucile astea care le pictăm? Noi ar trebui să le dăm culoarea cerului; **albastru de Săpânța** să se numească!”

– **Zis și făcut! Nu vi se pare ciudat, totuși, că faima unui sat o duc cei morți, cimitirul, nu satul viu? De regulă, ne lăudăm cu viii.**

– Ne lăudăm cu cei ce trăiesc, pentru că lucrurile din trecut le știm, dar viitorul nu. Și-așa că noi multe am învățat de la cei bătrâni și datorită lor suntem noi...

„Lângă cruce, la Săpânța, / Moartea și-a pierdut sămânța”, exclamau în vers, în jurnalul meșterului săpânțean, poezii Ion Bănuță și Radu Boureanu.

La Săpânța, în neconvenționalul, atipicul cimitir, răzbate parcă și îți înfioară auzul „homericul” hohot de râs al dacilor-străbuni, prin care înfruntau și sfidau „Marea Trecere”. „Cu moartea pre moarte călcând”, incantează creștinii întru Hristos. Creștinii din Săpânța calcă pre moarte cu viața!

Paradox sau nu, un cimitir urcă faima unui sat în lume, aducând lumea aici, să se minuneze. Săpânța rămâne, la hotar de țară, punct de legătură cu lumea. De aici și de Dincolo...

Vasile ROMANCIUC

Biserica de peste Prut

N-aveam biserică în sat –
când se-adunau
nori grei peste casa noastră,
mama își făcea cruce,
privind cu nădejde
spre biserica din Liveni, peste Prut:
mare ești, Doamne,
nu lăsa piatra
să ne strivească!
Atunci, la Liveni,
se-auzeau bătând clopotele
și mi se părea – eram sigur –
că ele-i transmit lui Dumnezeu
ruga mamei.
Cerul se lumina.
Piatra nu ne strivea.
Atunci, în copilărie,
credeam că Dumnezeu
locuiește la Liveni,
peste Prut...

ISSN 0235-9111

1 8 0 0 3

9 770235 911105